Köszönet Zentai Lászlónak a kínai történetekért

Weiszhár Attila – Weiszhár Balázs

SORSFORDÍTÓ TÖRTÉNETEK

ATHENAEUM

Kiadta az Athenaeum 2000 Kiadó,
az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Szerkesztette: Reviczky Béla
Műszaki vezető: Rácz Julianna
Borító- és könyvterv: Szabó Soma
Nyomdai előkészítés: Malum Stúdió

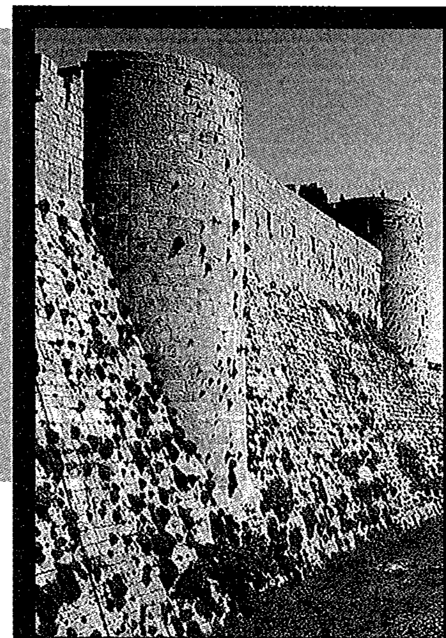
Felelős kiadó: az Athenaeum 2000 Kiadó ügyvezetője
1052 Budapest, Szervita tér 5.
Tel.: 235-5020
E-mail: athenaeum@lira.hu
Honlap: www.athenaeum.hu

ISBN 963 9615 13 7

TARTALOM

FEJJEL A FALNAK

Marhaság, legyintünk, aztán mégis megpróbáljuk.
Azért is! Bizonyára sokan átélték már ezt
a „fejjel a falnak” effektust, így vannak tapasztalataik a témában.
Nos, a történelemben ugyancsak számtalan alkalommal
került már sor hasonló akciókra – éppen csak jóval keményebb
következményekkel, mint saját esetünkben.

A KÖNNYŰLOVASSÁG ROHAMA

1853 elején Oroszország a könnyű győzelem reményében megtámadta a régi dicsőségének már csak romjait őrizgető Oszmán Birodalmat. I. Miklós cár gyors és könnyű győzelmet remélt, ám csalódnia kellett. Nem a törökökben – azokkal a cári hadsereg még csak-csak megbirkózott volna. Oroszország azonban váratlanul magára maradt. A hálátlan Ausztria – a korábbi török háborúkban az oroszok rendszeres szövetségese, amelyet Miklós 1849-ben a szakadék széléről rántott vissza a magyarokkal szemben – semleges maradt, ugyanakkor viszont a két vezető nyugati hatalom, Nagy-Britannia és Franciaország Isztambul mellé állt.

A szövetségesek gyorsat és meglepőt léptek. 1854 szeptemberében a Krím-félszigeten egy expedíciós haderőt dobtak partra, amely hamarosan ostrom alá vette Szevasztopolt. A fontos flottatámaszpont felmentése érdekében a cári csapatok október 25-én Balaklavánál indítottak támadást. A számukra addig nem sok sikert hozó csata utolsó fázisában az oroszok elfoglaltak egy elsáncolt brit ágyúállást. A brit parancsnok, lord Raglan erre azt az üzenetet küldte lord Lucannak, a lovasság parancsnokának, miszerint a könnyűlovasság „akadályozza meg, hogy az ellenség elvigye az ágyúkat". Csakhogy míg Raglan egy magaslatról tekintette át a csatateret, Lucan harcálláspontja egy völgy végében helyezkedett el – tehát fogalma sem volt arról, milyen ágyúkról van szó.

A helyzetet félreértelmezve a könnyűlovasságot így a völgy keleti végében felállított orosz tüzérségi ütegek ellen küldte támadásba. A könnyűlovasság parancsnoka, lord Cardigan jó angol tiszthez méltóan megvonta a vállát, és egyetlen kérdés nélkül rohamra indult. A látvány minden bizonnyal festői lehetett: a kivont kardok élén táncot járt a napfény, a lovak sörénye lobogott a szélben.

Lord Raglan látta a kérdéses ágyúkat, így aztán a könnyűlovasság a díszegyenruhát viselő Cardigannal az élen rohamra indult – és el is érte az orosz ágyúkat. Más kérdés, hogy nem azokat, amelyeket kellett volna.

A hatást csak némileg rontották a körülmények. Az orosz állások előterében jobbról és balról húzódó magaslatok ugyanis cári kézen voltak. A rohamozó brit lovasság így mindkét oldalról tűz alá került, ráadásul szemből rákezdett a tüzérség is.

Ám teljesen elképesztő módon a roham nemcsak elérte az ellenséges állásokat, hanem el is foglalta az ágyúkat. A túlélőknek most már „csak" vissza kellett jutniuk a saját vonalaikig. Ez Cardigan 673 emberéből nem egészen 200-nak sikerült – bár ha belegondolunk, még ez is kész csoda. A néhány elvesztett ágyú helyett ugyanis kis híján a teljes ellenséges tüzérséget támadták meg.

„Csodálatos, de ez nem háború" – mondta a rohamot végignéző francia tábornok. Ezt az idézetet a balaklavai csatáról szóló legtöbb műben megtalálhatjuk. Csakhogy ez így nem a teljes mondat. Az ugyanis így szólt: „Csodálatos, de ez nem háború – ez ostobaság!"

Nagyon nem mindegy.

RIDEFORT, AZ ESZEMENT

A nyilvánvalóan egyenlőtlen esélyek ellenére a szentföldi keresztes államok közül három (az Antiochiai Fejedelemség, a Jeruzsálemi Királyság és a Tripoliszi Grófság) még nyolc évtizeddel megalapítása után is élt és virágzott. Ám Jeruzsálem és a Szíriát is uraló Szaladin egyiptomi szultán között a *Szentföld rablólovagja* martalóckodásai miatt 1187 tavaszára végzetesen megromlottak a kapcsolatok.

Szaladin április utolsó napján követeket küldött a Tibériásban tartózkodó III. Rajmund tripoliszi grófhoz. (Rajmund Galileában, a királyság területén is rendelkezett hűbérbirtokokkal.) Azt kérte tőle, engedje meg, hogy felderítésre induló csapatai átvonulhassanak e birtokokon. A gróf, tartva magát a Szaladinnal korábban kötött békeegyezményhez, megadta erre az engedélyt. Mindössze annyit kötött ki, hogy a felderítők egyetlen napig tartózkodhatnak a területen, és kárt nem okozhatnak. Ez egyébként így is történt.

Rajmund az apróbb kellemetlenségek elkerülésére mindenkit értesített a muszlimok jöveteléről. Csakhogy egyvalakivel nem számolt.

Gérard de Ridefort templomos és Roger des Moulins johannita nagymesterek vezetésével éppen egy kisebb jeruzsálemi küldöttség tartott Tibériásba. Rajmund figyelmeztető üzenetét megkapva Ridefort lelkében azonnal vad tüzek gyúltak. Des Moulins tiltakozása ellenére rögvest magához rendelte a környékbeli templomosokat. Jacques de Mailly templomos marsall vezetésével kilencven lovag érkezett be.

Másnap, május 1-jén a kis csapat elérte Názáretet, ahol még negyven világi lovag csatlakozott hozzájuk. Az elbizakodott Ridefort a városon áthaladtában még azt is odakiabálta a lakosoknak, hogy egy kis szaracénöldöklésre indulnak, úgyhogy hamarost jöhetnek utánuk összeszedegetni a zsákmányt.

A 133 lovag Názáretet elhagyva a Cresson forrásainál akadt rá az egyiptomiakra. És ekkor jött a döbbenet: a kisded felderítőcsapat ugyanis csekély 7000 lovasból állt! Na már most, ha azt hisszük, hogy Ridefort erre széttárta a karjait és azt mondta: Uraim, itt nincs mit tenni, visszavonulunk!, akkor súlyosan félreismertük ezt a nagy embert. A nagymester ugyanis a józan észnek fittyet hányva azonnal rohamot rendelt el a csekély 53-szoros túlerőben lévő ellenség ellen. (A rend szabályzata mellesleg háromszoros túlerő fölött megengedhetőnek tartotta a visszavonulást.)

A johannita nagymester Mailly marsallal egyetemben egyaránt az esztelen akció ellen volt. „Túlságosan szereted azt a szőke fejedet, mintsem hogy szeretnéd elveszíteni" – vágta erre Ridefort Mailly arcába. „Én derék emberként fogok a csatában elesni, te pedig árulóként elmenekülsz" – vágott vissza a marsall.

És lőn. Bár a lovagok ezúttal is igen emberesen adtak az ellenfél arcának, az ütközet az előre látható eredménnyel zárult. Mindössze három templomos menekült meg élve, köztük – a rend és az egész Jeruzsálemi Királyság balszerencséjére – Ridefort. (A történethez hozzátartozik, hogy akadt néhány názáreti, aki hitt a templomos nagymester szavának, és elindult begyűjteni a „zsákmányt". Ezeket aztán az egyiptomiak jól el is fogták.)

A háború most már kitört Egyiptom és Szíria urával, Szaladin szultánnal. Rajmund ebben a helyzetben hittestvérei mellé állt, és embereivel csatlakozott a Jeruzsálemben gyülekező keresztény hadhoz. A muszlim seregek ostrom alá vették a gróf neje által védett Tibériás várát. A felvonuló keresztény erők július 2-án Szephóriánál táboroztak le.

A frank nehézlovasság, de különösképpen a templomos lovagok ellenállhatatlan rohamának látványa ugyancsak megreszkettethette a szaracén szíveket – de nem ilyen erőviszonyok mellett. Cressonnál a templomosok kényszerültek térdre, Hattínnál pedig ismét csak az egyiptomi lovasság bizonyult erősebbnek.

Rajmund a haditanácson Tibériás felmentése ellen szólt, mondván, hogy inkább vesszen a vár, mint a királyság: a júliusi hőségben ostobaság lenne kedvező állásaikat

feladva átkelni a környező kietlen dombvidéken. Az ésszerű beszédet a jelenlévők elfogadták. De természetesen ismét csak nem számoltak Ridefort-ral.

Az önfejű nagymester éjszaka visszaosont a király sátrába. Az acélos jellemű Lusignani Guidó – aki mindig annak adott igazat, akivel utoljára beszélt – megváltoztatta döntését. Hajnalban a frank haderő útnak indult, és bemasírozott egy kopár, víz nélküli pusztaságba. A szomjúságtól addigra már félőrült sereg aztán másnap annak rendje és módja szerint oda is veszett Hattín sziklláinál. Ebben az egyetlen ütközetben a Szentföld haderejének színe-java, több mint 10 000 keresztény esett el – de Ridefort megint megúszta.

Fogságba esett ugyan, de hamarosan kiszabadult, és csatlakozott Akkon (Akkó) kikötővárosának Guidó által megkezdett ostromához. Az ostromló sereg hátában nem sokkal utóbb megjelent a szultán. 1189. október 4-én a királyiak döntő támadásra szánták el magukat. A Ridefort vezette templomosok elfoglalták az egyiptomi tábort, de a többi keresztest visszaverték. Szaladin 800 lovast küldött a tábor visszavételére.

A nagymester ezúttal sem lacafacázott, hanem mind a 32 lovagjával egyetemben rohamra indult. Írjuk a javára: a túlerő ebben az esetben – még kimondani is nevetséges – alig volt 25-szörös. Ridefort ezúttal azonban végképp túlfeszítette a húrt: megint túlélte ugyan, de a fogságból már nem szabadult élve.

A „fal" győzött.

AMIKOR PALLASZ ATHÉNÉ ELTAKARTA A SZEMÉT

A peloponnészoszi háború tizenhetedik évében, Kr. e. 415-ben jelentős flotta gyülekezett Athén partjainál. A hajóhad és az általa elszállítani szándékozott, ugyancsak nagyszámú szárazföldi haderő célja Szicília legnagyobb városa, Szürakuszai, s egyben az egész sziget meghódítása volt. A vállalkozás élére három hadvezért neveztek ki, akik közül az egyik Alkibiadész volt.

A flotta elindulásának előestéjén azonban szörnyű gaztett történt: megcsonkították Hermész isten szobrait. Az előkerült – hamis – tanúk váltig állították, hogy a bűntettet Alkibiadész és barátai követték el. Hozzátették azt is, hogy alkoholos befolyásoltságuk-

ban még az eleusziszi misztériumokat sem átallották utánozni. A nép bedőlt a vádaknak, a hadsereg és a flotta azonban kiállt kedvelt parancsnoka mellett.

Alkibiadész nem vetette meg a testi örömöket sem ifjú-, sem öregkorában. Még mestere, Szókratész is hiába igyekezett kiszabadítani a „fertőből". A két férfi között ennek ellenére tartós baráti kapcsolat szövődött. A Poteidaiánál vívott csatában (432) Szókratész megmentette tanítványa életét, aki utóbb ezt Délionnál (424) viszonozta.

A hajóhad így hát elhajózott Szicíliába, ahol hozzá is kezdett feladatához. Az újólag felizgatott népgyűlés azonban hazarendelte Alkibiadészt, mire ő Spártába szökött. Távollétében halálra ítélték, de a meggondolatlan vádaskodást az athéniak hamar megbánhatták. Az elűzött hadvezér biztatására Spárta ugyanis segítséget küldött Szürakuszaiba – az athéni vállalkozás így totális katasztrófába fulladt (413). További hasznos tanácsainak köszönhetően a lakedaimóniak az attikai hadszíntéren (Athén közvetlen környékén) is eredményesen harcoltak. Alkibiadész ráadásul megszerezte Spárta számára a szardeiszi perzsa helytartó, Tisszaphernész támogatását is.

A sikerek azonban csakhamar felkeltették a spártai vezetés és a máskülönben joggal féltékeny II. Agisz király irigységét – akinek a feleségét a tetterős athéni elcsábította. Miután parancsot adtak a meggyilkolására, Alkibiadész Tisszaphernészhez szökött, akit most megpróbált Athén oldalára állítani. És a kedvező alkalom hamarosan el is érkezett a visszatérésre.

411 márciusában oligarchikus államcsíny zajlott le Athénban. A hírre a Szamoszon állomásozó flotta fellázadt, és visszahívta Alkibiadészt. Ő az Abüdosznál és Küzikosznál vívott ütközetekben súlyos vereséget mért a spártai flottára, majd visszafoglalta a thrák tengerpart városait. Az athéniak erre teljhatalommal felruházott főparancsnokká – hol voltak már a meggyalázott Hermész-szobrok! – nevezték ki.

Történt aztán, hogy egy ízben Alkibiadész abból a célból, hogy tengerészeinek megszerezze a zsoldra való pénzt, elhagyta a hajóhadat. Helyettesének szigorúan meghagyta, hogy távollétében semmi esetre sem vállalhat csatát az ellenséges flottával. Ám a derék Antiokhosz rögvest két hajót küldött az Epheszoszban horgonyzó peloponnészoszi hajóhad ingerlésére. Az ötlet fényesen bevált – a spártaiak ugyanis kaptak az alkalmon, és Notionnál csúfos vereséget mértek Antiokhoszra, aki maga is elesett a harcban.

Az athéniak természetesen rögvest árulást láttak a dologban. Alkibiadész az újabb hercehurca elől thrákiai (Kherszonnészosz) birtokaira vonult vissza. Polgártársai a flotta vezetését ekkor – egységben az erő! – tíz sztratégosz között osztották meg. És ami ezután következett, az olyan tanulságos, hogy részletesen kell róla szólnunk.

A következő évben Arginuszai előtt, a Leszbosz szigetétől délre fekvő szigeteknél került szembe a két ellenséges hajóhad. A spártaiak kísérlete az athéni balszárny áttörésére kudarcba fulladt, eközben viszont saját jobbszárnyuk széthullott. Bár a csatában az athéniak fényes diadalt arattak – ők a 150 hajóból 25-öt, míg a másik oldal a 120-ból 70-et vesztett el –, a közben kitört vihar megakadályozta a sebesültek és hajótöröttek összegyűjtését.

Az egyik melegszívű sztratégosz, Théramenész ezért – megelőzendő saját vád alá helyeztetését – bevádolta vezértársait. Méghozzá azzal az érdekes indokkal, hogy nem aknázták ki eléggé a győzelmet. A hálás népgyűlés erre a sztratégoszok közül hatot halálra ítélt (köztük a nagy Periklész hasonnevű fiát), kettőt pedig száműzött.

És következett a sorsdöntő 405-ös év. Az athéni flotta a Kecske-folyó (Aigoszpotamoi) torkolatánál, a Kherszonnészosz-félsziget nyugati partján horgonyzott le. Bázisul szolgáló város se közel, se távol, a tengerészek a parton lebzseltek. Alkibiadész megjelent az athéni táborban. Nemcsak figyelmeztetett a veszélyre, hanem saját thrák katonáit is felajánlotta segítségül. Rá se hederítettek.

Így aztán amikor megjelent a spártai flotta, mindössze kilenc hajó tudott teljes legénységgel harcba bocsátkozni – később egyedül ők menekültek meg. A peloponnészosziak elsöprő győzelmet arattak. 171 athéni hajó veszett oda, a fogságba esett 3000 tengerészt a spártai parancsnok kivégeztette. Ez a vereség eldöntötte a már több mint negyedszázada folyó háború sorsát. A 404-ben megkötött békével Athén mindörökre elveszítette nagyhatalmi állását.

Alkibiadész halálát az utókor vásznon is megörökítette. A szóban forgó festményen a végzet szintén egy nyílvessző képében sújt le – csak ezt éppen (meglehetősen sajátságosan) nem kilövik, hanem szúrnak vele.

A spártai bosszútól tartó Alkibiadész ismét perzsa területre menekült. Bár itt eleinte kedvező fogadtatásban részesült, az athéni oligarchák és a lakedaimóni vezetés egyaránt a halálát kívánták. A perzsa helytartó végül saját testvérét küldte a meggyilkolására.

Miután rágyújtották a házát, Alkibiadész fegyverrel a kézben próbált magának utat törni. A test–test elleni harcot nem vállalták ellenfelei – így hát lenyilazták.

Athén védőszentje, Pallasz Athéné eltakarta a szemét.

ARCCAL A SEMMIBE

Az alig három évtizede önállósult Amerikai Egyesült Államok 1812 nyarán hadat üzent volt gyarmattartójának, Nagy-Britanniának. Bár az angolokat ekkor még javában lekötötték a napóleoni Franciaország elleni háborúk, az amerikai csapatok ténykedését nem kísérte túl sok siker. A Kanada elleni offenzíva teljes kudarcba fulladt, az európai hadszíntér elcsendesedésével pedig a britek erősítéseket tudtak a kontinensre küldeni. Az amerikaiak 1814 augusztusában kénytelenek voltak még a fővárost, Washingtont is feladni.

Decemberben Edward Pakenham tábornok vezetése alatt jelentős, közel 10 000 főt számláló brit haderő szállt partra a déli Louisiana államban, New Orleans mellett. A jelentős számbeli hátrányban (4000 fő) lévő amerikai csapatok a 9 km-rel a város mögött lévő kiszáradt Rodriguez-csatornához vonultak vissza.

Az Andrew Jackson parancsnokolta amerikaiak itt egy több mint 1 km hosszú, jól megerősített védelmi vonalat építettek ki, amely a jobb szárnyán a Mississippire, a bal szárnyon pedig egy áthatolhatatlan mocsárra támaszkodott. Jackson 4000 embere meglehetősen vegyes képet mutatott. Saját, reguláris egysége mellett városi milicisták, önkéntesek, Haiti szigetéről származó egykori néger rabszolgák, valamint közönséges kalózok és egyéb martalócok (a tábornok szavai szerint: pokolra való banditák) alkották a máskülönben lelkes kis csapatot.

Pakenham december 28-án, majd négy nappal később is megpróbálkozott az előretöréssel – ez gyakorlatilag serény ágyúzgatásban merült ki –, de ez egyik alkalommal sem hozott számottevő eredményt. 1815. január 8-án aztán felvirradt a nagy nap: a britek rohamra indultak. Pakenham terve szerint egy oszlop a Mississippin átkelve szétzilálja az amerikaiak jobbszárnyát, majd megindulnak szemből a főerők is, létrák és rőzsekötegek segítségével leküzdve a Rodriguez-csatornát. Ám a dolgok korántsem a tábornok elképzelései szerint alakultak.

Kezdődött azzal, hogy az ellenséges jobbszárny ellen küldött csapatok át sem tudtak kelni a folyón. Más választás híján a briteknek tehát szemtől szembe kellett nekilódulniuk. De a létrák és rőzsekötegek nagy részét a katonák elfelejtették magukkal vinni. A száraz csatornán történő átvergődés után következett a java.

A támadóknak ugyanis 400 méternyi nyílt terepen kellett átjutniuk, miközben a jól kiépített fedezékek védelmében az amerikaiak vidám céllövészetet rendeztek a rovásukra. Pakenham két vezénylő tábornoka rögtön a támadás elején elesett. A főparancsnok két sebet is kapott, a harmadik golyó aztán feltépte a lábán az artériát – perceken belül elvérzett.

De Pakenham az utolsó pillanatokban sem tagadta meg magát. Haldoklás közben közölte a parancsot: a rohamot folytatni kell! Az egyetlen életben maradt tábornok gondosan megvárta, amíg Pakenham végre kileheli a lelkét – majd katonái szerencséjére elrendelte a visszavonulást. Akik közül különösen kijutott a jóból a 93-as highlandereknek.

A 93-as skót highlanderek jutottak a legközelebb az ellenséges sánchoz, de ők sem érték el. Az ezred 994 fős állományából 557 ember halt vagy sebesült meg. A New Orleans-i ütközetet amerikai részről vezénylő Andrew Jacksont 14 évvel utóbb az USA elnökévé választották.

A balszárnyon rohamozó skót ezred, az itt harcoló csapatok közül egyedüliként, mintegy 90 m-re megközelítette az amerikai állásokat. Ekkor azonban a vezénylő tisztet halálos lövés érte. Kezdeményezőképes, korrekt helyettese világos, kapott parancs nélkül sem előrenyomulni, sem visszavonulni nem mert – tehát helyben maradt, céltáblaként hasznosítva embereit. (Mondhattunk volna agyaggalambokat is, de azokat legalább röptetik.) Így most a teljes amerikai védelem tüze a derék skótokra irányult. Miután végre elrendelték az általános visszavonulást, a 93-asok – mintha csak a gyakorlótéren volnának – megfordultak, és nyugodt, higgadt léptekkel elballagtak a csatamezőről. A parádénak persze megvolt az ára: az ezred állományának közel 60%-át elveszítette.

A teljességgel esztelen és hiábavaló támadás során egyébiránt a britek 2000 halottat és sebesültet, valamint néhány száz foglyot vesztettek. A szinte páholyból lövöldöző amerikaiak részéről ugyanakkor mindössze 6 halott és 7 sebesült került a veszteséglistára.

A New Orleans-i diadal a háború egyetlen igazi amerikai győzelmének bizonyult, ám ironikus módon már erre is békeidőben került sor. A két héttel korábban, 1814. december 24-én a belgiumi Gentben aláírt egyezménnyel ugyanis a hadviselő felek már véget vetettek a harcoknak – csak éppen erről az Újvilágban még nem értesültek.

Ha ezt Pakenham tudta volna – bár, ha jobban belegondolunk...

A SZENTFÖLD RABLÓLOVAGJA

A VII. Lajos francia királlyal együtt 1148-ban a Szentföldre érkezett francia lovagok között szép számmal akadtak vagyontalan nemesi másod- és harmadszülöttek. A sokak között ott volt Rajnald, Gien grófjának és Châtillon-sur-Loing urának kisebbik fia is. Társai az egyébként teljességgel eredménytelen hadjárat után hazatértek, ő azonban a jeruzsálemi uralkodó szolgálatába állt. 1151-ben elkísérte a királyt Antiochiába, majd ott is maradt.

A fejedelemség özvegy hercegnője, Konstancia hamar felfigyelt a máskülönben daliás lovagra, és 1153-ban hozzáment feleségül. A frigy nem aratott osztatlan sikert az antiochiai alattvalók körében: mind a nemesség, mind az egyszerű nép feltörekvő senkinek tartotta új fejedelmét.

Rajnaldot mindez nemigen érdekelte. Miután vereséget mért a szomszédos örményekre, kibékült velük, és most már együtt szőttek terveket a gazdag Ciprus kifosztására. Már maga a vállalkozás felvetése is világosan megmutatta Rajnald igazi énjét. A ciprusiak az első keresztes hadjárat alatt igen sokat segítettek az Antiochiánál az éhhalál szélén álló keresztényeknek, és azóta is baráti kapcsolatban álltak a frankokkal. Ráadásul a sziget Bizánc – amely még mindig Európa elsőrendű katonai hatalma volt – fennhatósága alatt állt.

A terv végrehajtásához pénz kellett. A herceg hamar kipécézte a megfelelő delikvenst. Antiochia pátriárkája gazdag volt – ráadásul korábban ellenezte a házasságát. Miután a főpap megtagadta a kérést, Rajnald börtönbe vettette, ahol kegyetlenül összeverték. Ezután a sebeket bekenték mézzel – természetesen nem a propolisz gyógyító hatása miatt –, majd a pátriárkát láncra verve kivágták a fellegvár tetejére. A tűző nyári nap és a rovarok támadása aztán megtette a hatását, így meglett a pénz.

1156 tavaszán a frank–örmény expedíció partra szállt Cipruson. Miután legyőzték a kis létszámú császári erőket, megkezdődött a rettenet. A győztesek feldúlták a házakat és a templomokat, felégették a termést. A nőket megerőszakolták, a gyerekeket és az öregeket lemészárolták. Háromheti brutális tobzódás után a horda – hiszen közeledett a császári flotta – elhajózott Ciprusról. A rangosabb foglyokat a pénzéhes Rajnald Antiochiába hurcolta, másokat megcsonkítva Konstantinápolyba küldött.

Amikor 1158 őszén I. Mánuel császár jelentős sereg élén útnak indult Kis-Ázsiába, Rajnald egyszeriben meghunyászkodott. A császár elé sietve, magát a porba vetve könyörgött megbocsátásért – és megkapta. Mánuel 1159 áprilisában bevonult Antiochiába, ahol fogadta a herceg vazallusi hódolatát.

A következő évben Rajnald betört Szíriába, de Aleppó török kormányzója csapdába csalta, és fogságba ejtette. A rablólovag teljes 16 éven át raboskodott itt – sem a császár, sem másik hűbérura, a jeruzsálemi király, sem „hű" alattvalói nem igyekeztek a kiváltásával. Végül egy fura fordulat vezetett kiszabadulásához. Amikor Szaladin egyiptomi szultán megtámadta Aleppót, az a frank beavatkozásnak köszönhetően menekült meg. A hálás török kormányzó erre valamennyi keresztény foglyát szabadon engedte – köztük Rajnaldot is.

Szabadulása után visszatért Jeruzsálembe – Antiochiát Konstancia már korábban előző házasságából született fiára hagyta –, ahol 1177-ben elvette a Jordánon túli területek örökösnőjét. Bár Jeruzsálem 1180-ban fegyverszünetet kötött Szaladinnal, mindez nem zavarta Transzjordánia újdonsült urát, aki ott folytatta, ahol abbahagyta.

A fékezhetetlen Rajnald egyedül Mánuel császár előtt volt kénytelen megalázkodni. Noha Krak de Moáb urának története nem éppen erre szolgáltatott bizonyítékot, egy 14. századi francia krónika lapjain – tán egy csipetnyi előítélettel – mégis a muszlim harcosokat ábrázolták szarvas, gonosz ördögökként.

1181 nyarán betört Arábiába, és kifosztott egy Mekka felé tartó békés karavánt. Ezzel háborúba sodorta ugyan Jeruzsálemet Egyiptommal (lásd: *Élve elrothadni*), de hát mit számít egy ilyen csekélység. Bár a királyság lélegzetvételhez jutott azzal, hogy a szultánt lefoglalták a szíriai ügyek, Rajnald tett róla, hogy a béke most se legyen tartós.

1182 végén a sivatagon átcipelt gályákkal (ez egyébként páratlan teljesítmény volt) levonult délre, az Akabai-öbölhöz. Kalózflottája élén végigfosztogatta a Vörös-tenger partvidékét, az iszlám szent városát, Mekkát és Medina kikötőit sem kímélve. Amikor aztán elsüllyesztett egy zarándokokat szállító hajót, betelt a pohár. Szaladin ünnepélyes esküt tett, hogy ezt a gyalázatot soha nem felejti el. Az egyiptomi hajóhad szétverte a kalózflottát – a foglyokat Mekkába és Kairóba küldve végezték ki –, de Rajnald maga ekkorra már visszavonult.

Szaladin 1183, majd 1184 őszén is ostrom alá vette Rajnald fő erősségét, Krak de Moábot (Kerak, lásd még: *Királyi becsület*), de a várat a jeruzsálemi csapatok mindkét ízben felmentették. 1185 márciusában a királyság újabb, ezúttal négy évre szóló fegyverszünetet kötött a szultánnal. Az egyezmény szabad utat adott a Damaszkusz és Egyiptom között közlekedő karavánoknak is.

És Rajnald persze megint nem bírta ki. 1186 végén megtámadott és kifosztott egy karavánt. (Ne legyenek kétségeink: a kíséretet természetesen legyilkolták, csak a váltságdíjképes kereskedőket hurcolták Krakba.) A fegyverszünetet vele ellentétben tisztelet-

ben tartó Szaladin követeket küldött hozzá, akiket azonban még fogadni sem volt hajlandó. A követség ekkor Jeruzsálembe ment. A pipogya Lusignani Guidó király azonban – aki nem kis részben Rajnaldnak köszönhette trónját – nem sokat tehetett az ügyben. A háború ezzel elkerülhetetlenné vált.

1187. július 4-én Hattín előtt a keresztény sereget ízzé-porrá zúzták. Több más országnaggyal egyetemben Guidó és Rajnald is az egyiptomiak kezére került. Szaladin a sátrában fogadta a foglyokat. A szultán a király szomjúságát látva egy kancsó vizet nyújtott neki, amit az, miután ivott belőle, továbbadott Rajnaldnak. Szaladin erre az utóbbi felé fordulva felsorolta gaztetteit. Rajnald nem tagadta meg magát, és a szokásos modorában válaszolt. A pohár végképp túlcsordult.

A szultán kardot rántott...

NE MENJ A FALON TÚL!

A Jüan-dinasztia elleni sorozatos lázadások végzetesen meggyengítették a Kína feletti mongol uralmat. Az első Ming-uralkodó, Hung-vu 1370-re kiűzte ugyan a mongolokat az országból, ám mind maga, mind utódai számára mégis ők maradtak a fő ellenség. A vereséget szenvedett egykori hódítók a 14. század végére több ellenséges törzsszövetségre bomlottak fel, amelyeket az 1430-as évek végén Togon vezetésével az ojrát mongolok egyesítettek újra.

Togon halála után 1440-től fia, Eszen vette át az uralkodást. Az egységes mongol törzsek ismét egyre nagyobb fenyegetést jelentettek Kína számára. Ennek ellenére a Ming-udvar nem vette komolyan a veszélyt, és amikor 1448-ban ojrát küldöttség érkezett a fővárosba, a főbb miniszterek elnézték, hogy beosztottaik rendre sértő módon viselkedjenek a követekkel.

A harcias Eszennek több se kellett. 1449 júliusában hatalmas sereget vezetett a Mennyei Birodalom ellen, és a Nagy Falon átkelve legyőzte a helyi kínai erőket. A támadás hírére az akkor huszonkét éves császár, Cseng-tung úgy döntött, hogy személyesen vezet sereget a mongolok visszaverésére. E döntést teljhatalmú eunuchja, Vang Csen sugallatára hozta meg, és az udvar józanabb miniszterei megdöbbenéssel fogadták. Ugyanakkor jól tudták, milyen sors vár az olyan miniszterekre, akik ellentmondanak a császár és eunuchjai akaratának – a korábbi években több miniszter életét is követelték az ilyen apró nézeteltérések –, ezért készségesen együttműködtek.

Augusztus 3-án a császár, Vang Csen a birodalom húsz legjobb tábornoka, valamint a minisztériumok és a legfőbb hivatalok vezetői és titkárai kíséretében elindult a sebtében összeverbuvált, mintegy félmilliós haderő élén. A sereg csupán egyhónapnyi élelemmel rendelkezett, így kénytelen volt szükségleteit – a helybéli lakosság nagy örömére – a környező területekről rekvirálás útján kielégíteni.

Két héttel később a hadsereg elérte Janghét, ahol korábban egy nagyobb kínai sereget pusztítottak el Eszen hordái. A csatateret először látó Vang Csennek most nagy hirtelen inába szállt a bátorsága, és a hadjáratot győzedelmesnek kikiáltva a csapatokat visszaparancsolta a fővárosba. A menet először Jucsou felé vette az irányt: az eunuch ugyanis meg kívánta látogatni itt lévő birtokait.

A következő napokban aztán a sereg fegyelme teljesen összeomlott – a céltalan ide-oda császkálás ennek sosem tesz jót –, és elkezdtek fosztogatni a környező vidéken. Vang attól tartott, hogy saját birtokával is így bánnának, ezért a császári haderőt visszafordította észak felé – ahol azt a mongol fősereg már kezét dörzsölgetve várta.

Bár a Ming-dinasztia első császára visszaűzte a mongolokat a Nagy Falon túlra, az erődítésvonaltól északra hosszú évszázadokon keresztül még továbbra is ők maradtak az urak.

Augusztus 30-án a mongolok megsemmisítették a kínaiak utóvédjét. Vang a legjobb lovassági egységekből szervezett új hátvédet, amelynek élére egy vén, tehetségtelen tábornokot helyezett. Így aztán az már másnap gyanútlanul belesétált egy csapdába, és szintén elpusztult. Aznap este a császári kíséret a tumui postaállomásnál táborozott le, nem messze egy közeli kisvárostól, Huajlajtól. A miniszterek sürgették az eunuchot, hogy a császárral menjenek tovább a városig, de ő nem kívánta hátrahagyni poggyászát. Ehelyett egy olyan táborhelyet jelölt ki, ahol nem volt vízforrás.

Az éj leple alatt a mongolok bekerítették a tábort, majd reggel felajánlották a császárnak és kíséretének, hogy tárgyaljanak a békéről. Vang, a kiváló stratéga elutasította az ajánlatot, és a hatalmas mongol sereg jelenlétét semmibe véve egy közeli folyóhoz parancsolta csapatait. Amint elindultak, a mongolok támadásba lendültek. Az eleve fegyelmezetlen és demoralizált kínaiak pánikba estek; aki tudott, menekült, aki nem, az fogságba esett, vagy odaveszett. A mongolok egy füst alatt végeztek a kínai udvar összes magas rangú tábornokával és miniszterével. Egyedül Vang Csen nem esett áldozatul a

mongolok kardjának – őt ugyanis saját felháborodott tisztjei ölték le. A császár a mongolok túsza lett, visszaadását Eszen tárgyalási alapként kívánta kezelni.

Eszen nagyot csalódhatott, amikor a következő év elején az új, a vészhelyzet kezelésére felállított kínai kormány és katonai vezérkar Cseng-tungot megfosztotta trónjától, öccsét ültetve a helyére. A mongol vezér hiába vette ostrom alá Pekinget, a támadást visszaverték. A kínai vezetés korábbi lefejezésével ugyanis nem a legjobb, hanem csupán a leggyávább és leggerinctelenebb tisztségviselőket sikerült megölni – utat adva ezzel az új, tehetséges vezetőknek. Eszen végül még Cseng-tungot is kénytelen volt szabadon engedni.

Hm-hm. Az embernek óhatatlanul is az az érzése, mintha ma is elkelne néhány helyen egy jó kis mongol rendcsinálás.

EGY MINDENKI ELLEN

Az általános iskolában a gyerekek már a történelemokítás első évében megismerkedhetnek Horatius Cocles történetével. Ő volt az a hős római katona, aki mindaddig egymaga védte a Tiberis átkelőhelyét, míg társai elbontották mögötte a hidat. Cocles ekkor a vízbe ugorva visszaúszott övéihez, így nemcsak sikerrel hajtotta végre nagyszerű fegyvertényét, de még életben is maradt. Noha erről az akcióról nem maradtak fenn hiteles adatok, így jobbára a legendák ködébe vész, Cocles későbbi bátor utódainak tetteit már feljegyezte a történelem.

EGY MAGÁNYOS VIKING

Anglia már a 8. század végétől kénytelen volt elszenvedni a viking támadásokat. Noha a hét angolszász királyságot a nyugati Wessex a 10. század közepén végleg egyesítette, 1016-ban egész Anglia dán fennhatóság alá került. Az északiak uralma 1042-ben ért véget. Az angolszász főurak ekkor Godwin vezetésével a régi uralkodóház egyik sarját, az addig Normandiában élő Edward herceget ültették trónra.

Hitvalló Edward gyengekezű uralkodónak bizonyult: mint melléknevе is mutatja, inkább volt alkalmas jámbor szerzetesnek, mint királynak. Az igazi hatalom így Godwin, majd az ő halála után fiai kezébe került. Edwardnak nem született gyermeke, így amikor 1066. január 5-én örökre lehunyta szemét, az Anglia feletti szász uralom vészterhes esztendejéhez érkezett.

A szigetország 1016-ot megelőzően egyszer már egy rövid ideig szintén az északiak uralma alá került. Hitvalló Edward édesatyja ugyanis 1013-ban – nem éppen bölcs belátásról téve tanúbizonyságot – lemészároltatta az Angliában élő dán telepeseket: köztük a dán király nővérét is. A történteket némileg zokon vevő skandináv uralkodó erre lerohanta Angliát, ám miután már a következő év februárjában elhunyt, Edward atyja visszatérhetett az uralomba.

A haldokló király Harold Godwinsont nevezte meg örököséül. Legalábbis ez utóbbi szerint. (A már épp csak pihegő Edward utolsó szavait a fölé hajoló Harold ugyanis – hogy, hogy nem – ekképpen értelmezte.) Csakhogy Edward korábban már Normandia hercegének, Fattyú Vilmosnak is odaígérte a koronát. Ráadásul a néhány éve Normandia partjainál hajótörést szenvedett, így a herceg lelkes „vendégszeretetét" élvező Harold is kénytelen volt előzőleg ígéretet tenni arra, hogy elismeri Vilmos trónigényét.

És ez még nem volt minden. Tostig, Harold becsvágyó, és korábban száműzött öccse ugyanis Skandináviába ment, ahol III. (Könyörtelen) Harald norvég királyt biztatta fel Anglia meghódítására. (Lásd erről: *Hét láb angol föld*)

Így aztán mialatt Harold délen a normann inváziót várta, szeptember elején északon partra szálltak Harald csapatai. A norvégok szeptember 20-án szétverték a helyi angolszász erőket, majd York felé indultak. A győzelemittas északiak öt nappal később Stamfordnál, a Derwent folyó mellett verték tábort. Itt aztán derekasan meg is ünnepelték az addig elért sikereket. Ha azt állítjuk, volt némi heje-huja, azzal még semmit sem mondtunk. Így aztán...

Harold lóhalálában északra siető, mintegy 10 000 főt számláló serege váratlanul üthetett rajta a norvégokon. Harald erőinek a mocsaras folyó nyugati partján lévő kisebb részét az angolszászok gyorsan szétszórták. A támadók ezzel máris jókora előnyt csikartak ki maguknak. Csakhogy.

A Derwent két partját egy híd kötötte össze. Itt, ezen a hídon egyetlen norvég harcos vetette meg a lábát. És ez a magányos viking feltartóztatta az angol rohamot! A szemtől szemben való küzdelemben képtelenek voltak lebírni, ám végül egy szász katona egy csónakon átkelt a túlpartra, és a hátába kerülve lándzsájával ledöfte a névtelen hőst.

A norvég harcos önfeláldozása azonban hiábavalónak bizonyult. Noha Harald ezalatt rendbe szedte seregét, az ütközet a norvégok döntő vereségével zárult, és a király maga is elesett a harcban. A szász Harold azonban nem sokáig élvezhette diadalát: alig három héttel utóbb Hastingsnél ő maga is életét vesztette Vilmossal szemben.

A kocka gyorsan megfordult.

TIGRISEK A CSATATÉREN

1943. július 4-én a 2. világháború – és egyben a történelem – legpusztítóbb tankcsatája vette kezdetét a keleti fronton, a Kurszk térségében húzódó kiszögellésben. A kiszögellés déli része ellen offenzívába lendülő német 4. páncéloshadsereg kötelékébe tartozott a három páncéloshadosztályból álló II. SS-páncéloshadtest, amely 41 Tigris harckocsit vonultatott fel hadrendjében.

Július 7-én a szovjetek Poszkjolnij közelében nagy erejű ellentámadást indítottak. Az 1. *Leibstandarte* SS-páncéloshadosztály 13. páncélosszázadának egyetlen, magányos Tigrise ennek folyamán mintegy 50 szovjet T-34-essel került szembe. A Franz Staudeggar törzsőrmester parancsnokolta német tank legénysége azonban nem rettent meg.

A német mondás, miszerint ha egy T-34-es Tigrissel találkozik, megemeli a kalapját – értsd: lerobban a tornya –, ezúttal is igaznak bizonyult. Staudeggar teljes lőszerkészletét elhasználva 22 szovjet harckocsit semmisített meg, mire a többi visszavonult.

Azért nem minden T-34-es „emelte meg a kalapját". Hiába volt a Panzer VI Tiger II B – avagy más néven Királytigris – a 2. világháború legpusztítóbb erejű páncélosa, csekély darabszáma miatt (mindössze 489 – vagy 485 – példány épült belőle) nem befolyásolhatta a küzdelem végkimenetelét.

Ez már döfi, gondolhatnánk, az 1:50-hez arányt nem lesz könnyű felülmúlni. Hát nem is volt könnyű. Nehéz volt, de sikerült. Mégpedig alig két éven belül.

1945 áprilisában a Vörös Hadsereg már a Reich fővárosának ostromára sorakozott fel. A Berlintől keletre fekvő térségben a németek egy helyi jellegű ellentámadást indítottak, amelyet az 503. SS-nehézpáncélos-osztály néhány Királytigrise – amúgy mellesleg a világháború legnagyobb átütőerejű tankja – támogatott.

A 2. század egyik szakaszparancsnoka, Karl Körner harckocsija az akció közben kicsinykét elszakadt a támadó gyalogságtól. Bollersdorf közelében a Királytigris szembetalálkozott két szovjet ISZ-2-essel. (Ez a típus viszont a Vörös Hadsereg „top gun" páncélosa volt.) Körner az egyiket sebtében kilőtte, míg a másik manőverezés közben egy tankelhárító-árok foglya lett, így a legénysége elhagyta.

A Királytigris további prédára lesve folytatta útját. A Bollersdorftól Strausbergbe vezető úton Körner újabb 11 ISZ-2-est észlelt. Persze, ez mind semmi volt ahhoz a mintegy 120-150 másik páncéloshoz képest, amely a falu szélén várakozott üzemanyag- és muníciófeltöltés céljából.

Ha már lúd, legyen kövér, gondolhatták a németek. És a félelmetes ragadozó lecsapott. Először az úton lévő 11 nehézharckocsit érte utol a végzet. Ezt követően Körner a feltöltésre váró páncélosok ellen fordult. A meglepett szovjet harckocsizók közti pánikhangulatot az egymás után lángra lobbanó, majd égbe repülő üzemanyag- és lőszerszállító kocsik csak fokozták. A németek szép akkurátusan még kilőttek 39 másik tankot, majd elegánsan távoztak a helyszínről.

Az akció után az 503. SS-nehézpáncélos-osztályt visszavonták Berlin védelmére. Az odavezető úton Körner a biztonság kedvéért még megsemmisített (tegyük hozzá, volt miből) több mint 100 ellenséges harckocsit, valamint 26 páncéltörő ágyút. Mindezekért a hőstettekért felterjesztették a Lovagkeresztre, amelyet április 29-én – egy nappal Hitler öngyilkossága előtt – az utolsók között vehetett át a Birodalmi Kancellária bunkerében.

Nem hisszük, hogy különösképpen örült volna neki.

HUSZÁRVIRTUS

I. Napóleon francia császár szerencsecsillaga az 1812-es balsikerű oroszországi hadjárattal leáldozott. A császári seregek fokról fokra szorultak vissza a német területeken, ugyanakkor feladni kényszerültek a korábban megszállt illír provinciákat (Horvátország, Szlavónia, Karintia) is. 1813 októberének elején az itteni francia erők az előrenyomuló osztrák csapatokkal szemben feladták Laibachot (a mai Ljubljanát).

Október 3-án az ellenség kikémlelésére öttagú járőr indult az 5. huszárezredből. A járőr Wippach községnél rábukkant a francia utóvédre. Rostás Pál huszár biztatására az öt lovas nekiugrott a meglepett franciáknak, akik közül néhányat le is vágott. A hatvan francia gyalogos és hét lovas azonban csakhamar körülvette a magyar huszárokat. Miután egyiküket halálos lövés érte, három társa elmenekült.

Nem úgy Rostás.

A hős huszár még egy negyedórán át folytatta reménytelen harcát. Lovát kilőtték alóla, végül ő maga is sebektől borítva roskadt össze. Ekkor már harminc lövés érte a testét.

> A magyar huszár egykor az ország legkeresettebb „exportcikkének" számított. Rostás Pál maga is bebizonyította a tételt: fényesebb a láncnál a kard.

A vitéz harcos számára Wippach lakói – akik maguk szemtanúi voltak a küzdelemnek – adták meg a végtisztességet, sírja felé egy emlékoszlopot is emelve. Rostás ezrede a későbbiekben megújította a síremléket, amely egy évszázadon át hirdette a magyar huszár halhatatlan dicsőségét – míg az 1. világháború tűzvihara el nem söpörte.

Mi azért ne feledjük Rostás Pál nevét.

PÁNCÉLOSVADÁSZ

Lengyelország, Norvégia, Nyugat-Európa és a Balkán lerohanását követően Hitler addigi névleges szövetségese, a Szovjetunió ellen fordította a német hadigépezetet. A Barbarossa-terv keretében 1941. június 22-én három hadseregcsoport erői zúdultak a vörös kolosszusra. A Leningrád irányába előrenyomuló Észak hadseregcsoport kötelékébe egy SS-seregtest is került. Szeptember 5-én a 3. *Totenkopf* SS-hadosztály a Wehrmacht-egységekkel együtt megkezdte az átkelést a Pola folyón. A német előretörést

azonban szeptember 24-én a Vörös Hadsereg ellenoffenzívája szakította félbe, a hadosztály így Lusno térségében védelembe ment át.

A *Totenkopf* tankelhárító-zászlóaljának 50 mm-es páncéltörő ágyúkkal felszerelt 2. ütegét Lusnótól északra erős szovjet harckocsikötelék támadása érte. Az összecsapás során az üteg teljes legénysége elesett, az egyetlen Fritz Christen őrvezetőt kivéve. A teljességgel reménytelen helyzetben Christen nem futamodott meg, hanem lövegénél maradva egymaga töltött, célzott és lőtt, újra és újra, fáradhatatlanul.

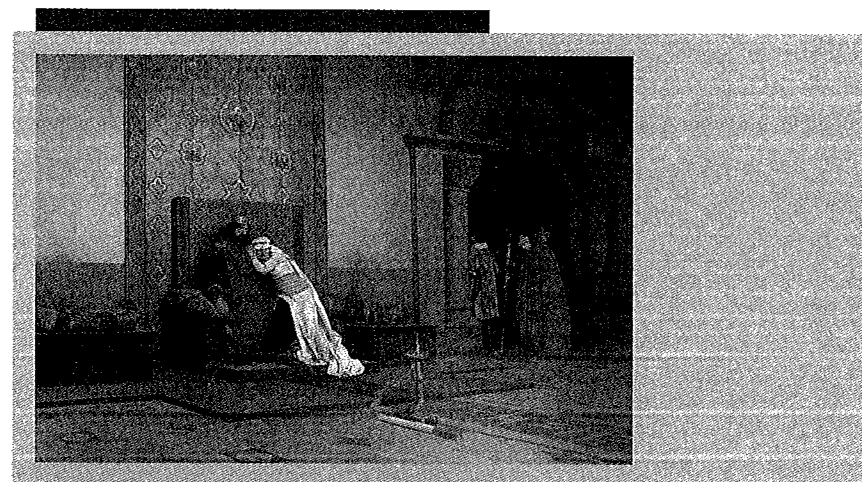
A nap végére hat szovjet páncélos került az áldozati listájára. Az éjszaka sötétjét kihasználva Christen átlopódzott a szomszédos, immár gazdátlan lövegekhez, ahonnét átvonszolta a lőszert saját páncéltörőjéhez. Felvirradt a következő nap, és a szovjetek ismét rohamra indultak. A magányos harcos ezúttal hét újabb tankot semmisített meg.

„Hűségem a becsületem" – szólt az SS jelmondata. Az 1. világháborúban még ez állt a német katonák övén: „Gott mit Uns", azaz „Isten velünk van"...

Bár közben megsebesült, és nem állt rendelkezésére sem víz, sem élelem, az őrvezető nem volt hajlandó meghátrálni. Amikor szeptember 27-én a *Totenkopf* ellentámadása végre felmentette, állása előtt 13 kilőtt harckocsit és több mint 100 halott ellenséges katonát számláltak össze. Christent hősiességéért repülőgépen azon melegében Hitler főhadiszállására szállították, ahol a Führer személyesen tüntette ki a Lovagkereszttel. Nagy harcos egy rossz ügy érdekében – nem az első, és nem az utolsó.

ÁRULÓK

Az egyiptomi fogságból kiszabaduló zsidó törzsek 40 évig bolyongtak a pusztában, míg végül eljutottak Kánaánig. A Biblia szerint az első útjukba eső város, Jerikó kikémlelésére két embert küldtek ki, akik egy kurtizán – hiába, a probléma már 3600 évvel ezelőtt is létezett – segítségével teljesítették is feladatukat. Miután az izraeliták Isten nem csekély támogatása révén elfoglalták Jerikót, annak összes lakóját lemészárolták, kivéve Ráhábot és családját: az előbbi még a fejedelmi családba is benősült. Bár Ráháb ily módon békés öregkort élt meg, a későbbi korok népei nem becsülték ilyen sokra sem a vélt, sem a valós köpönyegforgatókat.

BŰNÖS GERJEDELEM

A longobárd–gepida háború eredményeképp 567-ben avar megszállás alá került a Kárpát-medence keleti fele. (Erről lásd még: Végzetes serleg). Korábbi – ámde most már kényelmetlenül közelivé vált – szövetségesük elől a longobárdok egy év múlva áttelepültek Itália földjére. Az immár a volt római Pannóniát is uralmuk alá vonó avarok hamarosan sorozatos rablóhadjáratokat indítottak a szélrózsa minden irányába. A longobárd területek szintén e vállakozások lehetséges célpontjai közé kerültek.

610–611 táján maga az avar kagán vezetett hadjáratot Észak-Itáliába. II. Gisulf, az északkeleti határvidék, Friaul longobárd hercege megpróbálta feltartóztatni a támadókat, de seregével együtt odaveszett. A kagán ostromzár alá vette a hercegi fővárost, Cividalét (Friaul), majd a gyenge pontokat kipuhatolandó, személyesen lovagolta körül a falakat.

Amint Gisulf özvegye, Romilda megpillantotta az avar uralkodót, azon mód bűnös gerjedelem támadt benne iránta. A férjét ezek szerint nem annyira mélyen gyászoló asszszony felajánlotta, hogy amennyiben a kagán nőül veszi őt, átadja neki a várost. A kagán ebbe belegyezett, mire Romilda megnyittatta Cividale kapuit. A bevonuló avarok persze rögvest felégettek mindent, a lakókat pedig magukkal hurcolták. (A hazaúton aztán a felnőtt férfiakat le is mészárolták.)

A kagán nem kívánt rácáfolni a mondásra, miszerint ígéret szép szó, ha megtartják, úgy jó. Így hát feleségül vette Romildát – egyetlen éjszakára. Ezt követően átadta őt tizenkét avarnak, akik egy újabb éjjelt tölthettek el a hercegnői bájak tüzetes tanulmányozásával. Végezetül a kagán e szavakkal: „Ilyen férjre vagy te méltó!", egy mező közepén húzatta karóba az árulót. (És bizony, azon a nyílásán keresztül.)

Romilda „jutalmát" még jó ezer éven át előszeretettel alkalmazták a legkülönbözőbb bűnök megtorlására. Magyarországon 1600-ban például a pápát a töröknek eladó vallon zsoldosokat húzták karóba. De visszatérve esetünkre: ha Romilda lányai szokványos arany és ezüst csecsebecséket viselték volna a mellükön a csirkehús helyett, nem valószínű, hogy mentesültek volna az „ostromtól".

Anyjukkal ellentétben Romilda lányai mentesítették magukat az avarok kéjvágyától. Mégpedig a történetíró Paulus Diaconus szerint a következőképp. A lányok a melltartó szalagjuk alá nyers csirkehúst dugtak, ami a melegben gyorsan megbüdösödött, s a bűz aztán gyorsan lelohasztotta a megkönnyebbülést kereső delikvensek lelkesedését. Lehet, hogy ez a fogamzásgátló módszer elsőre tán egy csipetnyit kezdetlegesnek tűnik – ám mindenesetre eredményesnek bizonyult.

Kipróbálásra azért nem feltétlen javasoljuk.

VÁNDOR, VIDD HÍRÜL: ELÁRULTAK

„ITT FEKSZÜNK. VÁNDOR, VIDD HÍRÜL A SPÁRTAIAKNAK: MEGCSELEKEDTÜK, AMIT MEGKÖVETELT A HAZA."

Kr. e. 480-ban addig sosem látott méretű hadsereg tapodta Hellász földjét. A maga I. Xerxész perzsa nagykirály vezette, 200 000 főt számláló szárazföldi haderőt 650 hajóból álló flotta kísérte a tengeren. Az irtózatos túlerőt I. Leonidasz parancsnoksága alatt mindössze 6000 hellén harcos kísérelte meg feltartóztatni a Közép-Görögországba vezető, kulcsfontosságú Thermopülai-szorosnál.

Xerxész négy napon át várakozott a szoros előtt, arra számítva, hogy a görögök elvonulnak – olyannyira képtelenségnek tartotta az ellenállást. Augusztus 18-án aztán a perzsák rohamra indultak. A hősiesen harcoló védők azonban két napon keresztül minden támadást visszavertek. Pedig a király bevetette az elit gárdát, a „halhatatlanokat" is: a szorosban mégis egymás hegyén-hátán tornyosultak a támadók hullái.

És ekkor egy elvetemült áruló jelentkezett a perzsa táborban. A maliszi Ephialtész kellő jutalom fejében vállakozott arra, hogy egy rejtett ösvényen a védők hátába vezet egy perzsa csapatot. Amint erről Leonidasz értesült, elbocsátotta a szövetséges görög katonákat. A köztudattal ellentétben azonban nemcsak a 300 spártai maradt ott a végső összecsapásra. A 700 theszpiai harcos önként választotta a biztos halált, a 400 thébait viszont megbízhatatlanságuk miatt – városuk ugyanis meghódolt Xerxész előtt – tartotta vissza a spártai uralkodó.

Az augusztus 20-án megvívott döntő összecsapásban a spártaiak és a theszpiaiak mind egy szálig elestek – a thébaiak viszont megadták magukat. A hatalmas veszteségeken fel-

dühödött Xerxész – mintegy 20 000 perzsa esett el a három nap alatt, köztük a király két fivére is – megkerestette Leonidasz testét: a spártai hős levágott fejét karóra tűzték. A propaganda fontosságát felismerő király ezt követően ezer kivételével mind eltemettette saját halottait, majd az így már nagyobb számban ott heverő görögökkel együtt mutatta meg őket serege nagyobbik, a csatában részt nem vett részének: Íme, minő fényes diadal!

> A perzsák hiába várakoztak – a görögök nem vonultak el. A spártaiak és a theszpiaiak az utolsó emberig harcoltak. A magukat megadó thébaiak egy részét a dühös perzsák lemészárolták, míg az életben hagyottakat szégyenszemre megbélyegezték.

Az áruló Ephialtész a fejére vérdíjat kitűző spártaiak bosszújától tartva utóbb Thesszáliába menekült. A kedélyeket lecsillapodni érezvén később visszatért Maliszba, itt azonban Antiküra városában agyonverték. Noha a gyilkos magánbosszúból követte el tettét, a lakedaimóniak zokszó nélkül kifizették a jutalmat…

A thermopülai hősköltemény kapcsán másfajta „árulókról" is szót kell ejtenünk. Két súlyos szemgyulladással küszködő spártai harcost Leonidasz még korábban elengedett a táborból. Eurütosz és Arisztodémosz betegen feküdt a közeli Alpénoi városkában, amikor a harc megkezdődött. Amint Eurütosz megtudta, hogy az Ephialtész vezette perzsák a védők hátába kerültek, azonnal előhozatta fegyvereit. Szolgája – aki aztán ezt követően mindenesetre sebtében eliszkolt – elvezette a harcolókhoz, így aztán a beteg hadfi osztozhatott vitéz társai sorsában.

Az életet választó Arisztodémoszt a legteljesebb megvetés övezte Spártába való visszatérése után. Senki nem volt hajlandó vele beszédbe elegyedni, ha szóba került a neve, csak úgy emlegették: a gyáva. Egy évvel később Plataiai közelében – immár jóval kedvezőbb erőviszonyok mellett – nézett ismét farkasszemet egymással a perzsa és a hellén haderő. Arisztodémosz kitört a spártai hadsorból, és a megvetés hajtotta őrült önkívületében egymaga vetette rá magát a perzsákra. Halálával így tette jóvá gyalázatát. (Zárójelben tegyük hozzá: a minden kákán csomót kereső spártai közvélemény ettől függetlenül sem tartotta túl nagyra e tettet, mondván, Arisztodémosz csak kényszerből cselekedett.)

A 300 spártai közül Arisztodémoszon kívül még egyetlen ember maradt életben. Egy bizonyos Pantitész nevű harcost küldték követségbe Thesszáliába, így maradt le a harcról. Hivatalos megbízatás, tehát semmi probléma, gondolhatnánk – de nem így Pantitész. Ő nem bírva elviselni azt a „megaláztatást", hogy elkerülte a hősi halál, Spártába hazatérve felakasztotta magát.

> III. Dareiosz nem bizonyult a harcos hódító ősök méltó utódjának. A perzsa uralkodó mind Isszosznál (333), mind Gaugamélánál (331) megfutamodott a csatatérről.

És még mindig az árulókról. Másfél évszázaddal Xerxész egyébiránt kudarcba fulladt vállalkozása után alapvetően fordult a kocka: a támadókból megtámadottak lettek. A makedón III. Alexandrosz – avagy Nagy Sándor – 334-ben megindított hadjárata véget vetett az Akhaimenida-dinasztia hatalmának. A nagy ősei silány leszármazottjának bizonyuló III. Dareiosz az Isszosznál és Gaugamélánál vívott csatákból – seregét cserbenhagyva – gyáván megfutamodott.

A keleti tartományok felé menekülő perzsa nagykirályt Baktria kormányzója, Bésszosz fogságba vetette. Miután Sándor üldözőbe vette a kormányzót, utóbbi úgy döntött, meggyilkolja Dareioszt. A bukott uralkodót aztán Bésszosz halálos sebével hátrahagyta az úton. És tette mindezt abból a megfontolásból, hogy csak hátráltatja ezzel egy kicsit üldözőjét.

A makedón hódító elől azonban nem lehetett elfutni. Az elfogott Bésszoszt egy perzsákból és médekből álló bíróság elé állították, amely kereszthalálra ítélte. Egyes történetírók azonban másik kivégzési módról tudósítanak. E szerint Bésszosz tagjait két földig meghajlított sudár, fiatal fához kötözték. Miután a fákat elengedték, azok rugóként egyenesedtek fel, darabokra tépve a korábbi urát eláruló utolsó Akhaimenida uralkodó testét. (Dareiosz rokonaként Bésszosz IV. Artaxerxész néven királlyá kiáltatta ki magát.)

És már nem tudta a jobb kéz, mit csinál a bal.

NEM MIND ARANY, AMI FÉNYLIK

A ripuári frankok Tournai-ban székelő királya, I. Chlodvig az eszközökben cseppet sem válogatva kezdte meg a 480-as évek második felétől a későbbi Frank Birodalom területének meghódítását. (Lásd még: *A frank birodalomalapító*) A Cambrai-ban uralkodó szomszédos frank uralkodó, Ragnachar ellenében saját előkelői fordultak hozzá. Chlodvig igen takarékos módon, aranyozott ékszerekkel vesztegette meg az árulókat, majd betört Ragnachar területére.

A vereséget szenvedő királyt egyik fivérével együtt saját emberei fogták el, és adták át a győztesnek. Chlodvig előbb a szemére hányta Ragnacharnak, hogy megkötöztetésével mintegy lealacsonyította magát – „Dicsőbb lett volna, ha meghalsz!" –, majd agyonütötte. A tréfás kedvű király ezt követően az alábbi szavakkal fordult a fivérhez: „Ha a segítségére siettél volna, nem kötözték volna meg!" – és őt is agyonsújtotta.

A megvesztegetett előkelők időközben rájöttek arra, hogy nem mind arany, ami fénylik, és panaszra mentek Chlodvighoz. A király közölte velük: örüljenek annak, hogy egyáltalán életben hagyta őket – mire a megrettent urak még köszönetet is mondtak neki.

Chlodvig gátlástalan jellemét jól szemlélteti az alábbi történet is. Bár a frankok megkeresztelkedtek már, ez egyáltalán nem tartotta vissza őket attól, hogy az útjukba eső templomokat ki ne rabolják. Egy ízben az egyik kárvallott püspök megkérte a királyt, szerezzen vissza a számára egy különösen értékes kelyhet.

A soissons-i jelenet több alkotót is megihletett – ha nem is mindig ugyanúgy. Az előzőleg az „ördögi" szaracénok kapcsán már említett középkori francia krónika egy miniatúráján a bárdokat például kardok helyettesítették.

A zsákmány elosztására (ez régi germán szokás volt) Soissons-ban került sor. Chlodvig arra kérte harcosait, hogy a kelyhet juttassák neki. A katonák persze értettek a szóból, ám mégis akadt egy balga lélek, aki az igazságos sorsolásra hivatkozva belevágta csatabárdját a kérdéses vagyontárgyba. Ám mindenki legnagyobb megdöbbenésére a király nem tett semmit. Legalábbis ekkor.

Egy évvel később Chlodvig seregszemlére hívta egybe harcosait. A katonákat ellenőrizve haladt a sorok előtt, mígnem a meggondolatlan delikvenshez nem ért. Ekkor ráförmedt – érdekes módon a fegyverzet minden darabján talált kivetnivalót –, majd megragadta a bárdját és a földre hajította. Amint a harcos lehajolt érte, a király a saját bárdjáért nyúlt, és egyetlen csapással agyonsújtotta, mondván: az éppen így tett Soissons-ban a kehellyel.

Nem csak az elefánt nem felejt.

NINCSENEK FOGLYOK – CSAK ÁRULÓK

1941. június 22-én a hitleri Németország megtámadta a Szovjetuniót. (Erről lásd még a *Ha eljő Timur* című fejezetet.) A német támadás gyorsan teret nyert. Minszk és Białystok, majd Szmolenszk térségében teljes hadseregek kerültek halálos csapdába. Miközben katonái ezrével áldozták életüket, a szovjet diktátor, Joszif Visszarionovics Sztálin a már jól bevált véres módszerekhez folyamodott a helyzetért – szerinte – felelősök megbüntetéséért.

A német főcsapás irányában fekvő Nyugati Front vezetőit, valamint az alárendeltségébe tartozó 4. hadsereg parancsnokát letartóztatták, és július 22-én kivégezték. A máskülönben keményen harcoló 4. hadsereg vezénylő tábornokát egyszerűen csak kijelölték erre a sorsra – éspedig azért őt, mert a front többi hadseregparancsnoka az adott pillanatban nem volt elérhető!

Amikor híre jött, hogy Leningrádnál a németek nőket és gyermekeket hajtanak rohamozó csapataik előtt – egyébként ebben sem volt semmi új: ezt a taktikát 700 évvel azelőtt a mongolok már alkalmazták –, Sztálin így reagált: „Az ellenséget és önkéntes vagy kötéllel fogott cinkosait ütni kell, ahol érjük... Irtsák az ellenséget, mindegy, hogy önkéntes, vagy kötéllel fogták..."

A kíméletlen hadúrnak egyet mindenesetre a javára írhatunk: sokkal jobb hadvezérnek bizonyult vetélytársánál. Nem utolsósorban azért, mert hajlandó volt meghallgatni tábornokai véleményét. Sztálin még saját fiát is hagyta elpusztulni német fogságban.

A bekerítésüket követően is elkeseredetten harcoló szovjet csapatokról még a németek is elismerően nyilatkoztak. Ám Sztálin, miután arról tájékoztatták, hogy két tábornoka megadta magát, kiadta végzetes, 270-es számú hadparancsát. „Akik bekerítésbe kerültek, mindaddig harcoljanak, amíg fennáll a lehetősége az áttörésnek. Azokat, akik inkább a fogságot választják, minden eszközzel pusztítani kell, a fogságot választó vöröskatonák családját pedig meg kell fosztani az állami segélyektől és segítségtől."

1941 októberében mindkét fent említett tábornokot halálra ítélték távollétében. Egyikük ekkor már több mint két hónapja halott volt: Vlagyimir Kacsalov altábornagyot, a 28. hadsereg parancsnokát augusztus 4-én telibe találta egy német gránát. Pavel Ponyegyelin vezérőrnagynak, a 12. hadsereg parancsnokának sorsa még tragikusabban alakult.

Ponyegyelin súlyosan megsebesülve, eszméletlen állapotban esett német fogságba. Négy év hadifogságot követően érte a „felszabadulás": letartóztatták, majd egy szovjet lágerba zárták. 1950 augusztusában innen fordult egy kérvénnyel Sztálinhoz – mire újra bíróság elé állították. Másodszor is halálra ítélték, és ekkor ki is végezték.

A bekerítésből kitört, vagy fogságból megszökött katonák különleges ellenőrző táborokba kerültek. Egy részük visszakerült a hadseregbe, sokakat közülük azonban kivégeztek, vagy hosszú évekre lágerekbe kerültek – ahol aztán szintén elpusztultak. Így becsülte Sztálin a hazájukért vérüket ontó hősöket.

Mellesleg a Generalisszimusz természetesen egyetlen alkalommal sem tette tiszteletét a fronton.

A TEMPLOMOS KASSZANDRA

Kasszandra: Priamosz trójai király leánya, ki Apollónnak szerelmet ígért azon feltétellel, hogy az isten felruházza őt a jóslás tehetségével. Apollón teljesíti a feltételt, de mikor Kasszandra visszavonja ígéretét, a haragos isten azzal bünteti meg, hogy senki se higgyen jóslatainak. (Révai Nagy Lexikona)

Az egyiptomi mamelukok nyomása alatt a szentföldi keresztes államok egyre szűkebb területre szorultak vissza. 1268-ban elesett Antiochia, ugyanakkor Akkontól délre elveszett szinte minden erősség. Az 1271-ben az egyiptomi uralkodó és az angol keresztesek között kötött tízéves fegyverszünet mindenesetre lélegzetvételhez juttatta a keresztényeket. A Szíriát meghódítani akaró mongol ilkánokkal – ők voltak a muszlim világ központját, Bagdadot is elfoglaló Hülegü utódai – vívott háború miatt ezt Kaláún szultán 1281-ben egy újabb évtizedre meghosszabbította.

1288-ban örökösödési válság tört ki a Tripoliszi Grófságban. A szembenálló pártok közül az egyik – épp csak picinykét rövidlátó módon – titokban Egyiptomhoz fordult segítségért. Egy templomos zsoldban álló mameluk emír azonban értesítette a veszélyről Guillaume de Beaujeu nagymestert. Beaujeu figyelmeztette a tripolisziakat, akik egészen addig magas ívből tettek az egészre, mígnem 1289 márciusában Kaláún serege meg nem jelent a város előtt.

Antiochiát 1098-ban hosszas, keserves ostrommal foglalták el a keresztesek. 170 évvel utóbb az egyiptomiaknak jóval kevesebb gondot okozott a város bevétele.

Bár a templomosok a többi lovagrenddel és a ciprusi-jeruzsálemi királlyal együtt csapatokat küldtek Tripoliszba, az ostrom sikerrel járt. A várost lerombolták, a férfiakat mind egy szálig leölték, a nőket és gyermekeket eladták rabszolgának. A fegyverszünetet ennek ellenére újabb tíz évre meghosszabbították. (Tripoliszra, amely nem volt a Jeruzsálemi Királyság része, úgymond nem vonatkozott a szerződés – mondta ugyanis Kaláún.)

1290 augusztusában azután Akkonban – ekkor már ez volt az egy-két mai politikusunk arcánál alig nagyobb királyság székhelye – az itáliai keresztes csürhe véres muszlimüldözést rendezett. (És hogy, bizony, mennyire a „ruha teszi az embert": ennek sok szakállas keresztény is áldozatául esett.) A szultán válaszul titokban egy újabb hadjáratot készített elő, de a nagymestert ismét értesítették kémei.

Beaujeu ekkor megegyezett Kaláúnnal, hogy az utóbbi lakosonkénti egy arany váltságért megkíméli a várost. Az egyezség miatt a nagymestert árulással vádolták meg. És miután a szultán az év végén elhalálozott, az akkoniak magabiztossága ismét az egekig csapott.

Pedig a vég már közel volt. Kaláún fia, al-Asraf 1291 márciusában megindította seregeit. Május 18-án, másfél havi ostromot követően a mamelukok döntő rohamra indultak a falak ellen. A nagymester a lovagjai élén az első sorokban harcolt, ám ez sem mentette fel a további vádak alól. Amikor halálos sebet kapott, még akkor is gyávasággal vádolták. Beaujeu most már kifakadt: „Nagyuraim! Többet én nem tehetek, mert halott vagyok."

Akkon maga mindenesetre alig néhány órával élte túl az „áruló" halálát. De erről inkább lásd a *Baucent!* című fejezetet.

VÖRÖS BOR, VÉRES BOR

Az ókori Hellász legkvalifikáltabb exportcikkének nem a bor, nem az olajbogyók, de még csak nem is a míves amforák számítottak – hanem a jól képzett görög hopliták. E katonák szolgálatait szerte a Földközi-tenger vidékén előszeretettel vették igénybe a különböző népek és uralkodók. Az Egyiptom felett Kr. e. 664 óta regnáló szaiszi dinasztia tagjai szintén nagyban támaszkodtak hellén zsoldosaikra. A II. Pszammetik fáraó (595–589) idején Núbia ellen folytatott háborúban az egyiptomi és görög katonák már külön csapattestben, külön parancsnokság alatt vonultak hadba.

570-ben a líbiaiak a Küréné görög gyarmatvárossal folytatott háborúskodásban Pszammetik fia, Apriész fáraó segítségéhez fordultak. Apriész – teljesen érthető módon – a hellén zsoldosokat nem merte Küréné ellen küldeni. Az ily módon csak egyiptomiakból álló expedíciós hadtest viszont súlyos vereséget szenvedett.

A hírre katonai felkelés tört ki Egyiptomban. Azzal vádolták meg ugyanis Apriészt, hogy kedvelt görögjei még nagyobb hatalomhoz juttatása céljából szándékosan áldozta fel az egyiptomiakat. A lázadás élére a fáraó egyik vezére, Amaszisz állt. A polgárháború Apriész vereségével és halálával zárult, a trónt így most a győztes Amaszisz foglalhatta el.

A harci szekerek rohamának egy mindenkori egyiptomi hadvezér nélkülözhetetlen fegyvertárába kellett tartoznia, amint arról több egykori falfestmény is tanúskodik. Ezek egyik leghíresebbjén a XVIII. dinasztia fáraója, maga a nevezetes Tutanhamon trancsírozza az ellenséget. A dolognak talán egyetlen apró szépséghibája, hogy Tutanhamon soha sem vett részt harci cselekményekben.

Noha a görögbarát politika elleni gyűlölet juttatta hatalomra, a továbbiakban az új fáraó még elődeinél is fokozottabb hellénbarát politikát folytatott. Amaszisz uralkodása ennek ellenére a szaíszi korszak egyik fénypontjának bizonyult. Amikor 526-ban meghalt, virágzó országot hagyott fiára, az ifjú III. Pszammetikra. Ám a viharfellegek már ott tornyosultak a láthatáron.

Lüdia (lásd: *Egy birodalom vége*) és Babilon meghódítása után a Perzsa Birodalom erői 525-ben Egyiptom ellen fordultak. A II. Kambüszész király vezette hódító sereget egy görög áruló tanácsai segítették. A hellén zsoldosok vezére, Phanész ugyanis még korábban meghasonlott Amaszisszal, és átmenekült a perzsákhoz. Phanész nemcsak az egyiptomi haderőről adott ki fontos információkat Kambüszésznek, hanem azt az igen hasznos tanácsot is megadta, hogy a sivatagban való átkeléshez lépjen szövetségre az arabokkal.

Az egyiptomi és perzsa erők a Nílus torkolatánál, Péluszionnál néztek farkasszemet egymással. Miután a görög zsoldosok meglátták Phanészt az ellenséges oldalon, kitört belőlük az engesztelhetetlen gyűlölet. Az áruló hátrahagyott fiait az arcvonal elé hurcolva legyilkolták, majd összedarabolva testüket, a maradványokat bedobálták egy üstbe. A bizarr „alapanyagot" vízzel és borral locsolták fel, majd mindannyian ittak a véres léből.

Az ütközet mindazonáltal a perzsák győzelmével zárult. Az egyiptomi hadsereg széthullott, Kambüszész bevette Memphiszt, ahol a fogságába esett Pszammetik is. Ezzel lezárult egy dicső korszak: az ősi Egyiptom elvesztette függetlenségét.

Phanészt mindez azonban aligha vigasztalta.

EGY „MÉRGES" ORVOS

A tarentumi háború (Kr. e. 282–272) során a dél-itáliai görög városok Róma ellenében I. Pürrhosz épeiroszi királyhoz fordultak segítségért. A kalandos lelkületű Pürrhosz át is hajózott seregével Itáliába, és a 280-ban Hérakleia mellett vívott ütközetben – itáliai katona itt szembesülhetett először a harci elefántokkal – fényes győzelmet aratott a rómaiak felett.

A hadifoglyok ügyében Gaius Fabricius vezetésével hamarosan küldöttség érkezett a királyhoz. Pürrhosz rá kívánt ijeszteni a követre, ezért parancsot adott, hogy a tárgyalások alatt egy elfüggönyözött helyre, Fabricius – aki szintén nem láthatott még ilyen állatot – háta mögé állítsák be a legnagyobb elefántot. A megbeszélt jelre aztán az elefánt előretört, és a követ feje fölé emelve ormányát, vad trombitálásba kezdett.

Fabricius azonban nyugodtan mosolyogva fogadta e kedves kis csínyt. Miután korábban a neki minden ellenszolgáltatás nélkül felajánlott aranyat is visszautasította, ezzel úgy megnyerte a király bizalmát, hogy az valamennyi hadifoglyát az ő gondjaira bízta. Azzal a kikötéssel persze, hogy amennyiben a szenátus nem szavazná meg a békét, hoz-

zátartozóik üdvözlését követően küldjék vissza őket. (Szerényen megjegyezzük, hogy a bizalomnak ez a foka mintha már kiveszett volna mai világunkból.)

A szenátus természetesen elutasította a békét, a foglyokat így annak rendje és módja szerint visszaküldték. (Az atyák határozata értelmében arra, aki netalán elfelejtené a visszatérést, halálbüntetés várt.) A háború így tehát folytatódott.

> Az Itália földjén megjelenő harci elefántok kezdetben komoly problémát jelentettek az Urbs (a „Város") hadserege számára. Róma mégsem kívánta nemtelen eszközökkel kivívni a győzelmet.

Egy szép napon aztán egy ember érkezett az immár consulként a római seregeket vezető Fabricius táborába. Az illető egy levelet hozott magával Pürrhosz orvosától. A jó doktor ebben felajánlotta, hogy szerény javadalmazás ellenében pillanatok alatt véget vet a háborúnak – amennyiben megmérgezi királyát. Fabriciust consultársával együtt mélyen felháborította az ajánlat.

Így tehát levelet írtak Pürrhosznak, amelyben figyelmeztették a veszélyre. És tették mindezt azért, nehogy az a vád érhesse a rómaiakat, hogy amit nem tudtak elérni fegyverrel, azt megszerezték árulás révén. A király erre – természetesen az orvos alapos „megfeddése" után – váltságdíj nélkül elengedte foglyait, és újból béketárgyalásokat kezdeményezett. A szenátus erről hallani sem akart, viszont – nehogy viszonzatlanul maradjon a gesztus – számra pontosan ugyanannyi hadifoglyot szabadon engedett Pürrhosz itáliai szövetségesei közül.

A háború végül a hajthatatlan rómaiak győzelmével zárult: igaz, csak kilenc év múlva. (A római jellemről – némi összefüggésben a tarentumi háború elkövetkező eseményeivel is – a *Tradicionális önfeláldozás* című fejezetből kaphatunk további információt.)

ÁTKOK, JÖVENDÖLÉSEK ÉS EGYÉB BABONÁK

William Shakespeare híres drámájában a boszorkányok királyi koronát jósolnak Macbethnek. Macbeth gyilkosság árán jut a trónra, az igazság azonban győzedelmeskedik, és a gonosz feje hamarosan a porba hull. Valójában az igazi Macbeth egy győztes ütközet (1040) révén szerezte meg a koronát I. Duncantól, s csak jóval később, 1057-ben maradt maga is holtan a csatatéren Duncan fiával, Malcolmmal szemben. A trónt azonban ekkor sem Malcolm, hanem Macbeth mostohafia foglalta el – csak miután őt meggyilkolták, válhatott az előbbi Skócia uralkodójává. Persze átkok, jövendölések és egyéb babonák ettől függetlenül is szép számmal szerepelnek a történelem lapjain...

NAGYMESTER A MÁGLYÁN

A Szentföld elestével (1291) az ekkor már közel két évszázados múltra visszatekintő templomos rend Európába, Párizsba tette át székhelyét. A francia főváros azonban nem bizonyult jó választásnak. A kölcsönügyleteken ekkorra már zsírosra gazdagodott lovagok vagyonára ugyanis hamarosan szemet vetett IV. (Szép) Fülöp király. (Aki mellesleg a párizsi csőcselék lázadásakor maga is a rend székházában talált menedéket. Mint látjuk, a hála nem magyar találmány.)

A rend főhűbérurát, a pápát ekkor már alárendeltjeként kezelő – mióta VIII. Bonifácot francia katonák a saját trónusán pofozták fel, ezt már nem is igen firtatták – vaskezű uralkodó egy hétéves eljárás során elítéltette a templomosokat. Igen érdekes alapon: a muszlimokkal szemben addig a Szentföld védelmében döntő szerepet játszó rendet többek között eretnekséggel, Krisztus megtagadásával, valamint kötelező (!) homoszexualitással vádolták.

A templomosokat nem védte meg felhalmozott hatalmas vagyonuk – sőt, éppen az okozta vesztüket. Az igaz hit védelmezőiből perverz eretnekek lettek.

A rendet feloszlatták, a márványszépségű és -szívű Fülöp hatására szerte az országban megkezdődtek a letartóztatások. Az inkvizíció szakavatott hóhérai kezében – amint az várható is volt – egyes lovagok összeroppantak, és beismerték a vádakat. Ahogy az egyik testvér utóbb elmondta, nemcsak azt vallotta be, hogy a rendnek tulajdonított minden bűn igaz, hanem azt is beismerte volna, hogy ő ölte meg az Urat, ha éppen azt kérdezték volna tőle.

A kínzásokkal kicsikart vallomások közepette a végkimenetel nem lehetett kétséges. Magát a nagymestert, Jacques de Molay-t két vezető rendtársával együtt az eretnekség esetében kötelező büntetésre, máglyahalálra ítélték. A színjáték utolsó felvonására 1314. március 18-án került sor Párizsban, a Szajna egyik kis szigetén. A látványosságot azonban egy apró intermezzo zavarta meg. Molay ugyanis a lángok közül állítólag Krisztust hívta tanúságul a rend ártatlansága mellett, egy éven belül Isten ítélőszéke elé idézve a pápát és Fülöp királyt, valamint a franciaországi perekben döntő szerepet játszó Guillaume de Nogaret kancellárt.

És úgy tűnik, ez valóban a Legfelsőbb Bíróságnak bizonyult, amelynek ítélete ellen nem volt fellebbezés. Alig egy hónappal később, április 20-án meghalt V. Kelemen pápa, májusban Nogaret, majd november 29-én távozott e világból Szép Fülöp is. És a templomosok átka még mindig nem veszített erejéből.

A francia uralkodót három fia és egy csecsemő unokája követte a trónon: az „elátkozott királyok" rövid másfél évtizeden belül szintén távoztak az élők sorából, s ezzel 1328-ban kihalt a Capet-dinasztia egyenes ága. A trónt elfoglaló oldalági Valois-ház ellenében nem sokkal utóbb – azon az alapon, hogy anyja Szép Fülöp leánya volt – III. Edward angol király is benyújtotta igényét a francia koronára, kirobbantva ezzel az európai történelem leghosszabb ideig elhúzódó fegyveres konfliktusát, a százéves háborút (1337–1453).

Hiába, no, nagymestert égetni nem jó ómen. Ehhez tartsuk magunkat.

EGY BIRODALOM VÉGE

Az ókori ember életében fontos szerepet töltöttek be a jövőt, az istenek szándékait fürkésző jóshelyek. A legnevezetesebb jósdák Hellász földjén voltak találhatók, közülük is kettő, Dódóna és Delphoi jóshelye emelkedett a legnagyobb hírnévre. A jósdák a kapott kérdésekre furfangos módon adtak választ. A sokszor homályosnak tűnő, vagy kétértelmű – innen ered a közmondásos dodonai válasz – megnyilatkozásokban azonban mégis mindig ott rejlett az igazság.

Többek között erről is a bibliai Krőzus, azaz Kroiszosz lüd király is bizonyságot nyerhetett. A Kr. e. 6 században Lüdia területe Kis-Ázsia teljes nyugati felét magában foglalta. A század elején a lüdök a térség másik nagyhatalmával, Médiával folytattak több éven át tartó háborút. Ennek során 585-ben a Halüsz folyó mentén került sor egy különleges összecsapásra a két fél között. Az ütközetet egy napfogyatkozás – amelyet egyébként a kiváló görög matematikus, Thalész pontosan megjövendölt – szakította félbe. A rémült ellenfelek ennek hatására nemcsak a csatának, hanem a háborúnak is véget vetettek.

Az innen datálódó jószomszédi viszony azonban 550-ben váratlanul véget ért. Ebben az évben ugyanis az addig alávetett perzsák fellázadtak, és II. (Nagy) Kürosz vezetésével megdöntötték Kroiszosz sógora, Asztüagész méd király hatalmát. Kroiszosz erre szövetségre lépett a szintén fenyegetett Egyiptommal és Babilonnal. A biztonság kedvéért követséget küldött Delphoiba, hogy megtudakolja, indítson-e háborút a perzsák ellen.

A mindenkori papnő, a Püthia válasza a következőképpen hangzott: amennyiben a lüdök átlépik a Halüszt (a korábbi lüd–méd, most lüd–perzsa határt), egy nagy birodalom fog megdőlni. Kroiszosz igen megörült a hírnek, és ajándékokkal árasztotta el a jósdát. Szövetségesei körét kibővítette a legjelentősebb hellén állammal, Spártával, majd 548-ban betört a perzsa uralom alatt álló kis-ázsiai területekre.

A Pteriánál vívott ütközetben azonban nem tudott a perzsák fölé kerekedni, ezért úgy határozott, hogy a hadjáratot lezárva visszatér fővárosába, Szardeiszbe. Egyvalamivel azonban nem számolt: Kürosz korántsem tekintette lezártnak az ügyet. Követte Kroiszoszt Lüdiába, és a Szardeisz előtt 547 őszén lezajlott csatában vereséget mért rá, majd alig tizennégy napos ostromot követően bevette a lüd fővárost.

Hérodotosz szerint Kürosz először máglyahalálra ítélte Kroiszoszt. Ez a történet – tekintve, hogy a perzsák a tüzet szentnek tartották – bizonyosan nem állja meg a helyét. Sokkal valószínűbb, hogy a lüd uralkodó maga kívánt ily módon véget vetni életének, s ezt éppen a perzsák akadályozták meg.

A perzsa uralkodó megkímélte bukott vetélytársa életét, aki – ha hinni lehet a történetírás „atyjának", Hérodotosznak – egy jó tanáccsal rögvest meg is hálálta a bizalmat. Szardeisz elestekor ugyanis természetszerűleg kezdetét vette az ilyenkor szokásos fosztogatás. Kroiszosz tehát megkérdezte Küroszt, hogy ugyan mit művelnek a győztes perzsa katonák olyan nagy buzgalommal. „Fosztogatják a várost, és széthordják a kincseidet" – hangzott az egyértelmű válasz. Mire Kroiszosz felvilágosította, hogy az már nem az ő városa, és nem az ő kincsei – hanem Küroszéi. A perzsa uralkodó persze értett a szóból, és a kapukba őrséget állítva elkoboztatta a kifelé igyekvőktől az összerabolt zsákmányt.

De Kroiszosz nem feledkezett meg a jóslatról sem. Kürosz engedelmével újabb követséget küldött Delphoiba. A követek most szemére vetették a hellén isteneknek hálátlanságukat. De a Püthia nem esett zavarba. Közölte, hogy a volt lüd uralkodó ok nélkül hibáztatja a jóslatot. Abban ugyanis csak annyit közöltek, hogy a háború esetén egy nagy birodalom fog megdőlni. És valóban meg is dőlt – az meg Kroiszosz hibája, hogy annak idején elfelejtette megkérdezni, hogy melyik lesz az.

A feledékenységnek olykor nagy ára van.

VÉSZJÓSLÓ CINCOGÁS

Bár a rómaiak más korszakokkal és népekkel összevetve nem tartoztak a kirívóan babonás emberek közé, azért náluk is megestek fura dolgok.

A Hannibál nevével fémjelzett második pun háború (Kr. e. 218–201) idején történt meg például a következő eset. A harcok második évében Marcus Minucius Rufus dictator új lovassági főparancsnokot nevezett ki Gaius Flaminius személyében. A jeles aktus közben azonban égi jelként egy állat is a hangját hallatta. Aha, gondolhatnánk, bizonyára egy sas vijjogott, vagy egy oroszlán bömbölte el magát, netán Róma régi pártfogója, egy farkas vonyított.

Nos, súlyosat tévedtünk – ugyanis mindössze egy cickány cincogott. Nagy ügy, gondolhatnánk újra, és ismét csak tévesen, mert a cincogásnak azonnali következménye lett. Ugyanis mind Minuciust, mind Flaminiust letették posztjáról: az utóbbi ezáltal minden bizonnyal elnyerte a legrövidebb ideig tevékeny római lovassági főparancsnok kétes címét.

Mint a tudományok emlőin felnőtt, kiművelt emberfők, csak legyintünk e babonaságok hallatán. Így tett Kr. e. 249-ben Publius Claudius Pulcher consul is, aki az első pun háború idején a római flotta parancsnoka volt. Miután a szent tyúkok a Drepanumnál vívott csata előtt kedvezőtlen előjelekkel kedveskedtek neki, Claudius nemes egyszerűséggel a tengerbe dobatta a baromfikat. Mondanunk se kell – az ütközetet ezután csúfosan el is veszítette.

De nem csak világi tisztségviselőkkel eshetett meg ilyen csúfság. Nagyjából két évvel utóbb egy előkelő pap, Cornelius Cethegus egy áldozati állat feltrancsírozása közben vétkezett. Miután a jövendőmondás szempontjából oly fontos belső szervek kezelésében hibát vétett, megfosztották hivatalától. Ugyancsak ez a sors várt egy másik papra, Quintus Sulpiciusra is. Vele az a hallatlan eset történt meg, hogy áldozás közben lepottyant a fején viselt csúcsos föveg.

Sapkára vigyázni, egyébként meg oroszlán, medve jöhet, csak a cickányoktól mentsen meg az ég!

HA ELJŐ TIMUR

Timur Lenket, a rettegett mongol hódítót 69 éves korában érte utol a halál, 1405-ben, a Kína elleni hadjáratára való készülődése közben. (Timurról bővebben a *Mongolok! Rohanj az életért!* című fejezetben olvashatunk még.) A nagy hadvezért fővárosában, Szamarkandban helyezték örök nyugalomra, az egyébként unokája számára emelt Guri Emir

mauzóleumban. Bár dinasztiája már alig száz évvel később eltűnt a történelem színpadáról, Timur sírhelyét több mint félezer éven át senki sem merte háborgatni. Mígnem...

1941 kora nyarán egy szovjet tudományos expedíció tevékenykedett Üzbegisztánban. A híres antropológus, Mihail Geraszimov professzor – aki a koponya alapján el tudta készíteni egy arc teljes rekonstrukcióját – javasolta Sztálinnak, hogy nyissák fel a hadvezér sírját. Sztálin, aki a mongol hódítóhoz hasonlóképp vette semmibe az emberi életek százezreit, beleegyezett.

Az expedíció korábban jelentette, hogy a helyi hagyományok szerint nem szabad megzavarni a Háború Istenének nyugalmát, mert különben harmadnapra visszatér Timur, és magával hozza a háborút. Mindez azonban nem riasztotta vissza az elszánt tudósokat, akik június 20-ának éjjelén a filmhíradó kamerái által követve behatoltak a Guri Emir mauzóleumba.

Amíg élt, rettegték a nevét, s halála ezen mit sem változtatott. Timur vaskeze a síron túlról is lesújtott.

A márványszarkofág súlyos előlapját elmozdítva a kutatók szeme elé tárult egy fekete koporsó, rajta egy időrágta, aranyszövésű takaró. A mauzóleum öreg szolgálója könyörgött, hogy ne nyissák fel a koporsó fedelét, de kinevették. A koporsó így aztán feltárult, nem sokkal később a kamerák kereszttüzében Geraszimov felmutatta Timur koponyáját.

A nagy hódító, valamint ugyancsak itt eltemetett utódai földi maradványait Leningrádba szállították további tanulmányozás céljából. A csontokat a vizsgálatok után visszahelyezték korábbi nyugvóhelyükre. De ez akkor már mit sem számított.

1941. június 22-ére virradóra ugyanis a Barbarossa-terv keretében egy addig sosem látott méretű hadsereg, több mint 3 millió katona zúdult a Szovjetunióra.

Harmadnapra eljött Timur, és magával hozta a háborút, a Rémet...

ARCCAL A FÖLDÖN – DE GYŐZTESEN

Egy-egy rossz ómen gyakran már jóval a csata előtt eldöntheti a küzdelem kimenetelét. Ha a katona szíve megremeg – a karja is remegni fog. A nagyformátumú hadvezérek azonban még a kedvezőtlen előjeleket is a maguk javára tudják fordítani.

A „nagy” római polgárháború (Kr. e. 49–45) során Julius Caesar hiába mért döntő vereséget a 48-as pharszaloszi ütközetben – ennek néhány aspektusáról az *Ave, Caesar!* című fejezetből nyerhetünk képet – vetélytársára, Gnaeus Pompeiusra, mert az ellentábor Quintus Metellus Scipio vezetésével Africa provinciában (a mai Tunézia) újraszerveződött. 47 végén Caesar tehát itt szállt partra seregével. Ám amint a hadvezér partra lépett, azonmód megbotlott, és arccal vetette magát az édes jó anyaföldre. A babonás katonáknak azonban szinte még idejük sem volt megijedni, Caesar máris feltalálta magát: „Foglak, Africa!” – kiáltotta. Az első kedvezőtlen előjel leküzdése után a nagy hadvezérnek még egy másik komoly hiedelemmel is szembe kellett szállnia. Egy régi jóslat szerint ugyanis ebben a tartományban a Scipiók nemzetsége sorsszerűen legyőzhetetlen volt. (Korábban, a második pun háború [218–201] során egy Scipio mért itt döntő vereségét Hannibálra, és a harmadik pun háborúban [149–146] pedig egy másik Scipio pusztította el Karthágó városát.)

Julius Caesar megmutatta, hogy a jó hadvezér minden helyzetben feltalálja magát. Vilmos herceget szintén nem kellett e téren félteni. A Hódító nagy kalandja egyébiránt a földön kezdődött, és mondhatni, ott is ért véget. 1087 augusztusában egy elfoglalt francia városba történő bevonuláskor ugyanis lova egy égő gerendára lépett, amitől megbokrosodott, és ledobta a hátáról. Vilmos súlyos sérüléseibe – hat heti szenvedést követően– belehalt.

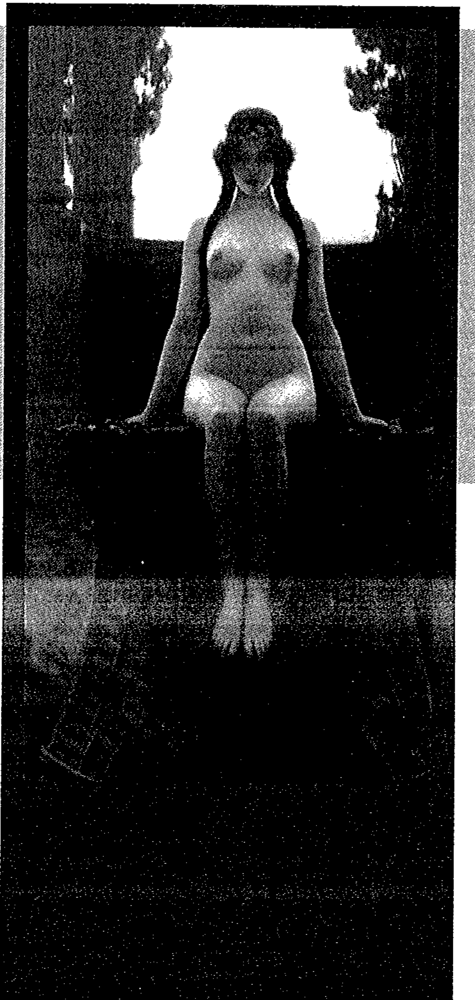
Caesar ezt a jóslatot is a tőle megszokott könnyedséggel játszotta ki. Táborába hozatta ugyanis a Cornelius nemzetség egy másik, egyébiránt teljesen jelentéktelen tagját, egy Scipio Salustio nevű megvetett színészt, akit névleg csapatai élére állított. Kell-e mondanunk – ezek után természetesen leverte Metellust.Több mint egy évezreddel később Caesarhoz hasonló kalandokat élt át egy másik hadvezér is. 1066 őszén Anglia meghódítása céljából seregével együtt hajóra szállt Fattyú Vilmos normandiai herceg. (Ezzel kapcsolatban pedig az *Egy magányos viking* című fejezetben olvasható némi info.) A normann flotta szeptember végén kötött ki Dél-Angliában. Ám a herceg alighogy a partra lépett, máris megcsúszott, és jól orra esett. Püff neki, ez aztán a rossz ómen! Mielőtt azonban a babonás katonák összesúghattak volna, Vilmos felállt, akkurátusan leporolta magát, majd kedélyesen így szólt: „Látjátok, barátaim, máris birtokba vettem Anglia földjét!”

A többi ezek után már csak nyilvánvalóan puszta formalitás maradt. (Persze azért még az angolszász sereggel is akadt némi elintéznivaló.) Anglia dicső urakként így aztán Vilmos a nem különösebben jól hangzó *Fattyú* melléknevet a valamivel patinásabb *Hódító*ra is felcserélhette.

Kedves barátaim, ti ott, arccal a sárban! Fel a fejjel!

NŐK, NŐK, NŐK

Attól kezdve, hogy Éva a kígyó csábításának engedve megkínálta Ádámot a Jó és Rossz tudásának fájáról szakajtott tiltott gyümölccsel, a férfitársadalom meglehetősen ambivalens érzésekkel viseltetik a nők irányában. A közel kilenc évszázada Jeruzsálemben megalakult templomos rend szabályzatában szerepelt például a következő érdekes kitétel: „A nők társasága veszedelmes dolog..." Na, ugye, hogy most elégedetten bólogathatnak III. évezredbeli férfitársaim. Ezek a templomosok tudtak valamit! Apage Satanas! Na persze, azért a kép korántsem egyértelmű...

SZERELEM A HALÁLON TÚL

A középkor hosszú évszázadain át uralkodói körökben a szerelmi házasság fehér hollónak számított. No, persze, azért ha nem is sok, de akadt példa erre is. E szabályt erősítő kivételek közé tartozott Kasztíliai Johanna és Habsburg-házi Szép Fülöp frigye.

Johanna apja, az aragón trónörökös, a leendő II. (Katolikus) Ferdinánd 1469-ben vette feleségül a kasztíliai korona várományosát, Izabellát. Izabella 1474-ben férjével közösen foglalta el Aragónia trónját, majd 1479 januárjában, Ferdinánd apjának halálakor ugyancsak együtt kezdték meg uralkodásukat Kasztíliában – ezzel mintegy megvetve az egységes Spanyolország létrejöttének alapjait.

A nagy esemény után nyolc hónappal, 1479. nov. 6-án született meg a házaspár harmadik gyermeke, Johanna. A hercegnőt a franciaellenes politika jegyében 1495-ben, 16 éves korában eljegyezték I. Miksa német-római császár fiával, a Németalföldet (a mai Hollandia és Belgium területét) uraló Fülöppel. A jó megjelenésű Fülöp – aki nem véletlenül kapta a Szép melléknevet – a következő évben látogatta meg jövendő aráját.

Johanna szívében már az első találkozáskor olyan olthatatlan szerelem gyúlt, hogy meg sem várták a két nappal későbbre kitűzött esküvőt, hanem azonmód papért szalajtottak. A szenvedély mindkét fiatalt magával ragadhatta, ugyanis – horribile dictu! – a korabeli protokolláris előírások ellenére a frigyet még aznap elhálták.

A férjébe fülig szerelmes hercegnő számára a brüsszeli udvarban csak Fülöp létezett. Németalföldi udvartartását elhanyagolta, a szórakozásokban, ünnepségeken ritkán vett részt. Nem így az ifjú férj – amivel aztán ki is váltotta hitvese vélhetőleg nem is oktalan féltékenykedését.

Közben 1497-ben elhalálozott a spanyol trónörökös, Johanna bátyja: halálát, úgy hírlett, a szépasszonyok iránti túlzott „tisztelete" okozta. A következő évben elhunyt a nővére, Izabella portugál királyné is – a németalföldi hercegné így a kasztíliai és aragóniai trónok örökösévé lépett elő. 1502 elején a házaspár Kasztíliába utazott, hogy elismertesse Johannát a rendekkel. Ferdinánd közbenjárására a hercegnőt végül Aragónia is elismerte trónörökösként.

Fülöp hamarosan visszatért Németalföldre. A La Mota várában időző Johanna viselkedésében az első intő jelek ekkortól kezdtek megmutatkozni. (Egyszer egy teljes éjszakát és a rákövetkező napot is a várkapuban töltött egy szál ruhában, követelve, hogy azonnal engedjék útnak a férjéhez.) 1504 tavaszán végül Johanna visszatért Flandriába. Féltékenysége most már heves kitörésekben is megnyilvánult: egy ízben levágta egy udvarhölgyének haját, arcát pedig összekarmolta. Fülöp egy időre el is záratta nejét, aki éhségsztrájkkal válaszolt.

A híreket mély szomorúsággal fogadó Izabella erre olyan törvényt fogadtatott el a kasztíliai országgyűléssel, amely szerint halála esetén Johanna nevében Ferdinánd lesz az ország kormányzója. A betegeskedő királynő 1504 novemberében elhunyt. Johanna férje és apja között ekkor hosszas vetélkedés vette kezdetét a régensségért. 1506 elején Fülöp nejével együtt Spanyolországba hajózott, és végül sikerült rávennie Ferdinándot a régensségtől való visszalépésre.

Ám az újdonsült kasztíliai uralkodó hamarosan megbetegedett: egy labdajáték hevében elfogyasztott hideg frissítő volt a bűnös ebben. Az ekkor éppen újra – immár hatodik gyermekével – állapotos Johanna végig betegágya mellett tartózkodott, és maga ápolta férjét. Fülöp azonban e gondoskodás ellenére is eltávozott az élők sorából 1506. szeptember 25-én.

Az ifjú szerelmespár nem sokáig élvezhette a felhőtlen boldogság napjait. Fülöp végül csak holta után járhatta be királyságát. Őrült Johanna jog szerint ötvenegy éven át volt Kasztília királynője, de a valóságban egyetlen percet sem uralkodott.

Arról, hogy miként fogadta a királynő a férje halálát, a források meglehetősen ellentmondásosak. Egyesek szerint hol apátiába esett, hol őrjöngött fájdalmában, mások szerint viszont nagy körültekintéssel intézte a közvetlen teendőket. Ami viszont már tény: férjét nem engedte eltemettetni. A hitvese földi maradványait tartalmazó koporsóval hónapokig bolyongott szerte az országban. Mindig éjszaka utazott (hiszen az illik egy özvegyhez), és minden útjába eső helység templomában gyászszertartást rendezett Fülöpnek. A koporsót – csak hogy imádott férje bebalzsamozott testét megérinthesse – gyakran felnyittatta.

1507 januárjában Johanna világra hozta férje utolsó leányát, Katalint, majd néhány hónap múlva le is mondott apja javára a régensségről. Betegsége ekkorra már teljesen elhatalmasodott rajta. Önmagát elhanyagolta, nem mosakodott, koszos, szakadt ruhákban járt, s többnyire a puszta földön aludt. Apja rábeszélésére végül 1509-ben Tordesillas várában telepedett le, magányát gyakorlatilag csak a kis Katalinnal osztva meg. Bár Kasztília jog szerinti uralkodója ő maradt, a politikai eseményektől teljesen elszigetelték.

Amikor Ferdinánd 1516-ban meghalt, elsőszülött fia, Károly (a későbbi V. Károly császár) foglalta el a trónt – de ő is anyjával együtt viselte a királyi címet. Johanna ettől kezdve szigorú őrizet alatt állt, még a szabadba sem járhatott ki. Miután 1525-ben Katalin a portugál király felesége lett, a végleges elzártság miatt állapota tovább

rosszabbodott. Ennek ellenére még 30 évet élt. Csak 46 évnyi raboskodást követően, 1555. április 12-én fejezhette be zaklatott földi pályafutását.

„Őrült" Johanna a haláláig Kasztília jog szerinti uralkodója maradt. Négy lányából mind királyné lett (egyikükből a mi szerencsétlen sorsú II. Lajos királyunk felesége). Két fia közül Károly a Habsburg-ház világbirodalmat irányító spanyol ágának, Ferdinánd pedig a Közép-Európa nagy részét uraló osztrák ágnak lett a megalapítója.

Így lesz az őrületből rendszer.

A FRANKOK NŐSTÉNYFARKASA

A mai Franciaország, Hollandia, Belgium, Luxemburg és Svájc, valamint Németország nagyobbik, nyugati felére kiterjedő frank birodalmat már annak megalapítója, I. Chlodvig felosztotta fiai között. 561 után e területek három részkirályság – Neustria, Austrasia és Burgundia – között oszlottak meg. Noha a hatalmi viszonyok ily módon átalakultak, egyvalami mégis változatlan maradt. A 6. századi frank történelem a korábbiakhoz hasonlóan továbbra sem szűkölködött véres jelenetekben. (Lásd például: *A frank birodalomalapító; Olló vagy korona; Dolgos frank hétköznapok*) A gyilkos királyok méltó társa volt Fredegunda, a neustriai trónt 561-ben elfoglaló I. Chilperich harmadik felesége.

Fredegunda tevékeny szerepet játszott már abban is, hogy a király elűzte első feleségét, Audoverát. (Chilperich őt kolostorba küldte. A frank nőstényfarkas többi áldozatával ellentétben így Audovera legalább életben maradt – egy ideig.) A szeretői státust stabilan birtokló egyszerű szolgálólány azonban – a legmagasabb státusra törve – királynő akart lenni. Ennek viszont létezett egy aprócska akadálya: mégpedig Galswintha, a király második felesége.

Őt Chilperich 567-ben egy szolgával – egyesek szerint magával Fredegundával – fojtatta meg. Az újdonsült ara hálája nem váratott sokáig magára. Amikor Chilperich a saját fivérével, Austrasia királyával, I. Sigeberttel vívott háborúban vereséget szenvedett, Fredegunda két embere mérgezett tőrrel halálra sebezte az ellenlábast (575).

A következő áldozat Chilperich első házasságából származó fia, Merovech lett. A végzete elől a tours-i székesegyházba menekülő királyfit – a templom a középkor folyamán végig szent menedékhelynek számított – kicsalták menedékéből. A kilátástalan helyzetbe került fiú végül saját emberével szúratta le magát (577).

A test szépsége nem feltétlenül jár együtt a lélekével. Fredegunda esete nemcsak azt mutatta meg, hogyan lesznek az utolsókból elsők, hanem azt is, hogy a hatalom megszerzéséért és megtartásáért vívott harcban minden eszköz megengedett. A már többször is említett 14. századi francia krónika szerint mindenesetre Galswinthával maga Chilperich végzett.

Nem sokkal később szörnyű járvány söpört végig a frank területeken, amelynek a királyi pár két fia is áldozatául esett. Fredegunda nem bírta elviselni, hogy ezzel most a Chilperich első házasságából származó, még élő egyetlen fiú – akit pedig szándékosan a járványsújtotta területek kellős közepébe küldött, ám ő vesztére nem betegedett meg – lett a trón örököse. Így hát addig áskálódott, amíg a király át nem adta neki Chlodvigot. A szerencsétlen sorsa ezzel beteljesült: Fredegunda őt is, anyját is meggyilkoltatta (580).

Chilperichet ugyan 584-ben egy vadászatról hazafelé tartva szintén megölték, ám özvegye ezután sem hagyta abba gyilkos intrikáit. Előbb egy papot küldött, hogy végezzen férje unokaöccsének, a rivális austrasiai frank uralkodónak az anyjával, majd miután ezt a tervét leleplezték, magát a királyt akarta megöletni. E gyilkos viperától senki és semmi nem érezhette magát biztonságban: Rouen püspökét például az oltár előtt gyilkolták meg bérencei.

Ez a fúria még saját gyermekeivel szemben sem ismert kíméletet. Egy alkalommal lányának, Rigunthának – akivel máskülönben sokat veszekedett, mi több, előfordult, hogy össze is verekedtek – felajánlotta, hogy tetszése szerint válogasson kincseiből. Amikor a lány a nyitott láda fölé hajolt, Fredegunda belelökte, és rácsapta a fedelet. Szerencsére a jelenetnek akadt egy szemtanúja, aki kiáltozni kezdett. Az elősiető szolgák így megmentették a már igencsak oxigénhiányos állapotba került áldozatot.

Fredegunda végül valamennyi ellenfelét túlélte. 30 évnyi szüntelen cselszövés és gyilkos ármánykodás után halt meg 597-ben anélkül, hogy valaha is felelnie kellett volna bármelyik tettéért.

Ismerős?

THÜRINGIA MAGYAR SZENTJE

Árpád-házi szentjeink sorában – Szent István, Imre, László, Margit – található egy olyan személyiség is, aki életének nagy részét nem a Magyar Királyság határain belül töltötte, és talán emiatt is az előbbieknél kevésbé közismert. Ő Szent Erzsébet, Thüringia magyar szentje.

1207-ben született, II. András király és a *Bánk bán*ból jól ismert Meráni Gertrúd harmadik gyermekeként. Az akkori szokásoknak megfelelően már négyéves korában eljegyezték a thüringiai tartománygróf örökösével. Amikor a tartománygróf meghalt, fiát, Lajost tanácsosai arra intették: ne vegye el a túlzott vallásosságot mutató – ekkor még mindig csak 10 éves – magyar lányt. Ám az ifjú gróf erre nem volt hajlandó, az esküvőre így 1221-ben sor került.

Erzsébet karitatív tevékenysége felülmúlt minden szokásosat. Nemcsak a koldusokat látta el alamizsnával, ápolta a betegek sebeit, zarándokok lábát mosta, hanem szolgálóival együtt szőtt, font halotti lepleket a szegényeknek, ruhát a kolduló barátoknak. Az 1226-os thüringiai nagy éhínség idején megnyittatta a raktárakat és ételt osztott a rászorulóknak. Még saját ékszereit is eladta, hogy annak árából is segíteni tudjon. Ekkor éppen távollévő férje kincstárát szintén kiürítette – csekély 64 000 arany bánta –, ám az ezt egy cseppet sem vette zokon.

Lajos 1227-ben keresztes hadjáratra indult, de a sereget megtizedelő járványnak maga is áldozatául esett. Özvegyét ugyan a köztudattal ellentétben nem űzték el sógorai, ám „pazarlását" mindenképpen korlátozni kívánták. Erzsébet erre három gyermekével együtt elhagyta otthonát. Legendáiban két érdekes epizód emlékezik meg az útról. Eisenach városában senki nem merte őket a házába fogadni, végül egy kocsmáros kegyesen megengedte, hogy a gyermekekkel együtt az ólban, a disznók közt éjszakázzon. Az úton egy koldusasszony, akin korábban segített, belelökte a sárba. Erre Erzsébet válasza csak ennyi volt: „Úgy kell nekem, miért viseltem egykor aranyat és drágaköveket."

Erzsébet alamizsnaosztó tevékenységét Lajos aranyai bánták – férje halála után annak rokonai zokon is vették túlzottnak ítélt bőkezűségét. Hat év jegyesség, hat év boldog házasság, hat év özvegyi sors. A három hatos ezúttal nem az ördög száma volt.

Erzsébet visszautasította mind anyai rokonai, mind az egyenesen a pápához forduló gyóntatóatyja, Marburgi Konrád segítségét, és kijelentette, hogy ezentúl koldulásból kíván élni. Ezért gyermekeiről is lemondott.

Sógorai Marburgot jelölték ki számára tartózkodási helyéül. Konrád, hogy letörje büszkesége maradékát is, megtiltotta neki, hogy pénzt osszon a szegényeknek. Csak kenyeret adhatott nekik, de azt is szeletenként. Ha megszegte gyóntatója szabályait, Konrád igazán zord atyává változott: ugyanis megverte őt. Erzsébet most teljességgel szakítva a világi élettel, az általa létrehozott kórház szolgálatának szentelte minden idejét. De hogy ne érezze jól magát, a vele itt dolgozó két hű társnőjét az aranyszívű Konrád elküldte – hogy ezáltal is növelje állhatatosságát.

Erzsébet nem sokáig munkálkodhatott a szegények, elesettek javára: 1231-ben, mindössze 24 éves korában érte a halál. Szentté avatására már igen korán, mindössze négy évvel utóbb sor került.

Keményszívű gyóntatóját, Marburgi Konrádot Erzsébet halálának évében inkvizítorrá nevezte ki a pápa. Ám nem sokáig folytathatta áldásos tevékenységét: két évvel később Sayn grófjának emberei kísérőjével együtt meggyilkolták.

KÁNI KERINGŐ

Dzsingisz kán 1227-ben bekövetkezett halálakor az általa meghódított hatalmas területek négy, magát a nagykánnak alárendelő uluszra, részfejedelemségre oszlottak. (Ez ekkor még nem érintette a mongol birodalom egységét.) A belső-ázsiai Turkesztán feletti uralmat Dzsingisz második fia, Csagataj kapta meg. A Csagatajida-kánság trónját 1242-ben, a dinasztiaalapító halálakor annak unokája, Karahülegü örökölte meg. A még gyermek Karahülegü 1246-ig anyja gyámsága alatt állt.

Ebben az évben azonban Güjük nagykán letette őt a trónról, és helyébe Csagataj egyik fiát, Jiszümöngkét nevezte ki. (Az utóbbi – nyilván egészen véletlenül – Güjük legbelsőbb baráti körébe tartozott.) Güjük halálakor az immár szokásos torzsalkodás vette kezdetét a nagykáni trónért. És ebben Jiszümöngke rossz lóra tett: ugyanis a végül hatalomra került Möngke ellenfelét támogatta. (Möngke apja Dzsingisz negyedik, legkisebb fia, az ősi mongol szállásterületeket ellenőrző Toluj volt.)

A jutalom természetesen nem maradhatott el. Möngke 1252 augusztusában megfosztotta hatalmától Jiszümöngkét, a Csagatajida-kánság trónjára visszahelyezve az immáron felnőtt Karahülegüt. És most érkezett el az a pillanat, amikor a szikár tények felsorolását követően végre beléphet a történetbe fejezetünk főhőse: a nő.

Karahülegünek rövidre szabott életéből még éppen annyi ideje maradt hátra, hogy elfogassa nagybátyját, majd elhunyt. A hatalmat most felesége, Organa vette át. Organa első ténykedéseként kivégeztette az amúgy halálra ítélt Jiszümöngkét, ezt követően viszont közel egy évtizeden át békében uralkodott kánsága felett.

Az egységes mongol birodalom születésének pillanatát Dzsingisz nagykánná kikiáltása jelentette 1206-ban. A nagykáni trónon a harmadszülött Ögödej követte apját, míg az elsőszülött Dzsocsi – aki kevéssel Dzsingisz előtt halálozott el – leszármazottai a kelet-európai sztyeppét és az orosz fejedelemségeket alávető Arany Hordát uralták. Ögödejt 1243-ban fia, Güjük követte a nagykáni trónon, akinek halálával azonban a negyedik Dzsingisz-fi, Toluj ága került hatalomra.

Az eseményeket tíz csendes esztendő után ismét a nagykáni posztért való harc történései kavarták fel. Möngke 1259-ben bekövetkezett halálakor két öccse, Kubiláj és Arigbuka kezdett küzdelembe a mongol világbirodalom feletti legfőbb hatalomért. Kezdeti kiinduló pozícióként Kubiláj Kína nagyobbik részét tartotta ellenőrzése alatt, míg Arigbuka a mongol területeket.

Az utóbbi 1261-ben egy egyszerű paranccsal véget vetett Organa uralkodásának, Turkesztán élére Csagataj egy másik unokáját, Algut nevezve ki. A Kubiláj elleni harchoz Arigbuka egyre nagyobb adókat préselt ki vazallusaiból. Így aztán Algu a következő évben gondolt egyet, szépen leöldöste Arigbuka adószedőit – a pénzbehajtás sosem volt népszerű és veszélytelen foglalkozás –, majd átállt Kubiláj oldalára.

Arigbuka természetesen megorrolt a csínytevésért. Algu hamarosan kánsága nyugati részébe, Szamarkandba szorult vissza előle (1263). A dühös Arigbuka azonban olyan esztelen öldöklésbe kezdett, hogy még a hozzá korábban csatlakozó csapatok is visszatértek Algu hűségére.

És ez volt az a pillanat, amikor Organa ismét színre lépett. Hirtelen megjelent Arigbuka udvarában, hogy bejelentse tiltakozását trónfosztása és Algu kinevezése miatt. Arigbuka azonnal kapott is az alkalmon. Az Alguval folytatandó béketárgyalásokra

Szamarkandba küldte Organát. Ám a tárgyalások nem egészen úgy alakultak, ahogy azt Arigbuka elképzelte.

Algunak ugyanis megtetszett az ezek szerint még mindig vonzó asszony, akit hamarosan feleségül is vett. Organa támogatásával most már sikerrel szállt szembe Arigbukával, aki 1264-ben letette a fegyvert Kubiláj előtt. Algu két évvel később távozott el ebből a világból, de Organa tevékenysége még mindig nem ért véget. Szorgos munkálkodással elérte, hogy Karahülegütől született fia, Mubarak Sah lépjen trónra.

Ez a húzása azonban már nem járt sikerrel. Kubiláj nagykán ugyanis megsértődve azon, hogy az utódlás kérdésében nem kérték ki a véleményét, Mubarak helyébe Csagataj egyik dédunokáját nevezte ki a Csagataj-ulusz élére.

Hiába, minden azért senkinek sem jöhet össze.

ORSZÁGOT ROMBA DÖNTŐ SZERELEM

A kínai történetírásban hagyományosan a 618–906 között regnáló Tang-dinasztia ideje számít a birodalom aranykorának. Ebben az időszakban a császár közvetlen hatalma alatt álló terület addig soha nem látott módon megnövekedett, magába foglalva a mai Észak-Vietnamot, Belső-Ázsia kereskedő-városállamainak nagy részét, valamint – időlegesen – Afganisztán északi határvidékét is. Kína befolyási területe még ennél is messzebbre kiterjedt, a pár száz évvel korábban megszerveződött koreai és japán államok számára egyértelműen a kínai állam és intézmények váltak a követendő mintává. A kalifátus mellett ekkoriban Kína volt a világ legjelentősebb birodalma.

A Tang-dinasztia hatalmának és dicsőségének csúcsa Hszüan-cung közel négy és fél évtizedes uralkodása (712–756) volt. A fiatal uralkodó olyan időszakban lépett trónra, amikor a dinasztia tekintélye megrendült. Korábban ugyanis – a kínai történelemben példátlan módon – egy nő, egy volt császári ágyas ragadta magához a hatalmat. Vu-hou (690–705), mellőzve a korábban állami támogatást élvező taoista egyházat, bizalmasain (és a rossz nyelvek szerint – na fújj, fújj – szeretőin) keresztül igazgatta az országot. Az utóbbiak biztatására több kudarcra ítélt hadjáratot is indított az egyre erősödő szomszéd, Tibet ellen. Kényszerű lemondása után a Tang-dinasztiát restaurálták, de közvetlen utódját nagyrészt a személyes sérelmek rendezése, legfőképpen a Vu-klán elleni kicsinyes bosszúhadjárat kötötte le.

Zord, vadregényes és – erős. Tibet a 7–8. században Kína legfőbb vetélytársává lépett elő. Noha lakossága utóbbiénak csak a töredéke volt, fennhatósága alá mégis annál nagyobb területek tartoztak: többek között olyanok, amelyeket Kínától hódított el.

Hszüan-cung uralkodása viszont minden várakozást felülmúlt. Helyreállította a korábbi intézményeket, visszahelyezte kiváltságos pozíciójába a taoista egyházat, miközben igyekezett nem elnyomni vetélytársát, a buddhista egyházat sem. Támogatta mindkét vallás irodalmi műveinek összegzését, valamint más irodalmi és tudományos vállalkozásokat. Igyekezett minél több pozícióba művelt, a hivatalnoki vizsgákat sikeresen abszolváló írástudókat helyezni. Uralkodása első felében majdnem minden idejét az államügyeknek szentelte.

Az udvarban viszont egyre éleződött az ellentét a dél-kínai írástudók, a hagyományos észak-kínai földbirtokosok és az északi és nyugati vidékekről származó barbár katonatisztek csoportjai között. 736-tól a földbirtokosok érdekeit képviselő Li Lin-fu vált az udvar vezető figurájává, aki igyekezett a két másik csoportot kijátszani egymás ellen. Ez lehetővé tette, hogy az egyik szogd származású tiszt, An Lu-san fontos pozícióba kerülhessen, és idővel átvehesse az északkeleti seregek feletti tényleges vezetést. (Több más csapattest is barbár vezetés alá került.)

Uralkodása utolsó tíz évében Hszüan-cung minden figyelmét új ágyasának, Jang Jü-huannak, avagy jobban ismert nevén Jang Kuj-fejnek – ebben az esetben a név második fele a sokatmondó *elsőrangú ágyas* elnevezést takarja – szentelte. 745-től kezdve az ekkor már 53 éves, a női bájaktól elbódított uralkodó szinte teljes mértékben elhanyagolta az államügyeket, főminiszterére bízva azokat.

Kedvencét viszont egyre pazarabb ajándékokkal árasztotta el, miközben az adminisztráció nagy erőforrásait térítette el a szeretett hölgy minden kívánságának kielégítésére. Az egyik forrás szerint egyszer futárt küldött a fővárosból, Csanganból a birodalom másik végébe, a déli Kuangtung tartományba, csakhogy egyetlen barackot hozasson a kívánós asszonykának. Ez szerény számítások szerint is legalább 1200 km – és akkor még csak a tartomány legközelebbi, északi határvidékét vettük figyelembe.

A nem csupán szépségéről híres Kuj-fej – ebben az esetben nem állt az ismert mondás: itt szép is lehetett, meg okos is – nem mulasztotta el saját maga, valamint családja

számára kihasználni a császár figyelmességét. Több rokonát is fontos pozícióba juttatta, sőt, Li Lin-fu 752-ben bekövetkezett halálakor elérte azt is, hogy unokatestvére, Jang Kuo-csung legyen az új főminiszter. Az utóbbi ekkor már tíz éve Li fő ellenlábasának számított az udvaron belül, és a család pozícióit felhasználva – na, persze, ilyet sem láttunk még – a gazdag délnyugati Szecsuán tartományt saját kiskirályságává tette.

Jang Kuo-csung főminiszterré avanzsálása felbőszítette az igencsak temperamentumos An Lu-sant, aki szintén szemet vetett e legmagasabb pozícióra. Az elkövetkező három évben energiáikat nem kímélve mindketten megpróbálták különböző intrikák útján megbuktatni a másikat.

Dacára annak, hogy Jang igencsak népszerűtlen volt az udvari körökben, 755-ben mégis el tudta érni azt, hogy Ant felmentsék tisztségéből, és kihallgatásra a fővárosba rendeljék. An tudta, hogy a fővárosba érkezése után nem érné meg a császárral való találkozást, ezért a parancsnoksága alatt álló három északkeleti katonai körzet teljes, százezer fős katonai erejével, a birodalom seregeinek negyedével a háta mögött, az év utolsó hónapjában fellázadt „a bandita Jang Kuo-csung" ellen.

An seregei a határvidékről kiindulva gyors sikereket értek el, alig egy hónap alatt Kína északkeleti negyedét teljes mértékben ellenőrzésük alá vonva. A főminiszternek hála, ezek a hírek csak töredékesen értek el a császár füléhez, aki sokáig nem volt tisztában a helyzet súlyosságával, és nem is gyanította Jang felelősségét. A kiváló főminiszter tanácsára Hszüan-cung legjobb seregeit a főváros környékén tartotta vissza, miközben frissen toborzott, tapasztalatlan csapatokat küldött An harcedzett veteránjai ellen. 755 végére a felkelők elvágták a Kelet- és Nyugat-Kína közti legfontosabb átjárót, a Tungkuan-hágót, és elfoglalták a birodalom második legnagyobb városát, Luojangot.

An 756 elején az önálló Nagy Jen-dinasztia uralkodójává kiáltotta ki magát, de azonnal császárhű felkelésekkel találta szembe magát az északnyugati tartományokban, amelyek öt hónapon át lekötötték erőinek nagy részét. Miután tömeges mészárlásokkal biztosította hátországa békéjét, újból a főváros, Csangan ellen összpontosította erőit.

Az udvar ekkor már az északnyugati határvidékről is visszahívta elit csapatait, és a Tungkuan-hágó védelmét a tapasztalt öreg tábornok, Ke Su-han vezérlete alá helyezte. Az intrikus Jang – nyilvánvalóan magából kiindulva – azonban attól tartott, hogy a parancsnok ezeket az erőket ellene fordítja, ezért még két sereget összpontosított Ke Su-han háta mögé. Ke ezek parancsnokságát is magának követelte, és amikor ezt nem kapta meg, a maga módján oldotta meg a gordiuszi csomót. Az egyik sereg vezetőjét ugyanis táborába hívatta, és rövid úton lefejeztette.

Ám Jangon nem lehetett kifogni. Ő elhatározta, hogy ha törik, ha szakad, mindenáron tönkreteszi az öreget. Így hát rávette a császárt arra, hogy parancsolja meg neki egy teljesen reménytelen, frontális támadás megindítását a felkelők erői ellen. Ke eleinte tiltakozott, de az uralkodó nem hagyott neki más választást. Hét nappal a támadás megindítása után aztán a birodalom legjobb hadserege a hegyek között annak rendje és módja szerint csapdába sétált, és megsemmisült. A főminiszter ténykedésének eredményeképpen most már semmi sem állt An csapatai és a főváros között.

A császár számára féltett ágyasa minden pénzt megért. Jang Kuj-fej és Hszüan-cung kapcsolata a Távol-Kelet leghíresebb szerelmi történetévé emelkedett. A Jang-klán mindenhatóságát és a nőuralmat végül maguk a császári testőrök is megelégelték.

Jang a katasztrófa hírére azt javasolta, hogy a császár azonnal vonuljon vissza Szecsuán tartományba – ami történetesen, ugye, az ő magánbirodalma volt. Négy nappal később Hszüan-cung a lovastestőrség, néhány fontosabb miniszter és maga Jang kíséretében az éj leple alatt megszökött Csanganból. Természetesen vele tartott kedvence, Jang Kuj-fej is.

Jang terve az volt, hogy Szecsuánba érve elszigeteli a császárt, ezzel a hatalmat teljes mértékben a saját kezébe összpontosítja. A levesbe azonban légy került. A császári testőrök gyűlölték a főminisztert, személyesen őt hibáztatva a főváros elvesztéséért. Öt nappal indulásuk után a császári karaván néhány tibeti követtel találkozott egy postaállomásnál. A tibetiek élelmet kértek Jangtól. A találkozást követően a testőrök azzal az ürüggyel, hogy összeesküvést sző a tibetiekkel, rátámadtak, és megölték őt, valamint vele tartó családtagjait. A császár és személyes kísérete ezzel gyakorlatilag a testőrök foglya lett.

A testőrség parancsnoka emberei nevében most már Jang Kung-fej kiadását követelte – természetesen az utóbbi likvidálása céljából. A szerelmes uralkodó hasztalan könyörgött ágyasa életéért, csupán azt az engedményt tudta elérni, hogy a szépséges hölgy saját maga vethessen véget életének.

A Jangok eltakarítása után a császári menet továbbutazott Szecsuánba. Hszüan-cung elméje megbomlott: egy éven belül ő is elemésztette magát, miután egyik fia javára lemondott a trónról. A béke végül csak hét évvel később, 763-ban állt helyre, miután mind a felkelők, mind a tibetiek kifosztották Csangant, a birodalom pedig elvesztette a gazdag északnyugati határvidék feletti ellenőrzést. A dinasztia ugyan még száznegyven évig fennállt, de ez már csak előbb a stagnálás, majd a folyamatos hanyatlás időszaka volt. Kína végül egy évezreddel később, a 18. században érte el újra korábbi hatalmát és kiterjedését.

Az An Lu-san-felkelés az akkori világ egyik legnagyobb birodalmát döntötte romba – s mindezt egy nő szerelméért.

ELCSERÉLT LEVELEK

A féltékenység bizony csúnya dolog. Olyan tettekre sarkallja az embert, amelyeket aztán később megbán. Nem is beszélve arról, hogy mi történik, ha – és erről bővebben Othello tudna mesélni – gyanakvásunk alaptalan. Mint például az alábbi esetben...

1253-ban a 24 éves II. Lajos foglalta el Bajorország trónját. A herceg egy évvel utóbb megnősült, a brabanti uralkodó leányát, Máriát véve el feleségül. Az ifjú ara a bajor udvarban gyakran múlatta az időt azzal, hogy sakkjátékot játszott egy Rucho nevezetű lovaggal. A partik hevében a lovag – mindenféle hátsó gondolat nélkül – több ízben is arra kérte a hercegnét, hogy hagyjon fel a magázással, és a továbbiakban tegezze őt.

A félreértések mindmáig a színpadi vígjátékok kedvelt mozgatórugói. Lajos érdekes módon valahogy mégsem kapott nevetőgörcsöt, miután értesült tévedéséről. A sors egyébként néha (néha?) érdekes fordulatokat hoz. A herceg egyik leszármazottját, aki szintén a II. Lajos nevet viselve foglalta el Bajorország trónját – csak már királyi címmel –, szintén fura végzet sújtotta. A meglehetősen különc királyt 22 évnyi uralkodást követően egy orvosi bizottság 1886 júniusában őrültnek nyilvánította. Az őt kezelő pszichiáter a Starnberg-tó mellett fekvő Schloss Bergbe vitte gyógykezelésre. Lajos három nappal később a tóba ugorva öngyilkosságot követett el: az őt kimenteni próbáló orvos szintén a vízbe fulladt.

Történt aztán, hogy 1256-ban Lajos háborúba indult, s a haddal együtt tartott Rucho is. Mária most érezte elérkezettnek a pillanatot arra, hogy végre teljesítse az ifjú lovag kívánságát. Rögvest levelet írt neki, melyben kifejtette, hogy ha odahagyja a csatamezőt, akkor enged a kérésének. Ugyanakkor pedig a hercegnek megírta – miként az jó asszonyhoz illő –, hogy ha lehet, ne nagyon tegye ki magát a harc veszedelmeinek.

És igen, eltalálták. A két levél – noha a Magyar Posta ekkor még nem fejthette ki áldásos tevékenységét – elcserélődött. A Ruchónak szánt írás Lajos kezébe került. A herceg rögtön frappáns, ámde cseppet sem mulatságos következtetést vont le magában

a végül is valóban félreértelmezhető sorokból. Azonmód nyergeltetett, és az éj közepén a hercegnéi székhelyre, Donauwörthbe vágtatott.

Megérkezése után Lajos nem fecsérelte az idejét holmi csip-csup kérdezősködésre, hanem férfiasan munkához látott. Felesége egyik udvarhölgyét leszúrta, egy másikat ledobatott a vártorony tetejéről. Mária ezek után már hiába próbált bármit is megmagyarázni. Kérését, hogy az ügyet egy igazságos törvényszék előtt tárgyalják meg, elutasították. A herceg még azon az éjjelen, a saját magasságos színe előtt lefejeztette asszonyát.

És még ugyanazon az éjjelen bizonyítékot is kapott arra, hogy Mária tökéletesen ártatlan volt.

A saját szörnyű cselekedete feletti borzalom egyetlen éjszaka alatt őszbe borította az ekkor 27 éves Lajos fejét. A Mogorva, avagy Szigorú melléknevet elnyerő herceg még közel négy évtizedig uralkodott, két újabb feleséget fogyasztva el – de ők legalább békében távozhattak ebből a világból.

A későbbiekben már nyilván előbb kérdezett, s csak aztán „lőtt".

A KAPZSISÁG VÉTKE – HIÚAK ÉS GŐGÖSEK

Kapzsiság, hiúság, gőg. E három emberi tulajdonság – illetve a belőlük eredő tett – már számtalan esetben vont maga után súlyos következményeket a történelem folyamán. Phrügia uralkodója, Midász egy szolgálata fejében azt kérte Dionüszosztól, hogy változzon minden arannyá, amihez csak hozzáér. Az isten teljesítette a kívánságot, ám a király keserűen csalódott. Ettől kezdve ugyanis sem ételt, sem italt nem tudott többé magához venni. Dionüszosz végül megkönyörült Midászon, és visszavette tőle az adományt, ám a későbbiekben a dolgok nem mindig alakultak ilyen egyszerűen. Kapzsiság, hiúság, gőg: a bűnt gyakorta követi a bűnhődés...

KI SOKAT MARKOL, KEVESET FOG

1118-ban nyolc lovag arra szövetkezett Jeruzsálem városában, hogy védelmet nyújt a szentföldi zarándokok számára. A kis csoport hármas (szegénységi, szüzességi és engedelmességi) fogadalmat tett. Ezek közül különösen az első bírt kiemelt fontossággal. Erre utalt választott nevük is: Jézus Krisztus szegény harcostársai. A lovagok számára II. Balduin jeruzsálemi király a Salamon Templomának feltételezett helyén álló Szikla-templom közelében lévő egyik épületben biztosított szálláshelyet. Jézus Krisztus szegény harcostársaiból így hamarosan Salamon Templomának lovagjai, majd, még egyszerűbben, templomos lovagok lettek.

A szegénységi fogadalom fontosságát jelképezte a rend pecsétje is: az egyetlen lovon ülő két lovag. Ám a templomosokról igen hamar – elismerve kétségbevonhatatlan harci erényeiket – két dolog terjedt el közmondásosan: nevezetesen az, hogy gőgösek és kapzsiak. Az utóbbira fényes példa az alábbi történet.

A templomos rend pecsétjén két lovag ül egy lovon. A szegénység a későbbiekben nem maradt a harcos rend legfőbb jellemzője.

Az egyiptomi határhoz közeli Askalón várának 1153. évi ostromához a szentföldi keresztes államok szinte teljes hadereje felvonult. (Nota bene: az Antiochiai Fejedelemség, a Tripoliszi Grófság és a Jeruzsálemi Királyság összességében véve sem jelentett nagyobb területet a Tiszántúlnál.) Féléves harc után a támadók erőfeszítéseit végre siker koronázta. A várfal történetesen éppen a templomosok ostromolta szakaszon omlott be.

Bernard de Trémélai nagymester vezetésével harminckilenc lovag tódult be a résen. A hangulatilag igen erős hanyatlásnak induló muzulmán védők gondolatban már félúton jártak a Paradicsom felé, amikor váratlan dolog történt.

A nagymester ugyanis korábban néhány lovagot a résnél hagyott – mégpedig azért, hogy eltorlaszolják azt a többi keresztes elől. A nem várt fordulattól a védők felbátorodtak, majd a nagymesterrel az élen lemészárolták a maroknyi templomost, és eltömték a nyílást. A halott lovagok tetemeit aztán egyfajta vidám díszítőelemként, körben kiaggatták a falakra.

Az ostrom ezen kis közjáték után tovább folytatódott, ám a helyőrség végül szabad elvonulás fejében fél hónap múlva feladta az erősséget.

Ki sokat markol, keveset fog, viszont – türelem várat terem.

ORSZÁGOMAT EGY HAJÓÉRT

827-ben az Észak-Afrikában uralkodó Aglabida-dinasztia csapatokat küldött Szicília meghódítására. Az arab inváziós erők 831-ben elfoglalták Panormoszt (Palermo). A folyamatos harcok következményeként a sziget addigi birtokosa, Bizánc 902-re végleg kiszorult a területről, amely előbb az Aglabidák, majd az Egyiptomot is megszerző Fátimidák fennhatósága alá került. Szicília ezzel a későbbiekben a Dél-Európa, azon belül is elsősorban az Itáliai-félsziget ellen irányuló szaracén támadások kiindulópontjává vált.

A 10. század utolsó harmadában e rablóhadjáratok új lendületet nyertek. Palermo emírje, Ali Abul-Kászim nem sokkal trónra lépését követően megkezdte a Dél-Itália ellen irányuló rendszeres támadásokat. 976-tól kezdve a szaracén invázorok már egyre inkább a terület meghódítására törekedtek. A „csizma" sarkán elhelyezkedő Apulia és Calabria elfoglalása után a támadók célpontjaivá váltak az északabbra fekvő longobárd hercegségek is. A muszlim veszély elhárítására ekkor a félsziget északi felét már birodalmában tudó II. Ottó császár tett kísérletet.

A délre vonuló német sereg elfoglalta Nápolyt és Salernót, majd visszavette Apuliát. A 982 júliusában Cotrone mellett vívott ütközetben a germán nehézlovasság rohama elsöpörte a könnyű páncélzatú ellenfelet, Abul-Kászim maga is holtan maradt a csatatéren. A győzelemtől elbizakodott németek azonban tíz nappal utóbb Squillacénél beleestek a vereségére előzetesen már számító emír holta után is tökéletesen működő csapdájába.

Shakespeare tanúságtétele szerint III. Richárd nem jutott hozzá az „életmentő" lóhoz. II. Ottó viszont igen – ráadásképp egy hajót is kapott.

A császári haderő megsemmisült, Ottó maga egyszál egyedül elvergődött a tengerpartig. Itt egy zsidó kölcsönadta neki a lovát, amelyen a tengerbe gázolt az ott horgonyzó görög gályáig. A kapitány azonban hamarosan felismerte a császárt, akit a busás jutalom reményében Bizáncba kívánt hurcolni.

Ottó ebbe látszólag beleegyezett, mondván, szívesen elmegy a riválís császárság székhelyére, csak nem egy koldus képében. Ezért azt javasolta, hajózzanak Rossanóhoz, ahol a fedélzetre hordatná kincseit. A már megszerezni vélt arany csillogásától eltompult agyú kapitány ebbe bele is egyezett.

Rossanóban meg is jelentek a hajón a császár emberei, akik közül az egyik – miközben Ottó a lován a tengerbe ugratott – leszúrta a kapitányt. Az immár biztonságban lévő császár nagylelkűen még meg is kívánta jutalmazni „megmentőit": ám a halálra rémült görögök addigra már teljes sebességgel elvitorláztak a távoli messzeségbe.

HALÁLOS HIÚSÁG

A Spanyolországgal három éve tartó háborút II. Henrik francia király az 1559-ben Cateau-Cambrésis-ben megkötött békével lezárta. A szerződés megerősítésére tervbe vették Henrik egyik lánya és II. Fülöp spanyol király, valamint az előbbi húga és Emánuel Filibert savoyai herceg házasságát.

A nagy eseményt mintegy bevezetendő, Párizsban lovagi tornát tartottak. Henrik – mint kihívó fél – három ellenféllel tartozott megküzdeni. A máskülönben sem uralkodóként, sem hadvezérként semmi jelentőset nem alkotó király nagy gonddal készült fel a bajvívásra.

Az első „csörtében" a savoyai herceg volt az ellenfél. Az összecsapásnál mindketten beletörték kopjájukat a másik pajzsába. Miután a herceg megingott nyergében, bár nem esett le – hiába, a hazai pálya előnye –, a bírák a királyt hirdették ki győztesnek.

Következett a nagy hadvezér, Guise herceg. Reccsentek a kopják, de a két lovas szilárdan, megingás nélkül maradt nyergében. A döntetlen ítélet mégis kissé bosszantotta Henriket.

Az utolsó, harmadik tusában a testőrség parancsnoka, a 20 éves Gabriel de Montgomery gróf volt a király ellenfele. A szilaj összeütközéskor a kopják szilánkokra törtek, ám a bírák megint döntetlenre adták a mérkőzést. Henrik most már végképp indulatba jött. Követelte, hogy ismét megvívhasson Montgomeryvel. A lovagi tornák szigorú, kötött szabályai szerint a kihívó fél csak három összecsapást állhatott ki – de hát egy király, az, ugye, mégiscsak egy király.

A két ellenfél ismét egymásnak rontott. És ekkor megtörtént a baj. A nagy lendületben Montgomery kopjacsonkja Henrik fejéhez vágódott. A csonk felpöccintette az aranyozott sisakrostélyt, és belefúródott a király bal szemébe.

Henrik iszonyú kínok közepette tíz napon át haldoklott. Vesalius és Ambroise Paré vezetésével a kor két leghíresebb sebésze is megjelent a betegágynál, de mindhiába. Pedig még négy frissen kivégzett bűnöző fejét is odahozatták, amelyekbe hasonlóképp beleverték a gyilkos lándzsacsonkot – ám ez a hátborzongató vizsgálat sem hozott megoldást a bajra.

Ami esküvőnek indult, halotti torként végződött. A törött lándzsa nem volt tekintettel a hiú királyi főre. Mellesleg a bajt nem csak Nostradamus „jelezte" előre. A Henrik által lovagolt paripa neve ugyanis a következő volt: Malheureux – azaz Szerencsétlen.

A király a negyedik napon magához tért, és megparancsolta, hogy folytassák le a tervezett esküvőt. A menyegző végbe is ment – képzelhetjük, milyen vidám hangulatban. Két nappal később, 1559. július 10-én Henrik kiszenvedett.

Ily módon tehát beteljesülhetett Nostradamus nem sokkal korábbi jóslata. (Zárójelben azért megjegyezzük, hogy a híres látnok egyéb verses jóslatai meglehetősen zavarosak, így elég sok mindent lehet beléjük magyarázni.)

„Ifjú oroszlán öreget leveri,
Páros viadalban, harcok porondján
Arany ketrecében szemét is kiveri
S hal kegyetlen halált, két-egy sebe okán."

A hiúság ezúttal halálosnak bizonyult.

ARANYOSKÁM

A Jeruzsálemi Királyságot romba döntő, 1187-es hattíni vereséget már több szempontból érintettük – példának okáért a *Ridefort, az eszement* és *A Szentföld rablólovagja* fedőnevű fejezetekben –, az ily módon már ismert eseményt most egy másik aspektusból is megközelítjük. Az önfejű templomos nagymester és a gátlástalan rablólovag után a történet mozgatórugója ezúttal egy hölgy lesz.

Illetve, várjunk csak! Hiszen az előbbi ismét csak megjelenik a színen. 1173-ban ugyanis egy szépreményű flamand lovag száll partra a Szentföldön – igen, ő az, a később nagymester. Gérard de Ridefort Tripoliszba érkezvén felajánlotta szolgálatait a fejedelemség uralkodójának, III. Rajmund grófnak. Rajmund viszonzásul az ekkor még bátran nincstelennek tekinthető lovagnak ígérte az első számba jöhető örökösnő kezét.

És az alkalom hamarosan el is érkezett. Néhány hónappal később ugyanis eltávozott a mennyek országába egy kisebb hűbérbirtok, Botrun ura – leányára, Luciára hagyományozva örökségét. Gérard már dörzsölhette is a kezét: lám, milyen egyszerű. Csakhogy valamivel nem számolt.

Jelentkezett ugyanis egy másik kérő is. A Plivano nevű derék pisai polgár nem rendelkezett ugyan nemesi ősökkel, viszont bővében volt annak, aminek Gérard igencsak megszenvedte a hiányát. És ez a valami a pénz volt. Plivano uram igen romantikus módon kezdte a leánykérést. Mérlegre állította Luciát, és a súlyának megfelelő aranypénzt ajánlott fel érte a grófnak. Rajmund természetesen nem habozott megkötni a kiváló üzletet.

Plivano gesztusa, meglehet, nem volt túlságosan romantikus. De akadna-e olyan, aki ezt ma utána csinálná?

A vérig sértődött Ridefort erre belépett a templomos rendbe. Gyorsan emelkedett a ranglétrán, és alig tíz év múlva, 1185-ben már őt választották meg a rend nagymesterének. Ebbéli pozíciójában aztán ahol csak tudott, ott tett keresztbe Rajmundnak. Teljesen magától értetődő módon azon a bizonyos négy évvel későbbi sorsdöntő tanácskozáson is, ahol a gróf Tibériás sorsára hagyása mellett érvelt, ő pedig utóbb rávette a királyt, hogy meneteltesse a keresztény sereget Hattín felé.

Botrun örökösnője mellesleg 10 000 bizánci aranyába került a pisainak. Amennyiben ezek a pénzérmék a szokványos, teljes nemesfémtartalommal bírtak, úgy súlyuk összességében mintegy 63 kg-ot nyomhatott. Plivano így tehát teljes joggal szólhatott hőn kívánt arájához a következőképp: Drága aranyom!

NE ÁLLJ FEL AZ ASZTALTÓL

A reformáció az 1530-as évektől viharos gyorsasággal nyert teret magának Franciaország területén. A szembenálló két párt tagjai, a katolikusok és protestánsok, azaz hugenották közti eszmei ellentétek ugyanezzel a lendülettel váltak kibékíthetetlenné. A ka-

tolikus tábor vezetői, a Guise-ek minden eszközt – börtön, lefejezés, máglya – bevetve léptek fel a református vallás hívei ellen.

A hugenották válaszul összeesküvést szőttek. Ennek valószínű célja a Guise-ek, és talán maga II. Ferenc király meggyilkolása volt, a terv azonban lelepleződött. Az Amboise-ban tartózkodó királyi udvar így 1560 márciusában nagyszerű szórakozásban részesülhetett.

Guise herceg ugyanis a kastély udvarát téve meg színpaddá, itt csapatta le az elfogott több száz hugenotta kezét és lábát, vágatta le fejüket – a kíséret hölgyei és a nemes urak a nagy erkélyről élvezték a vidám előadást. Másokat a bástyafokokra aggattak, vagy többedmagukkal egy zsákba gyömöszölve a Loire folyóba hajigáltak a várfalakról. Guise az ifjú királyt és fivéreit rákényszerítette arra is, hogy végignézzék a mészárlást.

A protestáns tábor fejeit, Bourbon Antal navarrai királyt és fivérét, Condé herceget bebörtönözték. Condéra halál várt – ám négy nappal kivégzése előtt meghalt II. Ferenc, így a két hugenotta főúr kiszabadulhatott fogságából. Az igencsak ingatag jellemű Antal előtt a másik oldal hamarosan elhúzta a mézesmadzagot. A Guise-ek fő támogatója, II. Fülöp spanyol uralkodó ugyanis ígéretet tett arra, hogy visszaadja neki Spanyol-Navarrát. (A kis pireneusoki királyság déli felét 1512-ben kebelezte be Spanyolország.)

Antal erre hitsorsosait cserbenhagyva 1561-ben rekatolizált. (A déli Navarrát természetesen Fülöp nem adta vissza.) A következő évben a Guise által elkövetett újabb, vassyi mészárlással a két tábor között nyílt polgárháború vette kezdetét. A herceg vezette seregek a hugenotta Rouen ostromára indultak. A katolikus haderőt elkísérte az anyakirályné, II. Ferenc és az új király, IX. Károly anyja, Medici Katalin is.

A dolognak megvolt a maga nem is jelentéktelen pikantériája. Rouent ugyanis az a Gabriel de Montgomery védelmezte, aki annak idején, ha vétlenül is, de közrejátszott Katalin férje, II. Henrik szerencsétlen halálában. (Lásd a *Halálos hiúság* című fejezetet.) A régensi szerepet is betöltő anyakirályné a katonák buzdítására saját felséges személyében ereszkedett le több ízben is a várost körülvevő futóárkokba.

Kizsigerelés, megcsonkítás, gyermekgyilkosság, erőszak: a vallás miatt vívott küzdelmek mindig is a háborúk történetének legsötétebb lapjai közé tartoztak. Noha az 1572-es híres Szent Bertalan-éji mészárlás szenvedő alanyai a hugenották voltak, a történelem tanúságtétele szerint ők sem igen hátráltak meg, ha a jó kis katolikus vér kiontásáról volt szó. (Azért mondjuk ki – kétségtelenül az utóbbiak bizonyultak a nagyobb mészárosnak.)

Az ostromlók soraiban ott volt Navarrai Antal is, aki persze nem hagyhatta, hogy egy nő bátrabbnak mutatkozzon nála. Ezért aztán kitalálta, hogy egy olyan fal mögött fogja elkölteni szerény ebédjét, amelyet a hugenották állandó tűz alatt tartanak. A lakoma rendben le is zajlott, csakhogy az eszem-iszom végeztével Antal megfeledkezett arról, hogy hol is van ő tulajdonképpen, és felállt az asztaltól. Ezt nem kellett volna megtennie, így ugyanis kikerült a fal takarásából: egy nyílvessző azonnal el is találta.

Súlyosan megsebesült, bár a seb eleinte nem látszott halálosnak. Miután Rouen végül elesett, Antal diadalmenetben vitette magát körül a városon. Talán még gyönyörködött is korábbi hittársai lemészárlásán – azokén, akiknek korábban a vezérük volt. A győzelem tobzódásában most semmit sem tagadott meg magától. A lakomáknak és egyéb vidám mulatságoknak meg is lett az eredménye. Állapota súlyosbodott, végül 1562. november 17-én meghalt. Navarra királya – máskülönben a címet csak felesége révén birtokolta – alighanem korán ivott a medve bőrére.

És nehogy egy másik szál elvarratlan maradjon, elmondjuk a következőket is. Rouen elestekor Montgomery az utolsó pillanatban elmenekült, és egy gályára szállva áthajózott Angliába. Két évvel később angol szolgálatban harcolva esett a katolikusok fogságába. Noha azt az ígéretet kapta, hogy életét megkímélik, Medici Katalin elfogatta, majd Párizsba vitette. Az anyakirályné a keresztényi megbocsátás elvének fittyet hányva halálra ítéltette: a volt testőrkapitányt felnégyelték és lefejezték.

Navarrai Antal fia túlélte Katalin mindhárom, a francia trónt egymás után elfoglaló fiát. Az apjánál jóval acélosabb jellemű, tetterős Bourbon-ivadék 1589-ben IV. Henrik néven Franciaország királya lett. Az 1562 óta tartó vallásháborúk – kilenc követte egymást rövid szünetekkel, vérbe és lángba borítva az egész királyságot – mindazonáltal még közel egy évtizedig elhúzódtak. Ennek során Henrik azért, hogy fővárosa is megnyissa előtte kapuit, apjához hasonlóan áttért a katolikus hitre.

Hiába, no, Párizs megér egy misét.

CSEL ÉS ELLENCSEL

Többet ésszel, mint erővel! Az ismert mondást a történelem folyamán bizony nem mindenki tette maradéktalanul magáévá, ám azért akadt néhány hadvezér és uralkodó, aki úgy vélte, hogy egy-egy furfangos fogással sikert arathat ott, ahol a nyers erő már csődöt mondott. (Ily módon esetleg nem rohant fejjel a falnak!) A cselek és ellencselek történelmi sorozatában az első ismert példa Odüsszeusz leleménye volt – példáját azonban hamarosan mások is követték.

TRÓJAI FALÓ VIKING MÓDRA

A 9–10. században a norvég és dán vikingek rablóportyái egész Nyugat-Európát rettegésben tartották. A Frank Birodalom és a Brit-szigetek ellen vezetett inváziók mellett 844-ben az arabok által „madjus"-nak (pogány varázsló) nevezett északi harcosok még Hispániát is megtámadták: ennek kapcsán olyan nagyvárosokat is elfoglaltak, mint Cádiz és Sevilla, pedig ezek a nagyhatalmú Córdobai Emirátus központi területein feküdtek!

859–862 között egy újabb dán portya alkalmával a Hasting vezérelte sárkányhajók már Észak-Itália partjai előtt tűntek fel. Itt történt meg a következő eset. A Magra torkolatában fekvő Luna – amelyet Hasting tévesen Rómának vélt – elfoglalása szemlátomást nem ígérkezett túl könnyű feladatnak. A vikingek ezért követeket küldtek a városba, akik előadták, hogy eltévedtek a tengeren, vezérük beteg, s a fájdalmaktól gyötörve szeretné elnyerni a keresztséget.

885–886-ban az Angliából átrándult viking „nagy hadsereg" – lásd erről a Bosszú a Szőrös nadrágüért című fejezetet – több mint egy éven át ostromolta Párizst. A várost a későbbi francia Capet uralkodóház ősatyja, Odó gróf sikerrel védelmezte.

A lunaiak ezt megengedték, így Hastinget emberei a városba cipelték, ahol a püspök megkeresztelte. A „haldokló" viking vezért ezután visszaszállították a hajójára. A következő éjjel egy csoport jajveszékelő tengeri rabló jelent meg a városi vezetőknél Hasting halálhírével, s kérték, hogy urukat – aki, ugyebár, már mint jó keresztény hagyta el ezt az árnyékvilágot – itt temethessék el.

A felebaráti szeretet jegyében a lunaiak a vezér koporsóját néhány fegyvertelen kísérővel beengedték a falakon belülre. A templomban – láss csodát! – Hasting feltámadt. A koporsóból előkerülő fegyverek segítségével harcosai aztán megrendezték szokásos ámokfutásukat.

Ilyen cselek a későbbiekben is előkerültek az északiak fegyvertárából. Jó két évszázaddal utóbb a normann Guiscard Róbert például egy másik gyászmenet kardokkal telt koporsója révén foglalt el egy calabriai kolostort. Egy hasonló szép példában a szentföldi

keresztes fejedelemség, Antiochia normann ura, Tarantói Bohemund fordult ehhez a jól bevált trükkhöz. Miután a Bizánc elleni harcában úgy határozott, hogy Nyugaton keres magának segítséget, attól félve, hogy a görögök a tengeren lesnek rá, elhíresztelte, hogy meghalt, és egy koporsóba tétetve magát, ünnepélyes menetben szállíttatta azt a hajóra.

És mint tudjuk: akinek a halálhírét keltik, az még sokáig elél.

DALOK A DÉLVIDÉKRŐL

Kína a Kr. e. 8–3. század folyamán számos kisebb-nagyobb, egymással szüntelenül hadakozó fejedelemségre oszlott. Bár 221-ben Csin egyesítette a fejedelemségeket, és királya, Jing Cseng felvette a „Csin Első Császára" (Csin Si Huang-ti) nevet, a dinasztia alig pár évvel élte csak túl az ő 210-ben bekövetkezett halálát. Az alávetett fejedelemségek népei ugyanis nem csupán függetlenségük elvesztését fájlalták, hanem a Csin fejedelemségben már megszokott, de a máshol igencsak brutálisnak számító törvények és a legista kormányzási elvek bevezetését is.

Jing Cseng kemény kézzel törte meg a riválís fejedelemségek ellenállását, s így lett Csin (innen a Kína név) első császára. A Si Huang-ti sírját őrző agyagkatonák azonban – több mint 6000 darabot találtak belőlük – nem tudták megvédeni a Csin-dinasztia hatalmát.

A szikrát 209 nyarán egy 900 fős seregtest lobbantotta lángra, amely elkésett állomáshelyéről. A lelkes kis csapat úgy döntött, hogy az ilyenkor szokásos apró-cseprő büntetések elszenvedése – úgymint: tömeges kivégzés – helyett inkább fellázad az új dinasztia ellen. Ezt a felkelést ugyan még sikerült elfojtani, ám a nyomában fellángoló helyi lázadások szétzilálták a központi hatalmat.

A lázadások kirobbanása után egy évvel több felkelősereg is saját, önálló királyságot hozott létre. Ezek közül a legnagyobb erővel a déli Csu rendelkezett, amelynek seregeit két tábornok irányította. Hsziang Jü egy előkelő Csu-fejedelemségbeli család sarja volt,

aki mindenáron el akarta törölni a föld színéről Csu ősellenségét, Csint, és visszaállítani országa régi dicsőségét. A másik vezér, Liu Pang egy vidéki hivatal kifutófiújából vált egy egész hadsereg vezérévé, amellyel a Csu-erők mellé állt.

Liu 207-ben e sereggel betört Csin hátországába, a következő évben Lantiennél megsemmisítette a Csin-fősereget, majd bevonult a fővárosba, Hszianjangba, ahol a kiskorú császárt időközben meggyilkolták miniszterei. A helyére emelt báburalkodót Liu megtartotta a trónján, de a régi, kegyetlen Csin-törvényeket eltörölte.

Egy hónappal később Hsziang csapatai is bevonultak a városba. Hsziang a dicsőségen kívül a „lássuk, miből élünk" jelszót is magáévá téve a sokkal inkább kézzel fogható hadizsákmányt is magának követelve kifosztotta és felégette a régi császári palotát, a magatehetetlen Csin uralkodót pedig meggyilkoltatta.

Mindezt nyugodtan megtehette, hiszen serege ekkor még többszöröse volt Liuénak, és őt támogatta – na, persze, hiszen vissza kívánta állítani régi előjogaikat – az arisztokrácia nagy része is. Hsziang a Csin-birodalmat tizenkilenc független hercegségre akarta felosztani, amelyek az ő vezetése alatt alkottak volna konföderációt. A legfőbb hatalom felé vezető út első lépéseként mindenesetre megölette Csu királyát és maga lépett a helyébe.

Ezalatt viszont Liu Pang – aki semmit sem kapott a győzelemért neki ígért javakból és hivatalokból – háborút indított a birodalom újjáegyesítéséért. Felvette a Han királya címet, majd pár hónap alatt meghódította azt a három tartományt, amelyet Csu királya eredetileg neki ígért. A szilárd hátország biztosítását követően nyílt háborút indított Hsziang Jü ellen. Noha Liu serege még mindig kisebb volt a vetélytársáénál, és kétszer is kis híján megsemmisültek erői, mégis egyre nagyobb területekre tudta kiterjeszteni a hatalmát. 202-re már csak Hsziang hazája, a hajdani Csu királyság maradt hátra.

A riválisok seregei ebben az évben Kaj Hszia mellett kerültek szembe egymással. Hsziang serege létszámban még mindig felette állt Liuénak, így az utóbbi cselhez folyamodott. A csata előtti estén a két haderő egymáshoz viszonylag közel táborozott. Liu megparancsolta tisztjeinek, hogy embereikkel a Csu fejedelemségből való dalokat énekeltessenek.

A Han-sereg táborában hamarosan felhangzottak a jól ismert, igen jellegzetes hangzású délvidéki dalok. A sok jó torok nem hiába erőltette meg magát, az ének áthallatszott az ellenség táborába. A Csu-sereg katonái felfigyeltek az ismerős dallamokra. Többen – egyébiránt logikusan – arra kezdtek gyanakodni, hogy a Han-csapatokhoz saját honfitársaik is átálltak.

A Han-dinasztia megalapítója, Liu Pang nem ment a szomszédba egy kis furfangért. Jutalma a Kína feletti egyeduralom lett.

Ezzel a gondolattal tértek aludni a csata előestéjén, és miután igencsak nyugtalanul töltötték az éjszakát, másnap erősen megcsappant harci kedvvel léptek a csata mezejére. Maga az összecsapás igen rövid ideig tartott: a Csu-csapattestek ugyanis egymás után adták meg magukat. Hsziang – a vesztét látva – huszonnyolc testőre kíséretében elmenekült a csatából, ám egy idő után még az utóbbiak is elhagyták. Végül csak ágyasa maradt mellette, akivel együtt öngyilkosságot követett el.

Sosem lehet tudni. Hát hadd szóljon hangosan az az ének...

100 000 ARANY IDE VAGY ODA

Mohamed próféta halálát követően az újdonsült arab birodalom rohamos terjeszkedésbe kezdett. A még pusztán zsákmányszerzés céljából indított portyákat 633-tól felváltották a rendszeres hódító hadjáratok. A térség addigi nagyhatalma, Bizánc elveszítette Szíriát és Palesztinát, az iszlám harcosai hamarosan már a császárság afrikai tartományait veszélyeztették. 642-ben arab kézre került Egyiptom, majd a következő években Líbia. Konstantinápoly számára tetézte a bajt, hogy Gregorius, utolsó afrikai birtokának, Karthágónak kormányzója még 640-ben fellázadt a császár ellen, és önállósította magát. Az Abdalláh vezette, nyugat felé tovább előretörő iszlám seregek azonban 647-ben elérték a mai Tunézia határait.

Gregorius az ellenállás mellett döntött. A harci morál erősítése érdekében jutalmat tűzött ki annak, aki elhozza neki Abdalláh fejét. E célból leánya kezét és ... hát, ha nem is a fele királyságát, de mindenesetre jelentős összeget, 100 000 aranyat ajánlott fel. Abdalláh erre a korábban a kalifaságra is esélyes Zubeír tanácsára frappánsan átfordította a dolgot – most ő ajánlott fel 100 000 aranyat és az exarcha lányát Gregorius fejéért.

100 000 arany bizony nem kis pénzösszeg volt – egy kisebb fejedelemség is kitelt volna belőle. A bizánci aranyak azonban ezúttal nem találtak gazdára.

A tekintélyes summa végül nem került kifizetésre. A karthágóiak alulmaradtak a harcban, Gregorius székhelye, Szufetula arab kézre került. Zubeír legyilkoltatta a lázadó exarchát, szép leánya a várható háremhölgyi sorsot elkerülendő szintén a halálba menekült (648).

A gazdag zsákmányt szerző arab sereg ekkor még elvonult. A belső tunéziai területek meghódítását követően Karthágó végleg csak fél évszázaddal utóbb, 698-ban került a kalifátus fennhatósága alá.

Hasonló felajánlásokra ekkor már nem volt szükség.

A BEFALAZOTT KONKLÁVÉ

1314. április 20-án a dél-franciaországi Roquemaure-ban elhunyt V. Kelemen pápa. Az új egyházfő megválasztására Carpentrasba összegyűlt konklávén három párt alakult ki, de még ezeken belül is komoly ellentétek feszültek.

Júliusban jelentős fegyveres kíséret élén megérkeztek a városba Kelemen rokonai. Miután katonáik tettlegességhez folyamodtak – úgymint: agyonütöttek néhányat az ellenpárti egyháznagyok szolgái közül –, a felheccelt tömeg pedig felgyújtotta az itáliaiak szállásait, a bíborosok rémületükben elszöktek.

A pápai trón ily módon két éven át betöltetlen maradt. 1316-ban Lyonban – azon ígéret mellett, hogy a választás minden kényszer nélkül megy végbe – végre ismét összeülhetett a konklávé. A pártoskodások miatt a választás azonban ezúttal sem ígérkezett egyszerűnek. Az öt hónapi újabb huzavonát a jelenlévő francia régens, Poitiers-i Fülöp (a későbbi V. Fülöp) unta meg először.

Ezért aztán cselt alkalmazott. Bátyja, X. Lajos király halálát hírül véve gyászistentiszteletet tartatott a lyoni Jakobinus-kolostor templomában. A misén valamennyi bíboros megjelent. Mialatt folyt a szertartás, Fülöp szép suttyomban befalaztatta a bejáratot. (A munkálatok zaját hangos templomi énekléssel fedték el.) A megmaradt nyíláson végül csak azt engedték ki, aki nem tartozott a konklávéhoz – így bent rekedt a 23 bíboros, valamint a fejenként engedélyezett három-három alárendeltjük.

A régens közölte, hogy a bíborosok addig maradnak elfalazva, amíg nem tudnak dönteni. Ám a harmadik naptól csak egy tál ételt kapnak, a kilencediktől pedig egy szelet kenyeret és vizet. Ha ez sem használ, lebontják fejük felől a tetőt, hogy így jusson elméjük több világossághoz.

Miután a szankciókat azért nem vették ennyire szigorúan, a derék atyák eleinte csak megvonták vállukat, és tovább folytatták a pártoskodást, mondván: nekik igazán nem sürgős a döntés. A fényűző életmódhoz szokott bíborosok mindazonáltal mégis megszenvedték a blokádot – és nemcsak az étel tekintetében. A nagyobb természetű bíborosok ugyanis most kénytelenek voltak ráfanyalodni a szolgálatukra maradt ministránsfiúkra. A helyzetet tovább rontotta az egyre terjengő bűz: sok jó ember ugyanis lehet, hogy elfér kis helyen, ám száz ember napi salakanyagának felhalmozódása mégsem okoz feltétlen örömmámort.

A ravasz Fülöp és a cseles aggastyán jól egymásra találtak. Az új francia király és a frissiben megválasztott pápa a későbbiekben is kiválóan megértette egymást.

A kompromisszumra mindezek ellenére sem volt kilátás. És ekkor jött egy újabb parádés csel. A 72 éves Jacques Duèse bíboros – pénzt, paripát nem kímélve – már korábban is azon munkálkodott, hogy a saját fejére kerüljön a pápai tiara. A konklávén egyre elesettebbnek, egyre törődöttebbnek tettette magát, ételt is alig vett magához, majd inasával elterjesztette azt a hírt, miszerint már gyakorlatilag a halálán van.

És a nagytiszteletű társaság bedőlt a remek alakításnak. Az a kompromisszumos megoldás, hogy a „haldokló" aggastyánt válasszák meg, mindenki számára jónak látszott. Így ugyanis megszabadulnak kényelmetlen helyzetükből, az új pápa pedig hamarosan amúgy is halott lesz.

Az utolsó szavazást Duèse egyhangúlag nyerte. És ekkor megtörtént a „csoda". A reszketeg öreg – akit úgy kellett eltámogatni a procedúrára – a szavazást követően frissen felpattant helyéről, és fürge léptekkel ellejtett az őrökhöz, hogy bejelentse: a konklávé lezárult.

Bizony, jól átverte bíborostársait. A XXII. János néven trónra lépő Duèse még 18 éven át uralkodott! Az avignoni korszak legkiemelkedőbb pápája csak 1334-ben, 90 éves korában költözött át a mennyek országába.

HIDEGVÉRREL, CITERÁZVA

A Keleti Han-dinasztia 220-ban történt megdöntése után Kína ismét részekre szakadt (220–280: a három királyság kora). 221-ben az utolsó császár egyik távoli rokona, Liu Pej új dinasztiát alapított Su Han néven a délnyugati Szecsuán tartományban. (Szecsuánban állt fenn a kínai fejedelemségek egyesítése előtt Su királysága.) A Keleti Han tulajdonképpeni utóda, az Észak-Kínát uraló Vej-dinaszta Szema Ji vezetése alatt azonnal egy 150 000 fős sereget indított a hatalmának ellenálló tartomány visszaszerzésére.

Su Han főminisztere, Csu Ke-liang az ellenség közeledésének hírére északra indult, hogy megszervezze a védelmet. Ötezer fős kíséretével éppen Hszicseng városában intézte az élelmiszerkészlet elszállítását, amikor híre érkezett annak, hogy a Vej-erők már csak félnapi járóföldre vannak. A kíséret fele az élelem nagyobb részével ekkor már elhagyta a várost. Csu helyzete tarthatatlan volt, segédei ezért azt tanácsolták neki, hogy meneküljön, amíg nem késő.

A főminiszter azonban más megoldást választott. Megparancsolta katonáinak, hogy zászlóikat szedjék le a falakról, ugyanakkor fejvesztés terhe mellett megtiltotta nekik, hogy itt, vagy más látható helyen mutatkozzanak. Ugyanakkor kinyittatta a város négy kapuját, és mindegyiknél húsz-húsz katonát öltöztetett be utcaseprőnek, megtiltva azt, hogy az ellenséget látva bármilyen magánakcióba kezdjenek. Ezek után darutollakkal díszített köntösben, selyemfejfedővel a kobakján kiült a főkapu melletti kilátótoronyra két apródjával, és ott kedvenc időtöltésével, citerajátékkal múlatta az időt.

Pár órával később Szema Ji kémei már jelentették is a furcsa látványt a tábornoknak, aki személyesen lovagolt ki, hogy tájékozódjék az ügyben. Amint a kapuhoz ért, látta, hogy ellenfele nyugodtan citerázik a torony tetején, miközben az egyszerű városlakók minden sietség nélkül járnak-kelnek, az utcaseprők pedig a kapuk közelében úgy végzik mindennapi munkájukat, mintha nem is állna éppen egy 150 000 fős sereg tőlük alig pár száz méterre.

A hidegvérű főminiszter sikere fényesnek bizonyult – de nem örökkévalónak. Noha Szema Ji hadjárata kudarcot vallott, egy utóda 265-ben lemondatta az utolsó Vej-uralkodót, majd megalapította a Csin-dinasztiát, és 280-ban újraegyesítette Kínát.

Szema Ji azonnal csapdát szimatolt, és visszafordította seregét. Úgy gondolta ugyanis, hogy a mindig óvatos Csu nem tenné ki magát ekkora veszélynek, ha nem érezné magát teljes biztonságban. Márpedig csak akkor lehetne biztonságban, ha az általa nem észlelt sereggel a városban csapdát állított a számára. Szema így hát visszavonult a hegyek közé. Csak napok múlva jött rá tévedésére, amikor a Su-fősereg megérkezett a körzetbe – de akkor már késő volt. A hadjárat így kudarccal végződött Vej számára.

Csak pengetni, pengetni azt a citerát, szorgalmasan.

ARANYSZAKÁLL

A legészakabbra fekvő keresztes állam, Edessza trónját 1100-ban elfoglaló II. Balduin szinte állandó pénzzavarban szenvedett. A csillapíthatatlan aranyéhséget a találékony gróf több ízben is meglehetősen elmés módon orvosolta. Történt például, hogy az Eufrátesztől keletre eső területek a sorozatos szeldzsuk betörések miatt eléggé sanyarú állapotba kerültek. A pusztítástól megkímélt szomszédos területek viszont – Turbesszel urával, Balduin unokatestvérével és fő hűbéresével, Joscelin de Courtenay-vel egyetemben – a legkisebb hajlandóságot sem mutatták az elsősorban jól csengő aranyakban értendő segítségnyújtásra.

A gróf így tehát elterjesztette azt a hírt, hogy gyógyíthatatlan betegségbe esett. A magát máris Edessza jogos uralkodójának érző Joscelin természetesen azonnal a székvárosba sietett az örökség átvételére. Itt azonban legnagyobb meglepetésére azt kellett tapasztalnia, hogy Balduin kicsattanó egészségnek örvend – ő maga viszont fogoly. A pénzesládák megnyitásának ígéretére az „incidens" persze gyorsan lezárult.

Edesszában az örmények örömmel fogadták a kereszteseket, de nem volt ez mindenhol így. A Jeruzsálem elfoglalásakor (1099) véghezvitt brutális tömegmészárlás például nemigen öregbítette a Nyugat hírnevét.

De a grófi tarsolyban akadtak ennél zseniálisabb cselek is. Balduin nem sokkal trónra lépése után feleségül vette az egyik helyi örmény fejedelem, a meliténéi Gábriel leányát. Alig néhány hónappal később a gróf kínos torokköszörülgetés kíséretében közölte apósával, hogy bizony, komoly baj van. Ugyanis mintegy 30 000 aranyat vett fel kölcsönként lovagjaitól, azt az esküt téve, hogy amennyiben nem tudja az adósságot visszafizetni, le kell nyíratnia a szakállát. És ez a pillanat most elérkezett.

A fifikás trükk megértéséhez a következőket kell tudnunk. Az örmények – akárcsak a bizánciak – számára a szakáll a méltóság, hogy ne mondjuk, a férfiúi felsőbbrendűség legfőbb szimbólumát jelentette. Ennek következtében olyasmi, hogy valaki megváljon e szent rekvizitumtól, elképzelhetetlennek számított. És most jött az újabb, gyönyörűen kivitelezett csel.

Véletlenül éppen ebben a pillanatban jelentkeztek Balduin említett hívei. Zord arccal közölték, hogy bizony, itt az ideje a féltett szőrzet lenyirbálásának. Gábriel erre sietve kifizette a tekintélyes summát, nehogy kedves veje e „szörnyű" megaláztatás áldozatává váljon.

Mindenesetre arra megeskette Balduint, hogy soha többé nem tesz fogadalmat a szakállára.

JÓSLAT A FARÖNKÖN

A Kr. e. 11. század közepétől uralkodó kínai Csou-dinasztia hatalma az ún. *Tavasz és Ősz korszak* (Kr. e. 770–481) kezdetére alaposan meggyengült. A központi hatalom hanyatlásával a birodalom egymással folyamatosan harcoló kisebb-nagyobb államokra szakadt szét. A Csou uralkodók hatalma a *Hadakozó fejedelemségek korá*nak (480–221) beköszöntekor végleg névlegessé vált. Történetünk e korszak közepe táján veszi kezdetét.

A Kr. e. 4. század elején a híres stratéga, Szun-ce unokája, Szun Pin az északkelet-kínai Csi királyának szolgálatába szegődött. Egy napon a király és tábornoka, Tian Csi legjobb lovaikat versenyeztették. Tian három lova majdnem ugyanolyan gyors volt, mint a királyé, de még egyszer sem tudták legyőzni az utóbbi paripáit. Szun Pin ekkor egy ötlettel állt elő: Tian a leggyorsabb lovát a király közepes lovával vesse össze, az ő közepes lovát a másik leglassabb lovával, a leglassabbat pedig a leggyorsabbal. A hadvezér három lova közül így kettő nyert. Az uralkodó nem sértődött meg a vereség miatt, sőt, látva Szun tehetségét, magas posztra nevezte ki.

Szun Pin egyik volt diáktársa, Pang Jüan ekkor már a szomszédos Vej királyát szolgálta. Pangot ette a sárga irigység társa előmenetele láttán, ezért gonosz tervet eszelt ki. Barátságot színlelve meghívta Szunt Vejbe, ahol viszont kémkedéssel vádolta meg a király előtt. Vej uralkodója elhitte a vádakat. Szun Pint egyik lábának térdből való levágására ítélték, és börtönbe vetették. Szun azonban így megcsonkítva, legyengülten is megszökött a fogságból, és visszatért Csibe.

Néhány évvel később, 354-ben Vej nagyra törő királya megtámadta a szomszédos Csao fejedelemséget. Csao segítséget kért Csi királyától, aki Tian Csi vezetésével jelentős sereget küldött. Tian nem feledkezett meg régi barátjáról, Szunról, akit magával vitt tanácsadóként. Tian eleinte egyenesen az ellenséges fősereg ellen akart vonulni, de Szun Pin más tervet eszelt ki: Csao helyett Vejbe vezényelte a sereget, és megtámadta annak fővárosát. Az inváziós Vej-erők erre erőltetett menetben visszavonultak saját hazájukba.

A nagy stratéga, Szun-ce alapvető fontosságú hadtudományi munkája A háború művészete, amelyből még a mai hollywoodi filmekben is előszeretettel idézgetnek. De volt honnan meríteni: a Kr. e. 8–3. század között eltelt jó fél évezred során a kínai hadvezéreknek bőven akadt lehetőségük mesterségük gyakorlására. Szun Pin híres nagyapja méltó utódjának bizonyult.

Miközben az ellenség hazafelé sietett, Szun Kujling mellett előkészítette az elkerülhetetlen ütközethez a terepet. Tian azt javasolta, hogy a lóversenynél korábban már sikeresen alkalmazott taktikát vessék be, de Szun ezúttal épp fordítva gondolta. Leggyengébb és közepes hadoszlopát a közepes és a legerősebb oszlop ellen vetette be, de megparancsolta, hogy ne erőltessék a támadást, csak tartsák pozícióikat. Ezalatt ő legjobb csapataival villámgyorsan felmorzsolta Vej leggyengébb hadtestét, majd a középső, végül a legerősebb hadoszlopot számolta fel egyenként.

A vereség nem törte meg Csi délkeleti szomszédjának harci kedvét. 342-ben a Szun Pin esküdt ellensége, Pang Jüan vezette Vej-seregek egy másik szomszédos fejedelemség, Han ellen vonultak. Han szintén Csihez fordult segítségért. Csi felmentő csapatai – ugyancsak Tian Csi és Szun Pin parancsnoksága alatt – az előző hadjárathoz hasonlóan először Vej ellen vonultak, de amikor Pang serege visszafordult, Szun kitért a jóval erősebb ellenséges erők elől.

Pang úgy gondolta, hogy könnyű dolga lesz a kisebb Csi-sereggel, és üldözőbe vette. Szun ekkor frappáns cselhez folyamodott. Az esti táborozások alatt katonáival tábortüzeket rakatott – ebben még nem is lenne semmi különös. Csakhogy Szun az első este 100 000 tábortüzet gyújtatott, a következő este 50 000-et, harmadnap pedig már csak 30 000-et. Pang ebből levonta a logikus következtetést: Szun katonái folyamatosan szökdösnek a seregből, így abból pár nap múlva már alig marad valami.

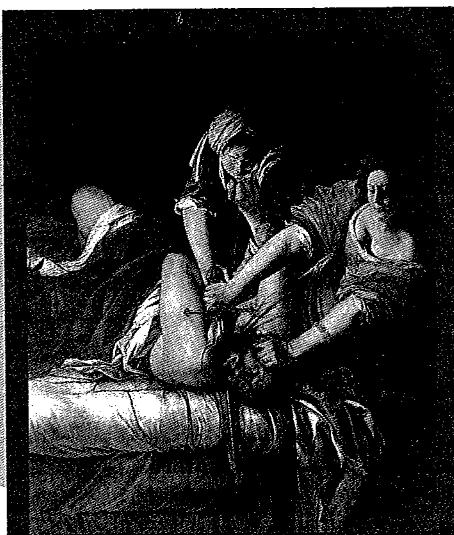
Ezért aztán erőltetett menetben vonulva igyekezett utolérni Csi csapatait. Amikor a két sereg már szinte karnyújtásnyira került egymástól, Pang 10 000 főre rúgó lovasságával előrevágtatott, hogy a megfogyatkozottnak hitt Csi-erőket megsemmisítse. Szürkületkor elérkezett a Maling-szoroshoz, amely szűk átjáró volt két sziklás hegy között. Az úton egy farönk állt keresztbe, és amikor emberei megpróbálták elmozdítani, észrevették, hogy egy üzenet lett rávésve.

Pang odasietett, és elolvasta az írást, amelyben a következő állt: „Pang Jüan ezen a helyen esett el." Ebben a pillanatban sűrű nyílzápor zúdult katonáira, a szoros két végében pedig megjelent Szun lovassága. A bekerített Vej-beliek hiába harcoltak, az íjászok elől nem találtak menedéket, kitörni pedig nem tudtak. Pang Jüan a vesztét látva úgy döntött, nem várja meg, míg ellenfele elfogja, és a farönk tövében elvágta saját torkát.

Szun Pin nemcsak hadvezérnek volt kiváló, de jósként is elsőrangúnak bizonyult.

A BOSSZÚ ÉDES ÍZE

A megbocsátás a viszonylag ritka emberi tulajdonságok körébe tartozik. Mert nem a méz, és nem is a cukor a legédesebb, hanem a bosszú. Szemet szemért, fogat fogért, szól a bibliai törvény. A sérelmekért meg kell fizetni. Azért – amint a következőkben látni fogjuk – legalább az esetek egy részében jogosan...

ADDIG JÁR A KORSÓ...

A 9. század folyamán az itt jobbára csak kereskedelemmel foglalatoskodó svéd vikingek – varégok, avagy ahogyan ők is nevezték magukat: ruszok – egyre nagyobb befolyásra tettek szert a keleti szláv törzsek lakta területeken. 860–862 táján a félig-meddig legendás Rurik (az orosz őskrónika szerint az itteniek hívásának engedve) Novgorod fejedelme lett, míg kíséretének két tagja Kijevet kerítette hatalmába. 882-ben Rurik utóda, Oleg elfoglalta Kijevet, s ezzel megvetette az első skandináv–orosz állam, a Kijevi Rusz alapjait.

A 912-ben trónra lépő második Rurikida kijevi fejedelem, Igor (Oleg fivére) bevett szokássá tette, hogy a leigázott szláv népektől évente ismétlődő körúttal szedje be az adót. A fejedelmi druzsina, azaz fegyveres kíséret rendszerint novemberben indult el a portyára, majd áprilisban tért vissza a zsákmánnyal Kijevbe.

Egy ideig a rendszer működött is, ám egy ízben Igor alaposan elvetette a sulykot. 945-ben kíséretének tagjai felvetették neki, hogy a drevljánok földjének helytartója, Szveneld – aki abban az évben egyszer már behajtotta az adót – druzsinája sokkal jobban él náluk. A fejedelem tehát útra kelt saját druzsinájával, és még egyszer megadóztatta a drevljánokat. De ez sem volt elég. A vérszemet kapó Igor elbocsátotta kíséretét, és egy kisebb csapattal ismét visszatért.

A drevljánoknak ettől a metódustól teljesen érthető módon tele lett a hócipőjük. „Meg kell ölni a farkast, különben elpusztítja az egész nyájat" – vélték, azzal fő városukból, Iszkorosztyenből kivonulva jól agyonverték Igort és testőrségét. (Mint látható, ezúttal sem bírta a szarka farka.)

Kijevben a hatalmat ekkor a fejedelem özvegye, Olga vette át a gyermek Szvjatoszláv nevében. A bosszú természetesen nem várathatott sokáig magára. Olga először is leölette a hozzá követségbe érkező főembereket, majd csatában mért vereséget a drevljánokra. Végül színleg megbékélve, a felajánlott prémek és méz helyett minden udvarháztól mindössze csak három-három verebet és galambot kért.

> Olga bosszújának története a középkori orosz krónikákban több változatban is fennmaradt. Egy azonban bizonyos – a bűnösök „égtek".

A legyőzöttek Olga nagylelkűségének örvendve átadták a madarakat. Az azonban égő taplót és ként köttetett rájuk, majd szabadon bocsátotta őket. A madarak fészkeikbe igyekezvén lángba borították Iszkorosztyent: a város így porig égett.

A további atrocitások elkerülésére Olga a későbbiekben mindenesetre megreformálta az adórendszert, a fejedelem harácsexpedíciói helyébe a települések szerinti adóbehajtást állítva.

Bölcs belátás. Persze, a drevljánok számára ez már csak eső utáni köpönyegnek bizonyult.

A ROMANÓK VÉGZETE

Ezzelino da Romano életével és bukásának körülményeivel a *Lombardia dühödt farkasa* című fejezetben már megismerkedhettünk. (Már legalábbis az, aki hátulról kezdte el olvasni e kis könyvet. A többiek meg először lapozzanak csak bátran hátrébb.) A gyűlölt despota halálával a háborúskodás azonban még korántsem zárult le. A lombard városok ekkor Ezzelino fivére, Alberico ellen fordultak. Alberico a bevehetetlennek tartott San Zeno várába húzódott vissza, ahol sokáig sikerrel állta a támadásokat.

Ami viszont nem ment az ostromlóknak erővel, az ment az emberi gyarlóságra alapozva. (Ez az, amiben, sajnos, ritkán csalódhatunk.) A várnagy 1260. augusztus 22-én feladta a külső védelmi övezetet. Alberico családjával és néhány hívével egy toronyba húzódott vissza, ám katonái már három nappal később kiszolgáltatták az ellenségnek. És az a rettenet, amit a Romano fivérek szabadítottak rá Észak-Itáliára, így irgalom nélkül visszacsapott.

Kezdődött azzal a csínnyel, hogy Albericót négykézlábra kényszerítették, zablát tettek a szájába, majd egy katona a hátára ült, és sűrű sarkantyúzás közepette „végignyargalt" vele a táboron.

A lóval való meghurcoltatás nem számított kirívó büntetésnek. A mi Károly Róbert királyunk merénylőjének, Zách Feliciánnak a lánya, a szép Klára még „jól" is járt. A szinte kötelező megcsonkítás (orr és ajkak, valamint nyolc kézujj lemetélése) után őt csak a ló hátán hurcolták végig több városon.

Ezt követően végig kellett néznie, ahogy mind a hat fiát miszlikbe aprítják. A szétcincált darabokat a bősz hóhérok sorra az apa arcába vagdosták. Most a nők kerültek

sorra. Alberico feleségéről és leányairól letépték a ruháikat, meztelenül egy-egy karóhoz kötözték őket – majd a szeme láttára elégették valamennyit.

És következett a bosszú beteljesülése. Alberico testéről egy fogóval letépkedték a húst, majd a szerencsétlen, megkínzott testet ló farkához kötötték, eképpen hurcolva őt halálra.

A kedves, bohó taljánok...

AKI SZELET VET

A Mandzsúriában (a mai Kína északkeleti részén) megalakult dzsürcsen Csin-dinasztia létrejötte után nyolc évvel, 1123-ban már végleg felszámolta korábbi vazallusát – és egyben elődjét –, a Liao államot. Ezután a dzsürcsenek szinte azonnal Liao régi riválisa, a kínai Szung-dinasztia ellen fordultak. 1127-ben elfoglalták annak fővárosát, Kajfenget, majd az ezt követő másfél évtized alatt egész Észak-Kínát ellenőrzésük alá vonták.

A fogságba esett Szung császár egyik fia Linanban (a mai Hangcsou) rendezte be ideiglenesnek szánt, ám az események sodrában véglegessé vált fővárosát. A Déli Szung-dinasztia végül 1142-ben csak megalázó feltételek – a Huaj-folyótól északra eső területek végleges átengedése, pénz- és selyemadó fizetése Csin számára, valamint a Csin uralkodó „idősebb testvérként" (az alárendeltség finom megfogalmazása) való elismerése – mellett érhette el a békét.

A két állam között ezután viszonylag békés viszony alakult ki. A Déli Szungban azonban néhányan – főképpen az északról elmenekült családok leszármazottai – még több mint fél évszázaddal később is magukban dédelgették a bosszú gondolatát. Han Tuo-csou személyében a 12. század utolsó évtizedében egy ilyen „revansista" nyerte el a főminiszteri posztot.

A Szung uralkodó Liao ellen a dzsürcsenekkel lépett szövetségre. A dzsürcsenek legyőzték Liaót, ám ettől kezdve az általuk megalakított Csin-dinasztia jelentette a legfőbb veszélyt Kína számára. A művészetkedvelő – fennmaradtak saját kezű festményei – Huj-cung 1125-ben le is mondott a trónról fia javára.

Han felemelkedése éppen egybeesett a Csin állam meggyengülésének időszakával. A Sárga-folyó 1194-ben elöntötte a környező vidéket, majd elhagyva eredeti medrét, új utat vágott a tenger felé, ezzel elpusztítva Csin legbőségesebb gabonatermő vidékének egy részét. Ugyanakkor egyre nagyobb fenyegetést jelentettek Csin számára a megerősödött – és hamarosan Temüdzsin (Dzsingisz) által egyesített – mongol törzsek, akikkel szemben a dzsürcsen kormányzat a déli vonal meggyengítése árán volt kénytelen nagyobb erőkkel megtámogatni északi határvidékét. Ezek az információk nem kerülték el Han figyelmét, aki úgy érezte: eljött a bosszú pillanata.

A főminiszter 1204-től kezdve titokban arra ösztönözte a vele szimpatizáló határőrparancsnokokat, hogy vezessenek kisebb portyákat a Csin védelmi rendszere ellen. A rajtaütések érthető módon nem növelték a két állam közti bizalmat. 1206 újévén (azaz február 5-én) aztán az északon tartózkodó Szung-követséget meggyanúsították azzal – és most jól figyeljünk! –, hogy megsértette a Csin-uralkodó apjának személyes nevére vonatkozó névtabut.

Ez mindenféleképpen egyszerű félrehallás eredménye lehetett, ám elég volt ahhoz, hogy a hazatérő követség megengedhetetlen arroganciával vádolja meg a Csin-udvart. Han persze kapva kapott az alkalmon. Hivatalos hadüzenetet fogalmazott, amelyet június 14-én kihirdettetett. Hat nappal később a háború tényét – ahogyan az elő van írva – a császár jelentette az ég, a föld, a császári ősök és a földistenek számára. Ezzel az összecsapás elkerülhetetlenné vált.

Bár az erőviszonyok a Szungnak kedveztek, és Han a kínai nemzetiségű Csin-alattvalók tömeges átállására is számított, a Szung-sereg szervezettsége igen rossz volt. A sátrak beáztak, az élelem késett, és ezért a katonák éheztek, a lovak számára rekvirált széna útközben elázott és megrohadt. Az elviselhetetlen körülmények miatt több tízezer Szung-katona dezertált. Így aztán az sem kelthet bennünk különösebb meglepetést, hogy néhány jelentéktelen kezdeti siker után az offenzíva elakadt.

Ősszel egy Csin-ellentámadás mélyen behatolt a Szungok határvonala mögé, elfoglalva több kormányzósági székhelyet. A bajt még tetézte, hogy az év végén Szecsuán főkormányzója átállt a Csin-oldalra. A teljes katasztrófát csak az akadályozta meg, hogy az árulót néhány tisztje a következő év márciusában meggyilkolta, majd tovább folytatta a harcot.

A katonai kudarcok miatt a császár béketárgyalásokat kezdeményezett, amelyekhez a más oldalról is fenyegetett Csin készségesen csatlakozott. Abban mindkét fél vita nélkül egyetértett, hogy a háborúért elsősorban Han Tuo-csou felelős. Ning-cung császár azonnal felmentette a főminisztert, akit novemberben meg is gyilkoltak. Ez a fejlemény jelentősen felgyorsította a tárgyalások menetét, így 1208 novemberében véglegesítették a békefeltételeket. A Szung által szolgáltatott adó összegét megnövelték, Csin császára pedig megkapta Han levágott, lakkal tartósított fejét – díszdobozos kivitelben –, amelyet aztán a császári ősök templomában, jól látható helyen helyeztek el.

A jelképes bosszú láthatólag nem hozott szerencsét a dzsürcsen császár, Csung-cung számára, aki egy hónapon belül meghalt. Két évvel később megindult a mongol támadás a Csin állam ellen. Az éves rendszerességgel indított hadjáratok során Dzsingisz kán csapatai 1215-ben bevették a fővárost, Csungtut (a mai Pekinget), majd némi szünetet követően Dzsingisz fia és utódja, Ögödej befejezte Csin meghódítását.

A 13. században Nyugaton széles körben elterjedt a hír a hitetlenek ellen győztesen harcoló János papról. Amikor Európában még mindig tartotta magát a legenda egy bizonyos keleti papkirályról, Kínában már biztosan tudták, hogy nincs segítség.

A vetélytárs bukása nem javított a Déli Szung helyzetén. A kíméletlen mongol támadások közepette a birodalom lassan felmorzsolódott, az egyre délebbre szoruló császári udvar végül Jaisan szigetére szorult vissza. 1279 márciusában a mongol hajóhad blokádján kudarcba fulladt a Szung-flotta kitörési kísérlete.

Az elkerülhetetlen véget látva a kínai tengernagy kézen fogta a dinasztia utolsó, alig nyolcéves gyermekcsászárát, és a tengerbe vetette magát…

BOSSZÚ A SZŐRÖSNADRÁGÚÉRT

A dán Ragnar Lodbrok (Szőrösnadrágú Ragnar – más értelmezésben egyébként, hm, hogy is mondjuk csak …, szóval, nem a nadrágja volt szőrös) a skandináv sagák egyik legnépszerűbb hőse volt. Mint gyakorlott viking vezér, 845-ben a Nyugati Frank Birodalom ellen hajózva kirabolta Párizst is. Néhány évvel később Angliába vezetett egy újabb rablóhadjáratot, de ez alkalommal már nem kísérte szerencse vállalkozását, és Ella northumberlandi király fogságába esett.

A tettének következményeiről mit sem sejtő Ella egy mérges kígyókkal teli verembe vettette Ragnart. A hős azonban egyetlen zokszót sem ejtett, sőt, tetteit egy dalban megénekelve, nevetve szenvedte el a kínhalált. Ragnar bosszúra éhes fiai azonban sereget gyűjtöttek.

Csonttalan Ivar, Ubbi és Halfdan 866-ban egy hatalmas flotta, az ún. nagy hadsereg élén kikötöttek Anglia északkeleti partjain. Bevették a fővárost, Yorkot, majd feldúlták egész Northumberlandet. Ellát hamarosan utolérte a végzete: a foglyul ejtett királynak izzó vassal feltépték a mellkasát, és kiszakították a tüdejét.

Ragnar Ella előtt sem adta tanújelét a megbánásnak. A hős végzete kiváltotta fiai véres bosszúját. Northumberland uralkodóját követően Edmund kelet-angliai király szintén a vikingek dühének esett áldozatul.

A viking sereg ezzel még korántsem végzett. Elfoglalta a délebbre fekvő másik angolszász királyságot, Merciát, majd betört Kelet-Angliába, útját mindenhol pusztítással és a szokásos rémtettekkel fűszerezve. Az általuk keltett rettegést a következő eset jól jellemzi. Az elkerülhetetlen végtől – azaz megbecstelenítésüktől – tartó coldinghami apácák még attól sem riadtak vissza, hogy orruk és fülük levágásával csúfítsák el magukat. A dánok így már valóban eltekintettek a nemi örömöktől. A kolostort persze szokott alaposságukkal felégették – az immár hasznavehetetlen apácákkal együtt.

A viking sereg 870-ben elfoglalta Kelet-Angliát, amelynek uralkodóját szintén megölték. Szent Edmund legendája szerint a királyt az északiak egy fához kötözve élő céltáblának használták. Miután Edmund egyetlen zokszót sem ejtett, Ivar megunta a hiábavaló várakozást, és lefejezte.

A nagy hadsereg még egészen 878-ig tombolt a szigeten. A Nagy Alfréd wessexi királytól elszenvedett vereség után megszületett egyezmény értelmében végül Anglia északkeleti fele dán kézen maradt: Halfdan uralma alatt ezen a területen alakult meg York viking királysága.

Ragnar vélhetőleg elégedetten szemlélte fiai munkálkodását a Valhallából.

VÉGZETES SERLEG

Attila halálát és a hun birodalom felbomlását követően két germán törzs, a longobárd (a nyugati Pannóniában) és a gepida (a Tiszántúlon és Erdélyben) osztozott meg a Kárpát-medence birtokán. A két nép közti hosszas ellenségeskedés végül azzal dőlt el, hogy Alboin longobárd király a keletről az Al-Dunához érkező avarokkal lépett szövetségre.

Alboin 567-ben döntő vereséget mért a gepidákra, akiknek utolsó királya, Kunimund maga is elesett a harcban. A győztes feleségül vette Kunimund lányát, Rosamundát, ám a félelmetes új szomszédság elől a longobárdok már a következő évben átvándoroltak a keletrómai kézen lévő Itáliába.

Alboin sorra elfoglalta a bizánci kézen lévő városokat, majd 572-ben bevonult Páviába is, amelyet székhelyének tett meg. A siker azonban túlzottan magabiztossá tette a királyt: egy lakoma alkalmával arra kényszerítette Rosamundát, hogy igyon a saját apja koponyájából készített serlegből.

Longobárdok és gepidák: a rossz szomszédság mégsem török átok? A longobárdok emlékét Lombardia neve őrizte meg máig, a gepidák után jószerivel csak néhány feltárt sírhely maradt. No meg egy epizód az ivókupa-készítés másfél évezredes történetének kulisszatitkaiból.

A királyné bosszút forralva összefogott Alboin egyik bennfentesével, Helmichissel. Rosamunda a biztonság kedvéért lekötözte az alvó király kardját, Alboin azonban Helmichis beléptére felriadt. A védekezésül használt lábzsámoly és a merénylő kardjának összecsapásából végül nem meglepő módon az utóbbi került ki győztesen.

Alboin meggyilkolását követően Helmichis az időközben nejéül vett Rosamundával együtt a bizánci kézen lévő Ravennába menekült. Miután a görög helytartó szemet vetett az újdonsült arára, a céda nőszemély mérget itatott Helmichissel – aki meglehetősen megorrolt erre az újabb csínytevésre, és kardjával kényszerítette Rosamundát, hogy igya meg a méregpohár maradékát. (Klasszikus Rómeó és Júlia-jelenet, kicsit szabadabb értelmezésben.)

Megjegyzendő, hogy Alboinnak az ellenfél koponyájából készített serlege korántsem egyedülálló darab a történelemben. Krum bolgár kán hasonló, ezüstözött ivóinstrumen-

tumot csináltatott magának I. Niképhorosz bizánci császár koponyájából (811), a későbbiekben pedig ugyanígy járt el Kurja besenyő vezér is I. Szvjatoszláv kijevi fejedelem fejével (972). Ám ez a szép szokás ekkor már legalább másfél évezredes múltra tekintett vissza.

A történetírás „atyja", a Kr. e. 5. században élt Hérodotosz ugyanis a következőképpen tudósít a szkíták viselt dolgairól. A szkíták a levágott fejek kikészítésénél – no, nem mindegyiknél, hanem csak a legnagyobb ellenségek esetében – a következő metódust alkalmazzák. A szemöldök vonalán felüli részt lefűrészelik, jól megtisztítják. Ha mesterünket amúgy nem veti fel a pénz, akkor csak egyszerű marhabőrrel vonatja be, ha gazdag, akkor ezen felül még be is aranyozza. És nehogy azt higgyük, hogy a pohárkészletet csak az ellenség feje gazdagíthatja! Ugyanilyen alkalmatosság készül a viszálykodó rokon koponyájából is. Sőt, amennyiben szkítánkhoz becses vendég érkezik, az ezt a kiemelt rokoni kupát kapja ivóeszközül.

Ehhez még tegyük hozzá, hogy az ellenség egyéb részei sem vesznek kárba e derék lovasnépeknél. A lenyúzott fejbőrből törülköző, esetleg többedmagával összevarrva jó kis köpeny készül. A jobb karból pedig nagyszerű kis tegez üthető össze a nyílvesszők számára.

Ehhez szóljanak hozzá az állatvédők.

AZ OMAJJÁDOK VESZTE

A Mohamed prófétát követő első négy ortodox kalifa regnálását véres polgárháború követte 656-ban. A küzdelemből 661-ben az Omajjád-család került ki győztesen, megszerezve az egész iszlám világ feletti uralmat. Miközben a győzelmesen előretörő muszlim seregek nyomában a kalifátus határai már Indiától az Atlanti-óceánig értek, a dinasztia hatalmát a 8. század közepén egyre-másra fellobbanó lázadások mindinkább megingatták. 747 júniusában a kalifátus keleti részében lévő Horászánban felkelés tört ki Mohamed nagybátyja, Abbász egyik ükunokájának, Ibrahimnak a trónra juttatása érdekében.

Amikor Ibrahimot II. Marván kalifa kivégeztette, annak fivére, Abul-Abbász állt a mozgalom élére. A fekete lobogó alatt előretörő lázadó seregek sorra aratták a győzelmeket Marván csapatai felett. A döntő ütközetre végül 750 februárjában Irakban, a Nagy-Záb folyó mellett került sor. A kalifa hadereje döntő vereséget szenvedett,

Abul-Abbász hamarosan bevonult a fővárosba, Damaszkuszba. Marván Egyiptomba menekült, ahol nem sokkal utóbb meggyilkolták.

> Kiirtásukat követően gyakorlatilag csak az általuk épittetett mecsetek őrizték meg az Omajjádok nyomait Damaszkuszban. Az Abbászida-dinasztia vérrel szerezte meg a hatalmat – és vérözön közepette is vesztette azt el.
>
> (MONGOLOK! ROHANJ AZ ÉLETÉRT!)

Az új uralkodó amnesztiát ígért az Omajjádoknak. A rivális család kilencven hercege erre meghódolt a győztes előtt. A megbékélést egy Damaszkuszban megtartott fényes ünnepség keretében tették volna teljessé. Az ünnepi lakoma azonban hamar halotti torrá változott a szép szavaknak hitelt adó Omajjád hercegek számára. Abul-Abbász ugyanis az Ibrahimot dicsőítő dal elhangzását követően halálra korbácsoltatta valamennyit: a haldoklókra szőnyegeket terítettek, s azokra ráülve, a halálhörgések adta muzsika mellett folyt tovább a vidám mulatság.

A bosszú virágai gazdag termést hoztak. Az Omajjád-család valamennyi tagját – köztük a legkisebb gyermekeket is – kiirtották, a tetemeket a féktelen gyűlölet jeleként a kutyák és a dögevő madarak elé vetették. Még a halottakat sem kímélték. A dinasztia damaszkuszi sírboltjait feltörték, és az ott eltemetettek csontjait szétszórták.

Mindössze egyetlen ember menekült meg a vérengzésből: Marván egyik 20 éves dédunokája, Abdar-Rahmán. A Marokkóban menedékre lelő herceg öt évvel utóbb átkelt Hispániába, és elszakította azt a kalifátustól. Az Omajjádok Córdoba központú állama 1031-ig maradt talpon – a gyilkos Abbászidák a muszlim világ leghosszabb ideig fennálló dinasztiájaként fél évezreden át (750–1258) őrizték meg a kalifátus trónját.

A valamennyi vetélytársával kíméletlenül leszámoló Abul-Abbász asz-Szaffáh mindössze 32 éves korában, 754-ben hunyt el himlőben. Alig négyesztendei uralkodásával méltán rászolgált a saját maga által választott névre: asz-Szaffáh – azaz Vérontó.

A TRÉFA ÁRA

A 12. század közepétől egyre határozottabb formát öltő bosnyák állam hamar a Magyar Királyság függőségébe került. Fejedelmei 1377-ben önállósodásuk jeléül felvették a királyi címet, Bosznia azonban – időnkénti tényleges függetlensége ellenére – jobbára továbbra is magyar hűbéres maradt. Ebben az időszakban jelent meg a színen a bosnyák történelem egyik legszínesebb, s egyben legkiemelkedőbb egyénisége.

A hatalmas bosnyák főúr, Hervoja az 1380-as években kezdte meg kalandos politikai pályafutását. Az I. (Nagy) Lajos magyar király halálát követő zavaros években az utóbbi leánya és egyben örököse, Mária ellenében II. (Kis) Károly nápolyi király mellé állt. Miután Károlyt az ellenpárt hívei meggyilkolták, csatlakozott az újabb nápolyi trónkövetelőhöz, Lászlóhoz.

1393-ban meghódolt Mária és a férje, Luxemburgi Zsigmond előtt, ám hamarosan újból László pártjára állt – a nápolyi uralkodó jutalomból 1403-ban Spalato (Split) hercegévé emelte. Zsigmond Bosznia elleni hadjáratainak eredményeként aztán előbb Osztoja István bosnyák király, majd 1409-ben maga Hervoja is meghódolt a magyar uralkodó előtt.

Az immár magyar hűbéres herceg Boszniában nagyobb úr lett még a királynál is. Ám 1413-ban a törökkel szövetkezve rátámadt ellenlábasa, a bosnyák vajda birtokaira. Zsigmond ekkor hűtlenné nyilvánította, megfosztotta magyar és dalmát birtokaitól, valamint hercegi címétől.

Hervoja erre ismét szövetséget kötött a törökkel – de immáron Magyarország ellen. Zsigmond Garai János ozorai, Maróthi János macsói és Csupor Pál szlavón bán vezetésével sereget küldött Boszniába. A vezérek kiválasztásának volt egy kis bukéja: Csupor és Hervoja között ugyanis már korábban is megmutatkozott némi ellenszenv. Amikor ugyanis az utóbbi 1412-ben Budán tartózkodott, ahányszor csak megjelent az udvarban, Csupor, gúnyt űzve belőle, hangos ökörbőgéssel köszöntötte.

Spalato első – és egyben utolsó – hercege a törökkel rossz lóra tett. A segítségül érkező szövetségesek többé el sem hagyták Boszniát, amelynek keleti részeit megszállták. Hervoja már a doboji győzelmet követő évben elhunyt. Halálát a birtokain osztozni kívánó bosnyák előkelők közti belháború követte.

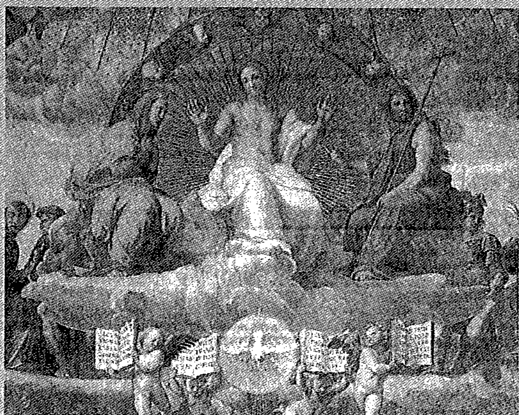
1415 júliusában a Boszna folyó mellett, Dobojnál ütközött össze a két sereg. Az ütközet a bosnyákok számára nem indult éppen fényesen. A dombokkal szabdalt terepen – amely így eltakarta az egyes csapatrészek küzdelmét a többi elől – eleinte mindkét szárnyon a magyarok felé billent a mérleg nyelve. Ám a ravasz Hervoja állítólag embereket küldött a környező magaslatokra, akik a csata tetőpontján kiáltozni kezdtek: „Fut a magyar, fut a magyar!" Ezzel olyan sikeresen össze is zavarták a magyar sereget, hogy az végül valóban megfutott.

A vereséget tetézendő, valamennyi magyar vezér a bosnyákok fogságába esett. Hármójuk közül Garaiért és Maróthiért jelentős váltságdíjat szabtak ki: a macsói bán például jó 40 000 arany lepengetése mellett szabadult három évvel utóbb. Csupor esetében viszont Hervoja úgy érezte, a pénznél sokkal többet ér a bosszú. Így tehát a bánt – megemlékezvén vidám csipkelődéseiről – nyers ökörbőrbe varrták, majd belevágták a Boszna folyóba.

És ez egyáltalán nem ökörség.

SZAVAK, CSAK SZAVAK?

Ne legyen más Istened rajtam kívül!
Ne csinálj magadnak istenszobrot!
Az Úrnak a nevét szádra hiába ne vedd!
Emlékezz meg a nyugalom napjáról, és szenteld meg azt!
Tiszteld apádat és anyádat!
Ne ölj!
Ne paráználkodj!
Ne lopj!
Felebarátod ellen hamis tanúságot ne tégy!
Ne kívánd felebarátod házát, feleségét,
se szolgáját, se semmit, ami a te felebarátodé!

VESZÉLYBEN A PRÓFÉTA

Senki sem lehet próféta a maga hazájában, tartja az ismert mondás. Egyvalakinek azonban mégiscsak sikerült – még ha a dolog nem ment is minden nehézség nélkül. Ez pedig Mohamed, az utolsó nagy világvallás, az iszlám megalapítója volt.

A próféta kezdetben bizony meglehetősen sok megaláztatást kényszerült eltűrni. Még saját rokonai sem álltak mellé, sőt, 622-ben menekülnie kellett szülővárosából, Mekkából is: a későbbiekben ez a menekülés, a *hidzsra* lett az iszlám időszámítás kezdete. A Medinában menedékre lelő Mohamed hamarosan egyre szaporodó – ám még így sem túl jelentős – számú követőjével együtt harcot kezdett ellenségei (köztük a zsidók) ellen.

Ekkoriban történt, hogy egy ízben a szabadban hált, és egyik ellensége hirtelen meglepte. „Ki oltalmaz most téged ellenem?" – kérdezte a támadó a meztelen kardpengét a védtelen Mohamed nyakához tartva. „Isten" – hangzott a válasz. Erre a nem várt feleletre kihullott a fegyver a merénylő kezéből. A próféta megragadta az elejtett kardot, majd így szólt: „És ki védelmez most téged énellenem?" „Senki" – vallotta meg megtörten ellenfele, magában felkészülve már a legrosszabbra is. Mohamed azonban megkegyelmezett neki – nagylelkűsége láttán a másik elismerte magát hívének.

A Mekkával folytatott harcok elcsendesedését követően kiújultak az egyes arábiai zsidó törzsfőkkel folytatott küzdelmek. Miután hittársaival az új vallás követői nem éppen kesztyűs kézzel bántak (megjegyzendő, hogy azért nem ok nélkül), egy zsidó asszony megpróbálta eltenni láb alól minden bajok okozóját, a prófétát. A szándék megvalósításaképp mérget tett az ételébe.

Az iszlám államok a későbbiek folyamán meglehetősen toleránsan bántak zsidó alattvalóikkal. (Ég és föld – ha összevetjük a középkori Európával.) A 10. századi Abbászida kalifáknak zsidó (és keresztény!) vezíreik is voltak. A Fátimida kalifa, al-Musztanszir (1036–1094) uralkodása alatt egy időben töltötték be zsidók Egyiptom vezíri és a birodalom legfontosabb irányító posztjait. Nem véletlenül tartotta a korabeli ének: „Ej, muszlimok, váljatok zsidókká, hiszen zsidó lett már az Ég is."

Mohamed azonban már az első falatnál gyanút fogott. Az ily módon lelepleződött méregkeverő ellenben fortélyos módon kivágta magát a slamasztikából: „Tudod, hogy népemmel rosszul bántál. Azt gondoltam, ha csak fejedelem vagy, megszabadítom népemet – de ha próféta vagy, észreveszed a mérget."

Az esetnek mindenesetre érdekes következménye lett: Mohamed rendelkezése értelmében a zsidóktól elrabolt edényeket használat előtt ki kellett mosni.

Tisztaság – fél egészség?

A SKÓT ÉS A BOLOND

A skolasztika előfutára, a középkor első összefoglaló filozófiai rendszerének megalkotója, Johannes Scotus Erigena 810 körül született Írországban. 843 táján hazájából II. (Kopasz) Károly nyugati frank uralkodó hívására Párizsba ment, hogy az udvari iskola filozófia- és teológiatanára legyen. Itt hamarosan jelentős tekintélyre tett szert, a király nagy becsben tartotta mint udvari gondolkodóját. (Ergo: az akkori fejesek megbecsülték az okos embert. Na, ebbe gondoljunk bele.)

Erigena szabad szellemét jól jellemzi az alábbi történet. Egy ízben egy ebéd alkalmával Scotus a királlyal szemközt ült az asztalnál. Amikor Károly látta, hogy a bölcs valami olyasmit tett, ami ellenkezett a francia szokásokkal, csipkelődve így szólt hozzá: „Mi választja el a bolondot a skóttól?" Erigena nem maradt adós a frappáns válasszal: „Csak egy asztal." (És itt most tegyünk egy újabb zárójeles megjegyzést. A latin scotus szó jelentése ugyanis egyrészt az, hogy skót. Másrészt pedig a skótok az 5. században az utóbb éppen róluk elnevezett Skóciába áttelepült – írek.)

A nagy gondolkodó többszörösen is nevében hordozta származását. Az Eringena név – ez módosult jóval később Erigenára – ugyanis Erin szigetére, azaz Írországra utal. (A Scotusról meg már esett szó.) Fő műve a De Divina Natura (Az isteni természetről) című munka volt, amelyben panteista világfelfogását – azaz Isten és az Univerzum azonosságát – hirdette.

Károly, aki tisztelte eszéért, nem haragudott meg rá. Mindazonáltal miután egyes írásait eretneknek nyilvánították, Erigena a támadásokat megunva elhagyta Franciaországot, és Alfréd wessexi király hívására Angliába ment. Malmesburyben tanított, itt azonban a nagy bölcselőt néhány év múlva hálás tanítványai irópennájukkal halálra szurkálták. Ez egyszer az írás valóban halálos fegyvernek bizonyult.

Erigena filozófiai rendszerét mint egyházellenes gondolatokat a későbbiekben több pápa is elítélte: így IX. Leó (1050) és III. Honorius (1225). Utóbbi még időt és fáradságot nem kímélve össze is gyűjtette Scotus fő munkáját, majd máglyán elégettette.

De a gondolatot – mint tudjuk (és félve tegyük hozzá: egyelőre) – nem lehet elégetni. És szerencsére Erigena munkáinak néhány példánya is megmenekült a pusztítástól.

HÉT LÁB ANGOL FÖLD

Az Úr 1066. esztendejében az angolszász Angliának jelentős kihívásokkal kellett szembesülnie. (Mint azt már az *Egy magányos viking* című fejezetben is érintettük.) Az év elején a szigetország trónjára lépő II. Harold király ellen elsőként saját fivére, Tostig lépett fel. A korábban az országból száműzött Tostig előbb I. Vilmos normann herceghez fordult, majd III. (Könyörtelen) Harald norvég királlyal szövetkezett hazája ellen.

Haraldot méltán tartja az utókor az utolsó viking királynak. Már 15 évesen ott harcolt féltestvére, II. (Szent) Olaf király Norvégia visszahódítására induló seregében. Miután Olaf elesett a stiklestadi csatában (1030), Harald Oroszországba menekült. Itt a kijevi nagyfejedelem szolgálatába állt, akitől elnyerte egyik leánya kezét is. Az út következő állomása Észak kalandvágyó fiainak egyik fő „gyűjtőhelye", a bizánci császár varég testőrgárdája lett. IV. Mihály császár szolgálatában Harald harcolt Szicíliában és Bulgáriában – állítólag még Jeruzsálembe is elzarándokolt.

1045-ben aztán visszatért Norvégiába, ahol ekkor unokatestvére, Olaf fia, I. Magnus uralkodott. Magnus megosztotta vele trónját, miután azonban két évvel később elesett a Dánia ellen vezetett hadjárat során, Harald Norvégia egyedüli uralkodója lett.
A Dánia elleni háború folytatódott, a másfél évtizeden át elhúzódó küzdelem azonban nem járt eredménnyel. Harald ugyanakkor kiterjesztette fennhatóságát a brit szigetek viking uralom alatt álló területeire (Orkney-szigetek, Man és a Hebridák). Kalandvágyát mindez azonban nem elégítette ki, így aztán kapóra jött Tostig ajánlata.

A norvég csapatokkal 1066 szeptemberében Northumberlandben partra szálló Tostig felvette a királyi címet, és Harald segítségével elfoglalta Yorkot. Harold északra sietett seregével, a döntő összecsapás előtt azonban még megpróbálta békés úton rendezni a helyzetet. A király barátságát és régi méltóságait ajánlotta fel öccsének, amire az így válaszolt: „Ez mind igen szép, de mit kap hű szövetségesem, a nemes Harald király?". „Hét láb angol földet, vagy valamivel többet, mivel ő nagyobb, mint mások"– hangzott a markáns válasz.

Az Anglia ellen irányuló klasszikus viking próbálkozások közül az 1066-os volt az utolsó. A Brit-szigeteket mindenesetre azért még később is érték skandináv támadások. 1263-ban például a Hebridák – a nyugati skót partok előtti szigetek – feletti fennhatóság vitás kérdését a norvégok egy Skócia elleni invázióval kívánták eldönteni. A sikertelen akciót követően Norvégia végül 1266-ban lemondott a Hebridák és Man szigete birtokáról: a harcos északiak gyakorlatilag csak ezzel szorultak ki végleg a térségből.

Ezek után természetesen csak a fegyverek dönthettek. A szeptember 25-én Stamford Bridge-nél vívott csatában (a részletekről lásd még a *Berszerker* című fejezetet) mind Tostig, mind a „nemes" Harald király elesett. Ám a győztesnek nem maradt ideje ünnepelni.

Két nappal később elérte a Temze torkolatát Vilmos hajóhada. Az alig két héttel utóbb Hastings mellett lefolytatott ütközet az angolszászok vereségével zárult, Harold maga is holtan maradt a csatatéren.

Az a jó angol föld nem maradt parlagon.

EGY KANCSÓ VÍZ

A Mohamed által meghirdetett *dzsihád* (szent háború) hamar válságos helyzetbe sodorta a közel-keleti térség eleddig egymással vetélkedő két nagyhatalmát, Bizáncot és Perzsiát. Az iszlám seregek a kádiszijai csatában (637) súlyos vereséget mértek a perzsiai Szászánidák haderejére. Az arabok betörtek Huzisztánba (Irán délnyugati részébe), ahol ostrom alá vették Tuszter erősségét. Féléves harcot követően a perzsa parancsnok, Hormuzán csak azzal a feltétellel tette le a fegyvert, ha őt magát bántatlanul a kalifa elé vezetik.

A Szászánida csapatok a Keletrómai Birodalommal folytatott háborúban Szíria és Palesztina meghódítása után 619-ben elfoglalták Észak-Egyiptomot és Líbia egy részét is. A 603-tól egészen 628-ig elhúzódó háború végére Bizánc végül vissza tudta szerezni korábbi tartományait. Öt évvel később a gyakorlatilag a semmiből előtermő arab seregek mind a két birodalmat megtámadták. Miközben Perzsia elbukott, Bizánc a fennhatósága alatt álló területek nagy részét elveszítette.

Az ily módon Arábiába vitt perzsa hadvezért Omár a medinai mecsetnél fogadta. Miután nyilvánvalóvá vált, hogy a kalifa a sok hívő kioltott élete miatt halálra szánja Hormuzánt, az azzal a kéréssel fordult hozzá, hogy halála előtt még egy kis vizet megihasson. A vizet meghozták, ekkor a hadvezér azt kérdezte: „Eszerint életben hagysz addig, amíg e kancsó vizet kiiszom?"

A kalifa igennel válaszolt. Hormuzán erre kiöntötte a vizet, majd így szólt: „Igazságos uralkodóként köteles vagy megkegyelmezni, mert a víz nem jön elő többé a földből, hogy megihassam." Omár ezek után valóban megkímélte a parancsnok életét, de annak fel kellett vennie az iszlámot.

Bár a hadvezér ravaszságával megőrizhette életét, a feltartóztathatatlan arab előrenyomulás következtében Perzsia hamarosan végleg elbukott. A birodalma roncsainak keleti végében bujkáló utolsó Szászánida uralkodót a jutalom reményében egy molnár gyilkolta meg 651-ben.

Ő feltehetően nem kérdezte meg áldozatától, hogy ugyan, inna-e egy kis vizet.

GESZTENYE ÉS KÖLES

A 11. század elején ismét felélénkültek az Itáliát korábban is komolyan veszélyeztető – 840–841: Apulia és Calabria meghódítása, 846: Róma kifosztása –, Szicíliából kiinduló szaracén portyák. A muszlimok 1016-ban elfoglalták a másfél évszázaddal korábban a vikingek által kirabolt (lásd *Trójai faló viking módra*) észak-itáliai Luna kikötővárosát.

A sikerektől vérszemet kapó II. Dzsafár palermói emír VIII. Benedek pápának egy gesztenyével telt zsákot küldött a következő üzenet kíséretében: a következő évben annyi páncélos lovag jön ellene, ahány szem szúrós kis gubacs található az instrumentumban. Az inkább hadvezér, mint szellemi atya, harcos Benedek azonban nem rettent meg. A zsákot kölessel töltette meg, és visszaüzent: ő pedig annyi védelmezőre talál majd, ahány szem köles van a zsákban.

VIII. Benedek pápa karddal a kézben osztotta az „áldást", így nem szorult rá Szent Jakab segítségére. A Jeruzsálemben eltemetett Jakab apostol (az idősebb) relikviáit utóbb a spanyolországi Compostelába vitték. Több spanyol legendában is szerepel, hogy a mórokkal vívott csatákban „Santiago" járt a keresztény seregek élén.

Az 1016–1017 során Észak-Itáliáért vívott harcokból végül a pápai erők kerültek ki győztesen. Benedek egy tengeri ütközetben vereséget mért a szaracénokra, akik Pisával szemben Szardínia szigetét is elveszítették. Bár az iszlám harcosok Szardíniát a későbbiekben visszanyerték egy időre, néhány évtizeddel utóbb magát Szicíliát is elveszítették a normann hódítókkal szemben.

A keresztény köles győzedelmeskedett a muszlim gesztenye felett.

NO BI GOTT!

896-ban egy főleg dánokból álló viking sereg a hazájából marhalopás miatt száműzött norvég Rollo vezetése alatt partra szállt a Nyugati Frank Birodalom északi részén. A Szajna völgyében pusztító martalócokkal szemben III. (Együgyű) Károly király képtelen volt érdemben szembeszállni. Az ekkor már Rouent, Bayeux-t és Evreux-t is biztosan birtokló normannok 900 körül a tartós megszállásra való berendezkedés jegyében megkezdték az általuk meghódított területeken állandó telepeik létrehozását. A portyázások ennek ellenére tovább folytatódtak, így Károly az ellenféllel való kiegyezés mellett döntött.

A nagy találkozóra 911 késő őszén St. Clair-sur-Epte mellett került sor. A „tiéd a lányom + fele királyságom" stílusú alku eredményeképp Rollo hűbérként megtarthatta a meghódított területeket, valamint feleségül kapta Károly leányát. Cserében vállalta, hogy a tartományt megvédelmezi a további viking támadásoktól. A szerződés záróaktusaként az északi vezérnek – már Normandia vazallus hercegeként – térdet kellett volna hajtania a király előtt, és csókkal illetnie annak lábát.

Rollo erre az alábbi szavakkal: „No bi Gott! (Istenre, nem!) Ember előtt soha nem fogok térdet hajtani, és senki lábát meg nem csókolom!" – és egy harcosának intett, hogy ő hajtsa végre a procedúrát. A kiszemelt katona azonban vezéréhez hasonlóan gondolkodhatott a dologról: térdhajlítás helyett ugyanis megragadta Károly lábát, és olyan magasra emelte, hogy a király hanyatt vágódott.

Rollo flottája még Párizst is megostromolta. A norvég marhatolvajból végül francia herceg lett, de az újdonsült normandiai uralkodó nem volt hajlandó fejet hajtani Együgyű Károly előtt.

Ezt a jelenetet Dudo, a későbbi normann hercegek „házi" történetírója, Saint Quentin-i kanonok jegyezte fel. Szinte bizonyos, hogy az esemény nem így ment végbe, ám a lényegen ez mit sem változtat – pontos képét adja a büszke északi harcosok mentalitásának.

A következő évben keresztény hitre tért Rollo kezdetben valóban visszavert néhány skandináv próbálkozást, ám ez nem tartotta vissza a frank földek elleni további portyáktól. Mindazonáltal saját országában igen szigorú rendet tartott, amit jól példáz az alábbi monda. Egy Rouenhoz közeli erdőben egy arany karperecet akasztatott fel egy tölgyre – az ékesség három éven keresztül háborítatlanul lógott a fán.

Rollo mondása után a kétségkívül nem túl művelt normannokat a bigott elnevezéssel illették. Miután később Itáliában VII. Gergely védelmezőiként léptek fel – a pápa érdekében véresen letörték Rómában az ellenpártot, miközben a várost természetesen kirabolták – a *bigott* szó a vallásért túl buzgón fellépők jelzőjévé lett.

A BIZONYÍTÉK

Észak-Afrika egyes részei a 8. század végétől kezdve egymás után szakadtak le a kalifátus testéről, ám a helyi dinasztiák névleg még elismerték magukat a bagdadi kalifa vazallusának. 909-ben azonban egy új dinasztia jutott hatalomra Ifrikíjában (a mai Tunézia és Líbia területén), amely magát Mohamed próféta lányától, Fátimától származtatta.

A kalifai címet felvevő – ezzel nyilvánították ki a Bagdadtól való teljes önállóságukat – Fátimidák rövidesen meghódították a mai Algériát, a 953-ban trónra lépő al-Muizz pedig fennhatósága alá kényszerítette Szicíliát és Marokkót is. A Fátimidák korábban már több sikertelen kísérletet tettek Egyiptom megszerzésére, al-Muizz pedig 966-ban megtette az előkészületeket az újabb hadjáratra.

A Bagdadtól egyre-másra elszakadó iszlám dinasztiák megalapítói általában a helyi kormányzók közül kerültek ki. Persze, itt is akadtak kivételek. A Kelet-Iránban 867-ben hatalomra jutott Szaffárida-dinasztia létrehozója például egyszerű rézművesből (szaffár) „küzdötte fel" magát rablónak, majd lett – egyébként jelentős – uralkodó. A történetünkben szereplő Káfúr rabszolgaként kezdte pályafutását az Ihsídidák államában – aztán több mint két évtizeden át ő irányította ténylegesen Egyiptomot. Az említettek bizonyosan nem büszkélkedhettek valami ragyogó családfával.

Az akció azonban a kalifa anyjának mekkai zarándoklata miatt némi késedelmet szenvedett. Miután az asszonyt az Ihsídida uralkodók helyett Egyiptomot ténylegesen kormányzó Káfúr vezír tisztelettel fogadta, al-Muizz úgy döntött, hogy az utóbbi haláláig kivár a támadással. Káfúr 968-ban elhunyt – a következő évben így aztán a Fátimidák seregei annak rendje és módja szerint meg is hódították a nílusi országot. 972-ben al-Muizz maga is Kairóba tette át székhelyét.

Al-Muizz a családja hatalmát megalapozó tanokkal igen keveset törődött. Ezért aztán hamarosan fel is vetették neki a kérdést, hogy vajon milyen bizonyítékokat tud felhozni a próféta lányától való leszármazására. Erre a kalifa félig kihúzta hüvelyéből a kardját, és büszkén azt válaszolta: „Ez az én származási fám."

És hogy senkinek ne maradjon egy szemernyi kétsége sem, a következő szavakkal – „S ezek az én bizonyítékaim" – pénzt szórt a jelenlévők közé. Az érvek súlya alatt meghajolva természetesen most már mindenki azt mondta, hogy ezek valóban kétségbevonhatatlan bizonyítékok.

Bizony, bizony. Érvelni tudni kell.

LÓ KORONÁVAL

A mai Mecklenburg (Északkelet-Németország) területén élő szláv obodriták (vendek) a 12. század első felében sok gondot okoztak rablótámadásaikkal a dán uralkodóknak, mígnem Niels király unokaöccse, Knut Hlavard személyében végre méltó ellenfelükre találtak. Knut 1115-ben lett a legdélebbi dán tartomány, Schleswig (Dél-Jütland) kormányzója.

Eleinte legfőbb ellenfele, Henrik vend fejedelem egy vad lóhoz hasonlította a herceget, akire úgymond nemsokára maga fog zablát tenni. Miután a szlávok hamarosan megfutamodni kényszerültek Knut elől, az utóbbi erre így válaszolt: „Én csak azért jöttem, hogy a zablát átvegyem." Henrik ekkor a következőképpen riposztozott: „Olyan erős patáid vannak, hogy sem megérinteni, sem megtartani nem tudlak."

A kettejük közti harc rövidesen véget ért, a fejedelem és a herceg a legjobb barátok lettek. Miután az 1127-ben elhunyt Henrik fiait meggyilkolták, az obodriták feletti főhatalom Knut kezébe került, akit Lothar császár két évvel utóbb királlyá is emelt.

Knut elősegítette a kereszténység elterjesztését a szláv területeken, és igyekezett véget vetni a rablóhadjáratoknak. Egy ízben foglyul ejtett rablókat hoztak elébe. Egyikük, hogy életét mentse, arra hivatkozott: nemcsak hogy maga is királyi vérből származik, hanem ráadásul még Knut rokona is. A herceget azonban nemigen hatotta meg az erre való hivatkozás. „Jó" – válaszolta –, „egy rokonhoz nem illő, hogy olyan bánásmódban részesüljön, mint más közönséges ember." Azzal parancsot adott, hogy a jó rokont a többinél magasabbra húzzák fel.

Knutot halála után néhány évtizeddel szentté avatták. Unokája, II. (Győző) Waldemar 1219-ben megkezdte Észtország meghódítását. A legenda szerint a Revalnál folyó harcoknál a meglepett dán sereg elé egy zászló hullt alá az égből. A piros alapon fehér keresztes lobogó a mai napig Dánia nemzeti jelképe.

Knut vitathatatlan erényei okán esélyesnek tűnt a dán korona megszerzésére is. (Abban az időben a skandináv országokban még általánosan nem rögzült az elsőszülötti öröklési rend.) Emiatt Niels fia, Magnus cseppecskét megorrolt rá, és meghívta egy ünnepi gyűlésre, ahol saját kezűleg gyilkolta le 1131-ben.

Na, de hogy ne feküdjünk le este rossz szájízzel, kivételesen eláruljuk, hogy Knut fia 1157-ben mégis megszerezte a trónt, amelyet ezután leszármazottai a dinasztia 1375-ben bekövetkezett kihalásáig már meg is tartottak.

HÁLA ÉS BECSÜLET

Hála és becsület – miként az az alábbi klasszikus ábrázoláson is látható – szorosan összetartozó fogalmak. Ha visszadobsz, teljesítem három kívánságod, ha megmented a lányom, tiéd fele királyságom. Mint annyi minden más, a való életben ez is kicsit másképpen van, mint a mesékben. Ézsau egy tál lencséért eladta elsőszülötti jogát Jákobnak, aki aztán – hogy elnyerje az elsőszülöttnek járó áldást – még haldokló atyját is becsapta. Egyenes jellemek azért mindig akadtak. Persze, erősen kérdéses, mit tenne ma hasonló helyzetben Mátyás király igazmondó juhásza.

MEGALKUVÁS NÉLKÜL

Az 1248-ban meghirdetett hetedik keresztes hadjárat nem közvetlenül a Szentföldre irányult. A IX. (Szent) Lajos király vezette francia sereg 1249. június 5-én Egyiptomban, a Nílus torkolatánál szállt partra. A keresztesek az első sikeres összecsapás után már másnap birtokba vehették a stratégiai fontosságú Damiettát, ám a vállalkozást a későbbiekben nem kísérte szerencse.

A francia előrenyomulás az év végén elakadt Manszúra előtt – a városért vívott harcokban elesett a király fivére, Róbert, Artois grófja is –, a hadjárat sorsa ezzel megpecsételődött. Lajos visszavonuló serege 1250 áprilisában az egyiptomiak fogságába esett.

Túránsáh szultán a korábban elfoglalt Damietta átadását és mintegy 500 000 tours-i fontot (1 millió bizánci aranyat!) követelt a váltságdíj fejében. Lajos ebből a hatalmas összegből nem volt hajlandó semmit sem lealkudni. Ezzel elnyerte a szultán rokonszenvét, aki azonmód 100 000 fontot el is engedett a követelésből.

Május 2-án azonban a fellázadt mameluk emírek meggyilkolták Túránsáhot. Néhány mameluk véres kardját villogtatva rögvest Lajoshoz sietett, és felszólította őt arra, hogy mivel megölték az ellenségét, fizessen nekik jutalmat. Mondanunk sem kell, ezzel nemigen hatották meg a francia uralkodót. Nagyobb baj azonban nem történt, sőt, az új kormányzat jóváhagyta a korábbi egyezség feltételeit.

A királynak azonban új esküt kellett volna tennie. Ennek értelmében az alku megszegése egyenlő lett volna azzal, hogy megtagadja Istent. Lajos erre nem volt hajlandó – noha azzal is megfenyegették, hogy lefejezik, társait pedig keresztre feszítik. A király szilárd tartása és nyugalma fogvatartóira olyan mély hatást gyakorolt, hogy némelyek tréfásan már azt vetették fel, hogy legyen ő az új szultánjuk.

Szent Lajos 1270-ben Tunéziába vezetett egy második keresztes hadjáratot. Ám még mielőtt összecsaphatott volna az ellenséggel, a francia táborban pestis tört ki, amely a sereg jó részével egyetemben a királyt is elvitte.

A szerződés értelmében május 7-én Damiettát átadták az egyiptomiaknak. Ezt követte a váltságdíj leszámolása. A király szolgái azonban a pénz megolvasásánál jó 10 000 fonttal becsapták a muszlimokat. Amikor a turpisság Lajos tudomására jutott, azonnal intézkedett a hiányzó összeg elküldéséről. Bizony, a francia uralkodó – mint az a *Királyi*

becsület című fejezetből is kitűnik – alapvetően más felfogást képviselt a becsület kérdésében, mint neves angol kollégája.

Vagy esetleg még sokan mások mostanság.

BUSIDÓ, AVAGY A HARCOS ÚTJA

A 17. század elején Tokugava Iejaszu sógun egy több évszázadon átívelő polgárháborús korszakot lezárva újra egyesítette Japánt. Iejaszu a helyi hatalmasságok, a *daimjók* (hadurak) fölé tartományi kormányzókat nevezett ki, akik a *sógun* vezette kormányzat, a *bakufu* hivatalnokai voltak. Ez a rendszer két és fél évszázadig érintetlenül fennmaradt, és bár általános békét hozott az ország számára, az örökletes katonai réteg (a szamurájok) és a hivatalnokok között mégis gyakoriak voltak a súrlódások. A központosított államrenddel ugyanis nehezen volt összeegyeztethető a korábbi évszázadokban kialakult harci etikett, a *busidó*, amely minden körülmények között a becsület megőrzését írta elő a harcos számára.

A sógunátus székhelye Edóban (a mai Tokióban) volt, míg a poltikai hatalommal nem rendelkező császár Kiotóban élt. A sógun azonban a névleges uralkodó iránti tisztelete jeléül minden újévkor megfelelő ajándékokkal felszerelt követséget küldött Kiotóba: a császár aztán ezt egy hasonló küldöttséggel viszonozta. 1701 újévén Tokugava Cunajosi sógun két fiatal daimjót jelölt ki a császári követség fogadására.

Miután a daimjók még tapasztalatlanok voltak az ilyesféle ügyekben, Cunajosi Kira Josinaka személyében egy öregebb főhivatalnokot állított melléjük segítségül. És itt kezdődtek a bajok. Kira ugyanis megsértődött azon, hogy az egyik daimjó, Aszano Naganori nem respektálja őt eléggé. (Értsd: nem árasztja el drága ajándékokkal.) Ezért aztán ahelyett, hogy segített volna a daimjóknak, folyamatosan gáncsoskodott, többszörösen is megsértve Aszanót.

A 16–19. század között használt szamurájpáncél a guszoku volt. Az öltözet részét képezte egy ijesztő álarc is, amely meglehetősen démoni külsőt kölcsönzött viselőjének.

A permanens gyalázkodást a Harima tartománybeli Ako ura két hónapig bírta. Aztán amikor 1701. március 14-én a sógun edói udvarában Kira ismét „beszólt” neki,

a cérna elszakadt. Aszano kardot rántott, és ellenfele felé vágott, aki könnyebben megsérült. (Megjegyzendő, hogy Kira szavai a busidó íratlan szabályai szerint párharcra való kihívással voltak egyenlők – de legalábbis vért kívántak.)

Bár a hivatalnok sebesülése nem volt komoly, Aszano tettével mégis főbenjáró bűnt követett el azzal, hogy a sógun előtt kardot rántott. Így nem is maradt más lehetősége, mint egy hamarjában elkövetett *szeppuku*, azaz rituális öngyilkosság. Tegyük gyorsan hozzá, a szeppuku egyáltalán nem tartozott az enyhe halálnemek közé. Abból állt ugyanis, hogy az érintett belenyomta a kardját a saját hasába, ami igencsak fájdalmas művelet volt.

Aszano harcosai számára uruk halála nagy csapás volt, mivel ezzel nem csupán gazda nélkül maradtak, és vándorharcossá, azaz *roninná* váltak, de becsületüket is elvesztették. Az utóbbit csakis úgy szerezhették vissza, ha urukért bosszút állnak. Aszano főtanácsnoka, Oisi Kuranoszuke mellett még 59 szamuráj őrizte meg hűségét egykori daimjója iránt.

Maga Oisi elhagyta feleségét, és Kiotó egyik külvárosába költözött. Itt – látszólag – sikerrel süllyedt alá a részeges szerencsejátékos szerepébe. Közel két évbe telt, míg végleg eloszlatta a sógun rendőrsége és Kira kémeinek gyanúját. Az ekkor megtartott titkos találkozón Oisi és az 59 ronin úgy döntött: itt az idő a bosszúra. A volt tanácsadó azonban nem engedte meg, hogy mindenki részt vegyen a támadásban: 13 egykori szamurájt hazaküldött a családjához.

1702. december 14-én, pontosan 21 hónappal Aszano halála után a negyvenhét ronin az éj leple alatt belopódzott Kira edói rezidenciájába. A palotát védő hatvanegy őrt a roninok másfél órás csatában mind megölték vagy megsebesítették: méghozzá saját veszteség nélkül. Ezt követően nekiálltak megkeresni a ház urát, akire végül – aki bújt, aki nem – egy faszén tárolására szolgáló fészerben találtak rá. Rögvest az udvarra hurcolták, ahol felajánlották neki Aszano dicsőséges végét, a szeppukut. Kirának azonban nem fűlött a foga saját belei kiontásához – így aztán lefejezték.

A levágott fejet a roninok Edo utcáin végigvonulva a Szengakudzsi templomba vitték, ahol elhelyezték gazdájuk sírján. Oisi ekkor követeket küldött az udvarba azzal az üzenettel, hogy itt várják a sógun további rendelkezéseit. A kormány katonái így aztán harc nélkül fogták el a negyvenhét ronint.

Az eset nemcsak az udvarban keltett nagy felbolydulást, hanem az egész fővárosban, a kormányzatot morális dilemma elé állítva. A roninok ugyanis egyrészt példásan kiálltak gazdájuk és a Tokugava sógunok által is támogatott hagyományos erkölcsi rendszer mellett, ugyanakkor viszont összeesküvésükkel és egy hivatalnok megölésével a lehető legsúlyosabban megsértették a törvényeket, veszélyeztetve ezzel az ország békéjét.

Bár a kormány hivatalnokai a legsúlyosabb büntetést, lefejezést és teljes vagyonvesztést akartak kiszabni rájuk, az eset körüli vita a köznépet is aktivizálta, a főváros átlagembere ugyanis a negyvenhét ronint hősnek tekintette. A bakufu tanácsa több mint másfél hónapig tárgyalta az ügyet, mielőtt megfelelő ítéletet tudtak hozni.

A sógunátus eltörlésével 1868-ban kezdetét vette Japán modernizációja. 1871-ben a daimjók kárpótlásával eltörölték a nagybirtokot, majd 1876-ban egyszeri végkielégítéssel megszüntették a szamurájoknak járó örökletes járandóságokat, miközben betiltották az utóbbiak kardviselési jogát. A következő év elején a szamurájok fellázadtak, de a már besorozott katonákból álló, modern császári hadsereggel szembeni harcban – hősies küzdelem után – elbuktak. A már a 12. század óta privilegizált helyzetben lévő harcos kaszt napja ezzel végleg leáldozott ugyan – ám legendájuk máig fennmaradt.

Cunajosi végül úgy döntött, hogy Aszano harcosai visszanyerhetik becsületüket. Így tehát 1703. február 4-én a negyvenhat ronin – Oisi a legfiatalabbat még korábban elküldte Kira halálhírével Akóba, így ő mentesült is az ítélet alól – együttes szeppukut követhetett el. Mindannyian a Szengakudzsi templomban kerültek végső nyugvóhelyükre. Sorban, egymás mellé: uruk sírhelye közelében. A negyvenhat ronin síremléke a mai napig rendszeres, éves zarándoklat helyszíne a japánok számára.

A fájdalom elmúlik, de a becsület örök időkre megmarad.

MESSZE A FÁJÁTÓL

Az első keresztes hadjárat vezető személyiségeinek egész életét a muszlimokkal folytatott szakadatlan, szívós küzdelem töltötte ki. A Szentföld meghódítása után három évtizeddel ez a nemzedék gyakorlatilag már kidőlt a sorból – egy ember kivételével. A legészakibb keresztes állam, Edessza grófja 1131-ben még élt és harcolt.

Joscelin de Courtenay 1131 nyarának végén egy Aleppótól északkeletre fekvő kis török helyőrséget vett ostrom alá. A várvívás bevett szabályai szerint emberei megkezdték a falak aláásását is: ám a csatarendet ellenőrző gróf alatt – mert aki másnak vermet ás… – beszakadt egy ilyen akna. Bár kimentették a romok alól, nem maradt reménye a felépülésre.

Ekkor híre jött, hogy a törökök maguk vették ostrom alá a keresztény kézen lévő Kaiszunt. Joscelin elrendelte, hogy hasonnevű fia azonnal vonuljon a város védelmére. Az ifjú Joscelin, akiben a jelek szerint nem tengett túl a harci kedv, erre visszaüzent, hogy a törökök túl sokan vannak az edesszai sereghez képest.

Edessza bukása után II. Joscelin még hat éven át uralkodott grófsága megmaradt területei felett. 1150-ben azonban türkmén rablók fogságába esett, akik átadták Zengi fiának. Joscelint megvakították, majd Aleppóban börtönbe vetették – itt is halt meg kilenc évvel később.

És ekkor a haldokló oroszlán hordágyra tétette magát, s így vonult csapatai élén Kaiszunhoz. Amint erről az ellenség tudomást szerzett, félelmében elvonult a falak alól. Joscelin odaérkezve megparancsolta, hogy rakják le a hordágyat a földre. Kezét imára kulcsolva hálát adott Istennek azért, hogy őt, aki már csaknem a sírban fekszik, puszta nevével félelmessé tette a török előtt – majd kilehelte a lelkét.

1144-ben Imád ad-Dín Zengi moszuli atabég négyhetes ostrommal bevette Edesszát, s ezzel eltörölte a térképről az első keresztes államot. II. Joscelin Turbesszel várából nézte végig fővárosa haláltusáját – és nem mert a segítségére sietni.

Az alma messze esett a fájától.

A LEGNAGYOBB KINCS

Az 1138-ban a német trónra lépő III. Konrád azzal, hogy Büszke Henriket előbb szász, majd bajor hercegi címétől is megfosztotta, szinte azonnal kirobbantotta a birodalom két nagyhatalmú családja, a Hohenstaufok és a Welfek közötti háborúskodást. A váltakozó sikerű küzdelem négy évvel később érkezett el a fordulópontjához. Az 1142-ben Weinsberg előtt vívott csatában Konrád és unokaöccse, Barbarossa Frigyes sváb herceg – a Rőtszakállú, a későbbi császár – vereséget mért Büszke Henrik fiára, Oroszlán Henrikre.

A Rőtszakállú és az Oroszlán kapcsolata a későbbiekben is érdekesen alakult. Henrik a lázadó Rómában (1155) megmentette a császár életét. Miután azonban a lombard városokkal vívott harcában az Oroszlán már nem volt hajlandó támogatni Frigyest, az 1180-ban újból – és immár végleg – megfosztotta mindkét hercegségétől.

Maga Weinsberg szívós védelmet követően szintén meghódolni kényszerült. A Nagy Kölni Évkönyvek állítása szerint a város megadásakor kihirdették, hogy az ott tartózkodó nők magukkal vihetik mindazt, amit elbírnak vállukon. És akkor a nők – figyelem! – minden holmijukat félredobva férjeiket vették vállukra, s így léptek elő.

Frigyes a dolgot huncutságnak találva azt tanácsolta a királynak, hogy ezt már mégse engedjék meg. Konrád azonban azzal, hogy nem illik a király szavát – az adott ígéretet – magyarázgatni, jóváhagyta a nők cselét.

A weinsbergi győzelem véget vetett a Stauf–Welf háborúnak is. A májusban megkötött békében Oroszlán Henrik visszakapta a szász hercegség feletti uralmat. (Később – már Frigyestől – Bajorországot is.)

A nőknek bezzeg elég volt a saját férjük.

HISPÁNIA MEGHÓDÍTÓI

Marokkó alávetését követően az iszlám erői már az Ibériai-félsziget kapuit feszegették. Músza ibn Nuszair kormányzó 711-ben Tarik ibn Zijád vezetésével mintegy 7000 fős sereget küldött Hispániába. A vesztes guadeletei (Jeres de la Frontera-i) ütközettel összeomlott az ibériai nyugati gót uralom. Tarik sorra elfoglalta a jelentősebb városokat, Granadát, Córdobát és Toledót.

A féltékeny Músza 712 júniusában maga is átkelt a félszigetre. Tarikot engedetlensége (a magáról megfeledkezett, szemtelen hadvezér tovább hódított észak felé) miatt megkorbácsoltatta és börtönbe záratta. Miután Tarik átadta itt szerzett kincseit, szabadon

engedték, ám újabb engedetlenkedése ismét felingerelte Múszát, aki másodszor is bebörtönöztette.

Dzsebel al-Tarik – azaz Tarik sziklája – a mai Gibraltár. Itt szálltak partra a Hispániát meghódító arab lovasok. Az Ibériai-félsziget elfoglalását követően az iszlám hadai már a Pireneusoktól északra fekvő területeket támadták. A poitiers-i csatában (732) a frankok megállították a további előretörést.

A kalifa parancsára azonban Tarik kiszabadult: a két hadvezér most együtt folytatta Hispánia alávetését. Miután Múszát – majd Tarikot is – 713 őszén visszahívták Damaszkuszba, ő a fiát, Abdal-Azizt nevezte ki a meghódított területek emírjévé.

Nem sokkal Músza Damaszkuszba érkezése után a kalifa elhalálozott. Hispánia meghódítója az utóda, Szulejmán előtt hamar kegyvesztetté vált. Előbb börtönbe vetette, majd pénzbüntetést mért ki rá, végül pedig parancsot adott fiának meggyilkolására is. Amikor Abdal-Aziz fejét elküldték a kalifának, Szulejmán a tárolásra szolgáló dobozt annak apja jelenlétében nyitotta ki. Méghozzá az alábbi kedves szavak kíséretében: „Mondd, Músza, ismered-e ezt a fejet?". Músza keserű bánatában még abban az évben (716) meghalt.

Szulejmán nem bánt kesztyűs kézzel elődje többi nagy hadvezérével sem. India északnyugati részének (Pandzsáb, Szindh, Kasmír) meghódítóját, Mohamed ibn Kászimot halálra kínoztatta, a belső-ázsiai Transzoxánia elfoglalóját, Koteiba ibn Muszlimot megfosztotta tisztségétől: ő emiatt fellázadt, majd elesett a harcban.

A kisszerű emberek mindig gyűlölik a kiválóságot.

HA A KÁN ÚGY PARANCSOLJA

A 13. század első éveiben a mongolok későbbi világbirodalma még csak csírájában létezett. Temüdzsin – a későbbi Dzsingisz – kán hatalmát a törzseknek csak egy kisebb része ismerte el. 1201-ben a kán szövetségesével, Togril kereit uralkodóval együtt hadjáratot

indított korábbi barátja, Dzsamuka és az őt kánnak elismerő mongol törzsek (merkitek, ojrátok, tatárok, tajcsiutok) ellen.

A Kerulen folyónál vívott csatában a szövetségesek szerezték meg a győzelmet. Az ütközet során egy tajcsiut harcos közelről rálőtt Temüdzsinre. Bár nem találta el a kánt, nyilával elroppantotta kedvenc lovának csigolyáját.

Dzsingisz a mongol törzsek egyesítésével a világ valaha volt legnagyobb birodalmának alapjait rakta le. A félelmetes mongol íjászok fegyverzete hét évszázadon keresztül semmit sem változott. A régi dicsőség így már csak emlék volt, amikor Kína a 17. század végétől a fennhatósága alá vonta Mongóliát. Külső-Mongólia 1911-ben visszanyerte függetlenségét, de Belső-Mongólia a mai napig Kína része maradt.

Temüdzsin csapatai a győzelmet követően a tajcsiutok üldözésére indultak, és egy újabb ütközetben rájuk is vereséget mértek. Az ütközet után megjelent a kán előtt egy korábbi kedves ismerőse, akit egy ifjú tajcsiut kísért. Temüdzsinnek hogy, hogy nem, ismerősnek tűnt a harcos.

Rögvest kérdőre is vonta, nem tudja-e véletlen, ki volt az az ellenséges katona, aki végzett kedves paripájával. Az ifjú nem takargatta az igazságot, hanem félelem nélkül beismerte a „bűnös" tettet. Majd így folytatta: „Ha a kán most megparancsolja, hogy öljenek meg, meghalok, és elrothadok egy tenyérnyi helyen. De ha a kán megkegyelmez, köveket zúzok szét a parancsára, és a legkeményebb gránitot is szétmorzsolom..."

Temüdzsinnek megtetszett a bátor beszéd. Szolgálatába fogadta a harcost, akinek ott helyben – tettéről ily módon megemlékezve – egy bizonyos fajta nyíl után új nevet is adott.

A hamarosan a Dzsingisz nevet felvevő hódító nem bánta meg döntését. Az egykori tajcsiut harcos, Dzsebe az egyik legjobb seregvezére lett: többek között ő volt az egyik parancsnoka – a nem kevésbé híres Szübötej mellett – a Kelet-Európát első ízben vérbe borító *Nagy lovashadjárat*nak.

A HELYES ÚTON JÁRÓ

Hárún ar-Rasid kalifa (786–809) az *Ezeregyéjszaka meséi*nek hőseként mint egy nagyszabású és kiváló uralkodó rögzült az utókor emlékezetében. A „Helyes úton járó" azonban – aki ezt az ar-Rasid melléknevet még apjától kapta a Bizánc elleni háborúban aratott sikerért – valójában nem volt sem különösebben lenyűgöző, sem igazságos személyiség.

Amikor egy rokona például gazdag örökséghez jutott – csekély 50 millió dirhem készpénz és említésre sem méltó évi 40 milliós jövedelem a birtokok után – Hárún arra hivatkozva, hogy az örökhagyó lázadásra készült ellene, az egészet elkoboztatta. Még szigorúbban járt el egy irányában mindig is feltétlen hűséggel adózó család, a perzsa Barmakidák tekintetében.

Ha hinni lehet a legendáknak, Hárún ar-Rasid kapcsolatba került a korszak másik meghatározó személyiségével, Nagy Károllyal is. A kalifa egy elefántot küldött ajándékba a frank császárnak. (Na most eláruljuk: ebben az esetben bizonyosan nem szabad hinni a legendáknak.)

Jahjá al-Barmakí volt az ifjú Hárún nevelője, majd miután a herceg megkapta több tartomány kormányzói tisztjét, ténylegesen ő irányította e provinciákat. Amikor ar-Rasid 786-ban elfoglalta a kalifai trónt, előbb Jahját tette meg vezírévé – s ezzel gyakorlatilag a birodalom valódi irányítójává –, annak halálakor pedig a fiát, Dzsafárt.

Egyes történetek szerint Hárún és Dzsafár között olyan mély barátság szövődött, hogy a kalifa titokban hozzáadta még nővérét, Abbászát is. Miután azonban a házaspár a tilalom ellenére – ezt az arcátlanságot! – mégis együtt hált, Abbásza ikreket szült férjének. Amikor ezt egy rabnője Hárún tudomására hozta, az nem késlekedett: 803 januárjának egyik éjjelén lefejeztette Dzsafárt. Abbászát és az ikreket állítólag élve eltemették, a Barmakida-család többi tagját pedig börtönbe vetették, vagyonukat elkobozták.

Bár egyes történészek nem adnak hitelt e történetnek, azért akad néhány elgondolkodtató dolog. Az Ezeregyéjszaka meséiben a kalifát általában hárman kísérik, amint álruhában kóborol Bagdad utcáin: Dzsafár al-Barmakí vezír, a költő Abu Nuvász és Maszrúr – a hóhér.

KÖLCSÖNFOGOLY VISSZAJÁR

Az alig néhány hónapja a jeruzsálemi trónt elfoglaló I. Balduin 1101 kora tavaszán arról értesült, hogy a királysága déli határainál fekvő Transzjordánián éppen egy gazdag arab törzs van átvonulóban. A pénzéhes Balduin rögvest rohamcsapatot szervezett, majd egy éjszaka rátört a mit sem sejtő táborra.

A harc nem tartott sokáig: a férfiakat levágták, a nőket és gyerekeket rabláncra fűzték. A foglyok között azonban volt egy várandós nő is – egy sejk fiatal felesége. A lovagias király őt ellátta vízzel, élelemmel, valamint két tevével, majd szolgálójával együtt szabadon engedte. A hálás sejk a rabló nagylelkűsége láttán sietett köszönetet mondani, hozzátéve azt is, hogy alkalomadtán ő sem marad hálátlan.

És az Úr – vagy Allah – útjai kifürkészhetetlenek. Egy évvel később, 1102 májusában egy 20 000 főt számláló egyiptomi sereg indult Jeruzsálem ellen. Az ellenség létszámát kissé alábecsülő Balduin mindössze 500 lovassal rátámadt az egyiptomiakra Ramlánál. Az ütközet a várható eredményt hozta: a túlélők a királlyal az élen a közeli, erősen muzeális értékű várba vonultak vissza.

Az éj közepén egy arab kért bebocsátást ide: a sejk volt az, aki figyelmeztette Balduint, hogy azonnal meneküljön, mert az egyiptomiak hajnalban támadnak. A jeruzsálemi uralkodó a királysága érdekeit szem előtt tartva hallgatott a tanácsra, és három társával együtt kiszökött a gyűrűből. A Ramlában rekedtek gyakorlatilag mind odavesztek, Balduin azonban a Jaffánál, majd Askalónnál kivívott diadalokkal végül visszaverte az egyiptomi offenzívát.

Balduin hasonnevű utóda már nem volt ilyen szerencsés. 1123 áprilisában az ortokida törökök lecsaptak az éppen solymászgató II. Balduin táborára. A sereg zömét levágták, maga a király fogságba esett.

I. Balduin 1098-tól az első keresztes államalakulat, Edessza grófja, majd 1100-tól Jeruzsálem királya volt. Edesszában ekkor hasonnevű unokafivére követte az uralomban. Miután II. Balduin 1118-ban a jeruzsálemi trónon is örökébe lépett, Edessza egy újabb unokatestvérre, I. Joscelin de Courtenay-re szállt át.

Balduint Harpur várába vitték, ahol már fél éve ott raboskodott Edessza grófja, I. Joscelin. Joscelin komoly népszerűségnek örvendett a helyi örmények körében, így néhányan vállalkoztak a nagy kalandra. 50 örmény álruhát öltve – mondván, hogy panaszt akarnak tenni a kormányzónál – bejutott a várba, és szétzúzta a helyőrséget.

Balduin ekkor úgy döntött – ha már lúd, legyen kövér –, hogy megvédi az ebül szerzett jószágot. Joscelin ugyanakkor negyedmagával segítségért indult. A lóhalálában Harpur alá érkező Balak ortokida herceg szabad elvonulást ajánlott fel a királynak, ő azonban ezt elutasította.

De hát ami könnyen jön, az könnyen is megy: a vár hamarosan elesett. Miután rögvest kiderült, hogy Balak itteni háremét a keresztények – hogy is mondjuk csak – igénybe vették, a herceg nem kegyelmezett. A frankokat és örményeket az őket segítő (feltehetően ugyancsak örmény) nőkkel együtt lehajigálták a várfalakról, mindössze Balduinnak és két társának kegyelmezve meg.

A váltságdíját kifizető király egy évvel utóbb, 1124 júniusának végén szabadult meg fogságából. Balak ekkor már eltávozott az élők sorából – alig két hónappal előtte Türosznál egy eltévedt nyílvessző vetett véget földi pályafutásának.

RÉSZREHAJLÁS NÉLKÜL

A nagy római hadvezér, Gaius Marius kemény fegyelmet tartott katonái között. Ők azonban szigora ellenére is kedvelték, mert látták, hogy mindig részrehajlás nélkül, az igazságot szem előtt tartva bánik velük.

A kimber-teuton háború alatt Marius unokaöccse, Gaius Lusius tiszti beosztásban szintén a seregében szolgált. Lusius nem volt rossz ember, akadt azonban egy gyengéje: az átlagosnál jobban kedvelte a fiatal férfiakat. Márpedig azokban a római hadseregben nemigen volt hiány, így aztán nem túl meglepő, hogy hamarosan gyengéd érzelmeket kezdett táplálni egyik alárendeltje, egy Trebonius nevű katona iránt.

Trebonius Lusius több próbálkozását is sikerrel hárította, ám egy este a tiszt – Marius történetesen nem tartózkodott a táborban – a sátrába hívatta. A parancs, az parancs katonáéknál, úgyhogy az ifjúnak nem volt mit tennie, mennie kellett. A sátorban Lusius már nem bírta tovább türtőztetni lángoló gerjedelmét, és erőszakoskodni kezdett. Trebonius erre kardot rántott, és sitty-sutty, lekaszabolta a mámoros „szerelmest".

Marius a germán kimberekkel és teutonokkal vívott háború során bizonyította kiváló hadvezéri képességeit. A Kr. e. 113–101 között vívott harcokban Rómát súlyos vereségek érték – egészen az ő színrelépéséig. Az Itáliát fenyegető veszélyt végül Marius győzelmei hárították el.

Mikor Marius visszatért, összehívta a haditörvényszéket. Tekintve a szoros rokoni kapcsolatot, Trebonius védelmét nem vállalta senki, ellenben többen is felszólaltak ellene. A vádlott erre részletesen beszámolt a történtekről, nem titkolva azt sem, hogy Lusius már korábban is tett kísérleteket az „elcsábítására" (ezt tanúk is bizonyították). Mi több, e célból jelentős összegeket is felajánlott neki.

És ekkor jött a fordulat. Marius nemcsak elismerését fejezte ki a nagyszerű magatartásért, hanem rögvest babérkoszorúért szalajtott – nem a készülő leves miatt: ezzel volt szokás kitüntetni a kiváló katonákat –, amelyet személyesen helyezett Trebonius homlokára. Végezetül felhívta mindenki figyelmét arra, hogy a tett bátor és nemes volt, valamint hogy hasonlóan példamutató cselekedetekre különösen nagy szükség van.

Ez a történet pediglen minden magyar politikus figyelmébe is ajánlható.

KIRÁLYI BECSÜLET

A harmadik keresztes hadjárat (1189–1192) történetének kétségkívül két kiemelkedő személyisége volt: az európai keresztesek részéről Oroszlánszívű Richárd angol király, a muszlim oldalról pedig az egyiptomi szultán, Szaladin. A két uralkodó igencsak eltérő egyéniséggel rendelkezett.

Szaladin az őt mindenek felett jellemző lovagias természetének már korábban is számtalan tanújelét adta. Így például 1183 novemberében, amikor ostrom alá vette esküdt ellenségét, *A Szentföld rablólovagja*, Châtilloni Rajnald székhelyét, Krak de Moábot. A várban Rajnald mostohafia éppen esküvőjét tartotta, az ünnepségeket a harci zaj közepette sem szakították meg.

A vőlegény anyja az esküvői finomságokból saját kezűleg állított össze egy tálat,

amelyet kiküldött a szultánnak. A lovagias Szaladin erre megtudakolta, hol szállásolták el az ifjú párt – majd megtiltotta, hogy ostromgépei azt a tornyot is tűz alá vegyék.

Richárd 1191. június elején érkezett meg a Szentföldre, a helyi keresztény erők által ekkor már két és fél éve ostromolt Akkon alá. A helyőrség helytállása és Szaladin felmentési kísérletei ellenére a város védői július 12-én kénytelenek voltak felajánlani a fegyverletételt. A szabad elvonulásért cserébe a szultán ígéretet tett 200 000 bizánci arany megfizetésére, valamint 1500 keresztény fogoly – köztük száz név szerint felsorolt magas rangú személy – szabadon bocsátására. Túszként visszamaradt a helyőrség 2700 embere.

Akkon elfoglalásakor a keresztes seregben harcoló V. Lipót osztrák herceg is kitűzette a várfalra zászlaját. Richárd megorrolt az eljárására, és az osztrák lobogót ledobatta egy pöcegödörbe. Lipót nem felejtette el a sértést, így amikor a Szentföldről hazafelé tartó király 1192 decemberében osztrák területre ért, börtönbe vetette Richárdot. A herceg később kénytelen volt átadni – persze jó pénzért – becses foglyát hűbérurának, VI. Henrik császárnak, aki csak másfél évvel utóbb engedte őt szabadon ugyancsak tekintélyes váltságdíj, valamint azon feltétel fejében, hogy Richárd az angol koronát az ő hűbéreseként fogadja el.

A pénz első részlete augusztus 11-én rendben meg is érkezett Richárd táborába, a száz kiemelt fontosságú fogoly közül azonban nem mindegyik. A király nem sokat teketóriázott. Mondván, hogy a szultán megszegte az egyezséget – hidegvérrel lemészároltatta túszait.

Ha megdobnak kővel, dobd vissza kenyérrel, vallják a keresztények. És a „hitetlen" Szaladin pontosan így is cselekedett. Egy évvel utóbb Jaffánál csaptak össze az egyiptomi és a keresztes seregek. Az ütközet során Richárd lova halálos sebet kapott, mire a szultán lovászával azonnal két új lovat küldetett neki. A csatát mellesleg Richárd nyerte meg.

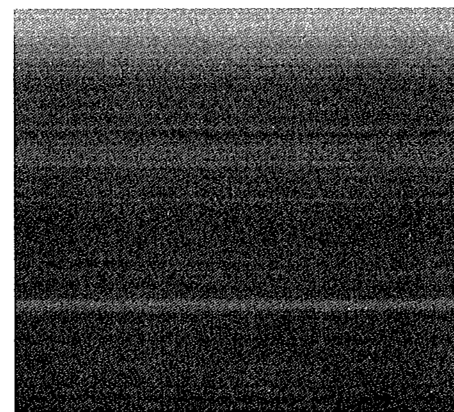
Nem sokkal utóbb az angol uralkodó megbetegedett. Nagylelkű ellenfele ekkor friss gyümölcsökkel (őszibarackkal és körtével), valamint – hogy italát lehűthesse – a Hermon-hegyről begyűjtött hóval is ellátta.

Ami azt illeti, Szaladin és Richárd közül kétséget kizáróan az utóbbi volt a jobb katona és a kiválóbb hadvezér – ám az igazi emberi tulajdonságokat tekintve mélyen ellenfele mögött maradt.

A HATALOM IGÉZETÉBEN

Elsőnek lenni jó dolog. Másodiknak már nem annyira. Mert inkább vagyok első Uticában, mint második Rómában, mondta egykor egy jeles római. Édes a hatalom, ha korlátlanul az enyém, de keserű, ha csak egyvalaki is felettem áll. Mennyi vér folyt azért, hogy megszerezzék, és mennyi azért, hogy megtartsák, vagy megnöveljék. És nem számított, hogy az útban lévő vetélytárs esetleg a törekvő delikvens apja, vagy édestestvére. És persze, ebben az esetben a holtverseny szó szerint érthető – mert a hatalom nem tűr társakat.

A FRANK BIRODALOMALAPÍTÓ

A frankok különböző germán törzsekből (brukterek, khattok, szugamberek és mások) kialakult konföderációja a 3. század közepén jelent meg a Rajna alsó folyásánál. A Római Birodalom ellen indított meg-megújuló támadásaiknak egy évszázaddal utóbb a későbbi Julianus császártól elszenvedett vereségük vetett véget. A birodalom szövetségeseiként ekkor a Rajna bal partján fekvő területeken telepítették le őket.

A Nyugatrómai Birodalom bukásával (476) a különböző frank törzsek függetlenné váltak. Közülük különösen Tournai száli frank királya, az ekkor még csak kisebb területeket fennhatósága alatt tartó I. Chlodvig szőtt igazán ambiciózus terveket. Első lépésként 486-ban az Észak-Gallia nagy részét uraló római Syagrius ellen fordult. A legyőzött Syagrius a nyugati gótokhoz menekült. A frank követeléstől megrémült II. Alarich király kiadta őt Chlodvignak – aki meggyilkoltatta. A hálás frank uralkodó aztán 507-ben lerohanta a gótok dél-galliai államát, a döntő ütközetben Alarich maga is életét vesztette.

A különböző frank csoportok alávetése során Chlodvig ugyancsak nem válogatott az eszközökben. A ripuári frankok Kölnben uralkodó rokon királya, Sigebert ellenében saját fiát biztatta fel. Chloderich álmában megölte apját, majd annak kincseiből ajánlott fel „áldozatot" a nála nagyobb hatalmú rokonnak. Miközben Chloderich Chlodvig követeinek mutatta meg apja kincsesládáját, azok egyike hátulról agyonütötte csatabárdjával – királysága természetesen a „vétlen" Chlodvigra szállt.

A frank birodalomalapító számára a cél minden esetben szentesítette az eszközt. Noha Chlodvig maga szintén megkeresztelkedett, a krisztusi szeretet nemigen járta át a lelkét.

Ezután egy másik szomszéd következett: a száli frankok szintén rokon, Thérouanne környékén uralkodó királya, Chararich. Chlodvig egy csellel foglyul ejtette Chararichot és fiát, majd levágatta hajukat. (A hosszú haj a germán törzseknél a királyi származás jele volt.) Miután a fiú az apát azzal vigasztalta, hogy a gallyakat ugyan lenyesték, de a fa zöldell, és újra ki fog hajtani, Chlodvig radikálisabb megoldást választott: lefejeztette mindkettőt.

A Cambrai-ban székelő Ragnacharral szemben – lásd még a *Nem mind arany, ami fénylik* című fejezetet – hasonlóan gáláns eszközökkel lépett fel, majd meggyilkolta annak másik fivérét is. Miután több más királyt is eltett az útból, Chlodvig uralma alatt egyesülhetett egész Gallia. A cseppet sem cinikus uralkodó ezután a következő kinyilatkoztatást tette népe előtt: „Jaj, hogy mint idegen kell idegenek közt állnom, és nincs senki az enyéimek közül, aki segítséget nyújtana, ha balszerencse ér."

Mielőtt azonban egy könnycseppet morzsolnánk szét szemünk sarkában a magányos király bús sorsa feletti felindultságunkban, meg kell jegyeznünk: természetesen mindezt csak azért mondta, hátha esetleg nyomára bukkan még valamilyen vérrokonának, akit leölethetne.

OLLÓ ÉS KARD

Chlodvigot 511-ben bekövetkezett halálakor négy fia követte örökében, felosztva ezzel az újdonsült frank birodalmat. I. Theuderich lett a Reims központú keleti, Chlodomer pedig az Orléans székhelyű délnyugati területek ura, míg I. Childebert Párizsból a középső-nyugati, I. Chlothar pedig Soissons-ból az északi részek felett uralkodott. A fivérek közösen kezdtek háborúba a szomszédos germán állam, Burgundia ellen. A harcok során Chlodomer 524-ben elesett. Örökrészén Childebert és Chlothar osztozott meg, három kisfiát ugyanakkor a fivérek anyja, Chlodvig özvegye, Chlothilde vette szárnyai alá.

Childebert attól tartva, hogy a fiúk felnőve visszakövetelik apjuk országát, szövetkezett Chlotharral. Azzal az ürüggyel, hogy trónra akarják ültetni őket, a két nagybácsi kicsalta Chlothilde-tól a gyerekeket. Miután megkapták Chlodomer fiait, Childebert és Chlothar egy ollót és egy kardot küldtek anyjuknak az alábbi üzenettel – válasszon: a hajukat veszítsék-e el, vagy az életüket. (A frankoknál – akárcsak a többi germán törzsnél – a hosszú haj volt az uralkodói státus egyik jelképe.)

Childebert megállt volna félúton, de Chlothar nem kegyelmezett. Egy „békés" családi összejövetel Meroving módra. Száz év elteltével a frank királyok már csak egyszerű bábok maradtak nagyhatalmú udvarnagyaik kezében.

A felháborodott Chlothilde meggondolatlanul azt válaszolta, hogy inkább látná őket holtan, mint királyi hajfürtjeiktől megfosztva, mire az aranyszívű fivérek rögtön akcióba léptek. Chlothar leszúrta a legidősebb fiúcskát – aki még csak tízéves volt –, mire a középső az életéért könyörögve átkarolta Childebert lábait. Bár az hajlandó lett volna megkegyelmezni neki, végül mégis átengedte a hétéves gyermeket Chlotharnak, aki vele is végzett.

A két király a „dolgozni csak pontosan, szépen" – ahogy egy bizonyos fajta égitest megy az égen – alapon ezután leöldöste a fiúk nevelőit és szolgáit is. A harmadik gyereket végül saját embereik vették el erővel a kezeik közül, így ő meg tudott menekülni. (A későbbiekben ez a fiú a látottakból okulva a trónharcok viszontagságai helyett a sokkal nyugalmasabb szerzetesi pályát választotta.)

Hosszas küzdelmek és Childebert 558-ban bekövetkező halála után Chlothar végül egyedül maradt a porondon. Közben még korábban Childebert támogatásával szembefordult vele saját fia, Chramm. Chlothar 560-ra végleg leverte a lázadást. Az elfogott Chrammot (őt előbb megfojtották) feleségével és lányaival együtt egy kis kunyhóba zárták, majd élve elégették őket.

Bár a frank történelem eseményeiről tudósító Tours-i Gergely krónikája bizonnyal tartalmaz túlzásokat, a tényeken mindez nem változtat: a Meroving-dinasztia birodalomalapító első uralkodói kegyetlen, aljas vadállatok voltak.

ÚT A VALHALLÁBA

Bár a vikingek – maga a szó feltehetően a skandináv „vik" = öböl szóból származik – portyáitól már fél évszázada javában rettegett Nyugat-Európa, Norvégia a 800-as évek közepén még korántsem volt egységes, területét számos jarl és tengeri király uralta. Ezek egyike volt Széphajú Harald, aki 860 körül megkezdte az ország egyesítését.

A 872 környékén a Harsfjordban lezajlott ütközetet követően ez sikerült is – az erőskezű király uralma elől ekkor kezdődött meg a szabadságkedvelő norvég harcosok kiáramlása Izlandra. Harald 930-ban lemondott trónjáról fia, Véresbárdú Erik javára. Bár Harald igen magas kort ért meg – legalább 90 év körül járhatott akkor, és még három évet élt –, és természetes halállal halt meg, ami utódaira már – igazi vikingekhez méltóan – nemigen volt jellemző.

Erik szépen csengő melléknevét, a Véresbárdút akként szerezte, hogy végzett néhánnyal alkirályként működő fivérei közül. Miután aztán egyik öccsével, Jó Haakonnal szemben alulmaradt a hatalmi harcban, nyughatatlan vérétől hajtva 935-ben Angliába távozott. Erik itt kétszer is az északi viking királyság, York trónjára került, míg meg nem gyilkolták. (A mondás már akkor is igaz volt: addig jár a király a trónra, amíg meg nem ölik.)

Haakon, majd az őt az uralomban követő II. (Szürkebundás) Harald (a Véresbárdú fia) egyaránt erőszakos halállal végezte. Norvégia ekkor részben Haakon jarl – akinek apját a Szürkebundás elevenen megégette, így joggal érezhetett némi alapot a király elleni lázadásra –, részben Dánia fennhatósága alá került.

A kora középkori pénzeken a kereszt alakja vált szinte egyeduralkodóvá. A viking érmeken – mint például Véresbárdú Erik ezüstpénzén – a keresztet a kard helyettesítette.

Ennek az állapotnak 995-ben Harald dédunokája, Olaf Trygvesson vetett véget, aki legyőzte és megölte Haakont, ám uralma csak öt évig, a svolderi csatáig tartott. Az Öresundban, a Dánia és Svédország közti átjáróban a király nemcsak Villásszakállú Sweyn (Anglia későbbi meghódítója) dán és Ölbéli Olaf svéd uralkodó flottájával került szembe, hanem saját hazai ellenlábasaival, Haakon fiaival is.

A vikingkor legnagyobb tengeri ütközetében Olaf – bár vezérhajója, az 50 m hosszú Nagy Sárkány a kor leghatalmasabb ilyen típusú építménye volt – alulmaradt a túlerővel szemben. A legyőzött király igazi viking módjára halt meg: miután élve nem akart ellenségei kezére kerülni, teljes fegyverzetben a tengerbe vetette magát, és pajzsát feje fölé tartva (nehogy ki tudják húzni) süllyedt alá a mélybe.

Norvégia ekkor részben a jarlok (Haakon két fia), részben Dánia közvetlen uralma alá került. 1016-ban azonban a Széphajú egyik leszármazottja, a későbbi Szent Olaf az Oslo-fjordban vereséget mért hazai ellenlábasaira, és ezzel a győzelemmel a fejére tehette a koronát. Ezalatt Észak egyik legnagyobb uralkodója, Nagy Knut (Villásszakállú Sweyn fia) meghódította Angliát, majd 1028-ban Olaf ellen fordult.

A vereséget szenvedett norvég király Oroszországba menekült, ahonnét két évvel később kísérelte meg a visszatérést. Nem a dánok – a trondelagi norvég szabad parasztok állták útját. A stiklestadti csatában Olaf is életét vesztette ugyan, de az eset más szempontból is érdekes: ez volt az első igazán jelentős szárazföldi ütközet Skandinávia történetében.

A skandináv történelem első klasszikus szárazföldi ütközete mindjárt egy király életét követelte. Szent Olaf történetét egy 14. századi festett faképen is feldolgozták. Olafot ezen harci bárddal a kezében ábrázolják, ami ugyan nem éppen egy szent jellemző attribútuma – ám tökéletesen illik egy viking királyhoz.

Olaf fia, Magnus 1035-ben visszafoglalta Norvégiát, sőt, 1042-ben a dán trónt is elnyerte. Magnus Knut nyomdokain az angol trón megszerzésére készült, ám előtte még Dánia ellen indított egy hadjáratot – ám ennek során elesett. Utódja apjának féltestvére, a korábban a bizánci császár testőrségében szolgált III. (Könyörtelen) Harald lett. Harald volt az utolsó a klasszikus viking királyok sorában, s hozzájuk méltó véget is ért. 1066-ban inváziós sereget vezetett Angliába, ám a Stamford Bridge-nél vívott csatában – lásd még: *Berszerker* – életét vesztette.

A viking kor nyolc norvég királya és három kormányzó jarlja közül 10 halt erőszakos halált. És ez nem is lehetett másképp: csak így foglalhatták el méltó helyüket a Valhallában, a hősök asztalánál.

BÍBOR ÉS VÉR

Uralkodónak lenni mindig is járt bizonyos – nem is csekély – kockázattal. A trónt sokan és sokszor foglalták el erőszakos úton, és hagyták el véres halotti lepelben. Fokozottan így volt ez a római császárok esetében.

Noha utat mutató elődjével, Julius Caesarral orgyilkosok végeztek, az első császár, Augustus (Kr. e. 27–Kr. u. 14) még békében távozhatott a világból. Mostohafiát, Tiberiust (14–37) a problémákat megelőzendő – unokafivére fiára, Caligulára (37–41) már felesküdtek a praetoriánusok, amikor a súlyos beteg császár magához tért a kómából – a testőrgárda parancsnoka fojtotta meg. A zsarnok Caligulával összeesküvők (köztük a testőrség parancsnoka, a praefectus praetorio) végeztek, nagybátyjával, Claudiusszal

(41–54) mérges gomba hathatós közreműködésével feltehetően negyedik felesége, Agrippina. Agrippinát a bíbort felöltő fia, Nero (54–68) gyilkolta meg. Nero szintén zsarnoki módszerei több tartományban is lázadáshoz vezettek – végzete elől egy rabszolgája segítségével a császár maga menekült a halálba.

Nero utódai gyors ütemben váltották egymást. Galbát (68–69) a praetoriánus testőrökkel a későbbi császár, Otho (69) intéztette el. Otho a vetélytársával vívott vesztes csatát követően öngyilkos lett, a győztes Vitelliust (69) az őt legyőző Vespasianus (69–79) katonái mészárolták le. Vespasianus trónra lépésével végre egy sokkal nyugalmasabb időszak vehette kezdetét. A 69 és 180 között uralkodó kilenc császár békés körülmények közepette hunyhatta le szemét. (Bár közülük Marcus Aureliust és Lucius Verust hadjáratok alatt vitte el a pestis.)

Nero édesanyja, Agrippina előbb megölte a férjét, majd elveszett a fia keze által. Nero egymást gyors ütemben felváltó utódai Galba, Otho, majd Vitellius lettek. Négy császár egy év alatt – kettő öngyilkos lett, kettőt meggyilkoltak.

Marcus Aurelius fiát, az őrületbe hajló Commodust (180–192) aztán már meggyilkolták. A birodalom ezután ismét elmerült az anarchiában. Pertinaxot (193) az őt korábban császárrá kikiáltó praetoriánusok – szép kis testőrség – maguk ölték meg, újabb pártfogoltjukkal, Didius Julianusszal (193) a szenátus támogatásával szintén egy katona végzett.

A polgárháborúban vesztes Pescennius Niger (193–195) és Clodius Albinus (193–197) ugyancsak erőszakos úton távozott a világból. A győztes Septimius Severus (193–211) – a 3. század uralkodói közül gyakorlatilag példátlan módon – békében érhette meg az öregkort. Ettől kezdve azonban elszabadult a pokol. Severus két fia közül Getát (211–212) tulajdon fivére, Caracalla (211–217) saját kezűleg gyilkolta meg – a kedves kis családi jelenethez tartozik, hogy Geta az anyja ölében próbált meg menedéket lelni, természetesen hiába. Caracallával viszont a testőrparancsnok, Macrinus (217–218) végzett, akit később egy perzsák ellen vívott vesztes csata után, onnan elmenekülőben öltek meg.

Az eszement Elagabalt (218–222) ugyancsak a praetoriánusok távolították el az útból, unokafivérét, Alexander Severust (222–235) Maximinus Thrax (235–238) katonái gyilkolták meg. Maximinus ellen négy császár is támadt: I. és II. Gordianus (238) Afrikában ért erőszakos véget, a két szenátori uralkodót, Pupienust és Balbinust (238)

a praetoriánusok tették el láb alól Rómában. És el ne felejtsük: Maximinusszal ugyanakkor saját katonái végeztek.

I. Gordianusnak a trónt elfoglaló unokáját, III. Gordianust (238–244) Philippus Arabs (244–249) felbujtására gyilkolták meg. Philippus a Deciusszal (249–251) vívott csatában esett el, az utóbbi pedig hamarosan a betörő gótok ellen harcolva. Trebonianus Gallust (251–253) és Aemilianust (253) az éppen esedékes trónkövetelők fölényét látva saját katonáik gyilkolták meg. Valerianus (253–260) a római császárok közül egyedüliként, az ellenség (a perzsák) fogságába esve fejezte be az életét.

Maximinus Thrax megölette elődjét, de ellene négy ellencsászár is támadt. Végül mind ők, mind ő maga erőszakos halált haltak. Decius a betörő gótokkal az abryttusi mocsarakban megvívott csatában vesztette életét. Az egyetlen római császár, aki az ellenség fogságába esve fejezte be életét, a perzsa I. Sáhpur előtt térdre kényszerülő Valerianus lett.

Fiát, Gallienust (260–268) összeesküvők gyilkolták meg – köztük (mily meglepő!) a praefectus praetorio. II. Claudiust (268–270) úgy látszik, egyszerűen nem volt idő megölni: ő a pestisnek esett áldozatául. Quintillus (270) katonái elpártolását követően felvágta az ereit. Aurelianus (270–275), Tacitus (275–276) és Probus (276–282) – két biztos és egy lehetséges gyilkosság – története megér egy külön fejezetet (lásd *A munka nem nemesít* című fejezetet). A Probusszal szembekerülő Florianust (276) saját katonái ölték meg.

Carust (282–283) és fiait, Numerianust (283–284) és Carinust (283–285) újra csak saját embereik tették el láb alól – az utóbbit ráadásul a Diocletianusszal (284–305) vívott, addig győzelemre álló ütközet kellős közepén.

Diocletianus a tetrarchátus (két-két augustus és alárendelt caesar) rendszerének bevezetésével próbált enyhíteni a válságon – nem sok sikerrel. Miután ő és augustustársa, Maximianus (286–305, 307–308) példátlan módon lemondott a trónról, minden összeomlott. I. Constantius (305–306) és Galerius (305–311) ugyan békésen távozott az élők sorából, II. Severust (306–307) azonban Maximianus fia, Maxentius (306–312) megölette. Maximianust I. Constantinus (306–337) gyilkoltatta meg. Constantinussal szemben alulmaradva vesztette életét Maxentius és Licinius (308–324). Licinius korábban eltakarította az útból Maximinus Daiát (310–313), aki előle menekülőben szerzett végzetes betegséget.

A birodalmat újraegyesítő Constantinus szintén békében távozott. Három fia – biztos, ami biztos alapon – kiirtotta valamennyi hatalomesélyes családtagját, majd egymás ellen fordult. II. Constantinust (337–340) legyőzte és megölte I. Constans (337–350) – őt viszont a lázadó Magnentius (350–353). Constantinus harmadik fia, II. Constantius (337–361) végzett Magnentiusszal, ő maga viszont saját unokaöccse, Julianus (361–363) ellen vonulóban betegség áldozata lett.

Julianus a perzsa hadjáratban szerzett sebébe halt bele, Jovianus (363–364) betegségbe, akárcsak az újra megosztott birodalom nyugati felének ura, I. Valentinianus (364–375). Az utóbbi fivére, Valens (364–378) a gótok ellen harcolva esett el, egyik fia, Gratianus (375–383) gutaütésben – úgy felidegesítették a germán kvádok követei – halt meg, míg a másikat, II. Valentinianust (375–392) meggyilkolták.

A bitorló Magnus Maximust (383–388) és Eugeniust (392–394) az őket legyőző I. Theodosius (379–395) végeztette ki. Az utóbbi és fia, Honorius (395–423), valamint annak társcsászára, III. Constantius (421) még békében távozhatott. A vetélytársaival szemben alulmaradó III. Constaninust (407–411) Honorius végeztette ki, míg Johannest (423–425) III. Constantius fiának, III. Valentinianusnak (425–455) hívei.

Valentinianust Petronius Maximus (455) gyilkoltatta meg: őt magát a felbőszült rómaiak már alig 70 nap múlva ízekre szaggatták. A nyugatrómai császárok ettől kezdve egyre inkább puszta bábokká váltak az elsősorban germán katonai kormányzók kezében. Avitust (455–456) így mondatta le a szvéb Ricimer – a császár hamarosan elhunyt; nincs kizárva, hogy meggyilkolták. A kényelmetlenné vált Majorianust (457–461) és Libius Severust (461–465) minden bizonnyal szintén Ricimer tette el láb alól.

Ricimer katonai kormányzóként ekkor két évig maga irányította az egyre fogyatkozó birodalmat, az általa trónra ültetett Anthemiust (467–472) viszont ismét csak maga győzte le, és végeztette ki. Olybriust (472) a vízkór vitte el, Glycerius (473–474) harc nélkül tette le a fegyvert Julius Nepos (474–475) előtt – akit azért később (480) mindenesetre meggyilkoltatott. Julius Nepos Dalmáciába vonult vissza egy másik hadvezér elől, aki a saját fiát ültette trónra.

A következő germán hadvezér már nem is bajlódott sem az uralkodóállítással, sem a császárgyilkossággal. Odoaker nemes egyszerűséggel magát tette meg Itália királyává. Az utolsó nyugatrómai császár, Romulus Augustulus (475–476) békében élhette le hátralévő éveit – igaz, többé nem mozdulhatott ki a számára lakóhelyül kijelölt villa területéről.

Julius Nepos túlélte a birodalmat, sorsát azonban ő sem kerülhette el. Dalmáciában igyekezett fenntartani Róma eszméjét, általa trónfosztott elődje, Glycerius azonban meggyilkoltatta.

Mindent egybevetve csak nagyjából minden harmadik római uralkodónak volt esélye a nem erőszakos halálra – és akkor az esetek 90%-ában rút véget érő számtalan trónbitorlóról és helyi szakadár császárról nem is tettünk említést.

No és Odoakert természetesen szintén meggyilkolták: méghozzá a félszigetet később lerohanó keleti gótok.

Ave, Caesar, köszöntenek a halálba indulók?

FŐ A BIZALOM

Amint azt számos példa bizonyítja, a hatalmat megnyerni könnyebb, mint megtartani. Az uralom elvesztésétől való félelem bizalmatlanságot szül, s ez a bizalmatlanság olykor – már-már az üldözési mánia határát súrolva – egészen különleges méreteket ölthet.

I. Dionüsziosz egyszerű polgárból küzdötte fel magát Kr. e. 405-ben Szicília legjelentősebb városállamának, Szürakuszainak türannoszává. Az ellene uralma első két évében kitört lázadások jelentősen megacélozták az újdonsült önkényúr bizalmatlanságát. Így például alapos motozás nélkül senki nem juthatott a színe elé. Ha ő mozdult ki megerősített palotájából, soha nem mulasztott el ruhája alá mellvértet venni. A két külön fallal elkerített erősségben hálószobáját még egy különleges védelmi berendezés óvta: egy felvonóhíd, melyet minden éjjel saját kezűleg húzott fel maga után.

Dionüsziosz árnyékában mindenkinek alaposan meg kellett fontolnia szavait és tetteit. Volt egy borbélya például, aki azzal dicsekedett, hogy a türannosz nyaka minden nap az ő kése alatt van. A meggondolatlan mondat a mester e világból való idő előtti gyors távozásához vezetett. Ettől kezdve a kényes testrészt csak Dionüsziosz saját leányai érinthették. A nemes szőrzet – és a még nemesebb nyak – felé vágószerszám természetesen többé nem közelíthetett: a szakállápolást így megtüzesített dióhéjak segítségével hajtották végre.

Egy fivérével folytatott megbeszélésen az utóbbi – hogy jobban szemléltesse mondanivalóját – a homokba szeretett volna lerajzolni néhány ábrát. E célból elkérte az egyik testőr lándzsáját. Nos, ezt nem kellett volna. Dionüsziosz rögtön nekitámadt. A fivér szerencséjére csak szavakban – a testőrt viszont kivégeztette.

A zsarnok még a bányákban dolgozó rabszolgákkal szemben is elővigyázattal viselkedett. A sziklákba vájatot vésetett, amelyen keresztül pompásan felerősítve hallgathatta ki, miről beszélgetnek – ez a ma is meglévő vájat a Dionüsziosz füle elnevezést kapta.

A fentiek ismeretében a következőkön már cseppet sem csodálkozhatunk. Egy Marszüasz nevezetű tiszt egyszer azt álmodta, hogy levágta az önkényúr fejét. Jó, ez önmagában még nem lett volna akkora baj – csakhogy ez a balga lélek botor módon el is mesélte az álmot. Márpedig Dionüsziosz felvilágosult, logikus gondolkodású zsarnok volt. Mondván, hogy nem álmodna róla éjjel, ha nem gondolna rá nappal, így hát megölette Marszüaszt.

De nem csak a szavak lehettek halálosak: még egy mosoly is végzetesnek bizonyulhatott. Dionüsziosz gyakorta űzte idejét labdajátékokkal. Ilyenkor kénytelen volt megválni kardjától, melyet meghitt emberére, Leónra bízott. Az egyik alkalommal valaki így szólt az utóbbihoz: „Az úr tehát rád bízza az életét!" És León súlyos hibát vétett: elmosolyodott. Dionüsziosz rögvest elrendelte a kivégzését, ám mivel valóban kedvelte őt, háromszor is visszavonta a parancsot, és visszahozatta a vesztőhelyről. Komoly tépelődés után – mert aminek meg kell lennie, annak meg kell lennie – León végzete végül mégis beteljesült.

II. Dionüsziosz nem örökölte apja uralkodói tehetségét. Háromszor is elűzték Szürakuszaiból, végül Korinthoszban halt meg.

A mindenre kiterjedő, gondos elővigyázatosságnak köszönhetően Dionüsziosz 38 éven át őrizte meg a Szürakuszai feletti uralmat. (Ezzel ő lett a szicíliai türannoszok csúcstartója.) Mellesleg azzal, hogy Szürakuszai hatalmát addig sosem látott mértékben kiterjesztette – Karthágó elleni sikeres harcok, hódítások Dél-Itáliában és az adriai partvidéken –, uralkodásának időszaka a hellén városállam egyik fénykorának bizonyult.

Hát így kell ezt csinálni!

A MUNKA NEM NEMESÍT

Mint az a korábbi fejezetből nyilvánvalóan kiviláglott, a római császárok zömét nem fenyegette az a veszély, hogy ágyban, párnák közt haljanak meg. A 3. századi katonacsászárok közül különösen szembetűnő két, máskülönben kiváló képességű uralkodó végzetes sorsa.

Aurelianus (270–275) visszaverte a vandálok, alemannok, markomannok és gótok fenyegető támadásait, valamint újraegyesítette a szakadár Galliai Császárságot és a keleti tartományokat uraló Palmyrát a birodalommal. A császár 275 nyarán a Mezopotámiát megszálló perzsák ellen indult. A felvonuló csapatok még csak Thrákiáig jutottak, amikor a végzet közbeszólt.

Aurelianus bizalmas titkára lebukott egy még csak nem is túl jelentős hazugságon. A büntetéstől félve ekkor számos tisztnek megsúgta, hogy vele együtt felkerültek a császár „halállistájára". A várt hatás nem is maradt el: a félrevezetett katonák meggyilkolták Aurelianust. A hazugságra később fény derült ugyan, s a titkárt a bűnbánó tisztek karóhoz kötve vadállatok prédájául hagyták hátra a pusztában – ám a történteken ez már mit sem változtatott.

Aurelianus utódjának a hadsereg Tacitust (275–276) kiáltotta ki. A Keleten folytatott harcok alatt azonban hamarosan ő is elhalálozott. Egyes források szerint megölték, mások szerint viszont természetes módon halt meg. Ismervén a 3. századi uralkodók halálozási rátáját – a Septimius Severustól Diocletianusig terjedő időszak (211–284) 26 császára közül mindössze egy távozott a világból egyértelműen nem erőszakos módon –, az utóbbi lehetőség annyira valószínűtlen, hogy biztosan igaz.

A Restitutor Orbist, a „világ helyreállítóját" egy pitiáner hazugság miatt gyilkolták meg. Az Aurelianushoz hasonló kiváló hadvezérnek, Probusnak ugyanakkor a munka lett a veszte.

Nyugaton ekkor Tacitus féltestvére, Florianus (276) nyilvánította magát császárrá, a Kelet viszont Probus (276–282) mellé állt. A döntő összecsapást – és persze az esetleges vereséget – megelőzendő, Florianust saját katonái tették el láb alól.

Probus Aurelianushoz hasonlóan tetterős, tehetséges császárnak bizonyult. Csakhogy. Egyrészt kijelentette, hogy a béke általánossá válásával rövid időn belül nem lesz szükség a hadseregre – ezzel szembefordította magával a tisztikart. Másrészt békeidőben is megkövetelte, hogy a katonák hasznos módon foglalják el magukat (bolondja volt a szőlőtelepítésnek például) – ezzel meg a fagypont alá süllyesztette a legénység körében saját népszerűségi mutatóját.

Szülővárosa, Sirmium környékén így tisztíttatott meg egy hegyet, amelyet szőlőültetvénnyel telepíttetett be, valamint csatornát ásatott a Száváig egy mocsár levezetésére. Miután az itt időző császár 282 augusztusában kiment ellenőrizni a munkálatokat, katonái legyilkolták.

Hiába, a „Munka nemesít" jelmondat már akkor sem volt túl nagy hatással a szélesebb tömegekre.

KIRÁLYI TEKINTÉLY

III. Béla magyar király 1196-ban rászánta magát egy keresztes hadjáratra, de még ugyanabban az évben megbetegedett és meghalt. A trónt fia, Imre örökölte meg, míg fogadalma teljesítését Béla annak öccsére, Andrásra bízta, akire e célból tetemes összeget hagyott.

Az örökségből a herceg zsoldosokat fogadott – és bátyja ellen fordult. 1197 végén a szlavóniai Mackinál megvívott ütközetben vereséget mért Imrére, aki erre átengedte neki Dalmácia és Horvátország kormányzását. Andrásnak azonban ez sem volt elég. Az egyházfők által támogatott és ekkor már nyíltan a trónra törő herceg a következő év folyamán összeesküvést szőtt a király ellen. Imre 1199 nyarán a rádi csatában győzedelmeskedett a herceg felett, aki Ausztriába menekült.

Pápai közbenjárásra a fivérek a következő évben kibékültek. A nyughatatlan András 1203-ban újra fegyverkezni kezdett. Miután a királyt számos előkelője elhagyta, a döntő összecsapásra Varasd mellett serege jelentős létszámhátrányban sorakozott fel.

Imre ekkor merész cselekedetre szánta el magát. Embereinek meghagyta, hogy ne kövessék, majd letette fegyverzetét. Mindössze egyetlen pálcát (az ismert mondás – kezébe veszi a kormánypálcát – ismét találó) vett a kezébe, úgy ment el az ellenfél táborához. „Most meglátom, ki meri felemelni a kezét koronás királya vérének ontására!" – kiáltotta fennhangon.

És lám, nem akadt egyetlen vállalkozó sem. Amint meglátták, mindannyian félrehúzódtak, és utat nyitottak neki. Imre egyenesen öccse sátrához ment, ahol elfogta And-

rást. A lázadás ezzel összeomlott: a herceg emberei a fegyvert letéve bocsánatért esedezve a király lábai elé borultak.

A célját végül mégis elérő herceg II. András néven az egyik leghosszabb ideig (1205–1235) uralkodó Árpád-házi királyunk lett. Még fogadalma beteljesítésére is rászánta magát – igaz, csak húsz évvel annak megtétele után.

Imre megbocsátott a lázadóknak. Közeledni érezvén halálát, Andrást – miután esküt vett tőle, hogy hű marad hozzá – nem sokkal utóbb még ki is nevezte alig hároméves fia, III. László gyámjává. Amikor lehunyta a szemét a király, az erre már régóta váró András minden hatalmat a kezébe vont.

Imre özvegye a kis Lászlóval Ausztriába menekült. András hadat gyűjtött az ellenállásra készülő osztrák herceg ellen, ám a kis király 1205 májusában elhunyt. Végre teljesülhetett András vágya – fejére tehette Szent István koronáját.

De olyan tekintélye soha nem lett, mint bátyjának: az összeesküvő főurak még a feleségét is meggyilkolták.

SZENT PÉTER KÖPÖNYEGE

A pápaságnak és a császárságnak a legfőbb hatalomért még IV. Henrik császár 1077-es Canossa-járásával megkezdett küzdelme – az ún. invesztitúra-háborúk – a 12. században is tovább folytatódott. Miután 1159. szeptember 1-jén eltávozott a földi világból IV. Adorján pápa, a két párt hívei ismét összecsaptak.

A bíborosi kollégium többsége, 14 választó a későbbiekben a III. Sándor néven az egyház prímátusát hirdető Rolando Bandinelli mellett tette le a voksát. Ugyanakkor csak három kardinális állt ki egy császárpárti pápa, nevezetesen Ottaviano di Monticello – történetesen ő volt a háromból az egyik – trónra emelése érdekében. Bandinellire már ráadták a megválasztását jelző pápai vörös köpenyt, amikor kitört a rebellió.

Monticello rárohant, és letépte a válláról a köpönyeget. Bandinelli támogatói természetesen nem hagyhatták veszni a fontos ruhadarabot. A veszett fejsze nyelét mentendő, Monticello házi káplánja egy addig rejtve tartott hasonló darabot húzott elő, amelyet azonban ura a nagy sietségben fordítva vett magára. Monticello felfegyverzett hívei ekkor felfeszítették Szent Péter templomának kapuit, és kivont karddal űzték el az ellentábort.

Ezen röpke kis intermezzó után Monticellót IV. Viktor néven végre beiktatták tisztségébe – ám a város népe Sándort támogatta, így a „győzőnek" hamarosan menekülnie kellett Rómából. Bár a császár mellé állt, miután III. Sándor kiátkozta, tekintélye még Németországon belül is megingott.

Nomen est omen? Viktorral szemben III. Sándor volt a „győző", IV. Viktor pedig – az első – meghódolni kényszerült II. Ince előtt.

1164 áprilisában Viktor Luccában súlyosan megbetegedett, majd meg is halt. A kiközösített ellenpápa eltemetésétől a város papsága mereven elzárkózott, így végül a falakon kívül, egy meglehetősen szerény kolostorban helyezték akkor még végsőnek tűnő nyugalomra. Az 1181-ig regnáló Sándor előtt a császár is térdet hajtani kényszerült – Viktor maradványait viszont VIII. Gergely pápa 1187-ben a kolostorból is kidobatta.

De ugorjunk csak vissza egy kicsinyt az időben! 1138 májusában II. Ince pápa ellenében a kardinálisok egy része Gregorio Conti bíborost emelte trónra. Conti a IV. Viktor nevet vette fel, de már alig egy hónappal utóbb behódolt vetélytársa előtt. Ilyen előzmények után Monticello kísérlete babonás szemmel nézve – hiszen: nomen est omen! – már eleve kudarcra lehetett ítélve.

Azóta mindenesetre Szent Péter egyetlen örököse sem vette fel a Viktor nevet.

A RAGNARÖK HARCOSAI

Az óskandináv mitológia világa nem állandó, istenei pusztulásra ítéltettek. Odin éppen azért veszi magához a Valhallába a harcban elesett hősöket, hogy segítői legyenek, ha eljön az idő. A ragnarök iszonyatos csatájából nem menekülhet meg senki. Valamennyi isten elpusztul, az emberek világát pedig elnyeli a tűzvészek, földrengések és szökőárak pokoli áradata...

BERSZERKER

A Nyugat-Európa-szerte rettegett viking harcosoknak különleges fajtája volt az őrjöngő dühvel és rettenetes erővel küzdő berszerker. Maga a kifejezés a *berserksgangr* („medveбőringes") szóból ered, ami arra az északi hiedelemre utal, hogy az ember képes felölteni vadállatok külsejét.

Az izlandi Snorri Sturluson a 13. században megírt Yngliga sagában így írt ezekről a fékevesztett harcosokról: „...félredobták a vértet, pajzsaikat harapdálva veszett kutyaként és farkasként verekedtek. A medvék vagy a bikák ereje költözött beléjük. Lekaszaboltak mindenkit, és közben sem tűz, sem vas nem ártott nekik." Az extázist aztán teljes összeroppanás, egyfajta dermedt érzéketlenség követte.

Ha elkapta őket a berszerkerdüh, még saját társaik sem mindig érezhették magukat biztonságban mellettük. A legendák szerint a nagy Knut király tizenkét fia is ilyen fékezhetetlen dühöngő volt: senki sem mert még csak egy hajóba se szállni velük, úgyhogy külön hajón járták a tengert.

Ennek a viselkedésnek tökéletes mintaképe figyelhető meg Anglia 1066-os norvég inváziója alkalmával. Az ugyancsak Snorri által a norvég királyok tetteiről 1230 körül írt saga, a Heimskringla szerint Könyörtelen Harald királyt a Stamford Bridge melletti csatában (lásd még: *Egy magányos viking*) olyan dühroham fogta el, hogy sajátjait messze megelőzve rohant rá az angolszász sorokra. A két kézzel vagdalkozó norvég uralkodó közeléből mindenki igyekezett biztonságos távolságba kerülni.

Miután Haraldot jóval később egy nyílvessző halálra sebezte, Eystein Orri harcosait fogta el a berszerkerdüh. Olyan őrjöngéssel vetették magukat harcba, hogy még pajzsaikkal sem védték magukat, sőt, végül láncingeiket is levetették. A kimerültség miatt „sokan összeestek, és meghaltak egyetlen seb nélkül".

Az ámokfutás extázisa ezúttal nem segített a norvégokon: a 300 hajóval érkező támadók közül mindössze 24 hajónyi térhetett vissza hazájába.

A NAGY LOVASHADJÁRAT

1219 őszén a korábban Észak-Kínát lerohanó mongol seregek a Hváremzi Birodalom (a mai Irán, Afganisztán, Pakisztán, Türkmenisztán és Üzbegisztán területe) ellen fordultak. A nagyobb városok közül némely elkeseredett ellenállást fejtett ki, a hvárezmi uralkodó, II. Mohamed sah azonban gyáván mást sem tett, csak visszavonult az ellenség elől.

1220 áprilisában elesett a főváros, Urgencs (Gurgandzs). Dzsingisz kán a megállás nélkül menekülő sah üldözésére Dzsebe és Szübötej vezetésével két tument küldött. (A *tumen* a legnagyobb mongol hadszervezeti egység. „Szabvány” szerint 10 000 főt tett ki, ettől azonban a valóságban általában eltért. Az említett két tumen létszáma kb. 25 000 fő lehetett.)

A mongol nehézlovasság fegyelmezettsége révén jóval nagyobb harcértéket képviselt, mint a klasszikus európai lovagság. Nem is akadt legyőzőre.

Miután a mongolok Daulatábád mellett vereséget mértek kíséretére, Mohamed a Kaszpi-tenger egy kis szigetén rejtőzött el, ahol hamarosan meghalt, az üldöző sereg azonban nem fordult vissza. Dzsebe és Szübötej előbb elfoglalta Rejt és Hamadánt, majd Azerbajdzsánon átvonulva betört Grúziába, ahol 1221 februárjában Tbiliszi mellett megverte a grúzokat. A mongolok ezt követően visszatértek Azerbajdzsánba.

Az ismét megsarcolni kívánt Hamadán azonban fellázadt. A büntetés nem maradhatott el – a lakosságot lemészárolták. A város „pacifikálása” után a tumenek ismét a Kaukázus felé fordultak. 1222 folyamán Kotmannál legyőzték a grúzokat, feldúlták az Észak-Kaukázust, majd átkeltek a Derbenti-szoroson.

A sztyeppevidékre kiérve előbb az alán, majd a kipcsák (kun) törzsek kerültek Dzsebéék útjába – vesztükre. Az utóbbiakat üldözve a mongolok betörtek a Krímbe, ahol a genovai telepekkel együtt felégették Szudak városát, majd az Azovi-tengernél újból lezúzták a kunokat.

A magyar történelemből is jól ismert Kuthen (Kötöny) kipcsák kán északra menekült, és az orosz fejedelmektől kért segítséget. A többszörös túlerőben lévő, ám részenként harcba szálló orosz–kun erők 1223. május 31-én a Kalka-folyónál vívott ütközetben katasztrófális vereséget szenvedtek. Mintegy 70 000 ember (az egész mongol sereg – amely az ütközet előtt erősítést kapott – létszámának majd két és félszerese!) maradt holtan a csatatéren.

A Kalka után elköltött barbár lakomának Msztyiszláv Romanovics kijevi nagyfejedelem mellett még tizenegy orosz herceg esett áldozatául. A mongolok amilyen hirtelen jöttek, úgy is távoztak. Csak tizennégy évvel később jelentek meg újra orosz földön, amelyet ekkor már évszázadokra rabigába döntöttek. Az orosz fejedelemségeket egyesítő moszkvai nagyfejedelem végül 1480-ban megtagadta az adófizetést a tatároknak – de az utolsó mongol utódállamot, a Krími Kánságot csak 1783-ban sikerült eltörölni a föld színéről.

A győzelmi lakoma méltó megünneplése volt a diadalnak. Az elfogott orosz hercegeket ugyanis megkötözve a földre fektették, majd deszkákat raktak rájuk – ezen foglaltak helyet a mongol parancsnokok. A haldoklók nyögései csak fokozták a vidám mulatság hangulatát...

A tumenek tettek még egy kitérőt az Ural felé. Ha már arra jártak, a Káma mellett vívott ütközetben – mintegy levezetésképpen – még összecsaptak a volgai bolgárokkal, majd végleg a hazafelé vezető útra fordították lovaik fejét.

A közel három év alatt a mongol sereg legkevesebb 4 és fél ezer km-t tett meg, pusztító útja során sikerrel véve fel a harcot a túlerőben lévő ellenséges erőkkel. A történelem legmerészebb lovashadjárata méltán tette félelmetessé a mongol nevet a Kaszpi-tengertől nyugatra eső területeken is.

AZ UTOLSÓ EMBERIG

1945 áprilisára a Vörös Hadsereg csapatai már felsorakoztak a Berlin elleni döntő támadásra. Április 16-án kezdetét vette a szovjet roham, de ezt a főváros előtti dombokon, a Seelow-magaslatokon a német védelem három napig feltartóztatta. Az elkeseredett harcokban került bevetésre a 20 éves Porsch hadnagy parancsnokolta, kézi páncéltörő fegyverekkel, páncélrémekkel (*Panzerschreck*) felszerelt 2. *Dora* SS-páncéltörőüteg.

Porsch a Berlinbe vezető utakat ellenőrző, stratégiai fontosságú Seelow városa körül építette ki a védelmét.

Április 19-én az offenzíva áttörte a német vonalakat. A magabiztossá vált szovjetek a századot egy nehézharckocsi-ezred bevetésével akarták elsöpörni. Az SS-katonák azonban szívósan ellenállva hat páncélost kilőttek, majd visszaverték egy gyalogezred támadását is.

A közismert német gyalogsági páncéltörő fegyver, a páncélököl (Panzerfaust) első változata 1942-ben került a csapatokhoz. Bár hatásos fegyvernek bizonyult, mindössze 30 méteres hatótávolsága miatt komoly lélekjelenlétet igényelt a használata. (Képzeljük magunkat például egy német gyalogos helyébe, aki nyílt terepen próbált becserkészni egy szovjet KV-1-est, egy 42 tonnás monstrumot.) A páncélrém a páncéltörő rakétának az amerikai megfelelő, a Bazooka mintájára továbbfejlesztett, tökéletesített változata volt. A Panzerschreck a katonáktól alakja miatt a „kályhacső" gúnynevet kapta.

Porsch ezután az ottani ostromlott helyőrség megsegítésére visszavonult Lebus irányába, de elkésett. Az április 20-ig folytatott harcokban alakulata mindenesetre megsemmisített még 25 szovjet harckocsit, és visszavert egy újabb gyalogsági támadást, miközben elfogta a Neu Zittauban állomásozó ellenséges ezredparancsnokságot is.

Ezért a bravúros haditettért Porsch április 26-án – az utolsók egyikeként – megkapta a Lovagkeresztet. Egy újabb ellentámadással ezen a napon százada lerohant egy szovjet aknavető üteget, a nyolc zsákmányolt aknavetőt azonnal harcba is vetve. A sikeres akció egy kiszögellést hozott létre az egyre szakadozottabb német vonalakon, amelyet a szovjetek másnap átvágtak.

A katlanba zárt SS-alakulathoz időközben csatlakoztak egységüktől elvágott Wehrmachtosok is. A Markisch-Bushholz és Töpchin térségében folytatott további harcok után azonban a hadsereg katonái a szovjet feltételeket elfogadva letették a fegyvert. Az egyre fogyatkozó létszámú század még elhárított több szovjet támadást, ám aztán bekövetkezett az elkerülhetetlen vég. Április 28-án hajnalban az újabb elszánt ellenséges gyalogsági rohamok közepette elfogyott a németek lőszerkészlete.

Porsch és még megmaradt tíz társa ekkor szuronyt szegezve rohamra indult...

BAUCENT!

A haldokló szentföldi keresztes maradványállam, a Jeruzsálemi Királyság – maga Jeruzsálem már 1244-ben végleg elveszett – számára 1291-ben jött el a vég. 1291. április első hetében megjelentek a főváros, Akkon előtt al-Asraf mameluk szultán csapatai. A védők reménytelen helyzetük ellenére – közel s távol nem volt már senki, aki segélyt küldhetett volna nekik – vállalták a küzdelmet. A városfal északi szakaszának védelmét a templomosok látták el.

Az április 14-éről 15-ére virradó éjjelen a lovagok kitörtek Akkonból. A támadás meglepte az egyiptomi tábort, ám a lovak nagy része felbukott a sátorkötelekben: sok templomost ért így, a földre zuhanva a vég.

Május 18-án megindult az általános támadás a belső fal mögé visszaszorult védők ellen. A véres küzdelemben elesett a nagymester (lásd: *A templomos Kasszandra*) is. Estére az egész város muszlim kézre került, kivéve a templomosok erődjét, a rendházat, ahol a túlélő lovagokon kívül számos polgári lakos is menedéket talált.

A vár még egy hétig dacolt a győztes sereggel. Ekkor al-Asraf ajánlatot tett Pierre de Sevrey templomos marsallnak. A szultán szabad elvonulást engedett Ciprusra mindenkinek, még a tulajdonukat is magukkal vihették volna. Sevrey elfogadta a feltételeket, a kiürítés ellenőrzésére egy emír vezetése alatt száz mameluk ment be az erődbe.

A védők több mint egy hónapig sikerrel álltak ellen az egyiptomiak rohamainak, de az ostromlókat a tömör várfalak sem állíthatták meg. Amikor már nem maradt többé remény, a lovagok a becsületet – és a halált – választották.

A mamelukok azonban erőszakoskodni kezdtek a nőkkel és a gyermekekkel. A felháborodott lovagok ismét fegyvert ragadtak, és egy szálig leölték az ellenséges katonákat, majd újra felvonták a fehér alapon vörös keresztet ábrázoló lobogót, a Baucentet. (Egyben ez volt a rend csatakiáltása is.) Másnap hajnalban al-Asraf újabb üzenetet küldött a védőknek, megújítva előző ajánlatát. Sevrey néhány társa kíséretében lement a muszlim táborba – ahol elfogták, és társaik szeme láttára lefejezték őket.

A harc folytatódott, az egyiptomi árkászok lassan aláásták a rendház alapjait. Május 28-án a vár keleti falának egy része leszakadt. Kétezer mameluk tódult be a résen.

Az omladozó alapok azonban nem bírták tovább a súlyt. Az erőd hatalmas robajjal összedőlt, egyaránt maga alá temetve a támadó mamelukokat és a maroknyi templomost.

Akkont a szultán módszeresen a földdel tette egyenlővé. A még keresztény kézen lévő erősségek augusztus közepére mind elestek: a keresztes Szentföld nem létezett többé. Egyedül a kicsiny Ruad kopár, víztelen szigetét tartották még 12 évig a templomosok, amelyet végül csak 1303-ban ürítettek ki – ekkorra már maga a rend egész léte is kétségessé vált. (Lásd: *Nagymester a máglyán*)

AVE, CAESAR!

Gaius Julius Caesar Gallia meghódítása során egy személyéhez maradéktalanul hű, a vezére iránti elragadtatásában a legnagyobb nélkülözéseket is elviselő sereget kovácsolt össze. A hősiesség, az emberfeletti elszántság nemcsak a veteránokat jellemezte, a hadsereg kiváló szelleme átragadt a frissiben toborzott légiókra is.

Kr. e. 54-ben a fellázadt eburónok hamis ígérettel rávették a területükön, Aduatucában állomásozó 13. légió parancsnokait, hogy adják fel táborukat, és vonuljanak vissza. Az elvonulás közben a gallok megtámadták a minden oldalról körbezárt, kizárólag újoncokból álló sereget. Az első pánik elmúltával a rómaiak megvetették a lábukat, és a teljességgel reménytelen helyzetben is elszántan folytatták a harcot a hatalmas túlerőben lévő ellenség ellen.

A késő éjszakáig tomboló ütközetben végül csak mintegy 200 katona maradt életben. A kis csapat tagjaiban fel sem merült a megadás gondolata. A lélegzetvételnyi szünetet kihasználva körbejárták a küzdőteret, végeztek saját sebesültjeikkel, majd valamennyien öngyilkosságot követtek el. Egyetlen katona sem lett hűtlen a légió ezüst sasához: mire a nap felkelt, a csatatéren ott feküdt holtan a teljes római sereg, 5400 ember.

A római légionáriusok az ókor legképzettebb katonái voltak. A 13. légió kétszáz katonája tettének az a magyarázata, hogy a gallok a germánokhoz hasonlóan kegyetlenül feláldozták az elfogott ellenséges harcosokat.

A polgárháború kitörése után Caesar az ellenlábasa, Pompeius Magnus nyomában átkelt Görögországba. Pompeius Dyrrachium környékén vert tábort. Mivel nyilvánvalóvá vált, hogy egyfajta állóháború fog kialakulni, Caesar úgy határozott, hogy egy erődítményláncolattal teljesen bekeríti ellenfelét.

48 júliusában az ellenség kísérletet tett a vonal áttörésére. Az egyik erődítményt, amelyet a 6. légió egyetlen cohorsa – mindössze 360 ember! – védelmezett, Pompeius négy légiója, több mint 14 000 ember rohamozta meg. Több órán át tartó küzdelem után a támadók végül véres fejjel kényszerültek visszavonulni. Az erődítmény védőire – amint azt a csatát követően összeszámlálták – ezen idő alatt 130 000 nyílvessző hullott!

Az itt véghez vitt egyéni hőstettek sorából különösen az alábbi tűnt ki. Az erőd bejáratát Cassius Scaeva centurio védte. Scaeva fél szemét kilőtték, combját, majd vállát is átszúrták, ám ő egyetlen lépést sem hátrált őrhelyéről. Pajzsába (ezt a csata után elvitték Caesarhoz) 120 nyílvessző fúródott.

A Pompeius és Caesar között Pharszalosznál vívott döntő csata kimeneteléről ezek után teljesen felesleges szót ejtenünk.

NÉGY HÉT JÚLIUSBAN

1944 júliusában a 2. SS-páncéloshadosztály a normandiai front nyugati szárnyán, St. Lő környékén próbálta feltartóztatni az amerikai 9. hadsereg előrenyomulását. A 2. ezred 4. századának állományában ott harcolt Ernst Barkmann szakaszvezető is, mint egy Panzer V Panther (Párduc) harckocsi parancsnoka.

Július 8-án az ezred ellentámadásra indult, a páncélosék élén a 4. század haladt. Barkmann itt, St. Lő mellett semmisítette meg első ellenséges tankját, egy Shermant. Négy nappal később a Párduc álcázásban várta az amerikai támadást. Barkmann kilőtt két Shermant, egy másikat pedig megrongált, majd előretörve elpusztított még három páncélost. Egy páncéltörő ágyú tüzében azonban a német tank is megsérült.

Július 14-én reggel Barkmann parancsot kapott arra, hogy szabadítson ki négy, az amerikai vonalak mögött rekedt Párducot. A sikeres akció három újabb áldozattal növelte az eredménylistát. Délben Barkmann újabb küldetésre indult: ezúttal amerikai fogságba esett sebesült német katonákat kellett kimentenie.

Július 25-én az amerikai offenzíva áttörte a német vonalakat. Másnap Barkmann

harckocsija a porlasztó meghibásodása miatt javítóműhelybe került. A javítás alatt az amerikai vadászbombázók újabb sérüléseket okoztak a Párducnak.

A szerelők áldozatos munkájának köszönhetően július 27-re a javítás befejeződött – csakhogy ezalatt Barkmannt elvágták százada többi részétől. A magányos német tank Le Lorey előtt híreket kapott egy amerikai páncélososzlop közeledéséről. Barkmann egy pillanatig sem habozott, hanem felvette a harcot.

A németek kilőtték a két élen haladó ellenséges Shermant. Amikor két másik amerikai páncélos megpróbálta kikerülni az égő harckocsikat, azokat is találat érte. Az amerikaiak légi támogatást kértek.

A vadászbombázók lecsaptak. Barkmann páncélosa megsérült – a Párducot az összecsapás során összességében öt találat érte, ezek következtében leszakadt az egyik lánctalp, az elülső meghajtó kerék megsérült, magát a testet pedig átütötte egy lövedék. Mindezek tetejébe a vezető is sebet kapott. A légitámadást kihasználva két Sherman rohamra indult, de vesztére.

Az M4 Sherman a 2. világháború egyik leghasznosabb, legmegbízhatóbb harcjárműve volt. Egyetlen „apró" hiányosságaként mindössze azt lehetett felróni, hogy találat esetén könnyen kigyulladt. Személyzetétől így nyerte el a „Ronson-öngyújtó" – ez a megbízható tűzgyújtó alkalmatosság garantáltan már elsőre lángra lobbant – gúnynevet. Ám a háború folyamán több mint 48 000 darab készült belőle, szemben a mintegy 6000 Pantherrel. Hát igen, a sok lúd ezúttal is disznót győzött.

Barkmann és legénysége úgy-ahogy menetképessé tették harckocsijukat – a biztonság kedvéért a javítás közben kilőttek még egy páncélost –, majd hátramenetben (!) elvergődtek a német vonalakig. Az egyenlőtlennek tűnő küzdelemben az amerikaiak végül 9 Shermant, valamint számos más járművet veszítettek.

Az ezer sebből vérző Párducot – figyelem, szolgáltatóipar! – másnapra ismét összefoltozták. Barkmann így újra harcba szállhatott, és ha már harcolhatott, ki is lőtt még hat ellenséges tankot. A túlerejű amerikai offenzívát azonban már nem lehetett feltartóztatni.

Július 29-én Barkmann megsebesült, egységét pedig Granville-nél bekerítették. Granville másnapra elesett, Barkmann azonban kitört a katlanból: méghozzá úgy, hogy maga után vontatott egy másik, harcképtelen Párducot!

Az újabb védelmi harcokat, majd egy újabb kitörést követően augusztus 1-jén elérkezett a vég a sokat próbált német tank számára. Miután a még mindig maga után vontatott Párduc lőszerkészlete felrobbant, a tűz átterjedt Barkmann harckocsijára is. A két páncélos legénysége elhagyta égő járművét, és gyalog folytatta tovább az útját.

A mintegy 7 km-re, Avranches előtt húzódó német állásokat a kis csapat augusztus 5-én érte el. Barkmann ezért a tettéért megkapta a Lovagkeresztet – az egyik legnagyobb páncélosász végül túlélte a háborút is.

BÉNÍTÓ RETTEGÉS

1227-ben, halálának évében Dzsingisz kán birodalma már kiterjedt a mai Koreától a Kaszpi-tengerig húzódó hatalmas területekre. A virágzó közép-ázsiai államok (Hvárezm, Hszi Hszia) eltiprásakor elkövetett elképesztő tömegmészárlások ellenére a mongol etnikum – amely feltehetőleg az 1 millió főt sem érte el – az ott élő népességnek alig 1–2%-át tette csak ki.

Ám a leigázott népek között egy sem akadt, amely fel mert volna lázadni a kegyetlen hódítók ellen. Mi lehetett ennek az oka? Nem más, mint a lelkeket gúzsba kötő féktelen rettegés...

Az alábbi példákat egy kortárs perzsa történetíró jegyezte le. Egy mezopotámiai faluba egy szép napon váratlan vendég állított be. A magányos mongol lovas megérkezvén azon mód nekiállt, és akkurátusan leöldöste a helyi lakosságot. A legfélelmetesebb az egészben nem is maga a véres tett volt – hanem az, hogy egyetlen ember sem akadt, aki akárcsak a kezét is fel merte volna emelni saját maga vagy a családja védelmében.

Nem sok hely akadt a világon, ahol sikerrel tudtak szembeszállni a mongolokkal. Japánt a szamurájok hősiessége mellett az „isteni szél", az inváziós flottát elsöprő kamikaze is segítette. A világ teljes leigázására törekvő hódítók egyébiránt Burma, Vietnam, Szíria és a mai Törökország területére is eljutottak. 1292-ben még a távoli Jáva szigetén (ma Indonéziához tartozik) is partraszállt egy inváziós mongol hadsereg.

Egy másik esetben egy mongol a foglyát megunván, meg kívánta ölni azt. Igen ám, csakhogy éppen nem akadt semmilyen fegyver a keze ügyében. Ekkor egyszerűen megparancsolta a fogolynak, hogy feküdjön le a földre, és ott várja meg, amíg ő elmegy kardot keresni. És így is történt: a szerencsétlen mozdulatlanul, egy helyben fekve várta sorsa beteljesedését...

A szinte kézzel tapintható félelemmel a nevezett író maga is találkozott egyik vándorútján, amelyet tizenhatodmagával tett meg. A kis társaság egy ízben összefutott egy mongol lovassal, aki rögvest rájuk parancsolt, hogy kötözzék hátra egymás kezeit.

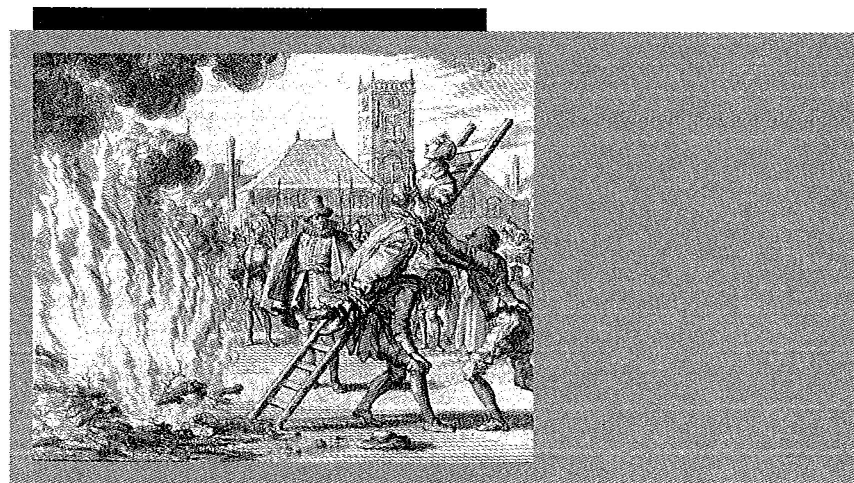
„Társaim legott engedelmeskedtek, én ellenben így szóltam: Ő egyedül van, öljük meg, és meneküljünk el. De ők azt felelték: Félünk!" A történetíró végül – miközben tizenhat társa bénultan állt – tőrével leszúrta a mongolt.

Bár ez az eset ilyeténképpen szerencsésen végződött, a rettegés még jó időre állandósította a Közép-Ázsia feletti mongol uralmat.

A TÖRVÉNY SZIGORA

Minden valaha létezett, vagy ma létező állam életét törvények szabályozták és szabályozzák. Ez nem is lehet másképp. A törvények persze az idő múlásával változhatnak: szigorodhatnak vagy enyhülhetnek. Az athéni Drakón által hozott törvényeket is – a híres drákói szigor miatt – enyhíteni kellett, és amiért halál járt Szent László idejében, azért már „csak" kézlevágás Könyves Kálmán alatt. (Nevezetesen az egy tyúk áránál nagyobb értékben elkövetett lopásért: hol vagyunk ma már ettől.)

A különböző népek törvényei és az ezekkel együtt járó büntetésformák igencsak változatosak voltak...

BŰNHŐDJÉK A GYÁVA

A spártaiak halált megvető bátorságáról és mindent a harci erényeknek alávető életmódjáról már több fejezetből (*Vándor, vidd hírül: elárultak; Néhány igazán lakonikus mondás*) is tapasztalatot szerezhettünk. A lakedaimóniak a veszélyt és a gyávaságot – itt utaljunk is gyorsan Arisztodémosz esetére – egyként megvetették. Mellesleg az utóbbiról külön törvény rendelkezett.

Aki az ellenség előtt gyávának mutatkozott, azt az *atimia*, azaz becstelenség büntetése sújtotta. Az ilyen ember elvesztette minden polgárjogát. Többé nem vehetett részt a népgyűlésen, kizárták a közös étkezésekről, gyakorlatokról és ünnepekről. A teljes kiközösítést még elrettentőbbé tette a többi spártai teljes megvetése.

A spártai népgyűlés, az apella meglehetősen érdekes képződmény volt. Tagjai csak katonaviselt férfiak lehettek – ebben még nincs is semmi különös. Ám a többi hellén állam népgyűlésével ellentétben az apella résztvevőinek nem volt joguk önálló javaslatot tenni. A szavazás ráadásul nem egyenként, hanem közfelkiáltással történt. Tehát: 1. Csak arról lehetett véleményt alkotni, amit felülről „adtak be" a népnek. 2. Annak volt igaza, aki hangosabban ordított.

Tisztes házasságról a bűnös többé még csak nem is álmodhatott. De nem csak ő maga – gyermekei sem. Az atimiával sújtottnak külső jelekben is hordoznia kellett vétkét. Haját az egyik oldalon rövidre kellett nyírnia, ugyanakkor tarka rongyokból összefoltozott kabátban kellett járnia – nehogy véletlenül még valaki összetévessze egy jóravaló polgárral. Bárkivel találkozott, muszáj volt kitérnie az útjából.

Mindezek ismeretében aztán nem csoda, hogy egy spártai katona számára a hősi halál sokkal vonzóbbnak bizonyult az ilyesfajta életnél. A büntetések mellett azonban létezett jutalom is. Az olimpiai győzteseket például az a megtiszteltetés érte, hogy közvetlenül a király előtt állhattak a csatarendben.

A spártai hadsereg évszázadokon keresztül szinte legyőzhetetlennek látszott. Harcmodorára jellemző volt, hogy a már legyőzöttnek ítélt ellenséget csak addig üldözte, amíg az végleg meg nem futamodott: a további harcot ugyanis már férfihoz nem illő dolognak tartották. Ez az alapelv egyébiránt rendkívül hasznosnak bizonyult. Miután ugyanis az ellenség tudta, hogy csak az ellenállókat ölik meg, a futókat ellenben megkímélik – több esetben már eleve bölcsebbnek látta a menekülést. („Szégyen a futás, de hasznos" jeligére.)

Ám egyszer mindennek vége szakad. A Kr. e. 371-ben Leuktránál vívott ütközetben a zseniális Epameinóndasz vezette thébai sereg súlyos vereséget mért a lakedaimóniakra. Kleombrotosz királlyal együtt ugyan mintegy 1000 katona holtan maradt a csatatéren, ellenben – eladdig példátlan módon – sokan a hősi halál helyett a valamivel kevésbé dicső megfutamodást választották. A szokásjog alapján ekkor mindezeknek becstelenekké kellett válniuk. Ám a „gyávák" olyan számosan voltak, hogy II. Agésilaosz király kénytelen volt kinyilatkoztatni: „A törvények ma nyugodjanak..."

Sic transit gloria mundi – így múlik el a világ dicsősége.

Apropó, gyávaság. A 17–18. századi európai hadviselésben a lovasság igen fontos szerepet töltött be. A különböző hadseregek életét ekkor már mindenre kiterjedő regulák szabályozták. Természetesen a Habsburg-haderők is rendelkeztek külön-külön fegyvernemenkénti szabályzattal, amelyeket időnként meg-megújítottak.

A császári osztrák–német lovasság számára szóló valamennyi regulában szerepel egy olyan pont, amely a gyávasággal foglalkozik. Ebben az áll, hogy a harc közben meghátráló lovast társai azonnal, irgalom nélkül vágják le.

A korabeli európai uralkodók „két kézzel" kaptak a magyar huszárok után. Szolgáltak magyar huszárezredek a francia és porosz királyok, az orosz cárok hadseregében. (No és természetesen a Habsburg uralkodókéban.) Így aztán nem ritkán egymással is szembekerülhettek. A hétéves háború (1756–1763) Zorndorfnál vívott porosz–orosz ütközeténél például mindkét fél oldalán harcoltak magyar huszárok.

A magyar huszárok részére készült szabályzatokból – hogy, hogy nem – ez a rendelkezés hiányzik. Van ellenben helyette egy másik. Eszerint meg kell büntetni azt a huszárt, aki a támadási parancsot be nem várva ront az ellenségre, vagy párviadalra hívja ki a szembenálló lovast.

A különbség nem elhanyagolható.

HÁZASSÁGTÖRŐK

A házasságtörést mai, civilizált társadalmunk nemigen bélyegzi már meg, törvényi elítéléséről természetszerűleg szó sem lehet. De egyáltalán nem volt ez mindig így. A középkori államok bizony keményen pálcát törtek e szent kötelék megbecstelenítői felett, egyes esetekben gondosan ügyelve a részletekre is.

Mert mi történjék például, ha férjuram gaz elcsábítóját a hitvesi ágy jogos nőnemű használója a szörnyű bűntény elkövetése közben tetten éri? A dél-svédországi Södermanland tartományi törvénykönyve szerint amennyiben a feleség – avagy korabeli finom megfogalmazással: „aki a törvény szerint az ágyhoz tartozik" – felháborodásában netán szétszaggatja a vetélytárs ruháját, avagy imitt-amott megcsonkítja orrát és fülét, azt büntetlenül megteheti.

A másik nőnek ellenben három márka pénzbüntetést kellett fizetnie – ágytiprás vétke miatt. Az akkori viszonyok között ez jelentős összeg, mintegy két tehén ára volt. Ráadásképp attól fogva (törvényileg!) jogosult volt a „megcsonkított nőstény kurva" elnevezésre.

A házasságtörés gyakorlatilag egyidős a házasság intézményével. (Természetszerűleg azért az utóbbi legalább egy aktussal megelőzte az előbbit.) Jézus mindenesetre sokkal megértőbbnek bizonyult a vétkessel szemben, mint bárki más azóta is, mondván: „Aki büntelen közületek, az vessen rá először követ!"

Fordított esetben az *in flagranti* következményei olykor már tettenéréskor súlyosabbak voltak – már amennyiben ilyenkor a felszarvazott azon melegében vérét ontotta a gaz elkövetőnek. Az ugyancsak dél-svédországi Östergötland törvénykönyve szerint az eljárás ilyenkor a következőképp zajlott. A halottat odabilincselték a nőhöz, majd így vitték őket a bíróság elé. Itt az esküdtek közül két férfinak szavát kellett adnia, hogy az elhunytat paráználkodás közben likvidálták, s ezzel az ügy le is zárult.

És a svéd törvények az évek múlásával csak tovább szigorodtak. Kristóf király 1442-ben kiadott birodalmi törvénye a feleséget a férfi legértékesebb tulajdonának tekintette. Aki tehát azt elvette tőle, az bizony nem volt más, mint egyszerű tolvaj: márpedig az

utóbbiakkal már a mi jó Szent László királyunk idejében sem sokat teketóriáztak. Ennek következtében az ilyen embert bizony felakasztották. De a „legértékesebb tulajdon" sem járt mindig jól – ha ugyanis a férj „nem akarta feleségének ajándékozni az életét", akkor élve eltemették.

És nehogy azt higgyük, hogy ez csak a rideg északon volt így. Portugália első, 1143-as lamegói rendi gyűlése rendelkezett az újdonsült királyság életét szabályozó törvényekről. A paragrafusok kitértek a házasságtörés és az erőszak eseteire is.

A svédek akasztásos-temetéses metódusával szemben a bohém portugálok a két vétkest máglyára vetették. A Dél azonban, úgy látszik, engedékenyebb – vagy igazságosabb? – volt Északkal szemben: itt ugyanis ha a férj megbocsátott hűtlen nejének, a csábító is kegyelmet nyert.

A társadalmi osztályok között azonban még a nemi erőszak esetében is különbség tétetett. A portugál nemeshölgyön gaz gerjedelmét csillapító delikvensre halál várt, míg a pórnép lányát magáévá tevőre életfogytiglan – már amennyiben el kellett vennie a sértettet.

Hát, nem tudni, adott esetben mi bizonyult nagyobb büntetésnek...

NINCS KIVÉTEL

A hellén városok a túlnépesedés problémáját a Kr. e. 8–7. század folyamán a Földközi-tenger partvidékén folytatott lendületes gyarmatosítással oldották meg. Szicília és Dél-Itália a kivándorlók különlegesen kiemelt célpontjai közé tartoztak. Az itt létesült új települések (mint például Szürakuszai, Tarasz, Szübarisz vagy Krotón) hamarosan túltettek anyavárosaikon: népesebbé és – nem utolsósorban – gazdagabbá váltak náluk. (Innen ered a terület későbbi neve: Magna Graecia, azaz Nagy-Görögország.)

A városok életét természetszerűleg hamarosan törvényekkel kellett szabályozni. E célból számos helyen *aiszümnétészek* (törvényhozók) megválasztására került sor. A legelső aiszümnétészek közé tartozott a 7. század közepén Katanában működött Kharondasz. Íme hát néhány kiváló példa az utóbbi jeles törvénykönyvéből.

A másodszor házasodóktól, teszem azt, megtagadták a jogot, hogy részt vegyenek az állam életét irányító népgyűlésen. (Itt minden polgár – azaz felnőtt korú férfi – megjelenhetett és felszólalhatott.) Az indok igen érdekes. Akinek ugyanis jól sikerült az első

házassága, az Kharondasz szerint elégedjen meg a szerencséjével. Akinek pedig nem – az ostoba, ha még egyszer elköveti ugyanazt a hibát.

A harcban társait cserbenhagyó harcos büntetése ugyancsak tanulságos. (Érdemes az összevetés a spártai *atimia* intézményével. Lásd a *Bűnhődjék a gyáva* című fejezetet.) Az ilyen lator kénytelen volt női ruhát ölteni, és abban szégyenszemre három teljes napot elüldögélni a vásártéren.

De most jön a lényeg. (Korunk jogalkotói, figyelem!) A törvények megváltoztatására természetesen megvolt a lehetőség. Annak azonban, aki változtatást akart eszközölni, mindaddig, amíg a népgyűlés nem döntött az ügyről, kötéllel a nyakában kellett járkálnia. Amennyiben a népgyűlés elvetette a javaslatot, az illető máris igénybe vehette az eszközt – ugyanis ezért az életével lakolt.

A jó Kharondasz alkotásai hosszú időn keresztül változatlan formában dacoltak az idők viharával. Törvényei olyan jól beváltak, hogy több más szicíliai város is átvette őket.

Ez a kitétel aztán meg is fékezte az oktalan és nyakra-főre való módosítgatásokat. Ha igaz a fáma, mindössze három esetben került sor a hatályos törvény megváltoztatására. (Szerényen megjegyezzük, hogy talán nálunk sem ártana életbe léptetni ezt a régi, jó kis klauzulát.)

Amennyiben hihetünk Diodórosz szicíliai történetírónak, Kharondasz vége nemkülönben tanulságos. A nagy törvényhozó éppen egy vidéki útjáról tért vissza, amikor hírét vette, hogy a népgyűlésen meglehetősen viharos jelenetek folynak. A kedélyek lecsillapítására tehát azonnal odasietett. Igen ám, de a nagy sietségben elfeledte, hogy a kardja még ott van az oldalán. (Ehhez tudni kell, hogy Kharondasz egyik törvénye értelmében a népgyűlésen – halálbüntetés terhe mellett – tilos volt a fegyverviselés.)

Természetesen rögtön akadtak, akik felfedezték a hibát. Oda is kiáltották Kharondasznak, hogy ezzel a tulajdon törvényeit tette semmissé. De e hibátlan jellemű férfiún nem lehetett kifogni. Kirántotta a kardját, és a mellébe döfte – ily módon önkezűleg hajtva végre a saját törvénye szabta jogos ítéletet.

Bizony, volt idő, amikor a törvények egyként vonatkoztak mindenkire.

NAGYON ÁLLAT!

A capitoliumi ludak Kr. e. 390-ben gágogásukkal mentették meg Róma fellegvárát a váratlan gall támadástól. Az emberek és állatok kapcsolatának azóta is számos pozitív példáját ismerjük. Ám akadtak esetek, amikor a törvény kemény keze bizony még az utóbbiakra is le-lesújtott.

Emberölés bűnében különösen rájárt a rúd például a franciaországi disznókra. 1266-ban a Párizs közeli Fontenay-aux-Roses-ban egy sertés jóízűen befalatozott egy gyereket. (Hogyan is szól a mondás? Aki korpa közé keveredik...) A büntetés nem maradhatott el: a „gyilkost" elevenen megégették.

1314-ben – a templomosok megégetésének éve (lásd *Nagymester a máglyán*) – egy Párizstól északkeletre fekvő faluban elszabadult egy bika, majd felöklelt egy férfit. A tettes bitófán végezte.

Esetenként még egészen magas rangú urak is ítélkeztek az állati bűnözők felett. 1379-ben a burgundiai St. Marcel-de-Jeussy városában két békésen falatozó disznófalka közé keveredett egy gyerek, akit három koca megölt. A vétkesek sorsa nem lehetett kétséges, ám az ügy itt újabb fordulatot vett. A többi disznó szintén bűnösnek találtatott, mivel, úgymond, testületileg támogatták a tettet. (Ebből is kiviláglik, hogy a kollektív bűnösség elve nem 20. századi találmány.) Állítólag egyesek még az aktív részvételre is hajlandónak mutatkoztak. Az ügy a burgundi herceg, Merész Fülöp magas színe elé került – és ő kegyelmet adott a sertéseknek.

Hét évvel később a normandiai Falaise-ban ismét egy koca gyilkolt. A bíróság bölcs ítélete értelmében az állatot emberi ruhába bújtatva akasztották fel.

De nemcsak disznók kerültek a törvény színe elé. 1474-ben Bázelben egy nemiidentitás-zavaros szerencsétlen kakas – aki tojásrakás természetellenes bűnéért állt bíróság elé – máglyán végezte be életét. Egy évszázaddal utóbb, 1578-ban Gentben egy gyilkos tehén került vérpadra: a fejét karóra tűzték, a húsát pedig eladták.

A máglyahalál a középkor egyik standard büntetési formája volt, akár eretnekekről lett légyen szó, akár állatokról. Mint az alábbi példákból is kiderül, az állatokat általában emberi bűnösként kezelték: Normandiában például megesett, hogy a vétkes disznót embernek beöltöztetve akasztották fel.

És hát bizony-bizony… Már a római Apuleius is fura dolgokat írt *Az aranyszamár* című művében az említett négylábú és egy asszony kapcsolatáról. Ezek a dolgok egyáltalán nem lehettek egyedi esetek, hiszen számos ország középkori törvényei kitértek rájuk. Az állatokkal való intim együttlét esetén a két fél az esetek többségében együtt került bíróság elé, és együtt is végezték ki őket.

A dél-svédországi Dalarna tartományi törvénykönyve erről így ír: „Most egy férfi valamely teremtménnyel fajtalankodik … és úgy bánik vele, mint egy asszonnyal szokás. Ha tetten érik a férfit, temessék el élve, és vele együtt azt a teremtményt is, amellyel vétkezett." Az utolsó ilyen feljegyzett svéd eset 1611-ben történt a smälandi Sunnerbo járásban. A férfival, aki a kancájával közösült, a törvény teljes szigora szerint jártak el.

Bezzeg a „tüzes" Dél még közel másfél évszázaddal később is produkált precedenst. 1750-ben a franciaországi Vavres-ban egy szamár lett a teremtés koronája „szerelmének" tárgya. A bíróság a férfit halálra ítélte, a szamarat pedig – felmentette!

Nem is akármilyen bizonyítékok alapján. Vavres elöljárói ugyanis hivatalos okiratban biztosították a bíróságot arról, hogy a szamár kifogástalan erkölcsű, illedelmes állat, aki korábban példás magaviseletről tett tanúbizonyságot.

Bizony, nagyot változtak az idők.

LESÚJT A BÁRD

A lefejezés a középkor és az újkor hosszú évszázadain át a legkitüntetettebb büntetési formák egyike maradt. A fővesztés terhe, mint a legdemokratikusabb büntetési mód, nem kímélte még a legelőkelőbb köröket sem – így vált áldozatává például I. Károly angol és XVI. Lajos francia uralkodó –, ám legfőbb eszköze, a bárd, sokszor megremegett a hóhér kezében.

Így történt ez akkor is, amikor V. László magyar király 1457-ben elfogatta az ország egyik legnagyobb főurát, a törökverő Hunyadi János fiát. A halálra ítélt Hunyadi Lászlóra háromszor sújtott le a hóhér, ám annak feje a helyén maradt. László saját erejéből felállt, és érthető hangon, a szokásjogra hivatkozva kegyelmet kért. Ám nem kapta meg: a negyedik csapásra feje végül a porba hullt.

Nála is rosszabbul járt azonban II. Károly (a föntebb említett Károly fia) törvénytelen gyermeke, James Scot, Monmouth hercege. Károly 1685-ben bekövetkezett halála-

kor fia, II. Jakab foglalta el Anglia trónját. A száműzetésből hazatérő Monmouth lázadást szított ellene, amelyet levertek. Jakab vérpadra küldte féltestvérét.

A nagy eseményre július 15-én került sor Londonban, a Tower Hillen. Az elkövetkezendőkből a herceg talán már megsejthetett valamit. Hiszen jólelkűen, de igazi angol hidegvérrel figyelmeztette hóhérát arra, hogy amennyiben másodszor is le kell sújtania rá, nem garantálhatja, hogy nem mozdul el.

És az ekkor már mintegy két évtizedes szakmai múltra visszatekintő bakó első csapása bizony gyengécskére sikeredett. A vérző nyakú Monmouth fejét felemelve ránézett, ám végül mondanivalóját legyűrve visszahajtotta fejét a tőkére. A bárd ismét lesújtott, de megint csak sebet ejtett. Így történt a harmadik csapásnál is.

Hunyadi László három csapást kiállt, mégsem kapott kegyelmet. Monmouth hercegére ötször sújtott le hiába a bárd. Végül, akár egy csirkének, késsel metélték el a nyakát.

A hóhér most már nem bírta tovább idegekkel, és eldobta a bárdot. Ha rajta múlik, valószínűleg meg sem állt volna az első kocsmáig, ám a jelenlévő hatósági emberek kikényszerítették a munka bevégzését. A mester így hát kénytelen volt újra kezébe venni a célszerszámot. A bárd negyedszerre, majd ötödszörre is lesújtott – és Monmouth feje még mindig a helyén volt. A hóhér végül egy késsel volt kénytelen lenyiszálni a nyakas hercegi főt.

A bakó további szakmai pályafutásáról nincs hírünk.

SZABÁLYOK ÉS EGYÉB NÉPSZOKÁSOK

Az írott és íratlan szabályok a mai napig meghatározzák mindennapi életünket. A bürokratikus szabályok például – ugye, mindenki járt már hivatalban, vagy találkozott hatalmi mámorban szenvedő portással – kifejezetten idegesítőek tudnak lenni. Az íratlan szabályok viszont tájanként igencsak változóak lehetnek. Vendégségben meglehetősen furcsán hatna, ha két fogás között egy nagyot böffentenénk a légtérbe. Ugyanakkor például a Távol-Keleten meg kifejezetten sértés, ha ezt nem tesszük meg – a büfi elmaradása ugyanis azt jelzi, hogy elégedetlenek voltunk az ellátással. Vagy itt van a következő kedves kis népszokás: az eszkimó házigazda a saját asszonyát ajánlja fel éjszakára a tisztelt vendégnek. Ha ezt nálunk is bevezetnék, bizonyos, hogy néhány otthonban ugrásszerűen megnövekedne a látogatók száma...

VIKING TEMETÉS

A viking társadalomban a világtól való végső búcsú – az út kezdete a Valhalla felé – kiemelkedő fontossággal bírt. Az északi harcosnak még megölt ellensége eltemetéséről is gondoskodnia kellett. A viking temetések hátborzongató részleteit arab utazók leírásaiból ismerjük. Ibn Fadlán például 921–922 táján a Volga mentén személyesen is részt vett egy varég főember búcsúztatásán. A procedúra a következőképpen vette kezdetét.

Az úr halálakor feltették a szokásos kérdést szolgálólányainak, ki akarja az utóbbival együtt elhagyni ezt a világot. Mint általában, ezúttal is akadt egy jelentkező. A vezért ezután elhelyezték egy sírban, melyet betemettek. Az alatt a tíz nap alatt, amíg az előkészületek folytak – az úr ruháinak megvarrása, egyéb ügyek intézése –, a rabszolgalány a rá ügyelő két másik szolganő kíséretében mindennap ivott és mulatott: látszólag boldogan.

Aztán eljött a nagy nap. Az előkészített hajót kivontatták a partra, a kiásott vezért átöltöztették, és a hajón lévő feldíszített sátorba vitték. Itt ételt-italt helyeztek elé. Ekkor egy kutyát hoztak, amelyet kettévágtak, és felvittek a hajóra. A vidám mészárlás tovább folytatódott. Előbb a vezér két lovát szabdalták miszlikbe, majd két ökröt, egy kakast és egy tyúkot – valamennyi darabjai felkerültek a hajóra.

A sztyeppei harcost lovával temették egy sírba – a viking vezért hajójával egyetemben elhamvasztották. Nem mindenkinek tellett azonban ilyen drága temetésre: a kevésbé tehetősek sírján kövekből formázták meg a hajót.

E mókás rituálé alatt a rabszolgalány sorra járta a sátrakat, és szeretkezett valamennyinek a gazdájával. (Ebbe bele se gondoljunk. Az akkori tisztálkodási szokásokat ismerve – no meg egyébként is.) A későbbiekben a lány még fejét vette egy tyúknak (a test szintén a hajóra került), majd egy korsó mézsör bemajszolását követően hat férfi és egy öregasszony kíséretében bement a hajón lévő sátorba.

Itt a biztonság kedvéért még ugyancsak magukévá tették mind a hatan. Ezután a halott mellé fektették, majd hurkot vetettek a nyakába, miközben az öregasszony leszúrta. Ekkor a hajó felgyújtása következett. Miután az a két holttesttel együtt elhamvadt, a temetés záróaktusaként egy kerek dombot emeltek a rakás füstölgő hamu fölé.

Más arab utazók hasonlóképp írnak. Számos esetben a feleséget elevenen elégették

a férjjel együtt – és mindezt sok asszony maga kívánta buzgón. Más alkalommal a varég vezetővel együtt egy kriptaszerű sírba zárták annak ágyasait is: majd elevenen befalazták őket.

A mai nők áldhatják a sorsot, hogy mára eme régi, kedves szokások a feledés sűrű homályába merültek. De azért csak vigyázat!

A SZABÁLY, AZ SZABÁLY: NÉMETEK

A kitartás szép dolog, de a hajthatatlanság nem mindig előny. A szabályokhoz való merev ragaszkodás bizony visszaüthet. A németek közmondásosan precíz emberek hírében állnak– bizonyos nyilvánvaló okokból különösen így volt ez Hitler regnálása, a Harmadik Birodalom idején.

1945 áprilisának végére, amikor a harcok már a berlini Birodalmi Kancellária alatt húzódó bunkerek közvetlen közelében folytak, még a Führer számára is világossá vált, hogy a játszma elveszett. Április 30-án Hitler öngyilkosságot követett el. A bunkerben rekedt németek kisebb csoportokra oszolva kísérelték meg a menekülést, az átjutást a szovjet vonalakon. Az első, szerencsét próbáló húszfős csoport Wilhelm Mohnke SS-tábornok vezetésével indult útnak.

Mohnke eredeti terve az volt, hogy a berlini metrórendszer alagútját használja fel a menekülés céljára. Ám a csoport egyszerre csak egy lezárt ajtóval találta szemben magát. Az átjárót ugyanis egy héttel azelőtt, az utolsó szerelvény elhaladását követően lezárták azzal, hogy csak a közlekedés újbóli megindulása után nyitják meg. Most a közlekedési vállalat két alkalmazottja őrizte. Mi sem egyszerűbb, gondolhatnánk; ha már ott voltak, biztosan kinyitották az ajtót.

A rommá lőtt Reichstagot az itt harcoló SS-egységek az utolsó töltényig védelmezték. Az „ezeréves" birodalom fővárosából végül kő kövön nem maradt. Az előrenyomuló szovjet csapatok útját az elkeseredett utcai harcok során sokszor annyira eltorlaszolták a romok, hogy csak a mélyben tudtak továbbhaladni: átrobbantva a pincék falát.

Jó vicc. Az utasítás szent dolog, vélte a két hajlíthatatlan közlekedési, és elhatározásukban az sem ingatta meg őket, amikor az SS-tábornok pisztollyal kezdett hadonászni az orruk előtt. Bár Mohnke vélhetőleg már ennél lényegesen kevesebbért is küldött a másvilágra embereket, most – mint utólag elmondta, saját eltökélt szolgálatmániájára gondolva – mégis meghátrált a szigorú portások elől.

Egynapi bolyongás után az immár több mint száz fősre duzzadt csoport a Schultheis-Patzenhofer gyár hatalmas komplexumában talált ideiglenes menedéket. Itt addigra már több száz katona és civil húzta meg magát. Nem véletlenül – az üzem ugyanis sört gyártott. A halál torkában aztán Dante tollára illő, pokoli orgia vette kezdetét. Az emberek egyik fele nemes egyszerűséggel halálra itta magát, mások pedig belevetették magukat a csoportszex küzdelmeibe. A *Götterdämmerung*ot, az istenek alkonyát a néhai Führer bizonyosan nem így képzelte el.

Mohnke május 2-án este 8 órakor előjött a sörgyár pincéiből. Több más SS-tiszttel együtt azonnal a szovjet parancsnokságra kísérték. A tábornokot később a Szovjetunióba hurcolták, ahol 10 évet töltött hadifogságban.

Hiába, no, a szabály, az szabály, és egy portás még a pokolban is portás.

IZLAND MEGTÉRÍTÉSE

Izland betelepítését nagyobb számban a 9. században kezdték meg az országegyesítő Széphajú Harald keménykezű uralma elől menekülő norvég vikingek. A tán még mai piciny hazánknál is demokratikusabb jellegű izlandi köztársaság a következő évszázadban is pogány maradt.

A 995-ben a norvég trónt megkaparintó I. Olaf Trygvesson nemcsak hazájában kezdte meg a kereszténység erőszakos terjesztését, hanem a jórészt norvég fennhatóság alatt álló észak-atlanti szigeteken (Shetland, Orkney, Feröer, Grönland) is. A térítők eljutottak Izlandra is: ide Olaf 997-ben egy Thangbrand nevű német papot küldött.

A mostoha életkörülmények kemény szokásjogot állandósítottak. Így kerülhetett sor a fölöslegesnek ítélt gyermekek kitételére.

Thangbrandnak sikerült ugyan megkeresztelnie néhány embert, ezt követően azonban egy, a krisztusi elvekkel nem teljesen összeegyeztethető cselekedetre ragadtatta magát. Miután két izlandi gúnykölteményeket írt róla, a galamblelkű lelkész nemes egyszerűséggel agyonütötte őket. Az előző hallatlan merénylet folytán „méltán" dühös Thangbrand ekkor a helyiek makacsságát még be is panaszolta Olafnak. A király ezen olyannyira felhergelte magát, hogy le akarta gyilkoltatni valamennyi Norvégiában élő izlandit, miután azonban ez utóbbiak – a nagyobb bajt megelőzendő – megkeresztelkedtek, nagylelkűen elállt ettől.

Az izlandi parlament, az Althing 1000-ben végül mégis a kereszténység felvétele mellett döntött. Igaz, kisebb engedményeket tettek a pogányság javára: a mostoha körülmények miatt valamelyest igazolható gyermekkitétel, valamint a lóhúsevés szokása fennmaradhatott.

A pacik és az ifjú vikingivadékok örömére aztán ezt a két kitételt már az 1020-as években eltörölték.

GYŐZELEMÉRT HALÁL

Róma a Kr. e. 4. század elején még csak egy volt az Itáliai-félsziget középső részének apró városállamai közül. Alig száz év múlva, a latinokkal és szamniszokkal vívott háborúk után azonban az Urbs már Közép-Itália vitathatatlan urává vált. A római fegyverek győzelmet arattak – de a diadalért néha nem kitüntetés járt, hanem halál.

A latin háború első évében (340) Capua közelében került szembe egymással a két ellenséges sereg. A római légiókat vezető két consul, Publius Decius Mus – a Deciusnemzetségről lásd: *Tradicionális önfeláldozás* – és Titus Manlius Torquatus megtiltotta, hogy a döntő összeütközés előtt bárki is megbontsa a csatarendet, és összecsapjon a latinokkal. Az ellenség kikémlelésére mindazonáltal felderítőket küldtek ki.

Egy ízben a lovasjárőr, amelyet Manlius hasonnevű fia vezetett, véletlenül a latin tábor közvetlen közelébe került. Itt ellenséges lovasokkal találkozott szembe, akik felett Geminus Maecius parancsnokolt. Maecius párviadalra hívta az ifjabb Manliust, aki bár előbb szabódott, végül – miután ellenfele sértően nyilatkozott a rómaiakról – mégis elfogadta a kihívást.

Az összecsapásból győztesen kikerülő Manlius ellenfele fegyvereit magához véve büszkén tért vissza a római táborba. Örömmel sietett apjához, aki azonban azonnal elfordult tőle, és rögvest összehívta a sereget. A dictator ekkor fia szemére vetette, hogy megszegte a consuli parancsot, majd az alábbi szavakkal – „...Nem hiszem, hogy te magad is, ha egyetlen csepp folyik is benned a véremből, vonakodsz haláloddal helyreállítani a vétkeddel meglazított fegyelmet" – halálra ítélte.

Az ifjú Manliust azonnal egy oszlophoz kötözték, és késedelem nélkül levágták a fejét. A kegyetlen példa hatott: az ily módon még nagyobb fegyelemre szoktatott római sereg a capuai csatában súlyos vereséget mért a latinokra.

A közmondásossá vált „manliusi szigor" alig másfél évtized múlva kis híján ismét lesújtott. 326-ban újabb háború tört ki Róma és a szamniszok között. A kisebb, határ menti összecsapásokat követően a Lucius Papirius Cursor dictator vezette római csapatok 324-ben benyomultak Samnium földjére. A jósjelek megújítása végett – a római babonákról lásd a *Vészjósló cincogás* című fejezetet – Papirius hamarosan visszatért Rómába. A dictator azt a parancsot hagyta hátra, hogy távollétében szigorúan tilos bármiféle hadműveletet folytatni az ellenség ellen.

Manlius nem habozott kimondani saját fia fejére a halálos ítéletet, Fabius kivégzését azonban katonái megakadályozták. A barátait megválaszthatja az ember, de a rokonait nem?

Miután azonban a lovassági főparancsnok, Quintus Fabius Maximus Rullianus azt a hírt kapta, hogy a szamniszok fittyet hánynak a római sereg jelenlétének, és teljes gondtalanságban leledzenek, támadásra adott parancsot. Az Imbrinum mellett vívott ütközetben a római csapatok fényes diadalt arattak.

Ha azt feltételezzük, hogy ennek hallatán Papirius nem kapott röhögőgörcsöt, még alaposan meg is szépítjük az igazságot. A dictator dühében tajtékozva Rómából azonnal a táborba sietett. Itt összehívta a sereget, amelynek színe előtt Manlius példájára halálra ítélte a győzőt. A kivégzőoszlophoz vezetett Fabiusról már le is tépték ruháit, ám a légiósok között ekkor olyan felzúdulás támadt, hogy a procedúrát fel kellett függeszteni.

Fabius másnap Rómába szökött, a felbőszült Papirius követte. Az ügy a szenátus, majd a népgyűlés előtt folytatódott. Miután nyilvánvalóvá vált, hogy mind a szenátus, mind az egyszerű nép teljes mellszélességgel kiáll Fabius mellett, Papirius végre hajlandó volt engedni: a győzelmet ezúttal így nem követte megtorlás a parancs megszegése miatt.

A szamnisz háború még húsz éven át elhúzódott. Papirius még több győzelmet is aratott az ellenfél felett – amiben talán szerepet játszhatott az a tény, hogy miután engedett szigorából, katonái is jobban megkedvelték.

A SZABÁLY, AZ SZABÁLY: ANGOLOK

A brit vadászrepülőkre az angliai csata idején hatalmas teher hárult. 1940 júliusától közel négy hónapig kellett feltartóztatniuk a túlerőben lévő német Luftwaffe sorozatos támadásait. Az állandó készenlét kimerítette a pilótákat, akik – hogy időt takarítsanak meg az alváshoz – sok esetben nem is vették igénybe a körletek hálóhelyeit. Biggin Hillen a 32. repülőszázad legénysége például az ejtőernyőket használva párnaként, saját Hurricane vadászgépei alatt aludt, Rochfordban a 151-esek pedig egész egyszerűen ki sem mozdultak a pilótaülésből.

A repülőterek állomásparancsnokai ennek ellenére igyekeztek minden tőlük telhetőt megtenni az Anglia védelmében kulcsszerepet játszó vadászpilóták kényelméért. No, persze, itt is akadt kivétel. A warmwelli reptér aranyszívű „führere" példának okáért azt hánytorgatta a 609. század pilótáinak szemére, hogy nem a helyi szabályzatban megszabott ebédidőben érkeznek a tiszti kantinba. Mivel rendnek muszáj lenni, ez a kedves ember elrendelte azt is, hogy az ebédlő ajtaját kizárólag csak a kijelölt időben lehet nyitva tartani, egyébként pedig zárva kell lennie.

A gonosz Luftwaffe természetesen a legkevésbé sem tartotta tiszteletben a „szent" ebédidőt, így a vadászoknak rendszeresen éhesen kellett harcba indulniuk. És a jó példa ragadós lett. A repülőtéri szakácsok – egyébiránt civil alkalmazottak voltak – kijelentették, hogy ezentúl nem fognak csak azért hajnalban felkelni, hogy reggelit készítsenek a pilótáknak.

George Darley, a század parancsnoka így aztán maga gondoskodott emberei számára a reggeliről, személyesen készítve el a konyhában a szalonnás rántottát és a teát. Ezzel tehát ez a nehéz probléma is megoldódott, gondolhatnánk. Nos, súlyosan alábecsültük szegény túlterhelt szakácsokat. Ők ugyanis ekkor azért rohantak panaszra, mert Darley mosatlanul hagyta az edényeket. Az állomásparancsnok – ugyan mit is tehetett volna mást? – erre még a konyha használatát is megtiltotta.

A 609-esek ettől fogva saját tábori felszerelésüket igénybe véve, a biztonsági elosztóhelyen lévő takaréktűzhelyet felhasználva voltak kénytelenek gondoskodni magukról. Szerencsére legalább a konyha katonai alkalmazottai együtt éreztek a „száműzöttekkel", folyamatosan biztosítva számukra a tojást, teát, cukrot és zabpelyhet.

Az angliai csatában a végsőkig helytálló vadászpilótákról az alsóházban elmondott egyik beszédében Churchill a következőket mondta: „az emberi viszályok történetében még soha nem köszönhetett ilyen sok ember ilyen sokat – ilyen keveseknek".

E kevesek közé a szűk látókörű, degenerált warmwelli állomásparancsnok nyilvánvalóan nem tartozott.

Az angliai csata fő terhét alig valamivel több, mint hétszáz brit vadászpilóta viselte. Közülük augusztus utolsó és szeptember első hetében százhárman veszítették életüket. A veszteségeket gyakorlatilag lehetetlen volt pótolni, a megmaradt vadászpilótákra így az addigiaknál is nagyobb teher hárult: a Luftwaffe például egyedül a London elleni szeptember 7-ei támadáshoz 1273 vadász- és bombázógépet vetett be.

SEBEK, ORVOSOK, KURUZSLÓK

A tagadhatatlan fejlődés ellenére az orvostudomány egyes esetekben bizony még ma is sokszor tehetetlennek bizonyul. Néhány száz vagy ezer évvel ezelőtt a helyzet a medicina tekintetében – különösen Európában – még elkeserítőbb volt. (Nota bene: hozzáértő orvosok azért már akkoriban is voltak.) Ennek ellenére a sok vidám háborúskodás a megannyi változatos sebesüléssel mindig biztos megélhetést nyújtott még a sarlatánoknak is. Nem beszélve az alább megjelenített, különösen speciális esetekről...

SINTÉREK

A 12. századi Európa bizony nemcsak becsület dolgában állt vesztésre a Közel-Kelettel szemben, hanem a tudományok területén is bőven volt még mit pótolnia. Az arab orvosok ugyancsak előbbre jártak európai társaiknál, nem utolsósorban a gyógynövények széleskörű ismerete és alkalmazása terén. A különbség aztán a konkrét esetekben is egyértelműen megnyilvánult, ahogy azt például a kortárs saizari emír, Uszáma leírásaiból is láthatjuk.

Az egyik esetben például egy frank lovagnak gennyes kelés támadt a lábszárán. A keresztes arab orvost hívatott segítségül, aki gyógytapasszal próbálta kikezelni a bajt. Hamarosan megjelent azonban a betegágynál egy európai kolléga is, akit módfelett bosszantott a szerinte szakszerűtlen kúra.

Az arab orvostudomány évszázadokkal járt az európaiak előtt – nem utolsósorban azért, mert behatóan ismerte az emberi test anatómiáját. A nyugati doktorok ugyanakkor két univerzális csodaszert ismertek: ha baj van, elő a piócákkal, vagy nosza, gyorsan vágjunk eret.

Így hát rögvest nekiszegezte a lovagnak a sorsdöntő kérdést, miszerint mi szeretne inkább lenni: féllábú élő, avagy kétlábú halott? A frank harcos természetszerűleg az első megoldás mellett döntött.

Az orvos azonmód baltáért szalajtott. A láb egy fatönkre került, a szerszám lesújtott, a csontvelő meg kifröccsent. A lovagból pillanatokon belül – a két előbb felvetett állapotot mintegy keresztezve – a féllábú halott kiváló mintaképe lett.

Egy másik esetben a gyengébb nem képviselője lett a szenvedő alany. A frank hölgynek az emésztésével akadtak gondok, az arab orvos így szakszerűen kímélő étrendet állított össze a számára. No, de nem úgy van az!

A művelt nyugati kolléga erre kijelentette, hogy a baj oka nem más, mint hogy a beteg agyában egy szerelmes démon lakozik. Mint sejthető, az ő álláspontja győzedelmeskedett. Így aztán annak rendje és módja szerint lenyírta a hölgy haját, kereszt alakú sebet vágott a fejbőrén, majd akkurátusan bedörzsölte sóval. A hatás nem is maradt el.

A démon vélhetőleg azonmód távozott, csak sajnálatosan magával vitte a túlvilágra a páciens lelkét is.

KIKÚRÁLT BÁTORSÁG

A Kr. e. 227–221 között uralkodó makedón király, III. Antigonosz Dószón hadseregében szolgált egy szerfelett bátran és vakmerően harcoló katona. A vitéz harcos azonban igencsak megroggyant szervezetű ember volt, aki gyakran betegeskedett. A királynak fel is tűnt halovány arcszíne, ezért megkérdezte tőle, hogy ugyan mi az oka ennek az állandó sápadtságnak.

A katona megvallotta, hogy egyfajta rejtett betegsége van. Antigonosznak megesett rajta a szíve, és nevével ellentétben (Dószón jelentése ugyanis: Ígérgető) rögvest cselekedett is. Megparancsolta orvosainak, hogy tegyenek meg mindent a jó vitézért.

És a tudomány ismét győzedelmeskedett: a katona meggyógyult. Hanem hogy, hogy nem, ettől kezdve kicsinykét megváltozott. Már nem rohant bele úgy a csata forgatagába, hanem igencsak józanul mérlegelve, ahol csak lehetett, kerülte a veszélyt. A dolgok ilyetén fordulata a királynak is szemet szúrt.

> A makedón uralkodó kúrája túl jól sikerült.
> Egészség – fél bátorság?

Amikor ezért megrótta a katonát, az habozás nélkül kimondta az igazságot: „Te tettél bátortalanabbá, királyom, mert megszabadítottál azoktól a bajoktól, amelyek miatt az életet kevésre becsültem."

Hogy is szól a vicc a szakadék felé rohanó világtalan lóról? Nem vak az, csak bátor...

HA NEM ÉRI MEG

A Jugurtha numida király, valamint a kimberek és teutonok elleni háborúk híres római hadvezére, Gaius Marius nem csupán kiváló katonai képességeiről, hanem nagy önuralmáról is nevezetes volt. Az állandó katonáskodás és a gyakorlatok megedzették testét –

még túl a 65. életévén is részt vett az ifjak tornagyakorlatain, igaz, ezt már sokan becsvágyának tulajdonították –, melyet csupán egyetlen szépséghiba csúfított el: mindkét lába tele volt visszeres kitüremkedésekkel.

Mariust bántotta a dolog, ezért elhatározta, hogy orvosi segítséget vesz igénybe. Egy visszérműtét manapság már nem számít igazán nagy dolognak (egy bemetszésen át, akárha fonál volna, egyszerűen kihúzzák az érintett eret), de a kor viszonyai között nem volt éppen leányálom. Éppen emiatt a beteg végtagot a beavatkozás idejére le is szokták kötözni.

> A szépségért köztudomásúlag meg kell szenvedni.
> Az idős Marius úgy döntött: egy láb épp elég volt.

De nem úgy Mariusnál. Ő minden további nélkül egyszerűen csak odatartotta a lábát, és egyetlen szisszenés nélkül tűrte, hogy az orvos farigcsálgassa. Amikor a sebész végzett, szerette volna a másik lábat is kezelésbe venni. Marius azonban már nem nyújtotta oda azt, hanem helyette higgadtan csak annyit jegyzett meg, hogy úgy érzi, a gyógyulás nem éri meg a vele járó fájdalmat – s ezzel véget is vetett a procedúrának.

Azért egy agyműtétet például nem tanácsos így félbeszakítani.

ÉSZAKI HIGIÉNIA

A középkori orvostudomány hatékonysága, amint azt már fentebb láthattuk, nem verdeste a csillagos eget. Nem volt ez másképp a harcos északiak esetében sem. A viking gyógyászat a kard- és bárdcsapások nagyszámú osztogatása és elszenvedése kapcsán amúgy is gyakorlatilag a harci sebesülések ellátására korlátozódott. Ennek kapcsán viszont akadt egy napjainkig előremutató, érdekes kórfeltáró eljárásuk.

Ez pediglen az alábbiakból állt. Amennyiben a vitéz harcost a mellkasától lejjebb eső területen érte sérülés, egy fokhagymából és vöröshagymából készített péppel itatták meg. Miután a sérült bekortyolta a pikáns kotyvalékot, következett a szaglóhámsejtek bevetése. Amennyiben a seb körüli szimatolás azzal az eredménnyel járt, hogy bizony,

valami bűzlik Dániában, a páciensnek vége volt. A hagymaszag ugyanis azt jelezte, hogy a belek átlyukadtak – és ez bizony még hosszú századokkal később is egyenértékű volt a halálos ítélettel.

A belső szervek sebesülésére nem volt orvosság. A hagymaszag azt jelezte, hogy vitéz harcosunk legközelebb már csak a Valhallában, Odin asztalánál vehet magához szilárd táplálékot.

A hagymafélék antibakteriális hatása közismert. Egy frappáns csavarral lássunk most hát egy kis ízelítőt Észak higiénés szokásaiból, régi ismerősünktől, a viking temetési eljárások szakavatott tolmácsolójától, Ibn Fadlántól. A ruszok – a későbbi Oroszország nyugati részén élő svéd (varég) harcosok – sem az étkezés, sem a természetes szükségletek elvégzésének ürügyén nem foglalkoztak olyan apróságokkal, mint a kézmosás. Arcukat és fejüket ellenben minden áldott nap megmosták. Nem is akárhogy.

Egy szolgálólány minden reggel behozott az úrnak egy nagy tál vizet. A gazda megmosta benne az arcát, a kezét és a haját, majd szépen belefújta az orrát, és beleköpte a reggeli finom nyákot. Az aktust követően a lány fogta a tálat – és odavitte a következő delikvenshez. A műveletsor megismétlődött: pancsi-pancsi, fújás, köpés. Következett a harmadik ember. Pancsi-pancsi, fújás, köpés. Jöhetett a negyedik... Tekintve, hogy általában úgy tízen-húszan laktak egy házban, a vége felé már igen érdekes lehetett a tál tartalmának állaga.

Mit is mondhatnánk erre? Talán maradjunk Ibn Fadlán tömör, de találó megállapításánál: a ruszok Isten legmocskosabb teremtményei voltak.

A SZÍV DOKTORA

A Kr. e. 301-ben megvívott ipszoszi csatával elenyészett a lehetősége Nagy Sándor egykori birodalma újraegyesítésének. A gazdag örökség végleg Alexandrosz egymással harcoló hadvezérei, a diadokhoszok („örökösök") között oszlott meg. Közülük az utóbb

Makedóniát uralma alá vonó I. Démétriosz szövetségük megerősítése céljából a Keletet (Kis-Ázsia, Szíria, Perzsia) hatalma alatt tartó I. Szeleukoszhoz adta leányát, Sztratonikét.

Csakhogy. Szeleukosznak az első házasságából már született egy fia, a trónörökös Antiokhosz. És ez az ifjú herceg 294-ben reménytelenül beleszeretett a mostohaanyjába. Aki egyébként addigra már szintén szült gyermeket az ekkor 64 – vagy 60 – éves királynak.(Öreg kecske, mint tudjuk, nem vén kecske.) Antiokhosz tisztában volt azzal, hogy ez az érzés bűnös, de azt is tudta, hogy betegsége – amely ugyan nem fertőző, mégis a mai napig a legtöbb áldozatot szedi szerte a világon – gyógyíthatatlan. Épp ezért elhatározta, hogy inkább jól elemészti magát.

Udvari orvosa, Eraszisztratosz hamar felállította a helyes diagnózist: a királyfi szerelmes. Aztán arra is rájött, hogy kibe. Sztratoniké látogatásaikor ugyanis Antiokhoszon a mindannyiunk számára oly ismerős tünetek (lángoló arc, veríték, elakadó szavak, sűrű szívdobogás, majd a jelenségek kiváltó okának távozásával teljes levertség) jelentkeztek.

Igen ám, de ezt hogyan közölje a királlyal? A rafkós Eraszisztratosz megtalálta a módját. Egyik nap Szeleukosz elé állt, és megmondta neki, hogy fiát reménytelen szerelem sorvasztja. A király megkérdezte, hogy miért kielégíthetetlen ez a szerelem. Az orvos azt válaszolta, hogy Antiokhosz vágyának tárgya az ő felesége. Erre Szeleukosz arra kérte, hogy ha Eraszisztratosz szereti a fiút, engedje át neki a feleségét.

Miután Eraszisztratosz felállította a diagnózist, a Szeleukida uralkodó a fia kedvéért még a feleségéről is hajlandó volt lemondani. Nagy Sándor örökösei közül Szeleukosz állt a legközelebb ahhoz, hogy egyesítse a nagy hódító egykori birodalmát. A 281-ben Thrákiát és Makedóniát is elfoglaló királyt a vetélytársa, az Egyiptomot uraló I. Ptolemaiosz nála menedéket találó fia gyilkolta meg orvul sikerei csúcsán.

Ekkor jött a ravasz fordulat: „Te az apja vagy, és mégsem tennéd meg ezt, ha Antiokhosz Sztratoniké után vágyakoznék." Mire Szeleukosz könnyek között bizonygatni kezdte, hogy de bizony, hogy bizony. Eraszisztratosz ekkor feltárta az igazságot.

És most az következhetne, hogy Szeleukosz, mint afféle jól nevelt keleti despota, rögvest kiirtotta az orvost, a fiát meg a feleségét. De nem: a király nemcsak hogy hozzáadta Sztratonikét Antiokhoszhoz, hanem az utóbbit a keleti tartományok urává, és egyben társuralkodójává is emelte (292).

A szerelmi fonákságok a későbbiekben sem kerülték el a Szeleukida-dinasztiát. Antiokhosz fia, a 261-ben trónra lépő II. Antiokhosz 253 körül eltaszította magától első feleségét, Laodikét az egyiptomi Bereniké kedvéért. Csakhogy hét évvel később őt is megunta, és visszatért Laodikéhez. Laodiké erre jól megmérgezte, majd végzett Berenikével is.

Azért nem minden end happy.

ÁGYÚGOLYÓ-FUTAM

Európa férfitársadalma számára a 19. század eleje igencsak mozgalmasnak bizonyult. Az unaloműzésről a napóleoni háborúk sora gondoskodott. A számtalan ütközet kiváló terepet kínált sebek osztására és szerzésére. A sok véres csatából is kiemelkedett azonban az oroszországi hadjárat döntő összecsapása, az 1812. szeptember 7-én megvívott borogyinói ütközet.

A 235 000 embert felvonultató francia és orosz erők körülbelül 95 000 halottat és sebesültet vesztettek. (A rendíthetetlen oroszok hadseregük közel felét a csatatéren hagyták, de egyetlen lépést sem voltak hajlandóak hátrálni.) A rendkívül heves küzdelemre – foglyokat gyakorlatilag nem is ejtettek – jellemző, hogy pontosan 70 tábornok (ebből 47 francia!) esett el, vagy kapott súlyos sebet. A francia 25. gyaloghadosztály parancsnokát, Charles Bonamy tábornokot például 22 szúrás érte. Amikor egy orosz gránátos át akarta döfni szuronyával, életét csak úgy tudta megmenteni, hogy felkiáltott: „Én király vagyok!" – mire a katona nyakon ragadta, és a főparancsnoka elé hurcolta.

Az összecsapás aláfestéséül a szembenálló felek 1227 ágyújának „muzsikája" szolgált. A tüzérségi tűz teljes hadsorokat kaszált le – ezen az egyetlen napon 120 000 ágyúgolyót lőttek ki –, az iszonyú zajban néha a parancsok kiadása is akadályokba ütközött.

A csata egyik szakaszában Miloradovics tábornok azt az utasítást adta szárnysegédjének, hogy keresse meg az egyik orosz hadosztályparancsnokot, Württembergi Jenő herceget, és mondja meg neki, hogy jöjjön oda hozzá. Bibikov el is jutott a herceg közelébe, ám a fülsértő fegyverzajban hiába kiabált neki, nem tudta vele megértetni a parancsot. A szárnysegéd ezért felemelte a karját, és arrafelé mutogatott, ahol Miloradovics tartózkodott.

Ebben a pillanatban egy ágyúgolyó letépte a kezét. Bibikov lezuhant a lováról, ám mintha mi sem történt volna – felemelte a másik karját, és továbbra is az előbb jelzett irányba mutatott. Elvégre egy karcolás senkit sem hátráltathat a parancs átadásában…

Borogyinónál egyik fél tüzérsége sem tétlenkedett: a csata minden egyes résztvevőjére jutott fél darab kilőtt ágyúgolyó. Ez volt az az ütközet, amelyben Napóleon szerint „a franciák méltónak bizonyultak arra, hogy győzelmet arassanak, az oroszok pedig megszerezték a jogot arra, hogy legyőzhetetlenek legyenek".

A tüzérségi tűztől még azok sem lehettek biztonságban, akik nem az első vonalban harcoltak. Egy tüzérezredes egységével például tartalékban maradt hátra az orosz táborban. Délben az ezredes kiadta a parancsot, hogy szolgálják fel az ebédet a sátrában. Ő maga egy dobra ült, miközben tisztjei a földre heveredtek.

Az eltévedt lövedékek sűrűn fütyörésztek körülöttük, de mindez nem vette el a résztvevők étvágyát. Ám hirtelen egy hatfontos (3 kg-os) ágyúgolyó röppent be a sátorba, és pontosan az ezredes combjára esett. Maga az ütés nem volt nagy – a lövedék már röppályája végén járt –, az ezredes így fel sem vette. A golyót mókázva körbegurítgatta a tányérok között, miközben így tréfálkozott: „Nesztek, testvéreim, előételnek!"

Az egység a csata végéig tartalékban maradt. Estefelé az ezredes fájdalmat kezdett érezni a hasában, amely folyamatosan mind erősebbé vált. Másnapra a hasüreg begyulladt – a következő napra pedig a tiszt halott volt.

A parancsok „kikézbesítése" a borogyinóinál alacsonyabb zajszintű ágyúdörgésben is problémákat okozhatott. Az 1807. június 14-én Friedlandnál vívott ütközetben az orosz tüzérség munkálkodásának hatására rés támadt a francia vonalakban. Ney marsall egy lovassági őrnagyot küldött a réshez legközelebb álló francia ezred parancsnokához.

Az őrnagy odavágtatott a parancsnokló ezredeshez, de épp csak annyit tudott kiáltani neki: „Húzódjanak jobbra!", amikor egy lövés máris elsodorta az utóbbit. Most előlépett a helyettese, aki – úgy látszik – megértette a parancsot. A tiszt „Éljen a császár! Előre!" kiáltással kivonta a kardját, és indult volna előre, ám egy pillanattal utóbb egy újabb ágyúlövés letépte mindkét lábszárát. Ney utasítását végül – üggyel-bajjal – egy kapitány hajtatta végre.

Az ágyúgolyónak bizony mindegy, hogy tábornokot talál, vagy közlegényt.

VÉR, VÉR, VÉR

Nyugodt fővel, higgadtan, azaz hidegvérrel. Bizony, bizony, még véletlen se fagyjon meg az ereinkben a vér. És hát nem mindegy, hogy eközben nemesi „kék" csörgedez-e azokban a bizonyos erekben, vagy pedig egy „egyszerű" halandóé. Rossz vér: a bűn útjára tévedve. Vér, vér, vér. De elsősorban – kiontott vér. A kiontott tengernyi vér, ami ezen a világon minden talpalatnyi földet megöntözött, és ami után nem maradt más, csak a temetők csendje...

LOMBARDIA DÜHÖDT FARKASA

Az észak-itáliai városokkal folyamatos harcban álló II. Frigyes császár legfőbb támasza Lombardiában Ezzelino da Romano volt. Ezzelino – egy 200 évvel azelőtt Felső-Itáliába bevándorolt német család sarja – Verona uraként 1232-ben tett hűségesküt a császárnak, akinek 1238-ban elvette egyik, balkézről született leányát is. Miután Frigyes ráruházta az elfoglalt lombard városok feletti hatalmat, Ezzelino a ghibellin–guelf (császárpárt–pápapárt) háborúskodásban engesztelhetetlen gyűlölettel kezdte üldözni és irtani az ellenpárt híveit.

Frigyes 1250-ben bekövetkezett halálát követően Ezzelino Itália északi részének korlátlan ura lett. Dühöngő uralma – tartva magát korábbi mondásához, miszerint az élő meg fogja irigyelni a holtat –, a bebörtönzések, gyilkosságok, rablások és csonkítások (az olyan aljasságok, mint gyermekek szemének kivájása egyáltalán nem tartozott a ritkaságok közé) kiváltották Róma és a még szabad lombard városok haragját.

IV. Sándor pápa 1256-ban keresztes hadjáratot hirdetett a „gonoszság fia, a vérszopó" megfékezésére. Az éppen Mantovát ostromló Ezzelino padovai helytartójára, unokaöccsére, Ansedizio de Guidotisra bízta a keresztesek feltartóztatását. Ám Padova elesett. Ezzelino Mantovától elvonulóban kapta a hírt: a szerencsétlen hírnököt rögvest felakasztották.

A seregében szép számmal harcoló padovaiakat a kényúr – hogy elpártolásukat megelőzze – börtönbe vetette. A kíméletlen körülményeket a több ezer emberből állítólag csak 200 élte túl – ám őket is megcsonkították. És nehogy azt higgyük, hogy saját rokonával Ezzelino kesztyűs kézzel bánt volna: gyávasága miatt Ansedizót Veronában Padovából vele menekült társaival együtt megégettette.

A zsarnok szívét még egy szent sem volt képes meglágyítani, pedig Verona urát maga Assisi Ferenc is megpróbálta jobb belátásra bírni. Ezzelino dühödt ámokfutásának végül csak a Cassano mellett lezajlott csata szabott határt.

A Cassanónál 1259. szeptember 16-án vívott ütközetben Ezzelino végül ellenfelei fogságába esett. A foglyot Soncino várába vitték. A despota itt sem tagadta meg kegyetlen természetét. Amikor az egyik éjjel harangszó verte fel álmából, dühében azt kiabálta,

hogy menjenek ki, és szúrják le a papot, aki ilyen zajt csap a harangokkal. Végül őrzőjének kellett felvilágosítania arról, most már nincs abban a helyzetben, hogy parancsokat osztogasson.

Ezzelino mind az orvosok segítségét, mind a táplálékot elutasította magától. Fogsága tizenegyedik napján végül feltépte sebeit – így érte a vég életének 66. évében.

„Nincs más megbánnivalóm, mint az, hogy ellenségeimen nem vettem kellő bosszút..."

FALEVELEK A SOMME MENTÉN

Mire a falevelek lehullanak, hazatértek, ígérte II. Vilmos német császár hadba vonuló katonáinak 1914 augusztusában. A falevelek lehullottak, aztán véget ért az 1914-es esztendő, majd az 1915-ös is. Mire a falevelek 1914 őszén lehullottak, a nyugati hadszíntéren a frontok már véglegesen megmerevedtek. Egy eleddig ismeretlen, újfajta és kegyetlen harc vette kezdetét: az állóháború.

Az antant-csapatok sorozatos offenzívákkal próbálták áttörni a német vonalakat, de mindhiába. A kiépített lövészárkok védelmében egy viszonylag új fegyvernek, a géppuskának köszönhetően a védők könnyűszerrel visszaverték a támadók kísérleteit. A csataterek halálos csapdává váltak a rohamozó gyalogság számára.

1916 elején a változatosság kedvéért ekkor a németek próbálkoztak meg egy felőrlő jellegű támadással Verdun környékén. Február 21-én hat és fél német hadosztály indult rohamra három francia ellen. Augusztusra már 47 német és 70 francia hadosztály őrlődött a „verduni vérszivattyúban". Mire a harcok az év végére lezárultak, 1 millió ember került fel a veszteséglistákra. A németek legnagyobb előretörésük helyén is alig 10 000 métert tudtak előrehaladni: így minden egyes métert több ezer katona vére öntözött.

Eközben Verdun mentesítésére az antant a Somme mentén szervezett meg egy nagy ellentámadást. (A terhek zömét itt a Brit Expedíciós Erők viselték.) Június 24-én vette kezdetét a tüzérségi előkészítés. Irgalmatlan mennyiségű lőszert, pontosan 1 732 873 lövedéket lőttek ki az ellenséges állásokra. Bár ez kétségkívül okozott veszteségeket a németeknek, nemhogy az első védelmi vonalat nem söpörte el, hanem még meg is könnyítette a védők dolgát. A számtalan gránáttölcsér ugyanis egyrészt lehetetlenné tette a rendezett előrenyomulást, másrészt kiváló új fedezékeket biztosított a németeknek.

A háború állóvizét egy, éppen a Somme mentén bevetett új fegyver, a tank látszott felkavarni. A bemutatkozás nem sikerült tökéletesre. 1916. szeptember 15-én 49 brit tank készült a bevetésre – de ebből műszaki hibák miatt végül mindössze csak 24 tudott részt venni a támadásban. A hatást erősen lerontotta, hogy gyakorlatilag egyenként vetették őket harcba. Noha az első harckocsik nem voltak villámgyors szerkezetek a maguk alig 6 km/h-s csúcssebességével – ezt ráadásul csak úton tudták elérni –, a későbbiekben mégis döntően befolyásolták mind az 1., mind a 2. világháború kimenetelét.

A brit főparancsnok, Haig tábornok egy valószínűtlenül világos pillanatában azt a javaslatot tette, hogy a tüzérségi előkészítés után kisebb osztagok derítsék fel: valóban megsemmisült-e a német védelem. A fő támadást vezető 4. hadsereg parancsnoka, Henry Rawlinson ezt elvetette, mondván: emberei erre nem képesek.

Július 1-jén reggel 7 óra 30 perckor 13 brit hadosztály katonái bújtak elő lövészárkaikból. A roham cseppet sem volt fergetegesnek mondható – tekintve, hogy minden egyes embernek mintegy 30 kilónyi felszerelést kellett cipelnie. Aztán megszólaltak a németek gépfegyverei. Az első sort lekaszálták, majd a másodikat, a harmadikat, a negyediket. Az órákon át tartó mészárlás végére az életben maradottak ugyanott voltak, ahonnét elindultak: saját lövészárkaikban. Az első nap egyetlen kis részsikerét paradox módon a balszárnyon támadó franciák érték el. Ők ugyanis a támadással két órán át késedelmeskedtek, s ezzel sikerült is meglepniük a németeket.

A britek 58 000 embert vesztettek, ennek harmada, közel 20 000 katona holtan maradt a csatatéren. Ez volt az egyetlen napon elszenvedett legnagyobb veszteség a világháború során – ekkora mellesleg sem azelőtt, sem ezt követően nem érte soha a brit hadsereget. Az 1. új-fundlandi zászlóaljnál például reggel még 801 ember sorakozott fel az akcióhoz: délutánra mindössze 68-an maradtak.

Az offenzíva természetesen folytatódott. Az értelmetlen rohamok napi monoton rendszerességgel ismétlődtek – a veszteségekkel együtt. Igaz, egyre csökkenő mértékben. Aztán egyszer csak Rawlinsonnak is támadt egy ép gondolata. Indítsanak éjszakai támadást! Haig és vezérkara csak parázs vita után fogadta el a tervet. Persze, nehogy felébresszék jól megérdemelt álmukból azokat a szegény németeket!

Július 14-én hajnali 3 óra 25 perckor a brit gyalogság ismét rohamra indult. A tá-

madás valóban meglepte a még szundikáló németeket. Mintegy 8 km szélességben sikerült áttörni a második védelmi vonalat is. És ekkor következhetett a nagy jelenet: a mindent elsöprő, nagy lovasroham. Mire azonban a három lovashadosztály elvergődött a kiindulási vonalakig, este hét óra lett. De hát mit számít az! Rivalgó kürtök, kivont kardok, a lovak lobogó sörénye. A *Könnyűlovasság rohamá*ból már jól ismert kép. És akkor tüzet nyitottak a német géppuskák...

Az esztelen mészárlás még négy hónapon át folytatódott. Mire a harcok november 20-án elcsendesedtek, a britek 420 000, a franciák 200 000, a németek 450 000 embert veszítettek. És mindezt azért, hogy egy 45 km széles vonalon 10 km-nél nem mélyebb előretörést érjenek el. Százezer ember minden kilométerre...

A falevelek a Somme mentén igencsak véráztatta földre hullottak.

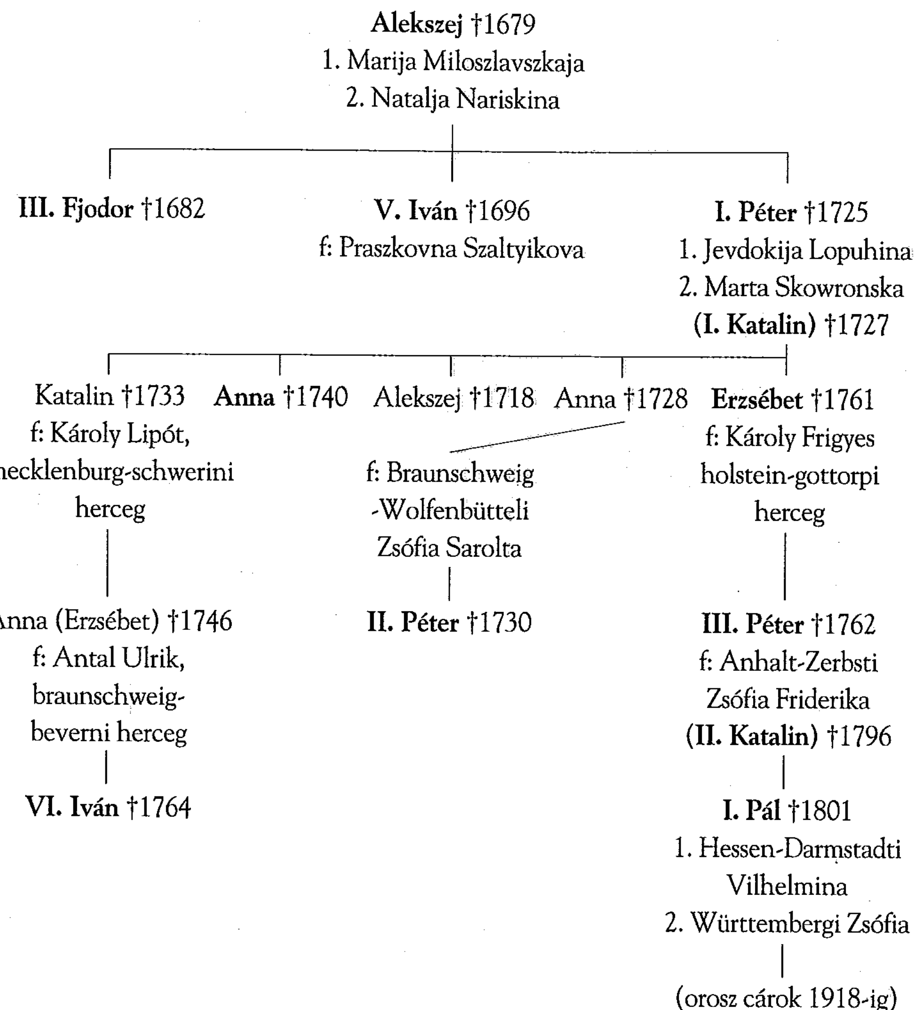
AZ „OROSZ" ROMANOVOK

A nagy európai uralkodóházak a mindenek felett álló dinasztikus házassági politika következtében gyakran elveszítették nemzeti jellegüket. Különösen így volt ez az orosz cári család esetében. Az első Romanov uralkodó, Mihály (1613–1645) törzsökös orosz származású volt. Nagyapja, Nyikita Romanov anyai nagybátyja volt az utolsó Rurikida cárnak, I. Fjodornak. Az első három Romanov – Mihály, Alekszej és III. Fjodor – jó orosz uralkodóhoz méltóan egyaránt neves bojárcsaládokból választott magának feleséget.

A sort Alekszej fia, I. (Nagy) Péter (1682–1725) bontotta meg. Péter első felesége a hagyományokhoz híven még egy hazai főnemesi ivadék volt, második felesége, Marta Skowronska viszont már csak egy egyszerű litván parasztcsaládból származott. (Arról nem is beszélve, hogy cári arává történő előrelépését megelőzően egy svéd katonatiszt szolgálója volt – az ún. nagy északi háború során így esett orosz fogságba.)

Az orosz nagyhatalom alapjait megvető Pétert előbb I. Katalin (1725–1727) néven litván özvegye, majd első házasságából származó unokája, II. Péter (1727–1730), illetve fivére, V. Iván leánya, Anna (1730–1740) követte a trónon. A két utóbbi „oroszságában" még nincs miért kételkednünk. Innentől kezdve azonban a dinasztia egyre inkább elnémetesedett.

Anna után V. Iván leányági unokáját, a csecsemő VI. Ivánt emelték trónra. Iván apja Antal Ulrik, a kis északnémet Braunschweig-Bevern hercege, anyja Anna, Károly

Egy igazi „orosz" uralkodócsalád

Lipót mecklenburg-schwerini herceg lánya volt. Iván egyéves regnálását követően még egyszer visszatért az uralomba az orosz vonal Erzsébet (1741–1761), Nagy Péter és I. Katalin lánya révén.

Erzsébet halálakor a cári trónt egy újabb északnémet fejedelem foglalta el III. Péter (1761–1762) néven. Az ő apja Károly Frigyes holstein-gottorpi herceg volt, anyja pedig Nagy Péter lánya, Anna. A poroszimádatáról elhíresült Pétert puccsal távolították el a hatalomból – majd gyilkolták meg. Az összeesküvők a feleségét, Zsófia Friderika Augusztát kiáltották ki cárnővé. Krisztián Ágost anhalt-zerbsti fejedelem lányának,

a későbbi II. (Nagy) Katalinnak az ereiben már egyetlen cseppnyi Romanov- (s ezzel együtt orosz) vér sem folyt.

Két nagy név a sorból. II. Katalin – a német hercegnőt a legnagyobb orosz uralkodók között tartják számon. Fia, I. Pál cár pedig német apa és német anya gyermeke volt.

Az 1762–1796 között uralkodó Katalint ennek ellenére még a szovjet érában is nagy tisztelet övezte. Halálakor Pétertől született fia, I. Pál követte az uralomban. (A dinasztiát 1762 után szokás Holstein-Gottorp-Romanov néven emlegetni.) Az utolsó nyolc orosz uralkodó így igazából német volt: ráadásul Páltól kezdve szinte valamennyien német – hesseni, badeni, württembergi, porosz – hercegnőt vettek feleségül. (Az egyetlen kakukktojás III. Sándor dán neje volt.)

Így aztán nem is csoda, hogy az 1. világháború alatt a központi hatalmaktól elszenvedett vereségekért a tömegek a kudarcok fő okaként a németpárt – bár magát a cárt azért nem nevezték meg – árulását emlegették.

MONGOLOK! ROHANJ AZ ÉLETÉRT!

Az Úr 1162. esztendeje nem hozott különösebben eget rengető világpolitikai jelentőségű eseményeket. Meghalt ugyan III. Balduin jeruzsálemi király, Rőtszakállú Frigyes császár pedig bevette és földig rombolta Milánó városát – de hát ezek inkább csak amolyan helyi érdekű hírek voltak. Szóval, semmi. Azaz valami mégiscsak történt.

A messzi keleti pusztákon ennek az évnek a tavaszán látta meg az Örökkévaló Kék Eget egy fiúcska. A mongol törzsbeli gyermek a Temüdzsin, azaz Kovács nevet kapta. Beszélték, hogy amikor előbukkant anyja méhéből, összeszorított, dacos jobbjában egy jókora vérrögöt szorongatott.

Számos hányattatást követően Temüdzsin szívós küzdelemben egyesítette a mongol törzseket. 1206-ban Dzsingisz néven nagykánná kiáltatta ki magát, majd hozzákezdett

nagy célja beteljesítéséhez: a világ meghódításához. Az észak-kínai Csin állam ellen vezetett hadjáratok még csak finom ízelítőt adtak abból, amit a mongolok szabadítottak rá a világra. Az igazi bemutatóra a hatalmas Hvárezmi Birodalom elleni háborúban került sor.

Vlagyimirt, a legjelentősebb orosz fejedelemség fővárosát Batu 1238 elején vette be. Az oroszok csak közel 150 évvel később, az 1380-as kulikovói csatában tudtak nyílt ütközetben vereséget mérni a mongolokra – de ezt követően még száz évig a Batu által létrehozott Arany Horda adófizetői maradtak. Az utolsó, még fenyegetést jelentő kelet-európai mongol maradványállam, a Krími Kánság felszámolására csak 1783-ban került sor.

1220 első felében a földdel váltak egyenlővé Belső-Ázsia virágzó nagy városai: Buhara, Szamarkand és Urgencs. Az utóbbi két város lakosságát a mongolok gyakorlatilag az utolsó emberig – a Mongóliába küldött kézművesek kivételével – lemészárolták. És itt valóban iszonyatos méretű öldöklésről volt szó, amelynek külön-külön is százezrek estek áldozatul: a városok méretére jellemző, hogy egyedül Szamarkandot 110 000 katona védelmezte. A tökéletes pusztítás érdekében Urgencsnél átvágták az Amu-Darja gátjait, így az áradat a szó szoros értelmében eltörölte a föld színéről a hvárezmi fővárost.

Kegyelem azok számára sem volt, akik megadták magukat. Szamarkandnál 30 000 kipcsák-török katona hódolt meg a mongolok előtt – akik aztán családjukkal együtt az utolsó szálig legyilkolták őket. Az elképesztő öldöklésben Dzsingisz legkisebb fia, Toluj járt az élen. Ő például Merv bevételét követően egy aranyozott trónszékről nézte végig, ahogy a város előtti mezőn a szokásos és immár jól bevált metódus szerint felsorakoztatják a lakosságot. A férfiakat, nőket és gyermekeket – a néhány száz, rabszolgasorsra kárhoztatott iparos kivételével – elkülönítették egymástól, majd lefejezték.

A Toluj vezette csapatok 1221 áprilisában elfoglalták Nisápurt, amely előtt korábban elesett Dzsingisz egyik veje. A példátlan „gaztett" természetesen bosszú után kiáltott. A lakosságot lemészárolták, a várost felgyújtották: a krónikások szerint még a macskáknak és kutyáknak sem kegyelmeztek. Az áldozatok levágott fejeiből külön piramisokat emeltek. (Ezzel a módszerrel még találkozunk.) A Merv és Nisápur sorsából okuló Herát erre ellenállás nélkül behódolt a mongolok előtt. Az aranyszívű Toluj így megelégedett a város kirablásával, nagylelkűen csak az itt állomásozó több ezer katona fejét vágatva le.

1125 916 1762 1221

Az elképesztő öldöklések miatt addig virágzó területek váltak sivár pusztasággá. Belső-Ázsia több száz évig nem heverte ki azt a pusztítást, amelyet Dzsingisz hadjárata okozott. Az a féktelen kegyetlenség, ahogyan a mongolok a lakossággal szemben viselkedtek, hosszú időre lehetetlenné tett minden ellenállást a hódítókkal szemben. (Lásd erről a *Bénító rettegés* című fejezetet.)

A rettenet Dzsingisz 1227-ben bekövetkezett halála után is folytatódott. Batu vezetésével került sor a nagy nyugati hadjáratra, amely lángba és vérbe borította egész Kelet-Európát. Az egymással torzsalkodó orosz fejedelemségeknek esélyük sem volt megállítani az áradatot, ám mégsem akadt egyetlen város sem, amely megadta volna magát. Ennek következtében a mongolok minden egyes helyen tízezrével mészárolták le a lakosságot.

Az esztelen öldöklés Magyarországon folytatódott. Batu 1241 áprilisában Muhinál súlyos vereséget mért IV. Béla király seregére. Az ütközet után a mongolok kezére került a királyi pecsét is. Ennek segítségével Batu országszerte olyan leveleket küldött szét, amelyekben Béla nevében felhívta a lakosságot, hogy ne meneküljenek el otthonaikból.

A vérfürdő így teljes erővel folytatódhatott. Ahogyan egy szemtanú leírta: „Miután mindent feldúltak, és már elviselhetetlen bűz áradt a holtak testéből, a helyszínt elhagyva elvonultak. Az emberek, akik a környező erdőkben rejtőzködtek, előjöttek, hogy valami ennivalót keressenek. És miközben a köveket és a holtak tetemét emelgették, a tatárok visszatértek, és azok közül, akiket ott találtak, senki sem menekülhetett élve. És ez az öldöklés mindvégig, mindennap megismétlődött. És amikor már nem volt több ember, akit leölhettek volna, véglegesen elvonultak."

Az orosz fejedelemségek térdre kényszerítése után a mongol haderő északi szárnya Lengyelország ellen fordult, és 1241 áprilisában Liegnitznél (Legnica) tönkreverte a II. (Jámbor) Henrik alsó-sziléziai herceg vezette lengyel-német sereget. Amint arról a korabeli lengyel krónika lapjai is tanúskodnak, a mongolok a herceg lándzsára tűzött fejével vonultak Liegnitz falai elé.

A Magyar Királyság teljes embervesztesége – a hamarosan fellépő éhínség áldozataival együtt – elérhette akár a teljes lakosság 50%-át. És Batu hordái csak egyetlen évig tartózkodtak az országban!

1256-ban Hülegü vezetésével mongol hadjárat indult a Közel-Kelet térségének leigázására. Hülegü a következő év végén vereséget mért al-Musztaszim kalifa seregére, majd 1258 februárjában bevonult Bagdadba. Az utolsó Abbászida uralkodó kegyelem fejében megadta magát. Hülegü azonban jó mongol szokás szerint – a mongolok gyakorlatilag egyetlen egy esetben sem tartották magukat adott ígéretükhöz, amitől még külön meggyűlölték őket – megszegte a szavát.

Tizenhét napon át tartott a kegyetlen hódítók tombolása Bagdad utcáin. A mészárlásban még igen mértéktartó becslések szerint is 80 000 ember vesztette életét. A kalifát magát Hülegü egy zsákba varratta, majd lovakkal tapostatta agyon. Az addig az iszlám világ központjának számító Bagdad a mongolok dúlását követően gyakorlatilag csak a 20. század végére közelítette meg újra régi fényét.

A 13. század utolsó harmadára a pusztító mongol hadjáratok hulláma elcsendesedett. Ám száz évvel később a rettenetes, népeket elnyelő vihar még egyszer feltámadt. Az 1370-es években a belső-ázsiai területeket uraló, volt Csagatajida-birodalom (Dzsingisz harmadik fiának öröksége) felett egy kiváló hadvezér, Timur Lenk szerezte meg a hatalmat. Timur sorozatos háborúival Indiától az Égei-tengerig terjesztette ki hatalmát, hadjáratai alatt a korábban már a mongoloktól megszokott barbár kegyetlenséget tanúsítva.

A rettegett hódító például kedves szokásává tette, hogy a levágott fejekből hatalmas gúlákat emeljen a feldúlt városok közelében. Iszfahán bevételekor például 70 000, Bagdad 1401-es elfoglalásakor pedig 90 000 fő került ezen koponyapiramisokba. De nem csak a harc hevében kerülhetett sor ilyen tömegmészárlásokra.

Timur legyőzhetetlen mongol-török hadserege 1398-ban India ellen vonult. A hadjáratról visszatérőben parancsnokai arra panaszkodtak, hogy a sok fogoly hátráltatja a csapatok mozgását. Timur erre parancsot adott, hogy minden harcos ölje meg a rabját: ellenkező esetben a saját fejét állítják a lábához. Egyetlen óra leforgása alatt legalább 60 000 embert – a szám könnyen lehet ennek a duplája is – mészároltak le.

Timur a legkisebb nehézség nélkül sorra alázta meg a korszak legnagyobb katonai hatalmait: az egyiptomi mamelukokat, az oszmán törököket, az Arany Hordát. Kis-Ázsia lerohanása során az itteni lakosság újabb ízelítőt nyerhetett a rémtettekből. Sivas bevétele után például a keresztényeket – a muszlimok ezúttal kegyelmet nyertek – tízesével összekötözve, élve temették el.

Timur piramisai még fél évezreden túl is hirdették a hódító „dicsőségét". Vaszilij Verescsagin orosz festő az 1900-as évek elején „A háború apoteózisa" című festményén örökítette meg az egyik belső-ázsiai koponyaépítményt. (Lásd e rész elején.)

Egy bizánci város lakói díszes ruhába öltöztetett gyereksereget küldtek a félelmetes hadvezér szívének meglágyítására. A menet Timurt dicsőítő énekeket dalolva, a Koránból – a közép-ázsiai mongolok ekkorra már rég felvették az iszlámot – verseket idézve járult a hódító elé. Az azonban mindezt a fülét sértő juhbégetésnek titulálva parancsot adott arra, hogy katonái a lovaikkal tiporják halálra a gyermekeket.

Amerre a mongol hadak megfordultak, csak üszkös romokat és halottak tömegeit hagyták hátra maguk mögött. A világnak soha azelőtt nem kellett – de azóta sem kell – ilyen iszonyatos, értelmetlen pusztítással szembesülnie. A történészek csak Timur áldozatainak számát 17 millióra becsülik, de a „klasszikus" dzsingiszi korszak vérfürdőivel együtt ez a szám elérheti a 100 milliót.

Dzsingisz, Batu, Hülegü, Timur. Az apokalipszis négy lovasa.

A BOLGÁRÖLŐ

A bolgár állam 681-ben történt megalakulásától kezdve szakadatlan harcban állt a dunai tartományt addig birtokló Bizánci Császársággal. A két birodalom három évszázad alatt több váltakozó eredményű háborút vívott egymással. (Ennek egyik részeredményeként lett az egyik bizánci császár fejéből a bolgár kán megbecsült ivókupája. Hogy pontosan kikről is van szó, azt lásd a *Végzetes serleg* című fejezetben.) Az ősi ellenség végleges megsemmisítésére II. Baszileiosz császár már 976-os trónralépésekor elhatározta magát.

Bár Sámuel bolgár cár Baszileiosznak az arabokkal folytatott háborúját kihasználva még Görögország déli részébe, a Peloponnészoszra is betört, az ezredfordulót követően a bizánci seregek lassan, de biztosan megkezdték a bolgár állam határainak visszaszorítását. A döntő csapás közel 40 évnyi háborúskodás után érte Bulgáriát.

II. Baszileiosz négy évtizedes (976–1025) uralkodásának szinte teljes hosszát a Bulgáriával való hadakozás töltötte ki. A császár kétségkívül Bizánc egyik legnagyobb uralkodója volt – bár erről a bolgároknak alighanem más a véleményük.

Sámuel seregét a császár a Belasica-hegység egyik szurdokában, az ún. Kleidionban bekerítette. Az 1014. július 29-én vívott ütközetben a bolgár sereg súlyos vereséget szenvedett. A cár maga el tudott ugyan menekülni, de 14 000 katonája fogságba esett.

Baszileiosz borzalmas módon ünnepelte meg győzelmét: mind a 14 000 foglyot megvakíttatta. Száz ember közül kilencvenkilencnek mindkét szemét kiszúratta, a századiknak viszont az egyik szemét meghagyta – hogy ők vezessék vissza a nyomorék sereget a cár udvarába. A hatás nem is maradt el. Amikor e rettenetes menet elérte Prilepet, Sámuel ájultan zuhant a földre, majd két nap múlva meg is halt. Baszileiosz e tettéért méltán érdemelte ki a Bulgaroktonosz (Bolgárölő) melléknevet.

Sámuel halálával birodalma összeomlott. Fiát, Gábriel Radomirt egy évvel később unokaöccse, Iván Vladiszláv meggyilkolta. 1016-ban a bizánciak bevették Ohridát, a cári székhelyet. Iván Vladiszláv 1018 februárjában elesett Dürrakhion ostrománál, s ezzel az első bolgár birodalom megszűnt létezni.

Huszonkét évvel később Sámuel egyik unokája felkelést robbantott Bizánc ellen. A kezdeti sikereket követően azonban a lázadás vezetői között ellentétek léptek fel. A nagy Sámuel unokáját így hát elfogták, és megvakították…

KÖTELESSÉGTUDAT ÉS ÖNFELÁLDOZÁS

Az egyik legnemesebb emberi cselekedetre, az önfeláldozásra az állatvilágban is akad példa. A madáranyuka sebesültnek tetteti magát, és úgy vergődik a földön, csakhogy elcsalja a macskát fiókái közeléből. Kötelességtudat és önfeláldozás sokszor kéz a kézben jár. Ábrahám Isten iránti feltétlen engedelmességből – bátran mondhatjuk: kötelességtudatból – még egyetlen fiát is hajlandó lett volna feláldozni. Kötelességtudat és önfeláldozás: napjainkban még e két szó fogalma is mintha egyre inkább halványulna...

HÚS AZ ACÉLHOZ

A szovjet katonák a 2. világháború során tömegesen tettek tanúbizonyságot hihetetlen önfeláldozásukról – és nemcsak hazájuk védelmében, hanem idegen földre lépve is. Többek között erre a Magyarországon folyt harcok története is bizonyságot adhat.

A szovjet 86. gárda-lövészhadosztály 1944. november elején már elérte Budapest előterét. A hadosztály 263. ezredének 5. százada a fővárostól délre, Kakucs falu határában vett fel védelmi állásokat. November 6-án hajnalban a németek két századnyi erővel, harckocsik támogatásával támadást indítottak az alegység ellen.

Az élen haladó egyik páncélozott csapatszállító már elérte a szovjet lövészárkokat, amikor Alekszandr Artyemcev közlegény páncéltörő gránátot dobva rá, felrobbantotta. Az akció alatt a katona megsérült a jobb kezén – az árkot viszont megközelítette egy újabb német páncélos. A most már dobásképtelen Artyemcev erre magához ragadott két másik gránátot, majd a fedezékből kiugorva a tank alá vetette magát. A német roham megtorpant – a támadást visszaverték.

A Vörös Hadsereg gyűrűje hamarosan bezárult Budapest körül. A város felmentésére a németek 1945 első heteiben több kísérletet is tettek. A Székesfehérvártól északra előretörő német csoportosítás január 11-én támadást indított Zámoly elfoglalása céljából.

A 2. világháború leghatalmasabb páncélosa a német Királytigris (Panzer VI Tiger IIB) volt. A több mint 10 méter hosszúságú, 3 méter magas acélszörnyeteg közel 70 tonnát nyomott – majd negyedszáz tonnával többet az akkori legnehezebb szovjet harckocsinál! Katona volt a talpán, akit nem rettentett meg a felé közelgő monstrum látványa.

A községtől délre húzódó 203-as magaslatot a szovjet 1963. páncéltörő tüzérezred egységei védték. Az állás ellen az ellenséges gyalogság 16 páncélos támogatásával indult rohamra. Szergej Jermolajev alhadnagy szakasza kilőtt három tankot, de a tűzharcban maga is súlyos veszteségeket szenvedett.

Az üteg állásaiba benyomult egy német nehézpáncélos, és több löveget letiport. Jermolajev, hogy megmaradt embereit mentse, egy gránátköteget felmarkolva a Királytigris alá vetette magát.

1945. március 6-án a háború utolsó nagy ellentámadása keretében a Balatontól délre is offenzívába lendültek a német erők. A Kaposvár irányába előrenyomuló 16. SS-páncélgránátos-hadosztály másnap Jákó körzetében a szovjet 113. lövészhadosztály egységeibe ütközött. Az 1288. lövészezred egyik százada védőkörletének védelmében szinte teljesen felmorzsolódott. Miután valamennyi tiszt elesett, vagy súlyosan megsebesült, a megmaradt 12 katona vezetését Afanaszij Szmislajev őrmester vette át.

Az újabb ellenséges roham során német páncélosok törtek a maroknyi védőre. Szmislajev sebet kapott a kezén, így hiába próbálkozott azzal, hogy gránátot dobjon az élen haladó harckocsira. Az őrmester nem tétovázott tovább – egy gránátot a melléhez szorítva kiugrott a lövészárokból, és a páncélos elé vetette magát.

Március 8-án Jákó nyugati körzetében, ahol a szovjet 239. önálló páncéltörő tüzérosztály rendezkedett be védelemre, ismét különösen kemény harcok folytak. A német támadás során az Ivan Nyeljubin lövegéhez beosztott katonák mind egy szálig elestek. A szakaszvezető azonban – bár maga is súlyosan megsebesült – nem vonult vissza.

Két német harckocsit már harcképtelenné tett, ám ekkor újabb találat érte. Lövegével megpróbált még egy lövést leadni, de erre már nem maradt ideje: egy ellenséges páncélos ugyanis már a közvetlen közelébe ért. Nyeljubin ekkor maradék erejét megfeszítve magához vett két gránátot, és az odaérkező tank alá vetette magát.

És hol vannak a híres japán kamikazék?

ÉLVE ELROTHADNI

A Közel-Kelet története a 12. század folyamán sem dúskált a békés esztendők tekintetében. 1177 őszén például Szaladin egyiptomi uralkodó intézett betörést a Jeruzsálemi Királyság területére. A csekély létszámú csapatokkal ellene vonuló IV. Balduin királyt a szultán Askalónban körbezárta, majd főerőivel továbbindult a főváros felé.

Balduin azonban mindössze 500 lovagjával kitört a várból, és Montgisard-nál súlyos vereséget mért a mintegy 26 000 főt számláló egyiptomi hadseregre. A keresztények több mint fél évszázada nem arattak ekkora diadalt: és ezt egy mindössze a 16. életévét éppen betöltő ifjú érte el – akinek ekkor már csak nyolc év adatott ezen a földön.

Balduin gyermekként gyakran játszott együtt a frank nemesek hasonló korú fiaival. A fiúk körmüket egymás karjába mélyesztve tették próbára tűrőképességüket. Ha ilyenkor fájdalmat éreztek, hangos sírásra fakadtak, egyedül a kis Balduin nem panaszkodott. A herceg nevelője, a történetíró Tyrusi Vilmos kezdetben ezt a türelem és állhatatosság jelének vélte, később azonban gyanút fogott, és alaposabban megvizsgálta a gyermeket. Balduin jobb karja teljességgel érzéketlennek bizonyult – jeleként a gyógyíthatatlan, súlyos betegségnek, a leprának.

> A frank lovasság elsöprő lendülete Montgisard-nál utoljára győzedelmeskedett a muszlimok felett. A hihetetlen sikerhez persze az is hozzájárult, hogy az egyiptomi lovasság jelentős része a környező területek feldúlásával foglalatoskodott.

A herceg 1174-ben, 13 évesen foglalta el a trónt, és már egy évvel később tevékeny részt vállalt a Szaladinnal vívott háborúból. A montgisard-i diadal idején Balduint már félreérthetetlenül megjelölte a halálos kór. 1180-ban kétéves fegyverszünetet kötött a szultánnal; Transzjordánia ura, a fékezhetetlen gazember, Châtilloni Rajnald rablótámadása miatt azonban ez már egy évvel utóbb felborult. (Lásd még: *A Szentföld rablólovagja.*)

Az egyiptomi invázió feltartóztatására Balduin – pedig ekkor már szinte „lemállott csontjairól a hús" – ismét hadba szállt. 1182 nyarán Belvoir, majd Bejrút elől is visszavonulásra késztette Szaladint. A Damaszkusz elleni felvonulást követően a király a következő év tavaszára újabb hadjáratot tervezett, ám egy csaknem végzetes lázroham hetekre ágyba döntötte. A láz tovább súlyosbította a király betegségét, aki rothadó végtagjait már képtelen volt mozgatni, teste minden részét pedig bűzlő, gennyes fekélyek lepték el. Gyakorlatilag elveszítette szeme világát is.

És ekkor a fékezhetetlen Rajnald ismét lépett. A vörös-tengeri kalózhadjárat végképp feldühítette Szaladint. A szultán 1183 szeptemberében útra kelt Damaszkuszból, hogy elsöpörje a rablógyilkos herceget. Rajnald az ostromlott Krak de Moáb (Kerak) várába szorult vissza.

Ám a halálos beteg, gyakorlatilag már csak a saját puszta akarata által egyben tartott Balduin nem hagyta cserben önfejű vazallusát. A haldokló király – gennyező sebei kínját illatosított kendőkkel próbálták meg enyhíteni – egy lefüggönyözött gyaloghintóban maga is a sereggel tartott. És már puszta megjelenése is elégnek bizonyult ahhoz, hogy Szaladin visszavonuljon Krak alól.

Balduin életének utolsó évét sógora, a feleségéhez hasonlóan ostoba, üresfejű és tehetségtelen Lusignani Guidó áskálódásai keserítették meg. 1185 márciusában a magatehetetlen emberi roncsot a halál végre megváltotta szenvedéseitől – még mindig csak 24 éves volt akkor.

A középkori uralkodók személye ugyan korántsem volt érinthetetlen a betegségekkel szemben, de a lepra mégsem volt tipikus királyi kórnak nevezhető. A borzalmas – ám a járványos betegségekhez (pl. pestis) képest sokkal kevésbé virulens – kórság Balduinon kívül jószerivel egyetlen áldozatot szedett a legmagasabb európai körökből. A lepra okozta a halálát A rettenthetetlen című filmből ismertté vált Robert Bruce-nak, azaz I. Róbert skót királynak. Igaz, a sors hozzá jóval kegyesebb volt – neki Balduinnal szemben 55 év adatott.

Királysága mindössze két évvel élte túl rendkívül bátor és erőslelkű ifjú uralkodóját. A gőgös Rajnald és az intrikák árán végül trónra jutott pipogya Guidó ténykedésének eredményeképpen 1187 júliusában Hattín „Szarvai”-nál olyan megsemmisítő vereség érte a frankokat, amelynek következményeit a szentföldi keresztes államok már soha többé nem tudták kiheverni.

FIVÉREK EGYMÁS KÖZÖTT

Hol volt, hol nem volt, Makedónián és az Olümposzon túl, Athénon is túl, de még Spártán innen élt két testvér. Ez a két korinthoszi – mert hogy szavamat ne feledjem, e város szülöttei voltak – testvér a Timoleón és Timophanész nevet viselte. Míg az előző nemeslelkűen mindenféle gonoszságot és zsarnokságot elvetett, addig fivére önfejű és – mint később napvilágra került – önkényuralomra (azaz a megfelelő görög szóval élve: *türanniára*) vágyó ember volt.

A harcias és vállalkozó szellemű Timophanész a polgártársai bizalmát elnyerve több ízben is parancsnoki poszthoz jutott. A Korinthosz és Argosz, illetve Kleónai között vívott háborúban például a lovasságot vezette, míg öccse egyszerű nehézfegyverzetű gyalogosként, hoplitaként harcolt. Az egyik ütközetben Timophanészt sebesült lova ledobta a hátáról. A vezér az ellenség sűrűjében a földre zuhant, lovasainak nagy része szétszaladt.

A történteket látva Timoleón azonnal fivére segítségére sietett. Saját testével fogta fel a kardcsapásokat és dárdaszúrásokat, míg pajzsát a földön fekvő Timophanész fölé tartotta. Nagy nehézségek árán végül sikerült elűznie az ellenséget, s ily módon megmentenie bátyját.

A korinthosziak hamarosan zsoldosokat béreltek fel városuk védelmére. A zsoldosok feletti parancsnokságot Timophanészra bízták. És ő nem habozott kihasználni a nagyszerű alkalmat. A zsoldosok élén hatalmába kerítette Korinthoszt, és türannosszá kiáltotta ki magát. Első intézkedéseként – ahogy az a nagykönyvben meg van írva – rögvest kivégeztetett több, az uralmát ellenző, esetlegesen netán veszélyeztető polgárt.

Az akció nem nyerte meg Timoleón tetszését. Szép szavakkal megpróbálta rávenni bátyját, hogy mondjon le a zsarnokságról, de az persze megvetően elutasította ezt. Néhány nappal utóbb Timoleón Timophanész feleségének fivére, valamint egy barátja kíséretében ismét felkereste az újdonsült türannoszt.

Az egyeduralom bármilyen formájától való idegenkedés a demokrata berendezkedésű görög városállamok jellemző „tünete” volt. Athénban például elegendő volt bárki puszta gyanúja ahhoz, hogy a kérdést a népgyűlés elé terjesszék – törekszik-e a megvádolt személy türanniára? Ehhez sokszor elég volt, ha az illető elég gazdag, vagy elég híres volt. (Mondanunk sem kell, a dolog ily módon adott alkalmat némi visszaélésre.) A népgyűlés cserépszavazás (osztrakiszmosz) útján döntött – a voksokat cserépdarabokra róták –, és ha a gyanú beigazolódni látszott, a „vádlott” hosszú évekre búcsút mondhatott Athénnak: száműzték ugyanis.

Ám Timophanész ezúttal sem hallgatott a jó szóra. Előbb kinevette hármójukat, majd haragosan rájuk is támadt. Így hát nem volt mit tenni. Timoleón hátrahúzódott, és könnyeit nyeldesve betakarta a fejét: a terv értelmében ugyanis a másik kettő ekkor kardot rántott, és lekaszabolta a zsarnokot.

A legtöbb polgár elismeréssel adózott Timoleón hazaszerető, nemes szellemének, a saját anyja azonban megátkozta a testvérgyilkosságért. Mindez olyan hatással volt

a lelkére, hogy előbb öngyilkosságot akart elkövetni – erről barátai lebeszélték –, majd teljesen visszavonult a közélettől. Közel húsz éven át nem is vállalt semmiféle politikai szereplést.

Kr. e. 345-ben azonban segélykérő követek érkeztek Korinthoszba Szürakuszaiból. (A szicíliai várost korinthoszi gyarmatosok alapították.) A szürakuszaiak az egymással rivalizáló türannoszok, illetve a fenyegető karthágói hódítás ellenében fordultak anyavárosukhoz. És ekkor hirtelen, mintegy isteni sugallatra, ismét felmerült az immár 65 éves Timoleón neve.

Timoleón nevetségesen csekély haderővel, mindössze 700 zsoldossal indult a következő évben Szicíliába. De az istenek valóban mellette álltak. Nemcsak leverte a türannoszokat, hanem fényes diadalt aratott a punok felett is. Karthágó 342-ben kénytelen volt lemondani Szicília keleti feléről, így a szigetnek ez a része Szürakuszai fennhatósága alatt egyesült. Timoleón újjáépítette a karthágóiak által korábban lerombolt városokat is.

Egyszerű magánemberként még öt évig élt a szeme világát elvesztő, ám a legnagyobb tisztelet által övezett ősz férfiú az új hazájában. 337-ben bekövetkező halálakor Szürakuszai népe díszes síremléket emelt neki, évenkénti halotti áldozattal adózva emlékének. Az önfeláldozó Timoleón így hát nemcsak életében, hanem halála után is megőrizte embertársai szeretetét.

És ezt nem sokan mondhatják el magukról.

TRADICIONÁLIS ÖNFELÁLDOZÁS

A köztársasági Róma történetében különleges szerepet játszottak a plebejus származású Decius-nemzetség tagjai. A latin háború (Kr. e. 340–338) első évében a consuli tisztet Titus Manlius Torquatus és Publius Decius Mus töltötte be. (A köztársasági Róma élén két, évente választott consul állt. Manlius ténykedéséről lásd még a *Győzelemért halál* című fejezetet.)

Az ellenség ellen vonuló római haderő Capua mellett ütött tábort. A döntő összecsapás előtti éjjelen a két consul álmot látott, amelyben egy emberfeletti alak jelent meg nekik, és közölte, hogy az alvilági istenek annak a seregnek fogják adni a győzelmet, amelynek vezére feláldozza magát. Manlius és Decius a dolgot megtárgyalván arra az

egyezségre jutott, hogy amelyik oldalon a rómaiak meghátrálnak, az ott tartózkodó consul ajánlja fel magát áldozatképpen.

A csata során a Decius vezette jobbszárny megingott a latinok csapásai alatt. A consul azonnal hívatta a főpapot, akinek a jelenlétében elmondta a szent áldozati formulát, majd lóra ugrott, és az ellenség sorai közé vágtatott. Dárdák özöne zúdult rá, míg végül holtan hanyatlott alá – ám az áldozat nem volt hiábavaló, mert az új erőre kapó rómaiak végleg megfutamították az ellenséget.

A latinok térdre kényszerítése után a Közép-Itália feletti uralomért vívott harcban Róma legfőbb ellenfeléül a szamniszok léptek elő. A harmadik szamnisz háborúban (298–290) az ellenséghez csatlakoztak az észak-itáliai gall törzsek is. A szövetségesek és a Quintus Fabius Maximus, valamint Publius Decius Mus (az előbbi fia) consulok parancsnokolta római erők között 295-ben Sentinumnál került sor egy nagyszabású ütközetre.

Fabius légiói és a szamniszok közötti küzdelem nem járt eredménnyel, a Decius vezette római balszárnyat azonban a vele szemben álló gallok megfutamították. Miután a consul hiába próbálta megállítani a futókat, apját felidézve fogadalmat tett az alvilági isteneknek, magát ajánlva áldozatul. Ezután a gall hadsorok sűrűjébe vágtatott, belerohanva a rá szegezett dárdákba.

Capuánál, Sentinumnál és Hérakleiánál az egér egyaránt oroszlánnak bizonyult: a mus ugyanis latinul egeret jelent. Egy későbbi Decius-származék viszont kicsit másképpen viszonyult a dolgokhoz. Ez a Kr. e. 1. században élt derék Publius Decius gyerek ugyanis elsősorban az adósságok felhalmozásában jeleskedett. Ahogy a nagy szónok, Cicero gúnyosan megjegyezte, a bajból aztán úgy húzta ki magát, hogy ősei emlékezetére mintegy ő is feláldozta magát – azaz a Marcus Antonius és Octavianus (a későbbi Augustus császár) közti polgárháborúban az előbbi oldalára állt. (Ezzel ugyanis eltörölték adósságait.)

A vezér eleste – amely pedig általánosan rémületet szokott kelteni – különösképp az addig menekülő légionáriusok lelkét acélozta meg, akik most újból szembeszálltak az ellenséggel. Az áldozati szertartást elvégző főpap azt kezdte kiáltozni, hogy győztek a rómaiak, megtetézvén ezt azzal, hogy Decius viszi magával az ellenséget a halálba. A kocka

ezzel végleg megfordult. A szamniszok visszavonultak, a most már Fabius által is támadott gallok így súlyos vereséget szenvedtek.

És a családi tradíciónak ezzel még mindig nem szakadt vége. A szamniszok leverésével fennhatóságát Közép-Itália felett bebiztosító Róma délre fordult. Az itteni görög városok a tarentumi háború (282–272) keretében Pürrhosz épeiroszi királyhoz fordultak támogatásért. A szembenálló felek 279-ben Ausculumnál néztek egymással farkasszemet. A római sereget ismét a két consul vezette, akik közül az egyik – kell-e ezt mondanunk – a Publius Decius Mus nevet viselte. (Ő az első Deciusnak unokája, a másodiknak fia volt.)

A hagyományokat követve ez a Decius is felajánlotta magát az isteneknek. Az áldozat azonban ezúttal nem sikerült tökéletesre: az Ausculumnál vívott kétnapos összecsapásból az épeiroszi király került ki győztesen. Ám hogy ez a diadal milyen súlyos áldozatokkal járt, azt jól jelképezik Pürrhosz szavai: „Ha még egy csatában győzünk a rómaiakon, végleg elveszünk." (Igen, eltaláltuk, ez az a híres „pürrhoszi győzelem".)

És hogy a történet kerek legyen, emlékezzünk meg még egy másik Deciusról is, aki bár nem volt ugyan e nemzetség tagja, ám – mint nem először jegyezzük meg: nomen est omen – sorsa mégis szoros párhuzamba vonható velük.

A birodalom al-dunai határainál egy évtizeddel korábban megjelenő gótok Kr. u. 249-ben ismét betörtek a Balkánra. Decius császár több összecsapást követően végül a gazdag zsákmánnyal visszavonuló ellenséget 251 júliusában Dobrudzsában, az Abrittus-mocsaraknál próbálta meg feltartóztatni. A küzdelem nem alakult túl jól a rómaiak számára. Amikor fia a szeme láttára elesett a harcban, Decius ezekkel a szavakkal próbált lelket önteni csüggedt katonáiba: „Csak egy harcossal van kevesebb!"

De a lelki nagyság ezúttal mit sem ért. Az ütközetben a gótok diadalmaskodtak; a császár több ezer katonájával egyetemben holtan maradt a csatatéren.

Az alvilág istenei ismét elégedettek lehettek.

TEST ÉS LÉLEK

Bár a magyar főváros keleti fele, Pest 1945. január 18-án a Vörös Hadsereg kezére került, a Duna túloldalán Budát a németek továbbra sem adták fel. A romba dőlt városban a kemény utcai harcok tovább folytatódtak.

Január 22-én a Buda északnyugati körzetében, a Rózsadombon tevékenykedő szovjet 42. lövészezred géppisztolyos százada azt a parancsot kapta, hogy tisztítsa meg az egyik utcában kulcsfontosságú pozíciót elfoglaló emeletes házat az ellenségtől. A németek itt ugyanis körkörös védelemre rendezkedtek be, és géppuskaállásaikból minden irányban sikerrel akadályozták a szovjet gyalogság előrenyomulását.

A század rohamát Alekszej Iszajev szakaszvezető raja vezette. A sűrű ellenséges tűz dacára Iszajev – ha nem is épségben, de – elérte a házat. Kézigránátokkal sikerült elhallgattatnia a géppuskafészkek egy részét, az egyik, alagsorban elhelyezett állást azonban nem tudta elnémítani.

Az ekkorra már többször eltalált szakaszvezető saját testével fedte le a kilövőnyílást: társai így már bántatlanul elérhették a célt, amelyet sikeresen meg is tisztítottak a németektől.

A háború alatt rendszerbe állított német MG 42-es géppuskát „a valaha készített legcsodálatosabb fegyvernek" tartották. És ebben az ítéletben semmi részrehajlás sincs – ezt ugyanis nem maguk a németek állították róla, hanem az amerikaiak. A megbízható fegyver egészen elképesztő tűzerőt képviselt 1550 lövés/perces tűzgyorsaságával. (Azért ebbe gondoljunk bele: ez másodpercenként 26 lövést jelent.) Kiválóságát mi sem jelzi jobban, mint hogy – némileg módosítva és más elnevezéssel – a mai napig szolgálatban áll a német hadseregben.

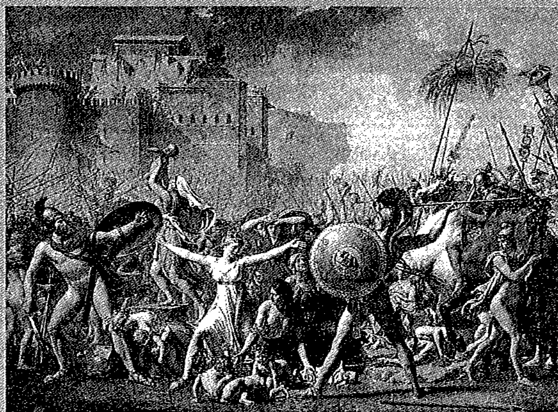
Az eset öt nappal utóbb – természetesen már nem Iszajev révén – megismétlődött. Január 27-én a 311. lövészezred bevetési sávjában egy gyár elfoglalása érdekében szovjet rohamcsoport szerveződött. Ide került beosztásra az 58. önálló rohamzászlóalj katonája, Vlagyimir Szitnyik is.

A támadás megindult, az üzem pincéjéből azonban hamarosan megszólalt egy német géppuska, amely alaposan megritkította a rohamozók sorait. Az akció sikere ezzel komoly veszélybe került. Szitnyik a helyzetet felmérve néhány gyors ugrással a pinceablaknál termett. Kézigránátot dobott a nyílásba, ám ez nem járt eredménnyel – így most testével reteszelte el a géppuska halálos tüzét. Önfeláldozása révén a támadás végül célt ért.

Szitnyik 1943 novemberében vonult be katonának. Amikor alig egy évvel később feláldozta életét, még nem volt 20 éves. Hősök bizony mindkét oldalon akadtak – erről ma már hajlamosak vagyunk elfeledkezni.

ÍZLÉSEK, POFONOK, MIEGYEBEK

Ízlések és pofonok bizony különbözőek – amint azt mindenki tudja. Az eltérő kultúrákban például okáért a halottakkal is másképpen bántak. Volt, ahol jóízűen elfogyasztották az elhunytat, és volt, ahol elégették. Ennek megfelelően egyik vagy másik eljárás hol itt, hol ott számított szentségtörőnek. Vagy vegyük az alábbi közmondást: kinek a pap, kinek a papné. (Arról nem is beszélve, akinek meg mind a kettő.) És egyesek meghódítani szeretik a nőt, mások pedig – lásd rómaiak kontra szabin nők – elrabolni...

FÜGEFÁT MINDENKINEK

A legtöbb ember az életében legalább egyszer biztosan gyűlölt már valakit. Sokan vannak, akik többeket is gyűlöltek, és akadtak néhányan, akik kollektíve az egész emberiséget tették meg utálatuk tárgyává. Az utóbbiak közül is kiemelkedett a Kr. e. 5. században élő athéni Timón.

A közismert embergyűlölő a lehetőségek szerint kerülte – és egyben elutasított – mindenfajta társadalmi érintkezést. Sokak meglepetésére azonban az ifjú Alkibiadész (a nagy peloponnészoszi háború későbbi hadvezére) személyében mégis csak akadt valaki, aki elnyerte a tetszését. Ahányszor Timón találkozott vele, összecsókolta, úgy köszöntötte.

Végül akadt valaki, aki nem bírta tovább, és megkérdezte tőle, mi ennek az indokolatlan kivételezésnek az oka. Mire Timón azt válaszolta, hogy azért kedveli Alkibiadészt, mert tudja, hogy egyszer még sok bajt fog okozni az athénieknek.

Ilyen körülmények között nem csoda, hogy a mogorva emberkerülő az athéni demokrácia legfőbb hatalmi szervét, a népgyűlést sem igen preferálta. Hanem egyszer mégis megtörtént, hogy az *agorán* (piactéren) felment a szószékre. A jelenet természetszerűleg nagy megdöbbenést okozott, úgyhogy mindenki néma csendben várta, mit kíván Timón mondani.

> A fiatal Timónra még korántsem voltak jellemzőek az alant vázolt tulajdonságok. Az ifjú athéni nagylelkű, barátságos férfiúként kezdte „pályafutását". A permanens hellén belháborúk korszakának romlottsága azonban igen hamar kiváltotta belőle az egész emberiség elleni lángoló gyűlöletet.

És akkor ez lánglelkű szívember a következő bejelentést tette: „Van nekem egy kis telkem, athéni férfiak, s azon áll egy fügefa, amire már sok polgártársam felkötötte magát." Innen még sokfelé kanyarodhatott volna a beszéd fonala. Netán az elhunytakról való megemlékezés, vagy egy kérés keretében, hogy amennyiben lehet, ezt kerüljük el a jövőben. De nem.

Timón ugyanis ekképpen folytatta: „Építkezni készülök ezen a helyen, s szándékomat azért teszem közhírré, hogy ha valaki még fel kívánja kötni magát, siessen, mielőtt a fügefát kivágom."

A derék athéni még halála után sem tagadta meg magát. A tenger közelében temették el ugyanis, ám a hullámverés és a viharok következtében a part körkörösen leszakadt, a hely így megközelíthetetlenné vált. Amennyiben valaki mégis dacolt a veszéllyel, és meglátogatta Timón porait, a következő kedves sírfelirat fogadta:

„Én, embergyűlölő Timón, lakom itt; takarodj el!
Átkozhatsz szaporán, csak takarodj el innen!"

CSAK TRÉFA VOLT

Amikor Róma első császára, Augustus Kr. u. 14-ben meghalt, végrendeletében több mint 40 millió sestertiust hagyott a római népre. Utóda, a takarékos Tiberius – az ő uralkodása alatt meghússzorozódott a kincstári vagyon – azonban „megfeledkezett" ennek a jelentős összegnek a szétosztásáról.

Történt egyszer, hogy Róma utcáin egy gyászmenet vonult. A szemlélődők között volt egy bohóc is. Amint a menet eléje ért, a bohóc odakiáltotta a halottnak, hogy jelentse Augustusnak: azt az összeget, amit ő a népre hagyott, még mindig nem fizették ki.

A szellemes tréfa természetesen a császár fülébe jutott, aki azonmód felséges színe elé is hurcoltatta a mókamestert. Tiberius a hagyaték rá eső részét leszámoltatta a bohóc saját kezébe, majd megparancsolta, hogy vigyék a vesztőhelyre – most már tegyen ő jelentést Augustusnak az igazságról.

Tiberius túlságosan is értette a tréfát, s ez okozta a bohóc vesztét. Az őrült Caligula végül még saját császári gárdájának tisztjeit is gúny tárgyává tette – és ezt nem kellett volna. A megvető tréfákat megunó praetoriánus gárda két parancsnoka 41 elején feleségével és leányával egyetemben meggyilkolta a sulykot alaposan elvető császárt.

A Tiberiust a császári trónon követő Caligula hasonló módon nem vetette meg a tréfát. Az őrületre hajló uralkodó egy ízben elárvereztette a gladiátori játékok összes felszerelését, ráadásképp a becses tárgyakat ő maga árusította ki. (Természetesen jó busás árakat szabva nekik.)

Az árverezési procedúra azonban nem emelte mindenkinek egyformán az egekig a vérnyomását. A vásárlók padsoraiban ülő Aponius Saturninus példának okáért – elszunnyadt. Caligula rögvest kiszúrta az álomszuszék előkelőséget, és jelt adott... no nem, nem a hóhérnak: a kikiáltónak.

Saturninus feje ugyanis az édesded bóbiskolás közben, ahogy az már lenni szokott, lebillent. A licitálás így természetesen még sokáig folytatódott. Mire Saturninus magához tért, már tizenhárom gladiátor boldog tulajdonosának mondhatta magát – csekély 9 millió sestertius ellenében.

De legalább túlélte a császári tréfát.

MACSKAJAJ

Ízlések és pofonok különbözőek. Amit az egyik ember szeret, azt a másik nem, s ami az egyik népnél természetes, az a másiknál esetleg utálatos. Természetszerűleg vonatkozik ez az ételekre is. Amikor Togril szeldzsuk szultán (1038–1063) bevonult az egyik meghódolt városba, a helyi előkelők cukrozott süteménnyel köszöntötték. Togril megízlelte az ajándékot, majd megjegyezte: „Nagyon jó – csak nincsen benne fokhagyma!"

Togril szeldzsuk szultán a fokhagymát kedvelte, az olasz katonák pedig a macskahúst. De nem csak a derék cirmosok estek az ínyenc talján gyomrok áldozatául. Mint azt reformkori nagyjaink egyike írta a „csizmán" tett utazása kapcsán, hogy egyes vidékekről teljesen eltűntek az énekesmadarak is.

1941 őszén a Szovjetunióban harcoló magyar csapatokhoz került beosztásra egy orvos alezredes. Az alezredes egy alkalommal egy Dnyepropetrovszk környéki faluban került elszállásolásra.

Belépve a számára kijelölt házba, egy öregasszonyt talált ott. A tűzhelyen egy szép kiscica üldögélt. Az orvos a jól ismert hangok kíséretében – úgy mint: cic-cic – közelebb lépett az állathoz, amelyet meg szeretett volna simogatni. A néni erre rémülten felkapta a cicát, kötényébe rejtette, és kiszaladt vele a házból.

Hamarosan fény derült az ijedség okára. Az előző napokban ugyanis olasz katonák voltak elszállásolva a faluban – akik válogatás nélkül felkutatták az összes számba jöhető macskát, és jól megették. A néni pedig a magyar alezredest is olasznak vélte.

Az esetnek lett még egy tréfás utózöngéje. A megszállt városok többségében működött mozi. Így Dnyepropetrovszkban is, ahol külön előadásokat tartottak a katonák számára. Egy alkalommal a nézőtéren vegyesen foglaltak helyet német, olasz és magyar katonák. Ahogy a film elkezdődött, és a terem elsötétült, a magyar bakák hangos nyávogásban törtek ki. A németek röhögtek – a olaszok pedig sértetten felálltak, és testületileg elhagyták a színhelyt.

Miáú!

LÁNDZSATÖRŐK

Békeidőben a vadászat mellett a lovagi torna jelentette a középkori nemesség fő szórakozását. Ezeken azonban nemcsak a filmekből jól ismert, egy az egyben való lándzsatöréses összecsapásokra került sor. Egyes esetekben teljes lovagi csoportok álltak szembe egymással. És bizony, ha a harcosokat elragadta a hév – és ez általában így történt –, könnyedén roppantak a bordák, és törtek be a fejek, elősegítve a jeles sportemberek e világból való gyors távozását.

1403-ban például Darmstadtban rendeztek egy ilyen tornajátékot. A rendezvényen 377 lovag tette tiszteletét – közülük egy különösen heves csetepaté során huszonnyolcan maradtak holtan a porondon. 1445-ben Jó Fülöp burgundi herceg udvarában modelleztek nagy sikerrel egy csatát. Ezúttal húsz lovag bánta a részvételt.

A lovagi összecsapás klasszikus változata királyi körökben is kedvelt volt. 1559-ben II. Henrik francia király is egy ilyen tornán vesztette életét – lásd: *Halálos hiúság* –, de a lovagi párbaj komoly háborúk sorsának eldöntésére is lehetőséget adott.

1283-ban például így kívánta eldönteni a Szicíliáért folytatott küzdelem sorsát III. Péter aragón és I. Károly szicíliai király. Kétszáz évvel később a Mátyás magyar király és Podjebrád György cseh uralkodó közti háború sorsáról volt hivatott dönteni egy lovagi párbaj. (Végül egyik találkozó sem jött létre.)

A lovagi párviadal mint az istenítélet eszköze még a kisebb peres ügyek eldöntésére is alkalmas volt. Az igazság nyilvánvalóan a győztes oldalán állt.

II. Henrik szerencsétlen halála – no meg persze a lovagság általános visszaszorulása – egyre inkább a háttérbe szorította a tornajátékokat. A 17. század folyamán már csak egyetlen egyszer (1611-ben Párizsban) került sor lovagi viadalra. Az utolsó tornát végül jó másfél évszázaddal később, 1769-ben rendezték meg Pármában.

Toldi Miklós mai utódainak pedig a következő produkciót ajánljuk figyelmükbe. Egy 1470-es torna egyik főhőse egy bizonyos Walter Marx nevű lovag volt. Ez a Marx gyerek többek között azzal kápráztatta el a nagyérdemű közönséget, hogy – természetesen vízszintesen kitartott – hosszú lándzsája végére egy 14 éves fiút ültetett, és így járta körül a porondot.

Lehet utánozni!

MODERN ODISSZEÁK

A sors néha kiszámíthatatlan. Odüsszeusz az istenek szeszélyének esett áldozatul, ám a való életben a háborúk produkálják a legkülönösebb fordulatokat egy ember életében. Márpedig a 20. század bővelkedett nagy világégésekben.

A Szovjetunió lerohanását követően a nagy veszteségek miatt a Wehrmacht egyre inkább szembesülni kényszerült a kínzó emberhiánnyal. Az úgynevezett népi németek bevonultatása után a legkülönfélébb nemzetek képviselői vették fel „önként" – a *Freiwilligék* kezdetben valóban önkéntesek voltak – a Wehrmacht vagy az SS egyenruháját. A helyzet 1944 nyarára odáig fajult, hogy a Franciaországban szolgáló német gyalogosok közül már minden hatodik valamelyik *Ost* (keleti) zászlóalj katonája volt. Az egyik német tábornok dühösen ki is fakadt, mondván, teljes képtelenség, hogy grúzok és len-

gyelek védelmezik Németországot – francia földön. Meg litvánok, ukránok, krími tatárok... De akadtak furcsább esetek is.

Amerikai ejtőernyősök a normandiai invázió első napján foglyul ejtettek négy Wehrmacht-egyenruhás *Freiwilligét*. Az az első pillantásra kiderült, hogy a foglyok ázsiaiak. Ennél tovább azonban jó ideig nem sikerült jutni, ugyanis senki sem tudta, milyen nyelven is beszélnek. Végül aztán kiderült, hogy – koreaiak. Hát ez meg hogy a csudában volt lehetséges?

A Waffen-SS „árja" harcosainak mítoszát nagyban rombolták a szikár tények. A 23. *Kama* hadosztály muszlim hitű bosnyák katonái például igen jól mutattak fezzel a fejükön. De létezett albán, lett, észt és fehérorosz SS-hadosztály, valamint indiai légió is.

Korea 1910-ben Japán megszállás alá került. A négy delikvenst így 1938-ban a császári hadseregbe vonultatták be. Japán 1938–1939 során a határcsatákban és Mongólia megtámadásával próbálta ellenőrizni a Szovjetunió katonai erejét. Sikerrel – már amennyiben gyorsan kiderült, hogy Sztálin országa túl nagy falat. A négy koreai így hát szovjet fogságba esett, majd erőszakkal besorozták őket a Vörös Hadseregbe. 1941 decemberében aztán Moszkva alatt az ázsiaiak – a már jól bevált séma szerint – ismét fogságba kerültek. Az események további menete innentől már egyszerű: „önkéntes" Wehrmacht-tagság, Normandia, amerikai fogolytábor.

A koreaiak későbbi sorsa ugyan homályba vész, de ismerve a 20. századi történelmet, azért sejthető. Az bizonyos, hogy az amerikaiak visszaküldték őket hazájukba. Az 1950-ben kitört koreai háborúban több mint valószínű, hogy a világlátott atyafiakat újra csak besorozták: vagy a dél-koreai, vagy az északi seregbe. Ennek alapján – amennyiben tartották korábbi formájukat – a lehetőségek újabb széles tárháza nyílhatott meg előttük a kínai, amerikai, netán török (ENSZ-erők!) fogság képében.

Hát, nem egyszerű eset. De nem is egyedi. Mert itt van például Josef Františeké.

František a cseh légierő hivatásos vadászpilótája volt. Miután a nyugati szövetségesei által rútul cserbenhagyott Csehszlovákiát 1939 márciusában a németek megszállták, repülőgépével Lengyelországba szökött át. A lengyel légierő kötelékében hat hónappal utóbb már alkalma is nyílhatott harcba szállni az ellenséggel. Lengyelország összeomlásakor František Romániába menekült. Internálótáborba került, de innen megszökött. Szíriába eljutva jelentkezett a franciáknál, akiknél kiharcolta, hogy Franciaországba küldjék.

Szittya fergeteg viking földön? Furcsának hathat, pedig ... 1945 januárjában az ott lévő német erők felváltására magyar megszálló csapatok érkeztek Dániába. (Itt egyébként hamar felvették a kapcsolatot a dán ellenállással, s egy részük részt vett volna a május 13-ra tervezett általános felkelésben is.)

De a németek itt is utolérték. 1940 júniusáig František a francia légierő tagjaként több győzelmet aratott – amennyiben nem keverték össze egy másik cseh pilótával, a lengyel és francia légtérben elért győzelmeinek száma 11 –, de ezt követően ismét menekülnie kellett. A nyilvánvaló úti cél ezúttal Anglia, valamint a királyi légierő, a RAF lett.

Itt egy Hurricane gépeken repülő lengyel századhoz osztották be. Anglia egén augusztus 30-án vett részt első ízben légi csatában. A RAF kötelékében három nappal később aratta első győzelmét. Sajátos, „magányos farkas" harcmodora eleinte nem váltotta ki a lengyelek egyöntetű elismerését, ám végül megadták neki azt az egyedülálló lehetőséget, hogy maga dönthessen bevetéseiről. František „magánháborúja" eredményesnek bizonyult: szeptember 30-án aratott kettős diadalával egy hónap alatt 17-re növelte az általa lelőtt ellenséges gépek számát. Ám október 8-án Hurricane-je landolás közben lezuhant, s a cseh pilóta életét vesztette.

Az odisszea véget ért.

VAN BOCSÁNAT, NINCS BOCSÁNAT

A hatalmasságokra – lett légyen szó régiekről, avagy maiakról – nemigen jellemző, hogy értenék a tréfát, ha az a saját személyüket érinti. Méginkább így van ez, ha komoly, bíráló szavakról van szó. No persze, azért akadhatnak olyan kivételek, mint az épeiroszi Pürrhosz király, akiről az *Egy „mérges" orvos* című fejezetből már némi képet nyerhettünk.

Pürrhosz amellett, hogy kiváló hadvezér volt, igazságos és megértő uralkodónak bizonyult. Egy ízben például Ambrakiában tartózkodott, amikor néhány helyi lakos felkereste. A derék polgárok azért igyekeztek a színe elé, hogy bevádolhassanak valakit, aki

nem éppen a legkedvezőbb hangnemben nyilatkozott a királyról. A feljelentők maguk követelték, hogy büntetésül a vétkest száműzzék.

Ám nagy meglepetésükre Pürrhosz azt válaszolta, hogy ő ugyan nem fogja ezért háborgatni az illetőt. Személy szerint sokkal jobbnak találja, ha itt, helyben rágalmazza őt ez előtt a néhány ember előtt – Ambrakia már abban a korban sem volt milliós lélekszámú metropolisz –, mintsem bejárja a világot, és sokkal szélesebb körben terjesszen róla rossz híreket. És ebben, valljuk meg, volt némi igazság.

Egy másik esetben a király fülébe jutott, hogy néhány fiatalember vidám borozgatás közben erősen sértő szavakkal illette felséges személyét. Rögvest felelősségre is vonta az ifjakat, egyenesen nekik szegezve a kérdést, miszerint valóban mondták-e, amit mondtak. Mire a bohém társaság a következőképp válaszolt: „Mondtuk bizony, király. Sőt, mondtunk volna többet is, ha több borunk lett volna." (És ebben pedig – tegyük a szívünkre a kezünket – megint csak biztos, hogy volt igazság.)

Mi lesz ebből!? Hóhér, kínpad, felnégyelés, miegymás... Hát nem. Pürrhosz nevetett egy nagyot, majd elküldte az ifjakat. (A fáma arról már nem szól, hogy kaptak-e több bort.) Persze, nem mindenki volt ám ilyen megbocsátó hangulatban az ókor nagyjai közül. Példának okáért, hogy ne kelljen nagyon messzire menjünk, itt van mindjárt Pürrhosz nagybátyja, a makedón III. Alexandrosz – avagy ismertebb nevén Nagy Sándor.

Az épeiroszi uralkodó kiemelkedő képességű hadvezér volt, mindamellett pedig igazságos ember. Bizony nem megvetendő párosítás. Alexandrosz a harcmezőn józan fejjel hozta meg döntéseit – ám a marakandi lakomán elragadta a hév.

Noha Alexandrosz sem volt kimondottan kegyetlen természetű, vitathatatlan hadi sikerei bizonyos körülmények között elbizakodottá tették. E bizonyos körülményeket pedig – ki hinné – a lakomákon elfogyasztott jóféle borok biztosították. Így aztán...

A világhódító a perzsa birodalom megdöntését követően tovább folytatta előretörését kelet felé; a sereg Marakandában (a mai Szamarkand) vett pihenőt. Az esti lakomán egy énekes a legyőzött vezérekről és régi hősökről adott elő gúnydalokat, amelyek elnyerték a némileg „hangulatos" Alexandrosznak és társaságának tetszését. A szintén ittas Kleitosz – egy barát, aki korábban megmentette a király életét – azonban kemény szavakkal támadt Sándorra, aki már saját atyjáról is becsmérlőleg beszélt. A szócsata gyorsan eldurvult. A király a kardjához kapott, azt azonban egy előrelátó testőre már eldugta előle, így csak egy almát vágott Kleitosz fejéhez.

Az utóbbit a barátai a nagyobb bajt megelőzendő, kituszkolták a teremből. Ám az egy másik ajtón át, egy újabb megvető mondattal az ajkán, visszatért. Alexandrosz erre kiragadta a dárdát az őrt álló katona kezéből, és felnyársalta vele Kleitoszt.

A halott látványa egyből kijózanította a királyt. Gyorsan kirántotta a dárdát a végzetes sebből, és saját nyaka felé irányozta, a testőrök azonban ebben már megakadályozták. A következő napokat Alexandrosz sírva és jajgatva, Kleitosz nevét kiáltozva töltötte hálóhelyén, megtagadva magától az ételt is.

A harag önmagában is rossz tanácsadó – de borral fűszerezve...

NÉHÁNY IGAZÁN LAKONIKUS MONDÁS

Spártai egyszerűség, spártai életmód – mindezek még ma is közmondásos fogalmak. És nem véletlenül. A peloponnészoszi városállam életét több mint fél ezredéven keresztül változatlan törvények szabták meg. E törvények teljes egészében az egyszerűségre és katonás életmódra törekedtek. Mint a történelem bizonyítja, abszolút sikerrel.

Itt van például a spártai pénz. Bármely más hellén államtól eltérően ez bizony vasból készült. Ráadásul készítésekor ecetbe mártották – ezzel előzték meg, hogy valaki esetlegesen beolvassza, és így használja fel, ettől ugyanis a fém használhatatlanná vált –, nehogy valamiképpen értéke legyen. (Nem is fogadták el sehol másutt.)

A spártaiak ahogy éltek, úgy is beszéltek: egyszerűen és lényegretörően. Erre utal a címben szereplő, ma is használatos lakonikus jelző. (A spártai állam másik két korabeli elnevezése Lakedaimón, illetve Lakónia volt, lakóit ily módon lakedaimóniaknak, lakóniaiaknak is nevezték.) Lássunk hát egy csokorra valót e lakonikus mondásokból!

Hadba vonuláskor egy anya a következő szavak kíséretében adta át fiának pajzsát: „Ezzel, vagy ezen." (A menekülő katonák ugyanis – erről ugyebár egy spártainál szó sem lehetett – eldobálták felszerelésüket, míg lakedaimóniai szokás szerint az elesett harcosokat pajzsukra emelve cipelték haza.) Egy másik anya fiát gyávasággal vádolták meg. Ő a következőket üzente a lehetséges vétkesnek: „Rossz hírek keringenek felőled. Vagy ezeknek vess véget, vagy életednek." És hogy a spártai anyák egyáltalán nem tréfáltak,

arra bizonyság a harmadik eset. Egy ütközetben egy harcos elhagyta a csatarendet, mire saját édesszülője ölte meg, megjegyezvén, hogy ez a gyáva nem az ő gyermeke volt.

Spártában még a lányok is katonás nevelésben részesültek, így rendszeresen edzették testüket. Ezeken a gyakorlatokon bizony – tekintve a mezeknek és tornadresszeknek a korszakban viszonylagos hiányát – magunk is szívesen részt vettünk volna. (Igen: meztelenül edzették azt a testet.)

Agisz király egyik athéni látogatója gúnyos szavakkal illette a spártaiak rövid kardját. Nem átallotta ugyanis azt mondani, hogy az ilyen fegyvert egy kardnyelő könnyedén lecsúsztatja a torkán. A király erre így felelt: „Hidd el, barátom, mi ezzel a kurta karddal is igen jól elérjük az ellenséget." Ugyancsak Agiszhoz kapcsolódik a következő szellemes megjegyzés. Egy ízben többen is magasztalni kezdték előtte az éliszieket, mondván, milyen jól és igazságosan rendezik meg az olimpiai játékokat. Mire a király így szólt: „Olyan nagy dolog, hogy minden ötödik esztendőben egy napig igazságosak?"

A spártaiak – talán már kitaláltuk – nem szerették a bő lére eresztett beszédet. Egy alkalommal Mélosz szigetét hatalmas éhínség sújtotta. A mélosziak követeket küldtek Spártába, akik hosszú és megindító beszédben kértek segélyt polgártársaik számára. „Beszédetek végét nem értettük, mert az elejét elfeledtük" – hangzott a válasz. A gyorsan kapcsoló mélosziak erre egy üres liszteszsákot mutattak fel: és lám, így már minden világossá vált.

Hasonló eset történt I. Kleomenész királlyal. A Spártába érkező szamoszi küldöttség a sziget türannosza, Polükratész elleni háborúra szólította fel a peloponnészoszi államot. Csakhogy elkövették azt a hibát, hogy túl hosszan beszéltek. Így aztán Kleomenész egymondatos feleletében kifejtette, hogy a beszéd elejét elfelejtette, így aztán a közepét nem is értette, a vége pedig egyszerűen nem tetszett neki.

A Spártában járó idegenek gyakran fejezték ki csodálkozásukat a helyi szokások felett. Egy ízben valaki megkérdezte, hogy miért járnak a lakedaimóniai lányok fátyol nélkül, az asszonyok pedig elfátyolozva. Mert a lányoknak férjet kell találniuk maguknak, az asszonyoknak ellenben meg kell tartaniuk a magukét, jött a logikus felelet.

És nehogy az istenek és egyéb csodák kimaradjanak a sorból... Egy ízben valaki – feltehetőleg a nagy istenanya, a főként Kis-Ázsiában tisztelt Kübelé papja – alamizsnát gyűjtött az istenek számára. Mire a célba vett spártai szerényen megjegyezte, hogy olyan istenekkel, akik szegényebbek még nála is, ő bizony nem törődik. Egy másik alkalommal egy ház belső ajtaján egy kígyót találtak a zár köré tekeredve. A látnokok és jósok persze rögtön összedugták a fejüket, és a páratlan eseményt csodajelnek kiáltották ki. Erre egy Leotükhidasz nevű lakóniai higgadtan megjegyezte, hogy ő ezt nem tartja olyan nagy dolognak, viszont amennyiben a zár csavarodott volna a kígyó köré – nos, az már valóban csodajel volna.

És mi van akkor, ha mégsem jó a nyugalom? Arkhidamosz a Kr. e. 367-ben Mideia mellett vívott csatában súlyos vereséget mért az argosziakra és arkadiaiakra. Az ütközet méltán kapta a „könny nélküli" melléknevet – mármint a győztes oldalról nézve. Az összecsapásban ugyanis egyetlen spártai sem esett el, míg az ellenség állítólag tízezer embert vesztett. (Ezt így, ebben a formában azért nem kell feltétel nélkül elhinni.)

A csattanót persze a végére hagytuk. A szokásos jó kis hellén belháborúskodás keretében egyszer a III. Arkhidamosz király vezette spártai sereg betört Arkadia területére. A király hamarosan hírt kapott arról, hogy az élisziek az arkadiaiak segítségére siettek. Arkhidamosz ekkor a következő tömör, ám annál velősebb üzenetet küldte nekik: „Arkhidamosz az éliszieknek: Jó a nyugalom."

És maradjunk is ennyiben.

DOLGOS FRANK HÉTKÖZNAPOK

A frank királyi ház gonosztetteivel már több fejezet (*Nem mind arany, ami fénylik; A frank birodalomalapító; Olló és kard*) kapcsán is megismerkedhettünk. Amilyen az úr, olyan a szolgája, tartja a mondás. Mi ezt a világért sem szeretnénk megcáfolni, bemutatunk hát egy kedves kis jelenetsort a 6. századi frank hétköznapokból, a szemtanú Tours-i Gergely tolmácsolásában.

Történt egyszer, hogy a Tours városához közeli Montalomagum faluban egy bizonyos Sicharius az ismerőse, Austrigysil, valamint más környékbeliek részvételével karácsonyozgatott. (No persze, itt nem a szeretet ünnepén nálunk megszokott ajándékozgatásról volt szó, hanem lelkes tivornyázásról.) A helybéli pap, akinek ugyancsak kedve támadt egy kis magánszorgalmú italozgatáshoz, egyik szolgáját küldte a mulatozókhoz, hogy hívjon meg közülük hozzá néhány embert. Mert hát ugye – hogy egy másik ismert mondást is bevessünk műveltségünk széles tárházából – ökör iszik magában.

A egyik ilyen meghívott azonban – és itt nyilvánvalóan nem zárhatjuk ki az alkoholos befolyásoltságot – kardot rántott, és nemes egyszerűséggel levágta a lelkes hírhozót. Mikor ezt a pappal barátságban álló Sicharius meghallotta, elindult Austrigysil keresésére. Az azonban megelőzte őt, és fegyvert ragadva maga támadt rá. Pillanatok alatt jókora csetepaté kerekedett, amelyből a Sicharius-pártiak keveredtek ki vesztesen.

Sicharius a saját falujába menekült, négy sebesült szolgáját azonban a pap házában hagyta, pénzével egyetemben. Az akkurátus Austrigysil erre berontott a házba, legyilkolta a szolgákat, az aranyat és ezüstöt pedig, más egyéb apróságokkal egyetemben, a magáévá tette.

Néhány nappal utóbb Sicharius tudomást szerzett róla, hogy az elrabolt javak Auno és fia, valamint az előbbi fivére birtokába kerültek. A dolgok békés, tárgyalásos úton való rendezése napnál is világosabb módon szóba sem jöhetett. (Itt óhatatlanul is eszünkbe jut az *Erik, a viking* című örökbecsű filmalkotás, amelyben a következő, az alábbiakkal szervesen rímelő mondás hangzott el az egyik zord északi hadfi szájából: És nem kell megölni senkit? Az nem megoldás...) Sicharius az emberei társaságában így hát éjszaka rátört Auno szállására. Lemészárolta az apát, a testvért, a fiút, no és természetesen valamennyi szolgát.

A gyilkos nem sokkal utóbb felesége meglátogatása céljából Poitiers-be utazott. Útközben egy bot igénybevételével kissé megfeddte rabszolgáját, mire az kirántotta a kardot ura övéből, és nem átallotta megsebesíteni vele gazdáját. Sicharius barátai legott odarohantak, és a magáról megfeledkezett rabszolgát azonnal példás fenyítésnek vetették alá. Állt pediglen mindez abból, hogy összevissza verték, majd levagdosták kezeit és lábait, végül felakasztották.

Tours-ban Sicharius hamis halálhírére Auno másik, életben maradt fia, Chresemind rögtön úgy érezte, hogy itt az alkalom egy jó kis bosszúra. Kifosztotta hát ellensége házát – a kellemes kis testgyakorlás közben természetesen ezúttal sem maradhatott el néhány szolga leölése. Ezt követően mind ezt a házat, mind azokét, akik Sichariushoz húztak, felégette. A bennük fellelhető javakat – ismét csak természetesen – a nemes bosszúálló mindenesetre „kimentette" a tűzből.

A frank királyok semmiben nem különböztek alattvalóiktól. Az állandó belviszályok a Merovingokat felváltó Karoling-dinasztia alatt is napirenden maradtak. A testvérháború végül a Fontenoy mellett vívott véres csatát (841), majd végül a birodalom végleges felbomlását eredményezte.

Mindezek alatt azonban már működésbe lépett a törvény gépezete is. Chresemind akciója után a helyi bírák meghozták végleges döntésüket. A szigorú és könyörtelen ítélet értelmében a korábban számára rokonai elvesztése miatt már kijáró váltságdíjnak Chresemind csak a felét kapta meg – a vérdíj másik fele Sichariusnak jutott, a tűzkár kiegyenlítésére. (A frank törvények értelmében a tettesnek váltságot kellett fizetnie a meggyilkoltért.) A két fél számára járó teljes összeget az egyház fizette ki: azaz maga Tours püspöke, Gergely.

A hihetetlenmód elrettentő erejű – a két tömeggyilkos egyaránt tekintélyes pénzjutalmat kapott – ítéletet követően érdekes dolog történt. Sicharius és Chresemind olyan jó barátságba került egymással, hogy gyakorta együtt ettek-ittak, sőt még egy ágyban is aludtak.

Egy napon Chresemind vacsorára hívta meg kedves cimboráját. A jó étel mellé persze jófajta borocska is járt. A már kellemesen beszeszelt Sicharius néhány dolgot felhánytorgatott vendéglátójának. Többek között azt is mondta, hogy az ő drága atyafia nagy köszönettel tartozik neki. Mégpedig nem másért, mint azért, hogy megölte a rokonait – így ugyanis az értük kapott váltságdíjból némileg meggazdagodott. Chresemind nem szólt semmit, csak kioltotta a világul szolgáló gyertyákat, majd a fejszéért nyúlt, és a sötétben szépen kettéhasította a nagy jótevő fejét.

Sicharius mintegy 20 éves lehetett, amikor meghalt. Ha belegondolunk – micsoda fényes életút állhatott volna még előtte...

VÉGZETES TÉVEDÉSEK

Sündisznó a hajkefén, giliszta a spagettiben: ezek a „vicces" esetek bizony tévedések, de korántsem végzetesek. Verdi operájában, a Rigolettóban a bohóc saját leányának tetemét cipeli egy zsákban a folyóhoz. Ez a tévedés bizony már végzetes, de csak az egyént érinti. Kolumbusz szintén tévedésből fedezte fel Amerikát – hogy valóban őt illeti-e a dicsőség, arról egy másik fejezet szól –, ám ez a „baki" már egy egész kontinens életét változtatta meg. A történelem több példáját adta olyan végzetes tévedéseknek és hibás döntéseknek, amelyek birodalmakat döntöttek porba, népek sorsát fordították meg.

CSAK ÓVATOSAN

1708. augusztus 3-án 7 órakor riadót doboltak a Vág mentén, Trencsén közelében fekvő kuruc táborban. A szabadságharc legnagyobb egybegyűjtött seregét – 15 000 huszár és hajdú, 14 ágyú – maga a vezérlő fejedelem, II. Rákóczi Ferenc parancsnokolta.

Az arccal észak felé néző kuruc vonalak balszárnyán hamarosan megjelentek a Heister tábornok vezette császári erők. Heister, aki azt hitte, hogy csupán kisebb lovascsapatok nyomában halad, megdöbbent. Miután hadereje (5200 lovas) jókora számbeli hátrányban volt, nem kockáztatta meg az összecsapást.

A császári lovasezredek elvonultak a kuruc balszárny előtt, majd váratlan fordulattal észak, Trencsén felé folytatták tovább menetüket. Rákóczi ekkor parancsot küldött a jobbszárnyat vezénylő gróf Pekry Lőrinc tábornagynak, támadja meg az elvonuló ellenséget. Pekry lovassága azonnal megindult.

A kuruc jobbszárny előtti, amúgy is vizenyős terepen egy patak futott át, amely két helyen kisebb halastóvá szélesedett. A köztük átvezető keskeny töltésen a lovasság csak egyesével tudott áthaladni. Az egyik átkelő ezred már támadáshoz készülődött, amikor az óvatoskodó Ebeczky István brigadéros figyelmeztette Pekryt, hogy adott esetben ez a töltés nagyon is veszélyesnek bizonyulhat.

Pekry – a hasonlóan tehetségtelen nemesi tábornokok, sajnos, garmadával szolgáltak a kuruc haderőben – erre a kapott paranccsal dacolva, könnyelműen elrendelte a visszavonulást. A gáton folyó értelmetlen tili-toli felkeltette Heister egyik parancsnoka, gróf Pálffy János – a másik oldalon (ismét csak sajnos) bezzeg akadtak tehetséges magyar tábornokok – figyelmét. Engedélyt kért Heistertől egy rajtaütésre, amit meg is kapott.

Rákóczi tökéletesen tisztában volt főúri tábornokai nyilvánvaló alkalmatlanságával. De mint maga írta – nem büntetheti meg őket azért, mert ostobák. A trencsénihez hasonló vereségek 1711 májusában a megmaradt kuruc erők Majténynál történő fegyverletételéhez vezettek. A béketárgyalásokat császári oldalról Pálffy vezette.

És Pálffy rajtaütése teljes sikerrel járt. A töltés körül tehetetlenkedő kuruc lovasság megfutamodott, magával rántva a teljes jobbszárnyat. A császáriak hamarosan kijutot-

tak Rákóczi seregének centruma mögé. Heister – aki pedig addig tovább folytatta az elvonulást – erre most már egész haderejét visszafordította.

A teljes összeomlást megakadályozandó, a fejedelem maga is a jobbszárnyra akart sietni. Vágtató lova azonban felbukott, és maga alá temette. Rákóczi megsebesült a fején, és elveszítette eszméletét. A katonák között szinte abban a pillanatban elterjedt a halálhíre, ami általános pánikhoz és fejvesztett meneküléshez vezetett.

A szabadságharc legfényesebb hadserege így foszlott semmivé alig néhány óra leforgása alatt. 3000-en maradtak holtan a csatatéren, legalább ennyire rúgott a sebesültek száma is, s odaveszett valamennyi ágyú. Félezren estek fogságba, ugyanennyien álltak át a császári oldalra. Ezzel szemben a másik fél veszteséglistáján mindössze 160 halott és mintegy 800 sebesült szerepelt. A trencséni ütközet kétségkívül a Rákóczi-szabadságharc leggyászosabb eseménye volt.

És mindez azért, mert egyesek már egy támadás kezdetén is csak a visszavonulás miatt aggódnak.

TÉVES ÖNGYILKOSSÁG

Az öngyilkosság – mint a felelősségvállalás egyik módja – több harcos nép íratlan etikai kódexében is szerepel. A germánoknál örök gyalázatot jelentett, ha egy harcos a csatában túlélte vezérét; harakirit követett el a japán szamuráj, ha szégyenben maradt ura előtt, és a vesztes ütközet következményeként gyakran kardjába dőlt a római hadvezér is.

Kr. e. 42-ben a makedóniai Philippinél nézett egymással farkasszemet Julius Caesar örököseinek, Marcus Antoniusnak és Gaius Octavianusnak a hadereje a nagy hadvezér gyilkosai, Marcus Junius Brutus és Gaius Cassius seregeivel. Az iszonyú erőt, több mint 200 000 embert felvonultató két tábor első ízben október végén csapott össze.

A Brutus vezette jobbszárny három légiót szétzúzva megfutamította Octavianus csapatait. Cassius erőit azonban Antonius visszaszorította. Miután lovassága elmenekült, gyalogsága pedig visszavonult, Cassius néhányadmagával egy kisebb dombra húzódott vissza. Ebben a pillanatban Brutus – részben győzelmét jelentendő – egy nagyobb lovascsapatot irányított vezértársához.

A rövidlátó Cassius barátját, Titiniust küldte a helyzet kikémlelésére. A közeledő lovasok között ott volt az utóbbi több jó ismerőse is, így aztán amikor a közelükbe ért,

azok leugráltak a nyeregből, és szívélyesen megölelték. A többiek ezalatt hangosan kiáltozva fel-alá nyargalásztak körülöttük.

A köztársaság egy Brutusszal kezdődött, és egy Brutusszal ért véget. Lucius Junius Brutus űzte el Róma utolsó királyát, míg Marcus Junius volt az összeesküvők szerint egyeduralomra törő Caesar egyik gyilkosa. (Igen, ő az: Te is, fiam?) Octavianus aztán valóban véget vetett a köztársaságnak.

A tulajdonképpen eléggé egyértelmű szituációt Cassius alaposan félreértelmezte: azt hitte ugyanis, hogy Titinius az ellenség fogságába került. Így aztán pillanatnyi teketóriázás nélkül bement az egyik üresen maradt sátorba, és egyik emberével levágatta a saját fejét.

Ahogy az örömteli hírekkel visszatérő Titinius megtudta a történteket, a kardjába dőlt. És ezzel a dolognak még nem volt vége.

A továbbra is farkasszemet néző két hadsereg három héttel később ismét egymásnak rontott. A Brutus vezette jobbszárny újra diadalmaskodni látszott, ám Cassius emberei megfutamodtak. Az ütközet ezzel eldőlt.

Brutus természetesen szintén öngyilkosságot követett el – de neki legalább megvolt rá az oka.

ELTÉVEDVE

1815. március 1-jén a száműzött Napóleon visszatért a kicsiny Elba szigetéről. Franciaország ellenállás nélkül meghódolt előtte, a szövetséges európai hatalmak azonban mindjárt hadat üzentek. Az új sereget szervező császár késedelem nélkül a Hollandia területén állomásozó angol és porosz erők ellen vonult. Az események ettől kezdve különös fordulatot vettek.

Június 16-án Lignynél Napóleon súlyos vereséget mér a Blücher vezette poroszokra.

A császár másnap délelőtt 11-kor magához rendeli Emanuel Grouchy tábornagyot. Egy 33 000 főnyi hadtestet bíz rá azzal a paranccsal, hogy üldözze tovább a Brüsszel irányába visszavonuló poroszokat, de ugyanakkor tartsa a kapcsolatot a főerőkkel. A vigasztalanul zuhogó esőben Grouchy seregteste útnak is indul.

Lignynél Blücher poroszai alulmaradtak Napóleonnal szemben, de két nappal utóbb sikerült visszavágniuk. A porosz marsall jó katona volt, de meglehetősen fura személyiség. Például okáért egy ízben a fejébe vette, hogy egy elefánttal terhes.

Este 7-kor az üldöző hadtest eléri Gembloux-t. Grouchy egy órával később jelentést küld Napóleonnak: a poroszok két hadoszlopra oszlottak, a főerők Wavre felé vonulnak. Ő ezeket fogja követni, és megakadályozza, hogy egyesüljenek az angolokkal. Reggel útnak is indul.

Csakhogy Blücher hajnali 4-kor már útnak indította legjobb hadtestét Wellingtonhoz. Ezt követi a hadsereg többi része. Néhány órával utóbb Wavre-ban már csak egy kisebb, 15–18 000 fős hadtest marad Thielmann parancsnoksága alatt.

Június 18-án reggel 5-kor végre eláll az eső. Napóleon erői ekkor már Waterloo előtt állnak, szemben a Wellington vezette, védelemre berendezkedett angolokkal. 11 órakor eldördülnek az ágyúk, majd rohamra indul a francia gyalogság: kezdetét veszi a történelem egyik döntő jelentőségű ütközete.

A franciák támadnak, az angolok szívósan, egyetlen lépést sem hátrálva védekeznek. Dél körül a francia jobbszárny előtt, de még messze, a távolban porfelhő tűnik fel. A császár, aki már eddig is több futárt küldött Grouchy után, idegesen emeli a szeméhez távcsövét: a poroszok elővédje közeledik!

Ám hamarosan Blücher csapatainak szárnyán is felhangzik az ágyúdörgés. Tehát végre megérkezett Grouchy! Most harapófogóba zárhatják az ellenséget!

De nem, az előbbi fegyverzaj csak egy tévedés következménye volt. Az előrenyomuló poroszok a másfajta egyenruhát viselő hannoveriekre – a német fejedelemség uralkodója az angol király – nyitottak tüzet. De akkor hol van az üldöző francia hadtest?

Grouchy a kapott parancshoz híven a poroszok nyomában van – legalábbis azt hiszi; ugyanis sehogy sem találja őket. A tábornagy 18-án délelőtt 11 órakor éppen egy walhaimi parasztházban fogyasztja szerény reggelijét, amikor érzi, hogy megremeg a lába alatt a föld: Waterloonál éppen munkához látott a francia tüzérség. A sebtiben megtartott tanácskozáson a tisztjei mind amellett vannak, hogy azonnal induljanak az ágyúdörgés irányába. A császár nyilván megtámadta az angolokat, és ők még mindig nem lehetnek messzebb négy óra járásnál a főerőktől. A leghevesebben Gérard tábornok érvel, aki azt kéri, hogy legalább saját hadosztályával hadd induljon útnak.

Ám Grouchy – a kapott parancshoz híven – hajthatatlan. A franciák tovább menetelnek, miközben hallgatják a nem csituló ágyúdörgést. Legbelül mindannyian érzik, hogy ott, a közelben döntő csata folyik. 15.30-kor Grouchy megkapja Napóleon vezérkari főnöke, Soult marsall még reggel írott üzenetét. Miután ebben az áll, hogy folytassa az előrenyomulást Wavre felé, a tábornagy megnyugszik – milyen jól tette, hogy tartotta magát a parancshoz!

A waterlooi csata, ahová Grouchy hadteste soha nem érkezett meg, szintén tartogatott súlyos tévedéseket. Így például azt, amikor Ney marsall Napóleon háta mögött rohamra vezette a francia lovasságot – egyenesen bele az angol gyalogság rendíthetetlen négyszögeibe. A haragos császár ezek után már akkor sem bocsátott Ney rendelkezésére erősítést, amikor annak később esélye lett volna a siker kicsikarására.

Fél órával utóbb a franciák elérik és megtámadják Thielmann hadtestét. 17 órakor Gérard – aki talán a halált keresi – súlyosan megsebesül. Wavre birtokáért késő éjjelig folytatódik a harc, de a jelentős számbeli hátrányban lévő poroszok nem hátrálnak. Időközben (19 óra körül) Grouchy végre megkapja a császár világos parancsát, miszerint azonnal csatlakozzon hozzá, de ezt akkor már semmiképpen nem teheti meg – egyrészt már mindenképpen elkésett, másrészt maga is harcban áll.

Odaát mindeközben elhallgattak az ágyúk. A bizonytalanság őrjítő, és a csend, az az iszonyatos csend rátelepszik a szívekre.

Az éjszaka ideges várakozásban telik, majd reggel Grouchy csapatai újból rohamra indulnak. Miután a poroszok visszavonulnak, délelőtt 10 órára a csata francia győzelemmel ér véget. Fél órával később a tábornagy végre hírt kap a császártól. Egy kimerült, vágtában közeledő vezérkari tiszt hozza. Számtalan kérdés tolul az ajkakra, de a futár elkínzott, eltorzult arca magáért beszél. Az alig érthető szavakból kibontakozik a tragédia: a hadsereg elveszett, mindennek vége. Grouchy sápadtan áll.

Oly közel volt, s mégis oly távol...

NYITVA VAN AZ ARANYKAPU

A nemrég még oly hatalmas Bizánci Birodalom a 15. századra már csak szánalmas, törpe árnyéka maradt egykori önmagának. Az 1448-ban trónra lépő XI. Konstantin császár uralma mindössze a főváros környékére és néhány égei-tengeri szigetre korlátozódott. A török torkában vegetáló – korábban Konstantinápoly több ostromot is visszavert már – nagy múltú állam felett öt évvel később újabb komor viharfellegek gyülekeztek.

II. Mohamed szultán 1453-ban úgy döntött: eljött az ideje a császárság végleges felszámolásának. Április 5-én egy közel 150 000 főt számláló oszmán hadsereg, amelyet mintegy 150 gálya is támogatott, vette körül Konstantinápoly falait. A százezres lakosú város mindössze 8000 katonát volt képes kiállítani a falakra – s ennek jelentős részét is az itáliai kereskedővárosok zsoldosai tették ki.

Az első rohamokat a genovai Giovanni Giustiniani vezette védők rendre visszaverték. A szultán április 22-én a szárazföldön átvontatta 70 hajóját, így azokat a védőláncot megkerülve tudta vízre bocsátani az Aranyszarv-öbölben. A török így már észak felől is támadni tudta a falakat. A szorult helyzetbe került védők ennek ellenére továbbra is meghiúsítottak minden kísérletet: elpusztították a nagy török ostromtornyot, felrobbantották a föld alatti aknajáratokat.

Május 29-ének éjjelén Mohamed döntőnek szánt rohamot indított a falak ellen. Az éjjel fél kettőkor megkezdett támadást a keresztények több mint két órán keresztül feltartóztatták. A szultán ekkor rohamra küldte az oszmán hadsereg elitjét, a janicsárokat is. Ám ők sem tudtak döntést kicsikarni. És ekkor valami teljesen hihetetlen dolog történt.

A törökök a szárazföld és a tenger felől egyaránt gyűrűbe fogták Konstantinápolyt. XI. Konstantin, Bizánc utolsó császára nem akarta túlélni birodalma bukását. A bizánci székváros elfoglalásával II. Mohamed szultán méltán érdemelte ki a Hódító melléknevet.

Néhány janicsár egy külső falat védelmező torony tövében felfedezett egy kiskaput. És igen – a kiskapu nyitva volt. (Persze, ha az oszmán seregben szolgáltak volna magyarok, ez már korábban is kiderült volna. Eleink ugyanis bizonyára szintén tisztában voltak azzal a ténnyel, hogy minden nagykapu mellett akad egy kiskapu.) Ezt a Kerkoportának (Cirkusz) hívott kaput egyébként már évekkel korábban lezárták, gyakorlatilag el is feledkeztek róla. Ám kevéssel az ostrom kezdete előtt újból megnyitották, arra használva fel, hogy időnként innen törjenek ki a törökre – és az egyik ilyen kitörésből visszatérve valaki nyilván nyitva felejtette.

A janicsárok a kapun bejutva elkezdtek felkapaszkodni a belső falra. A védők felfigyeltek a veszélyre, és valószínűleg el is hárították volna azt – a beszivárgott törökök ekkor még alig voltak ötvenen –, ha ugyanebben a pillanatban nem történik egy másik szerencsétlenség is. Giustiniani megsebesült, és az erősen vérző parancsnok elvitette magát a csatatérről. Bár Konstantin személyesen sietett ide, a védők pánikba estek, a szultán pedig ezt kihasználva ismét rohamra küldte a janicsárokat.

A Kerkoportát ekkor már képtelenség volt lezárni: a nyíláson egyre több török került a fal mögé. A keresztények azon a kapun keresztül, amelyen Giustinianit vitték a belső fal mögé, menekülni kezdtek, nyomukban az ellenséggel. A császár látta, hogy minden elveszett.

Róma utolsó örököse ekkor mindössze három kísérőjével együtt a janicsárokra vetette magát...

PÁLINKÁS JÓ ÉJSZAKÁT!

1788 februárjában II. József német-római császár és magyar király a cári birodalom oldalán bekapcsolódott az immár egy éve tartó orosz–török háborúba. A felvonuló, mintegy 200 000 főt számláló császári-királyi fősereg – amelyhez maga József is csatlakozott – április 24-én bevette Szabácsot. A Habsburg-erőket ezután teljesen értelmetlenül szétbontakoztatták az Adriai-tengertől a Dnyeperig terjedő, légvonalban is több mint 1500 km-es arcvonalon – majd nem tettek többet semmit.

A nagy kapkodás ugyan a törökökre sem volt jellemző, a lázas semmittevést azonban mégis ők unták meg hamarabb. Augusztus elején Juszuf pasa nagyvezír 70 000 emberből álló serege élén átkelt a Dunán, és betört a Bánságba. A bánsági hadtestet az oszmánok visszavonulásra késztették.

A császár most úgy döntött, hogy egy 40 000 főből álló hadtest élén maga siet a ve-

szélyeztetett területre. A szeptember 14-én vívott kisebb összecsapást követően a császári-királyi csapatok Lugostól délkeletre, Karánsebes előterébe húzódtak vissza. És itt léptek színre a magyar huszárok, akiknek tette előtt méltán emelhetünk kalapot, hiszen az alábbi események bátran odakívánkozhatnak a Rekordok könyvébe.

Szeptember 20-a éjjelén derék atyánkfiainak sikerült hadifogságba ejteniük néhány hordócska szilaj pálinkát. A jófajta itóka elpusztításában természetesen a porzó torkú gyalogosok is szívesen segédkeztek volna, ám a huszárok nem kívánták megosztani a zsákmányt. A gyalogosok erre – el akarván ijeszteni az utóbbiakat – „törökök!, törökök!" felkiáltással elkezdtek a levegőbe lődözni.

Az ekkor már részeg huszárok azonban nemhogy nem ijedtek meg, hanem az egészet jó mókának tartva ők is csatlakoztak a parádéhoz. Pillanatok alatt totális káosz keletkezett. A vonuló sereg többi része pánikba esett, amit csak tovább növelt a tisztek „Halt!" (Állj!) kiáltozása, amit a megzavarodott tömeg ekkor már „Allah!"-nak vélt hallani. A két császári hadtest így aztán a vaksötétben szabályos, parázs ütközetet vívott – egymással.

József császár huszárai Karánsebesnél ismét bizonyságát adták a régi igazságnak: a túlzott alkoholfogyasztás káros az egészségre. Persze, az egészről azok a porbanmászó gyalogosok tehettek: hoztak volna magukkal saját pálinkát.

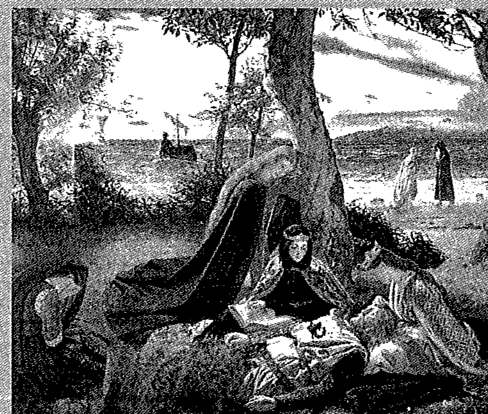
Az egyedülálló összecsapás során a Habsburg-erők több mint 10 000 embert vesztettek: a saját csapatoknak okozott veszteségek szempontjából ez alighanem felülmúlhatatlan világcsúcs. Az ütközet végül eldöntetlenül végződött, a császári seregek ugyanis egyként vad menekülésbe kezdtek, magukkal ragadva az uralkodót is. Mire másnap hajnalban megérkezett a helyszínre a török lovasság, már csak halottakat, valamint 30 hátrahagyott ágyút talált a csatatéren.

A császári-királyi csapatoknak mindazonáltal még ennél is nagyobb veszteségeket kellett elszenvedniük korábban. A nagy nyári tétlenségben ugyanis a hőség, a rossz ivóvíz és a hiányos ellátás következtében fellépő járványok rengeteg áldozatot szedtek. A mozgósított 245 000 katonából a hadjárat első 10 hónapja alatt 172 000-en betegedtek meg – ötödük (33 000 ember) fel sem épült többé.

Mi lett volna, ha még a törökkel is harcolni kell?

MÍTOSZ ÉS VALÓSÁG

A mítoszok és legendák gyakorlatilag egyidősek az emberiséggel. Mítoszokra minden népnek szüksége van – történelme sötét napjaiban ezekből nyerhet vigasztalást, reményt az elkövetkezendőkre. Az Európában talán legismertebbé vált mondakör Arthur király alakja köré szövődött. Bár az Arthur-legendának vajmi kevés köze van a valósághoz, ez ma már senkit sem zavar. Az újkori történelem egyes eseményei köré ugyancsak szövődtek mítoszok. Ezek egy részét tudatosan formálták, más részük viszont mintegy magától formálódott...

AZOK A HÍRES FELFEDEZŐK

Föld, Föld! Több mint két hónapnyi utazás után, 1492. október 12-én a spanyol szolgálatban álló genovai tengerész, Kolumbusz Kristóf hajói elérték Guanahani (ma: Waitling) szigetének partjait. Ezzel a tettével az itáliai hajós egyből a legnagyobb felfedezők sorába emelkedett. Kolumbusz Amerika felfedezője, tanulták sokáig a gyerekek az iskolában. Csakhogy.

Kolumbuszt több nép fiai is megelőzték a sorban. Olyannyira, hogy az évszázadokig az Újvilág első megpillantójának számító tengerész még csak a dobogós helyet sem tudta megszerezni a nagy tülekedésben. E korai felfedezők nagy része még csak nem is szerepel a köztudatban.

Itt vannak mindjárt a kínaiak. Kína a 15. század első felében még egyáltalán nem volt az a magába zárkózott birodalom, mint amilyennek a későbbiekből ismerjük. Hatalmas, több száz hajóból álló flottái járták a világ tengereit. Kapcsolatban állt például az európai ember előtt javarészt még ismeretlen Afrikával, amit bizonyítanak például az itt előkerült Ming-kori porcelánok is.

Guanahani szigetén talán valóban Kolumbusz volt az első. Ami magát az amerikai kontinenst illeti – itt még a dobogós helyezést sem igen érte el.

A század első negyedében Cseng Ho admirális parancsnoksága alatt útra kelő expedíciók elvetődtek Jávára és Kelet-Afrikába is. Vannak bizonyítékok, amelyek arra utalhatnak, hogy Cseng Ho Kolumbusz előtt közel egy évszázaddal elérhette Észak-Amerika nyugati partvidékét is. Ilyen bizonyítékok lehetnek a Sacramento folyóból előkerült fa (hajódarab?) maradványok – ezek a bizonyos apró töredékek ugyanis egy Dél-Kínában honos fafajtából valók –, valamint az, hogy egyes nyelvészek kimutatták a kaliforniai indián törzsek nyelvében a kínai egyes jeleit. Csakhogy.

Viszonylag ismert tény, hogy a vikingek már az ezredfordulón eljutottak Amerikába. Eszerint az új kontinens felfedezése 1000 táján Leif Eriksson nevéhez fűződik. Leif Eriksson pedig nem más, mint egy másik nagy északi hajós, Grönland felfedezője (982), Vörös Erik fia. Csakhogy. Ráadásul kétszeresen is.

Először is a „zöld földet" nem Vörös Erik fedezte fel – igaz, ő lépett először partjaira. Az igazi dicsőség ebben az esetben egy Gunnbjörn nevű norvég vikingnek dukál.

Ő 900 körül Izland és Norvégia között hajózva eltévedt a tengeren, így pillantotta meg a távolból Grönland partjait. Hasonlóan áll a helyzet Vinlanddal, azaz a viking Amerikával is. Leif útja előtt másfél évtizeddel egy Björn (vagy Bjarni) Herjulfsson nevű norvég vágott neki az óceánnak azzal, hogy megkeresi Grönlandra emigrált apját – aztán ő is jól eltévedt a végtelen vízen. Az ő beszámolóját ismerve vágott neki az útnak Leif, aki ebből a célból még Björn hajóját is megvásárolta. Amerika felfedezése eszerint 986-ra datálódik. Csakhogy.

Mintegy fél évezreddel korábban történt, hogy egy kínai buddhista szerzetes fogta magát, és hittérítő útra indult. Ez a bizonyos Huej-sin nevű prédikátor így tehát 458-ban átvágott a „Nagy Keleti Tengeren". Amikor csekély 40 évvel utóbb hazatért, az uralkodót olyannyira megragadta az elbeszélése, hogy parancsot adott arra, részletesen megírt beszámolóját helyezzék el a császári levéltárban.

Da Gama Afrika körülhajózásával eljutott Indiába. A fekete kontinenst azonban már 2000 évvel ezelőtt az egyiptomiak is megkerülték – csak éppen a másik irányból. Könnyen lehet, hogy Afrika megkerülése mellett Amerika felfedezésének dicsősége is a föníciaiakat (karthágóiakat?) illeti.

Huej-sin Fuszangnak nevezte el az általa meglátogatott vidéket. Ezt az elnevezést annak jellegzetes növényzetéről adta, amelynek leírásából – vörös gyümölcse a gyöngyre hasonlít, a háncsból ruhát készítenek – bátran ráismerhetünk a Mexikó-szerte elterjedt agavéra. A leírásból megtudhatjuk azt is, hogy Fuszang lakói, az icsik nem katonáskodtak, és nem ismerték a vasat. És valóban: az itza törzs békeszeretetéről volt ismert. A vas hiánya pedig egész Közép-Amerikára jellemző – többek között ez volt az egyik titka ezer évvel később a spanyol konkvisztádorok sikereinek. Huej-sin beszámolója arról tanúskodik, hogy Amerika felfedezője mégiscsak kínai volt. Csakhogy.

Noha erre vonatkozólag nem állnak rendelkezésünkre közvetlen bizonyítékok, nagy a valószínűsége, hogy az Újvilág földjét már jóval korábban is tapodták idegen hajósok. A Nyugat-Afrika és Dél-Amerika közti áramlatok mintegy természetes útvonalat biztosítanak a két kontinens között. Egyáltalán nem lehetetlen, hogy ezeknek segítségével az ókor legkiválóbb hajósai, a föníciaiak (karthágóiak), vagy esetleg az egyiptomiak eljutottak Amerikába. Ezzel kapcsolatban érdemes elgondolkodni az azték templompiramisok vagy az inka Nap-kultusz kérdésén.

Más. Észak-Afrika kivételével a fekete kontinens döntő része teljességgel ismeretlen

volt az európai ember számára. A 15. század első harmadától a portugál hajósok sorozatos felfedezőútjaikon egyre délebbre hajóztak a nyugati partvidék mentén, hogy beteljesítsék fő céljukat: Afrika megkerülését. Az előretörés fontos szakasza volt a Zöld-fok (1445), a Kongó-torkolat (1484), valamint a kontinens déli csücske, a Jóreménység-fok (1486) elérése. 1497–1498 folyamán aztán Vasco da Gama Afrika körülhajózásával végre eljutott Indiába. Csakhogy.

Az európaiakat bizony itt is megelőzték. Méghozzá csekély kétezer évvel – és erről ezúttal bizonyítékok is rendelkezésre állnak. Az egyiptomi II. Nekó fáraó (Kr. e. 610–595) föníciai hajósoknak adott megbízást e derék tettre. Igaz, a később megszokott útvonal most természetszerűleg megfordult. Az egyiptomi hajók a Vörös-tengerről kiindulva hajóztak át Herkules oszlopai között, azaz a Gibraltári-szoroson.

Megint más. Azzal, hogy James Cook 1770 áprilisában hajójával egy ismeretlen partvidékre vetődött, rögtön beírta magát a történelembe. Ő lett ugyanis az, aki felfedezte a déli kontinenst, és elsőként térképezte fel Ausztrália keleti partjait. Csakhogy.

Cookot Hawaii szigetén érte az erőszakos halál. Még ebben is megelőzték – másfél évszázaddal korábban Magellánt ugyancsak a bennszülöttek keze által érte el a végzet a Fülöp-szigeteken.

1605-ben a holland Kelet-indiai Társaság kapitánya, Willem Jansz áthajózott az Új-Guineát és az akkor még ismeretlen Ausztráliát elválasztó Torres-szoroson, majd végighaladt az utóbbi északnyugati partvidéke mentén. Jansznak ugyan fogalma sem volt arról – megjegyzendő, hogy egyetlen alkalommal sem szállt partra –, de bizony az oly régóta keresett *Terra Incognita* partjait térképezte fel. (A Terra Incognita, vagy *Terra Australis* – ismeretlen, avagy déli föld – létezését a tudósok már régóta feltételezték. Olyannyira, hogy még a térképeken is megjelölték: természetesen fiktív módon.) Csakhogy.

Jó ezer évvel ezelőtt a Kínát három évtizedig (589–618) uraló Szuj-dinasztia hivatalos krónikájában már mintha volna némi említés Ausztráliáról. A leírásban szerepel ugyanis egy Kínától száz napi hajóútra elterülő szárazföld, ahol egy meglehetősen fura lény él. A feje akár az őzé, a törzse közepén pedig van belőle még egy. És ugrál. Hát ez bizony erősen úgy fest, mint egy kölykét erszényében hordó kenguru.

Csakhogy...

A BASTILLE OSTROMA

Amikor XVI. Lajos francia király 1789 májusában összehívta a rendi gyűlést, még nem sejthette, hogy olyan végzetes eseménysort indít útjára, amely alapjaiban rendíti meg a királyság intézményét, és neki magának is a vesztét okozza. A történésekben az igazi fordulópontot a zsarnokság szimbólumának tartott Bastille ostroma jelentette. Július 14-e ma Franciaország nemzeti ünnepe, a „Szabadság, egyenlőség, testvériség" hármas jelszavának megtestesítője. De mi vezetett el a forradalomig, és mi történt valójában ezen a napon? Mert a dolgok természetesen nem teljesen azon a dicsőséges módon játszódtak le, ahogyan azt a tankönyvek állítják...

Először is a május 5-én összeült gyűlés egy hónappal utóbb a király vétójogát érvénytelenítve kimondta nemzetgyűléssé alakulását. Lajos erre csapatokat vont össze Párizs körül – ám a városban addigra már szinte izzott a levegő. A folyamatosan növekvő élelmiszerárak, az infláció és a hatalmas államadósság miatti aggodalom a lakosság hangulatát a nyári hőségben is a fagyponton tartotta – az adósságért főként a királyné, Marie Antoinette költekező életmódját hibáztatták (egyébként alaptalanul). A jelentős tömegeket megmozgató politikai gyűlések erre tettek rá még egy lapáttal.

Július 11-én XVI. Lajos elbocsátotta pénzügyminiszterét, Jacques Neckert – a kormány egyetlen olyan tagját, aki még akart tenni, és tehetett is volna valamit a zilált pénzügyek rendbetétele érdekében. A népszerű politikus elmozdítása dühödt tömegeket csalt az utcákra. A másnap a Tuileriák (a királyi palota) kertjébe bezúduló lázongókat egy német lovas egység tartóztatta fel. Erre természetesen rögtön elterjedt a hír – a király saját fővárosa megtámadására készül.

Július 13-án délután a fegyvertárnál megjelent a párizsi elektoroknak – tulajdonképpen a tömeg önjelölt képviselőinek – küldöttsége. A delegáció az újonnan megalakult polgárőrség számára követelt fegyvereket, ám kénytelen volt üres kézzel távozni.

1791. június 20-án XVI. Lajos és családja megszökött Párizsból. Útközben azonban a hatalmát vesztett uralkodó gyanússá vált egy fogadósnak. (Állítólag a neki adott aranypénz okán – amelyen, ugyebár, egy rendes monarchiában a király képét volt szokás feltüntetni.) A menekülőket elfogták, és visszavitték a fővárosba. A július 14-én megkezdett út ily módon 1793. január 21-én zárult le azzal, hogy a hóhér felmutatta a tömegnek „Capet Lajos polgártárs" fejét.

Másnap reggel az Invalidusok előtt összegyűlt tömeg bezúdult a raktárakba: s tette mindezt a jelenlévő 5000 fős katonai egység aktív semmittevése mellett. Ily módon sikerült ugyan több mint 30 000 puskához hozzájutni – ám hiányzott a puskapor. De hohó, minő szerencse! Hamarosan napvilágra került a tény, miszerint nem sokkal korábban mintegy 250 hordó puskaport szállítottak a Szajna túlpartján álló régi börtönerődítménybe. Nosza, gyerünk hát oda!

A Bastille előtt hirtelen összeverődött mintegy ezer, puskaport követelő ember. Délelőtt 10-kor egy polgári delegáció lépte át az erőd kapuit. Bernard-René de Launay, a vérfagyasztóan hatalmas számú helyőrség – 32 svájci gárdista és 80 hadirokkant – parancsnoka a küldöttséget gálánsan meghívta ebédre, majd közölte, hogy a király parancsa nélkül nem hajlandó lőszert kiadni. Launay azt mindenesetre megígérte, hogy ha nem támadják meg, ő sem lövet. Jó szándéka jeléül még az ágyúkat is hátrébb húzatta a lőrésekből.

A tömeg persze ezt akként értelmezte, hogy most töltik meg a lövegeket. Egy második küldöttség indult Launay-hoz. A parancsnok felvitte egyiküket a mellvédre, és megmutatta neki, hogy az aggodalom felesleges. Ám eközben történt valami végzetes. Két férfi a környező épületeket létraként használva bemászott a Bastille külső udvarára, és elvágta a felvonóhíd köteleit. A híd lecsapódott – eközben egy embert agyonütött –, a tömeg pedig benyomult az udvarra. Launay az aktust teljesen jogosan támadásnak fogta fel, és tűzparancsot adott. Így indult útjára az a negyedszázadig tartó öldöklés, amely egész Európát lángba borította, és csak 1815-ben, Napóleon végleges bukásával zárult le.

Azok, akiknek volt lőfegyverük, ekkor teljesen eredménytelen lövöldözésbe fogtak a mellvédek mögött megbúvó védők ellen. Mások az utcáról bevonszoltak néhány rakomány szalmát és trágyát, majd meggyújtották. A füst leple alatt a támadók ismét előrenyomulhattak, ám ezzel sem értek el semmit. A belső udvarra vezető fő felvonóhíd továbbra is a helyőrség ellenőrzése alatt maradt. Úgy tűnt, az ostrom végérvényesen megfeneklett.

Ekkor azonban csatlakozott az ostromlókhoz három századnyi lázadó francia gárdista. A helyzet ezzel alapvetően megváltozott, hiszen a csőcselék helyét katonák vették át, akiknek négy ágyújuk is volt. A gárdisták bevonszolták a lövegeket a külső udvarra, és felállították a fő felvonóhíddal szemben.

A védők belső tartása ezzel teljesen megtört. Launay szabad elvonulás fejében hajlandó lett volna megadni magát, de az ekkor már elszabadult tömeg üvöltve visszautasította ezt. A kétségbeesett parancsnok végül azt az üzenetet küldte, hogy amennyiben nem fogadják el a kapitulációt, felrobbantja az erődöt és környékét. Ez sem hatott. A gárdisták már éppen célba vették a felvonóhidat, amikor az őrök nem bírták tovább elviselni a feszültséget, és leeresztették azt.

Lajos kivégzése után öt hónappal a forradalom legfőbb hatalmi szerve, a konvent a radikális jakobinusok kezébe került. A külső támadások és belső felkelések közepette a jakobinusok nem haboztak a terror eszközéhez nyúlni. A forradalmi terror senkit sem kímélt. A felállított különleges bíróságok közel 16 600 halálos ítéletet hoztak. E bíróságok igen demokratikus módon üzemeltek. Az elfogottak és letartóztatottak – márpedig erre sokszor a puszta gyanú elégnek bizonyult – védőt nem kaptak, fellebbezniük nem lehetett. Az ítéletet általában azonnal végre is hajtották.

A tömeg pillanatnyi habozás után betódult, lefegyverezte a megrémült védőket, és fosztogatni kezdte az erődöt. A csőcselék a halottakért a szerencsétlen Launay-n akart bosszút állni, akit diadalmenetben hurcoltak végig az utcákon a városházáig. Mire odaértek, a parancsnok szinte eszét vesztette a félelemtől. Ami nem csoda, hiszen útközben ütötték-verték, leköpdösték. Launay végül azzal a felkiáltással: „Öljetek meg!", belerúgott a hozzá legközelebb állóba. Pillanatok alatt leméészárolták.

A korábbi sértett, egy munkanélküli szakács a késével levágta a fejét. A fontos relikviát lándzsára tűzte, majd napokon át így hordozta körül a város utcáin. A hőstettre szerfelett büszke szakács éjszakánként még letétbe is helyezte a fejet a kerületi rendőrszobán – amiért szabályszerű elismervényt kapott.

A Bastille ostroma öt órán át tartott. Bár a királyi csapatok az erődtől alig egy óra járásnyira állomásoztak, meg sem kísérelték segítséget nyújtani. Sőt, a napot szokása szerint vadászgatással töltő XVI. Lajos Launay megölésének hírére parancsot adott, hogy a Párizsban lévő egységeket vonják ki a városból. A monarchia teljességgel tehetetlennek bizonyult a kihívással szemben, s ezzel nagyban hozzájárult saját bukásához.

A hősi ostrom eposza már napokkal később megszületett. A mítoszépítésben – ki hinné? – a korabeli újságok jártak az élen. Az egyik „megbízható" bulvárlap különösen színes leírást közölt a történtekről. Elkeseredett harc, amelyben a gyermekek és nők is részt vesznek, a veszéllyel bátran szembenéző polgárok. No és persze a rút ellenség, amelyik amint feltűnik a mellvéden, száz és száz puska szegeződik rá, így aztán kénytelen holtan aláhullani a mélybe. (Az utóbbi valóságtartalmáról például annyit, hogy az öt óra alatt a védők közül mindössze hárman vesztették életüket.) A gigászi küzdelemnek hála, kinyílhatnak a zárkaajtók, és a szánalmas állapotban lévő rabok végre megpillanthatják Isten szabad egét.

A propaganda természetesen mindent jócskán felnagyított. Így lett a Bastille egy régi sajtógépének darabjából kínzókerék, egy ósdi, több mint háromszáz éves páncélból pedig szőrnyű vasfűző. Hogy a jó honpolgárok kellőképpen elszörnyedjenek, ezen bűnjeleket ki is állították a nagyközönség elé. Egy korabeli nyomat még azt is bemutatta, ahogy a hős hazafiak benyomulnak egy cellába – és ott szembesülnek a híres Vasálarcosnak a földön heverő, vicsorgó csontvázával.

A jakobinus diktatúra 1793 és 1794 nyara között mindössze egyetlen évig „üzemelt". Ezen idő alatt az ítélet nélkül kivégzettekkel együtt mintegy 35 000 ember került az áldozatai közé. Ha a számokat tekintjük, rögtön kiviláglik, kik is voltak a forradalom „ellenségei". A kivégzettek kétharmada, közel 24 000 ember egyszerű paraszt, iparos vagy munkás volt, míg a nemesi származásúak száma alig érte el a 2800 főt.

És mi volt a helyzet a foglyokkal? Először is a Bastille már évekkel korábban megszűnt a politikai foglyok börtöneként működni. Az adott pillanatban így aztán mindösszesen hét elítélt tartózkodott benne. Közülük négyen kisstílű pénzhamisítók voltak – őket még ugyanezen a napon újból visszazsuppolták a rácsok mögé. A három másik szabadon bocsátott között volt egy főrend (Solage grófja), akit vérfertőzés bűne miatt a saját családja kérésére börtönöztek be.

A további két fogoly elmebeteg volt. A diadalittas tömeg a vállán vitte ki egyiküket, a Whyte őrnagy néven ismert ír férfit – ő szerényen Istennek képzelte magát. Szegény persze az egészből nem értett semmit. Hát így festettek a valóságban „a borzalmak lakhelye, a szörnyű zsarnokság rettenetes menhelye és bűntanyája" szerencsétlen, elkínzott foglyai.

1789. július 14-én a tömeg nem azért támadta meg a Bastille-t, mert azt tartotta az elnyomás szimbólumának, hanem mert – vélt okokból, a királyi csapatok állítólagos támadása miatt – puskaporra volt szüksége. Az erődöt nem a forradalmi hevülettől égő polgárok foglalták el, hanem a védők adták fel azt az ágyúkkal felszerelt francia gárdisták megjelenésére. A börtönben nem sínylődtek politikai foglyok, hanem csak néhány köztörvényes bűnöző.

A többi persze stimmel.

A NAP, AMELY MEGRENGETTE A VILÁGOT

Fennen lobogó vörös zászlók, az Auróra cirkáló mennydörgő ágyúi, munkások, katonák és matrózok diadalmasan előretörő serege, amely kemény harcban elfoglalja a burzsoá kormány székhelyét, a Téli Palotát. Na és persze a bölcs, lánglelkű vezér. Olvasóink jó része is bizonyára még így ismerkedett meg az iskolában a dicső Nagy Októberi Szocialista Forradalommal. Mit mondanak ezzel szemben a tények?

Már az események kiindulópontja is meglehetősen érdekes. 1917 februárjában zavargások törtek ki Pétervárott, a forradalmi hullám hamar szétterjedt az országban. Március 2-án II. Miklós cár lemondott a trónról, megalakult az Ideiglenes Kormány. Az addig svájci emigrációban élő Vlagyimir Iljics Lenin és lelkes kis bolsevik csapata – a császári Németország aktív segédletével – április 3-án érkezett meg vonaton Pétervárra. (Zárójelben jegyezzük meg: még tartott az 1. világháború, így Oroszország és Németország továbbra is hadban álltak egymással.) A bolsevik vezér a pályaudvaron sebtiben megtartott kormányellenes beszédével rögtön megfújta a harci riadót.

Innentől kezdve csak egyetlen dolog számított: a hatalom minél gyorsabb úton történő megragadása. Az eszközök tekintetében Lenin cseppet sem volt válogatós. „Az ellenségem ellensége a barátom" alapon továbbra is elfogadta a németek nem csekély anyagi segítségét – ez egyes források szerint összességében elérte az 50 millió márkát is. A bolsevikok azonban még az Oroszország összlakosságának alig 1%-át kitevő munkásság körében is alig rendelkeztek támogatókkal. Április–július folyamán ennek ellenére megpróbálták magukhoz ragadni a hatalmat, ám ezek a kísérletek nem jártak sikerrel.

A bolsevik párt Központi Bizottságának október 10-éről 11-ére virradó éjjel megtartott titkos gyűlésén végül kitűzték a nagy napot, a proletariátus eljövendő győztes felkelésének dátumát, október 25-ét. A bohózat már itt kezdetét vette. A Központi Bizottság két, a határozattal egyet nem értő tagja ugyanis a felkelés tervét rögtön nyilvánosságra hozta egy rivális párt újságjában. Az Alekszandr Kerenszkij vezette Ideiglenes Kormány valós hatalmáról mindennél többet elmond az a tény, hogy bár ily módon már napokkal előbb tudomást szerzett a nagy tervről, semmit sem tudott tenni a megakadályozására.

Október 24-én reggel Kerenszkij végre mégis tett néhány tétova intézkedést. A kulcsfontosságú pontokon tisztiiskolások (junkerek) vették át az őrséget, megerősítették a kormány székhelyének, a Téli Palotának védelmét. Ez a félelmetes védelmi gépezet pediglen a következőkből állt: néhány junkerkülönítmény, egy 140 főből álló női század – amely a romantikus Halálzászlóalj nevet viselte –, pár tucat kozák, valamint 40 hadirokkant. Az utóbbiak parancsnoka egy olyan tiszt volt, akinek mindkét lábát amputálták.

A Téli Palota fergeteges megrohanását számos fénykép rögzítette – utólag beállított jelenetek felvételei révén. A hőseposzt még festményen is megörökítették, akárcsak a forradalom első számú vezérét, akiről szintén számtalan lelkesítő kép készült.

A felkelés első fontos teendőjeként a bolsevik egységek ellenőrzésük alá vonták a kulcspontokat. Ha azt állítjuk, hogy eközben parázs harci jelenetek zajlottak le, csak egy picinykét esünk túlzásokba. A kulcshelyeket védő junkerőrségeket ugyanis egyszerűen felszólították a távozásra. Amennyiben ezt nem tették meg, akkor lefegyverezték őket – tán még egy-két pofon is elcsattant eközben. Igen tanulságos az is, ahogy a kormány katonai agya, a vezérkar épülete „elesett". Egy szemtanú szerint a bolsevikok egész egyszerűen „bementek és leültek, miközben azok, akik addig ott ültek, felálltak és távoztak."

Október 25-én reggelre már csak a Téli Palota maradt a kormány kezén. Következhetett tehát a felkelés fénypontja: az ominózus épület ostroma. A bohózat ekkor szabadult csak el igazán. A grandiózus, alaposan kidolgozott eredeti terv szerint: ha a szükség úgy hozza, a felkelők a Néva túlsó partjáról, az elfoglalt Péter-Pál-erődből tüzérségi tüzet zúdítanak a Téli Palotára. Az ágyúk „rajtra kész" állapotát egy zászlórúdra felvont vörös lámpásnak kell jeleznie. Erre lép akcióba a Néván horgonyzó Auróra cirkáló, amely a levegőbe lőve támogatja az akciót. Ha az a velejéig romlott Ideiglenes Kormány ennek ellenére sem kapitulál, az erőd ágyúi tűz alá veszik a Téli Palotát. És ha még ez sem lenne elég, akkor az Auróra is az épületre irányítja lövegeit.

Szép terv, jó terv. Csakhogy volt néhány dolog, amellyel a gondos szervezők nem számoltak. Mint például az, hogy a Péter-Pál-erőd muzeális értékű ágyúi alkalmatlanok voltak a tüzelésre, és pusztán a látvány kedvéért állították őket a várfalakra. Illetve... mégis csak akadt egy működőképes példány – egy, talán még a napóleoni háborúkból hátramaradt elöltöltős ágyú, amelyet egyébiránt az időjelzés céljából szoktak elsütni. Az újdonsült bolsevik erődparancsnok, Blagonravov emberei azonban az udvaron még találtak egy ütegnyi háromhüvelykes löveget, amelyeket felrángattak a falakra.

Csakhogy most meg nem voltak tüzérek, akik tudták volna, hogyan kell ezeket elsütni. Mire ez a probléma is megoldódott, kiderült, hogy most meg lámpás nincs. Hosszas kutatás után végre sikerült szert tenni egy világítóeszközre – de ez meg nem tudta produkálni a megadott „szent" vörös fényt. Mindegy, zászlórúdra vele!

És itt következett az újabb gikszer: a lámpást ugyanis sehogyan sem sikerült felkényszeríteni a rúdra. Az ünnepélyes lámpafelvonás-kísérletek közepette megjelent Blagonravov előtt a tüzérfőhadnagy, aki jelentette, hogy a háromhüvelykesekkel képtelenség lesz tüzelni, hiszen teljesen be vannak rozsdásodva, és akár már az első lövésnél felrobbanhatnak. Blagonravov erre úgy döntött, személyesen szemléli meg a helyzetet. A nagy sietségben azonban előbb beleesett egy pocsolyába, majd eltévedt az erőd folyosóinak labirintusában...

Közben hajnalban a bolsevikok már indítottak egy támadást a Téli Palota ellen. A bátor roham azonban az első néhány lövés eldördülését követően véget is ért a támadók visszavonulásával. 9 órakor Kerenszkij szerb tisztnek öltözve kiszökött az „erősségből", hogy a frontra induljon segítségért. A III. lovashadtest egyes részei el is foglalták a fővároshoz közeli Gatcsinát – majd ezt követően a katonák leszálltak a lóról, és kijelentették, hogy nem hajlandók továbbmenni.

Az ostromlókhoz a nap folyamán végre befutott a bolsevikok által Kronstadtból idehozott 5000 tengerész is: csakhogy nekik sem igen fűlött a foguk a harchoz. A morál nemcsak a támadók, a védők között is igen alacsony fokra jutott. Kora estére a Téli Palota védőinek száma a szökdösések miatt alig háromszázra csökkent. És nem pusztán a félelem miatt – a megéhezett katonák egyszerűen kisurrantak a város vendéglőibe. A maradék szórványos és abszolút eredménytelen lőpárbajt folytatott az elszánt ostromlókkal.

Este fél hétkor a bolsevik vezérkar ultimátumban közölte a kormánnyal, hogy amennyiben nem adják meg magukat, a Péter-Pál-erőd és az Auróra lövegei tűz alá veszik az épületet. (Apropó, azt a tréfás momentumot még meg sem említettük, hogy az Aurórának nem is volt éles lőszere.) A miniszterek – noha fogalmuk sem volt a valós helyzetről – abban reménykedve, hogy Kerenszkij bármelyik pillanatban megérkezhet a felmentő csapatokkal, ezt visszautasították.

A mindent eldöntő, gigászi küzdelem 9-kor vette kezdetét. Az Auróra vaktölténnyel beledurrantott a nagy légüres térbe – majd nem történt semmi. 11 órakor tüzet nyitottak az erőd ágyúi is – végre sikerült összeszedni néhány elszánt tüzért, aki nem félt feláldozni életét az ügy érdekében. A bátor, de nem túl szakértő tüzérek mintegy 30-35 lövést adtak le. Ebből mindössze kettő súrolta a célt, itt-ott kicsit megrongálva az épületet, és betörve néhány ablakot.

A védők nagy része addigra már szétszéledt. A bolsevik egységek a Néva felőli oldalon a nyitva tartott (!) kapukon át egyszerűen besétáltak az épületbe. A másik oldalon valamivel „keményebben" alakultak a dolgok – itt ugyanis be kellett mászni az ugyancsak nyitott ablakokon. A palotát pillanatokon belül ellepte a zabráló és vandál módon pusztító csőcselék.

A szovjet történelemhamisítás tipikus példája egy viszonylag jól ismert fénykép két változata. Az elsőn – az eredetin – Lenin látható, amint 1920. május 5-én a Vörös téren beszédet tart a frontra induló katonáknak. A pódiumon baloldalt a forradalom másik vezéralakja, Trockij, mögötte pedig Kamenyev áll (ő volt az egyik, aki újságban hirdette a felkelés napját). A második kép időpontja természetszerűleg szintén 1920. május 5., ám ezen már időközben Kamenyev és Trockij – csiribi-csiribá – deszkafallá változott.

Az egyedül kitartó junkerek ugyan hajlandóak lettek volna még folytatni a harcot, de a miniszterek ellenezték a vérontást, és az ellenállás beszüntetésére utasították őket. Így aztán hajnali 2 óra 10 perckor a bolsevik „forradalom" győzedelmeskedett. A minisztereket letartóztatták és a Péter-Pál-erődbe szállították.

Az egész napos hajcihő mindössze öt halálos áldozatot követelt – többségükkel eltévedt golyó végzett. A mítosz azonban már megszületett, és különben is: egy forradalomnak hősökre van szüksége. A Lenin vezette új bolsevik kormány gondoskodott erről is. 1920-ban az eredeti helyszínen – a római császárok nagyszabású harci játékait megszégyenítően – hatalmas nézőközönség előtt újrajátszották az ostromot. A nagy előadásról készült fényképeket a későbbiekben aztán úgy állították be, mintha az eredeti eseményekről készültek volna. Ennek ellenére ma már tudjuk: a Nagy Október nem volt más, mint egy dilettáns módon végrehajtott, bohózatba illő elemekkel tarkított puccs.

A komédia csak később fordult tragédiába.

ÉGENJÁRÓK

Felemelkedni az égbe, magasan, a felhők fölé: az ember réges-régi álma. Ikarosz szárnyakat kreált magának, hogy repülhessen, de nagyravágyásában túl közel szállt a Naphoz. A tollakat összetartó viasz megolvadt, és ő lezuhanva halálát lelte. Az álom beteljesülésére évezredeket kellett várni. Az első igazi repülőgép végül 1903 decemberében emelkedett a levegőbe a Wright testvérek jóvoltából. Alig egy évtizeddel később kitört az 1. világháború – és a ragyogó kék égbolt egyszeriben véres csatatérré változott.

SZÁRNYAS HALÁL

Noha felderítő repüléseket már a lengyelországi hadjárat alatt is végzett, csak a Szovjetunió lerohanását követő napon került sor első bombázó harci bevetésére. Ezzel 1941. június 23-án hajnali három órakor egy egyedülálló karrier vette kezdetét.

Szeptember 23-án Junkers Ju-87 Stukákból álló harccsoportja a Kronstadtban horgonyzó szovjet Balti Flotta ellen indult bevetésre. Itt egyetlen 1000 kg-os bomba találatával elsüllyesztette a Marat csatahajót. December 24-én már 500. harci bevetését teljesítette. Egy héttel később visszarendelték Grazba, kiképzőtisztnek.

A hátországi tétlenkedést nem sokáig viselte el: 1942 júniusában saját kérésére visszatérhetett a keleti frontra. Századával – amelynek ekkor már ő volt a parancsnoka – Sztálingrádnál a szovjet páncélosok ellen hajtott végre bevetéseket, aminek kapcsán meggyőződhetett a T-34-esek ellen végrehajtott bombázások hatástalanságáról. 1943. február 10-én teljesítette 1000. bevetését is.

Ekkor az újonnan szerveződő páncélosvadász-kommandó élére került, amelynek Ju-87D-3-as Stukáit két 37 mm-es páncéltörő ágyúval szerelték fel. A prototípusokat a Krímben partraszálló szovjet erőkön tesztelték: itt három hét alatt egymaga 70 partraszálló hajót pusztított el – az új eszköz, a Ju-87G-1 ezzel bizonyította alkalmasságát. A március folyamán Belgorod környékén kibontakozó tankcsatában kilőtte első páncélosát is.

A Kurszknál július 1-jén megindult német ellentámadáskor 9 G-1-esből álló *staffel*jét a 3. *Totenkopf* SS-páncéloshadosztály támogatására osztották be. Már az első nap első bevetésén négy, majd az aznapi további bevetéseken további nyolc szovjet harckocsit semmisített meg. Századának eredményei alapján került sor a páncélromboló repülőegységek (*Panzerstaffel*) felállítására, amelyeknek taktikáit ő maga dolgozta ki.

A Stuka – egy gyönyörű német szó, a Sturzkampfflugzeug (zuhanóbombázó repülőgép) rövidítése – igazi pszichológiai fegyver volt. Zuhanás közben a rászerelt terelőlapok süvöltő, szirénaszerű hangot adtak. A kiváltott lélektani hatás sokszor eredményesebbnek bizonyult, mint maga a bombázás. A Junkers Ju-87G a hordszárnyak alá szerelt két 37 mm-es páncéltörő ágyúval ellátott Stuka-változat volt.

1944. március 20-án századát szovjet vadászok támadták meg, és lelőtték az egyik gépet. Ekkor leszállt a szovjet vonalak mögött, hogy kimentse a legénységet. Miközben a szovjetek üldözték őket, át kellett úszniuk a jóval több, mint fél kilométer széles, jeges Dnyesztert. Egyedül tért vissza, golyó ütötte sebbel a vállában – de másnap újra a levegőbe emelkedett.

Novemberben találatot kapott Budapest felett. Ezúttal a lábán sebesült meg, ám néhány nap múlva, begipszelt lábbal is bevetésre indult. 1945. január 1-jén, miután már minden elképzelhető kitüntetést elnyert, megkapta a speciálisan csak az ő számára alapított Lovagkeresztet az Arany Tölgyfalombokkal, Kardokkal és Gyémántokkal.

Február 9-én az Odera menti Lebus felett az ellenséges légelhárítás lelőtte. Ezúttal komoly sérülést szenvedett, és amputálni kellett a jobb lábát. És március végén már ismét a levegőben volt, sőt, miután a szovjetek április 25-én bezárták a gyűrűt Berlin körül, önként jelentkezett arra, hogy berepül a katlanba, és kihozza Hitlert.

Összességében elképesztő számú, 2530 harci bevetést repült – volt olyan nap, hogy 17-szer szállt fel! Ténykedése alatt mintegy 600 000 km-t repült, „elfogyasztott" 5 millió liter benzint, 1 millió kg bombát, 1 millió géppuska-, 150 000 db 20 mm-es és 5000 db 37 mm-es gépágyútöltényt. A több mint 2500 felszállásból 400-at Focke-Wulf FW–190-es vadászgépen teljesített, ezzel a típussal – bombázópilótaként – 11 légi győzelmet ért el.

De döbbenetes sikereit a Ju-87-esen érte el. Megsemmisített 150 tüzérségi löveget és légelhárító ágyút, 519 harckocsit, 4 páncélvonatot, közel 1000 egyéb járművet. Elsüllyesztett egy csatahajót, két cirkálót, egy rombolót és több mint 70 partraszálló hajót, lelőtt 2 La-3-as vadászt és egy Il-2-es csatarepülőt – nem csoda hát, hogy Sztálin 100 000 rubel vérdíjat tűzött ki a fejére. Több mint 30-szor lőtték le, gépe ennél jóval több alkalommal rongálódott meg súlyosan.

„Csak az elveszett, aki annak is tartja magát" – ez volt minden idők legnagyobb bombázópilótájának, Hans-Ulrich Rudelnak jelszava.

KOPORSÓ EGY FEKETE SZÍVBEN

A francia Charles Nungesser az 1. világháborús vadászpilóták meglehetősen egyéni képviselője volt. A háború kitörésekor 22 évesen önként jelentkezett a hadseregbe, ahol a lovassághoz nyert besorolást. Itt egy szép napon éppen őrjáratban volt néhány társával, amikor egy közeledő német vezérkari autóval találta szemben magát. Miután

a benne ülőket lelőtték, Nungesser új szerzeményével szélsebesen visszahajtott a francia vonalakig.

Ezzel a tettével nemcsak első katonai kitüntetését, a *Médaille Militaire*-t érdemelte ki, de megtarthatta az autót is. Ennél azonban valószínűleg nagyobb örömet jelentett számára az, hogy saját kérésére 1915 áprilisában áthelyezték a repülőszolgálathoz. (Az egyes hadviselő országok légiereje még éppen csak ekkor formálódott önálló fegyvernemmé.)

Novemberben Nancy mellett lelőtte első gépét, egy német Albatrost. Jellemző módon ezt úgy érte el, hogy engedély nélkül bocsátkozott küzdelembe. Ezt követően mindenesetre a kétüléses gépből átülhetett minden pilóta igazi álmába, az együléses vadászgépbe, egy Nieuportba. Ekkortól kezdte használni meglehetősen sajátságos egyéni jelzését is. Az 1915 elején már gépén díszelgő koponya a lábszárcsontokkal új kiegészítőket kapott. A halálfej fölé koporsó került, kétoldalt gyertyákkal: mindezeket pedig egy barátságos fekete szív foglalta egybe.

Ezt a vidám jelképet Nungesser közelről is megmutatta Nancy lakóinak – már amennyiben 900 méteres magasságból rácsapott a városra. E kis csínyért nyolc nap felfüggesztett fogdát kapott. Parancsnoka kioktatta, hogy amennyiben újból ilyen mutatványokra támadna kedve, tegye azt a német vonalak mögött. Nungesser erre egyetlen szó nélkül gépéhez rohant, elrepült a legközelebb fekvő ellenséges állásig, majd ott is előadta produkcióját. Visszatérve már mehetett is a fogdába.

Charles Nungesser 45 légi győzelmével az 1. világháború harmadik legeredményesebb francia ásza volt. Egyedi jelvényei, a koponya, a koporsó és a fekete szív összetéveszthetetlenné tették – ugyanakkor szinte vonzották a bajt.

Nem sokkal később, november 28-án learatta második győzelmét. Természetesen ezt sem mindennapi körülmények között. Miután minden látható eredmény nélkül egy egész dobtárnyi lőszert beleeresztett egy kétüléses vadászba, fogta magát, és a német gép alá manőverezett. Itt lekapta a géppuskát a sínjéről – az 1. világháborús gépeken a fegyver a pilóta előtt helyezkedett el, a sínes újításnak köszönhetően az utóbbi számára lehetővé vált, hogy ne csak síkban, hanem felfelé is tüzelhessen –, majd jól hason kapta ellenfelét.

1916. január 29-én Nungesser egy új kétüléses gép tesztelése közben lezuhant. Az alábbi sérüléseket szedte össze: mindkét lába eltört, valamint átlukadt a szájpadlása. (Soha többé nem tudott tisztán beszélni – igaz, ehhez hozzájárultak későbbi sérülései is.)

Természetesen az ilyen kis karcolások nem sokat nyomhattak a latban: két hónappal később Nungesser már ismét a levegőben volt.

A vadászpilóták döntő többsége – érthető módon – nem szívesen bocsátkozott harcba kedvezőtlen erőviszonyok mellett. Nungessert az ilyesmi nemigen érdekelte. 1917. május 17-én Douai térségében magányos Nieuportjával például hat ellenséges vadásznak esett neki. Kettőt lelőtt, a többi – képletesen szólva – elszaladt. Ugyanezen a napon tévedésből egy szövetséges angol repülő is rátámadt Nungesserre, aki nem tehetett mást: lelőtte azt is.

A győzelmekkel együtt azonban sebesüléseinek száma is egyre nőtt. Koponyatörés, agyrázkódás, repeszszilánk a jobb karban, lőtt seb a szájon és fülön, ínsorvadás a bal lábon, izomsorvadás a lábikrában. Ficamok finom kis sorozata: a kulcscsont, a csukló, a jobb boka, térdficamok (a bal félen két ízben is). Különösen kijutott a jóból az állkapocsnak – a felső ötször (!), az alsó kétszer tört el.

Nem csoda, hogy Nungesser már csak mankók segítségével tudott gépéből ki- és beszállni. Mindehhez hozzájárult az idegi megterhelés is. 1917 nyarára már olyannyira kimerült, hogy gyakorlatilag úgy kellett odacipelni a gépéhez. Szeptember 12-én egy félórás légi párbajban már nem volt képes ellenfele fölé kerekedni – ezután rövid időre újoncok kiképzésére rendelték vissza.

Sérüléseinek számát azonban egy decemberi autóbalesettel is sikerült tovább gyarapítania. A kórházi heteket követően az elnyűhetetlen Nungesser visszatért a frontra. Itt 1918. augusztus 15-én aratta utolsó diadalát, s ezzel összesen 45 légi győzelemmel a harmadik legeredményesebb francia ász lett.

Nungesser a háború után sem szakított a repüléssel. Repülőiskolát alapított, légi bemutatókra járt. 1927. május 8-án egy kétüléses gépen emelkedett a levegőbe a Párizs melletti Le Bourget reptérről, hogy átrepülje az Atlanti-óceánt. Soha nem látták többé.

A fekete szív nem került koporsóba.

KÜLÖNLEGES LÉGI ATTRAKCIÓK

A repülőgép feltalálásával az emberiség a levegőt is bevonta harci játékaiba. Az új masinéria első igazán nagyszabású hadi bevetésére az 1. világháborúban került sor. A repülőgépeket eleinte felderítési célokra alkalmazták. Ebben persze az ellenséget meg kellett akadályozni – így került sor az első légi harcokra. Csakhogy ehhez még nem volt meg

a kellő fegyverzet. A pilóták a magukkal vitt puskákkal, revolverekkel lövöldöztek egymásra. Aztán megszületett a megoldás: géppuskát a gépekre.

Eleinte ugyan a szinkronitás kérdése okozott némi gondot – a légcsavar mögött elhelyezkedő fegyver ugyanis igen hamar amortizálta a repüléshez máskülönben nélkülözhetetlen alkatrészt –, de aztán ez a probléma is megoldódott. Kényszerhelyzetben, persze, amikor a gépfegyverből kifogyott a lőszer, ismét előkerülhettek a pisztolyok. De sor került olykor más, frappáns megoldásokra is. Az angol William Lambert például egy ízben a kiürült dobtárat vágta meglepett ellenfeléhez, egyszer pedig – a tűzoltókészüléket. Ez el is találta a német pilótát, de nagyobb kárt nem okozott.

Az 1. világháború kezdeti légi harcaiban a szemben-álló felek minden kezük ügyébe akadó eszközt bevetettek. Bár megvolt az esély rá, a pilótákat azért nem fenyegette komolyan az a veszély, hogy az ellenség agyondobálja őket.

A keleti fronton ismét más módi dívott. Itt volt rá példa, hogy az orosz repülők megpróbálták megcsáklyázni ellenfelüket. Ez az inkább kalózhajók esetében hasznos metódus azonban nem nagyon hozott eredményeket. Nagyobb sikerrel kecsegtetett egy másik megoldás. 1914. augusztus 26-án Pjotr Nyesztyerov gépével egész egyszerűen nekirepült egy osztrák-magyar kétülésesnek, és úgy semmisítette meg.

Ennek a korát megelőző kamikaze-módszernek a 2. világháborúban egész sor követője akadt. A szovjet pilóták 1941-ben több mint kétszáz esetben alkalmazták ezt a megoldást a fölényben lévő Luftwafféval szemben. Tegyük hozzá, jobbára nem pusztán öngyilkossági szándékkal. Ha tehették, összeütközés előtt azért kiugrottak gépeikből, amit bizonyít a legnagyobb nekirepülős „ász", Borisz Kobzan is. Ő 28 légi győzelméből négyet ért el ezzel a módszerrel – amit igazi kamikazeként nemigen tehetett volna meg.

Vadászpilótának persze sem akkor, sem ma nem mehetett el akárki. (Manapság már a rossz fog is kizáró ok.) A két jó láb például alapfeltétel: egy 600–700 km/h-s sebességgel repülő vadászgép gázpedálja ugyanis egy kissé érzékenyebben reagál a változásokra, mint egy autóé. Ennek ellenére több 2. világháborús pilótát ismerünk, aki fél lábbal is – lásd például: *Szárnyas halál* – jól elboldogult. Sőt, akadtak néhányan, akik e nélkülözhetetlen végtag nélkül is kiváló repülők lettek. Ilyen volt például az angol Douglas Bader.

Bader 1931 decemberében a RAF, a Királyi Légierő pilótájaként egy műrepülő-gyakorlat elvégzése közben szenvedett súlyos balesetet. Egyéb sérülései mellett mindkét lábát is amputálni kellett. A hadseregtől leszerelték, de hihetetlen akaraterejével mégis elérte, hogy a háború kitörésekor ismét gépre szállhasson.

1940 májusában század-, majd 1941 márciusában repülőosztály-parancsnokká nevezték ki. Ugyanazon év augusztus 9-én alulmaradt egy német vadásszal vívott küzdelemben. Gépét lelőtték, ő maga pedig fogságba esett. „Félemberként" addigra már 20 egyéni, és négy megosztott légi győzelmet ért el. Az igazi hősköltemény azonban ebben a témában Alekszej Mareszjev története – olyannyira, hogy azt az *Egy igaz ember* című fejezetben külön is megtárgyaljuk.

Egy vadászpilóta hosszú életének – a működő lábak mellett – elengedhetetlen biztosítéka a jó szem. Fél szemmel példának okáért nagyszerű kalóz lehet valaki, de pilóta... Vagy mégsem?

Szaburo Szakai 1942 késő nyaráig már 58 légi győzelmet tudhatott magáénak. A japán pilóta 1942. augusztus 8-án Guadalcanal szigetére indult bevetésre. (A Salamon-szigetek e tagjáért fél éven át folytak véres harcok a japán és amerikai erők között.) Itt egy amerikai bombázó géppuskása súlyosan megsebesítette, így részlegesen megbénulva, fél szemét elveszítve kellett visszavergődnie támaszpontjára.

Felépülése több hónapot vett igénybe. A harctéri szolgálatra azonban – teljesen jogosan – alkalmatlannak nyilvánították. Oktatóként Japánba rendelték, ám ahogy a hadi helyzet romlott, 1944 júniusában ismét a frontra kerülhetett. Noha régi sikereit már nem tudta megismételni, még félvakon is elért néhány újabb győzelmet. Később Japánba visszatérve berepülőpilótaként az új típusok tesztelésével foglalkozott.

Még egyetlen egy esetben indult bevetésre. Az 1945. augusztus 14-ére virradó éjjelen egy másik pilótával együtt egyszerűen elkötöttek két gépet, és engedély nélkül felszállva lelőttek egy B-29-es szuperbombázót – ugyanaznap Japán bejelentette a fegyverletételt. Szakai végül 64 légi győzelmet elérve a háború negyedik legeredményesebb japán pilótája lett.

A Luftwaffe legeredményesebb ászai Erich Hartmann, Gerhard Barkhorn és Günther Rall voltak. Hárman összesen 3150 bevetést repültek – eközben 953 ellenséges gépet semmisítettek meg. Ez a szám nagyobb, mint a NATO-tagországok mai teljes légierő-állománya.

A különlegességekről szólva nem feledkezhetünk meg az „ászok ászáról" sem. A német Erich Hartmann 1942. október 10-én kezdte meg harci szolgálatát a keleti fronton.

Messerschmitt Bf-109-esével – végig ezen a típuson repült – egy hónappal később, november 9-én lőtte le első ellenséges gépét. És ettől kezdve nem volt megállás. Utolsó áldozatát, egy szovjet Jak-11-est a német kapituláció napján, 1945. május 8-án szedte le. Ezzel győzelmeinek száma 352-re emelkedett – ezt a hihetetlen mennyiséget nem valószínű, hogy valaha is túlszárnyalják. És azt is tegyük gyorsan hozzá, hogy mintegy 1425 bevetése (ebből több mint 800 harci) során Hartmannt egyetlen karcolás sem érte.

De akadt valaki, aki bizonyos szempontból még Hartmann teljesítményét is meg tudta fejelni. A 22 éves Günther Scheel hadnagy 1943 elején érkezett a keleti frontra, ahol már február 9-én meg is szerezte első győzelmét. Az újabb és újabb diadalok viharos gyorsasággal követték egymást. A villámkarrier végül július 16-án egy Jak-9-essel vívott vesztes harccal ért véget Orel körzetében. Scheel rekordja alighanem szintén a túlszárnyalhatatlan csúcsok közé tartozik: mindössze 70 bevetésen 71 győzelem. Ezzel ő lett minden idők egyetlen olyan pilótája, akinek csapásértéke (bevetés/győzelem) a gyakorlatilag szinte elérhetetlen 1 egész alatt maradt.

A léc már nem is látszik a magasban.

EGY IGAZ EMBER

Fentebb találkozhattunk már félszemű, féllábú, sőt mindkét lábát elvesztő pilótákkal. E ritka és kivételes emberek hallatlan akaraterőről és nagyfokú hősiességről tettek tanúbizonyságot. Ám e kevesek közül is kiemelkedik a szovjet vadászrepülő, Alekszej Mareszjev története.

1942 áprilisában Mareszjev egysége Kalinyin (ma Tver) térségében egy német repülőtér ellen intézett támadást. A Messerschmitt Bf-109-esekkel vívott légi harcban a szovjet pilóta Jak-1-esét lelőtték. A gép lezuhant, de Mareszjev szerencséjére zuhanását egy fa felfogta – ám így is eltört mindkét lába.

Ahogy a hóban fekve magához tért, rátámadt egy medve. Ezt szolgálati pisztolyával lelőtte. Noha mélyen a német vonalak mögött zuhant le, nem akart fogságba esni. Ezért aztán lábra állt, és legyűrve a lábában lüktető iszonyatos fájdalmat, elindult kelet felé. Bár hamarosan mankókat fabrikált magának, a járás – helyesebben a fájdalmas vánszorgás – így is minden energiáját felemésztette.

Külön gondot jelentett a hideg és az éhség. Amíg öngyújtója bírta, Mareszjev tüzet

tudott rakni a hóban, hogy valamelyest felmelegedjen, de a benzin gyorsan kifogyott. A gyomrát marcangoló űr betöltésére fenyőkérget, rügyeket, mohát és tobozmagvakat evett. Különleges ünnepi lakomának számított, amikor egy ízben egy sündisznót talált. Ezt bundájából kifordítva, nyersen lakmározta be. A terítékre még hangyák és különböző bogyók kerültek.

Egy teljes hétig bírt talpon maradni, a nyolcadik nap reggelén azonban már semmiképp nem bírt lábra állni. Ám elképesztő akaratereje akkor sem hagyta cserben. Innentől kezdve kúszva, testét a földön vonszolva haladt tovább előre. Kezeire háncsból és sebkötözőpólyából egy védőpapucsot rögtönzött.

Az igazán elhivatott vadászpilótákat semmi sem tarthatta vissza a repüléstől. Különösen nem olyan karcolások, mint egy láb vagy egy szem, netán mindkét láb elvesztése. Alekszej Mareszjev azonban még e különleges emberek sorából is kitűnik.

Még tizenegy napig tartott ez az emberfeletti küzdelem. A tizennyolcadik napon falusi gyerekek találtak rá a már utolsó erőforrásait is felélő, csonttá soványodott pilótára. Hamarosan Moszkvába szállították, ám elüszkösödött lábait már nem lehetett megmenteni. De Mareszjev ekkor sem adta fel. Eltökélte, hogy így, amputált lábbal is repülni fog.

Először is újra meg kellett tanulnia járni. Csonkjait a műlábak véresre dörzsölték, de Mareszjev összeszorított fogakkal küzdött tovább. Nemsokára megtanult még táncolni is. Végül kiverekedte magának, hogy újból felvegyék a vadászrepülők közé, ám ismét végig kellett csinálnia a kiképzést. Kiképző parancsnoka előtt titokban tartotta, hogy műlábai vannak – így aztán az alaposan leszidta, hogy sétapálcával száll be a gépbe. (A pilóták közt megszokott babonák egyikének tartotta ugyanis.)

És 1943 júniusában Mareszjev visszatérhetett a frontra. Az Orjolért vívott harcokban három ellenséges gépet lőtt le, majd a háború végéig még négyet, ily módon összességében 19-re növelve légi győzelmeinek számát. Repülőkarrierje a háború után sem ért véget: ekkor a légierő akadémiájának kiképzőtisztje lett.

A hős pilóta történetét megírták könyvben (Borisz Polevoj: *Egy igaz ember*), majd megfilmesítették, és színpadra is került. Sőt, Szergej Prokofjev még egy operát is komponált belőle, amelyet 1960-ban mutattak be a nagyközönségnek.

Csak feleennyi akaraterőt mindenkinek!

NÉVMUTATÓ

(Az uralkodóknál az uralkodás idejét, a többi esetben értelemszerűen a születés és halálozás évét tüntettük fel.)

Sorsfordító történetek

Több kézikönyv, különösképpen a rendkívüli mélységű *Háborúk lexikona* szerzői ezúttal oldalnézetből pillantanak az emberiség több ezer éves történelmére.
Némi szubjektivitással olyan eseményeket válogattak össze, amelyekben a szereplők a saját gyengeségük, ügyetlenségük, tehetségtelenségük vagy szervezetlenségük miatt alulmaradtak, és amelynek során maguk és környezetük (esetleg milliónyi ember) az erősebb ellenfél áldozatául estek.
Az egész történelemben tallóznak: száznál több balsikerű eseményt mesélnek el, és kommentálnak némi malíciával (újraértelmezik a francia forradalom és az orosz októberi forradalom kirobbanását is).
Az egyes fejezetek témáit jellegzetes kulcsszavak kapcsolják össze: árulók; átkok, babonák; bosszú; csel; hála és becsület; hatalom; ízlések és pofonok; kapzsiság; mítosz és valóság; népszokások; nők; orvosok és kuruzslók; önfeláldozás; sebek; szavak; törvény szigora; végzetes tévedések; vér.
Az utóbbiból van a legtöbb a könyvben...

2990 Ft
ISBN 963 9615 13 7

WEISZHÁR ATTILA
WEISZHÁR BALÁZS
Sorsfordító történetek

WEISZHÁR ATTILA – WEISZHÁR BALÁZS

Sorsfordító történetek

VÉR, VÉR, VÉR